

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

BALKAN POLİTİKALARINDA GORALILARIN YERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BAJRAM HODZA

**Enstitü Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Alaeddin YALÇINKAYA

MART - 2013

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

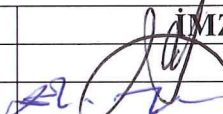

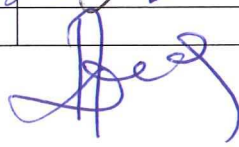
BALKAN POLİTİKALARINDA GORALILARIN YERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BAJRAM HODZA

Enstitü Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler

“Bu tez ^{26/08}2013 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği/Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Alaeddin YALÇINKAYA	Basarılı	
Doç. Dr. Ebubekir SOFUOĞLU	Basarılı	
Yrd. Doç. Dr. Nesrin KENAR	Basarılı	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Bajram HODZA

26.03.2013

ÖNSÖZ

Tezi hazırlarken ve yazılma aşamasında aldığım desteği ve eğitimi boyunca ilminden faydalandığım, insani ve ahlaki değerleri ile de örnek edindiğim, yanında çalışmaktan onur duyduğum ve ayrıca tecrübelerinden ve bilgilerden yararlanırken göstermiş olduğu hoşgörü ve sabırdan dolayı değerli hocam, uluslararası ilişkiler anabilim dalı başkanı sayın Prof. Dr. Alaeddin YALÇINKAYA'ya,

Bu günlere gelmemde büyük pay sahibi olan aileme ve dostlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Bajram HODZA

26.03.2013

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
ÖZET	v
SUMMARY	vi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KOSOVA'DAKİ GORA VE GORALILAR.....	4
1.1. Kosova'nın Kısa Tarihi	4
1.1.1. Antik Çağ	4
1.1.2. Orta Çağ	5
1.1.3. Kosova Savaşları.....	6
1.1.4. Kosova Osmanlı İdaresi Altında: 1389 – 1912.....	7
1.1.5. Balkan Savaşları, Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı	8
1.1.6. II. Dünya Savaşı, (SFRJ) Yugoslavya ve Sonrası	9
1.1.7. Kosova'nın Genel Durumu ve Coğrafi Konumu	10
1.1.7.1. Genel Durumu	10
1.1.7.2. Coğrafi Konumu.....	12
1.2. Gora.....	13
1.2.1. Genel Bilgiler	13
1.2.2. Coğrafi Konumu	14
1.3. Goralılar	16
1.3.1. Goralıların Kimliği Hakkında Kısa Bilgi.....	16
1.3.2. Goralıların Prizren Ligi, Balkan Savaşlarındaki Konumu ve Büyük Göç....	20
1.3.3. Sırp, Hırvat, Sloven Krallığı (I. Yugoslavya) Dönemi ve II. Dünya Savaşı	31
1.3.4. Goralılar, 1974 Anayasası Öncesi ve Sonrası.....	53
1.3.5. Yugoslavya'nın Çok Partili Sisteme Geçişi Esnasında Goralılar	64
1.3.6. Yugoslavya'nın Dağılma Sürecinde ve Sonrasında Goralılar	66
BÖLÜM 2 : BALKAN POLİTİKASINDA GORALILAR VE YORUMLAR	75
2.1. Gora'nın Balkan Yarımadasında Siyasi ve Jeostratejik Konumu.....	75
2.2. Balkan Siyasi Kargaşasında Goralıların Bakışı ve Yorumları.....	90

2.2.1. Goralıların Kimliği Konusunda Düşünceniz Nedir	90
2.2.2. 1912’de ve Sonrası Goralıların Türkiye’ye Göç Etmeleri Nedenleri Nelerdir?.....	91
2.2.3. SHSK ve Tito Yugoslavya’ında Goralıların Konumu Nedir	92
2.2.4. Yugoslavya’nın Dağılma Süreci ve Kosova Savaşında Durumları Nasıldı..	93
2.2.5. Kosova Cumhuriyeti’nde Goralıların Yeri	94
BÖLÜM 3: GORALILARIN KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR	95
3.1. Siyasi Sorunlar	95
3.2. Ekonomik Sorunlar	104
3.3. Dini Sorunlar	110
3.4. Eğitim Sorunları	114
3.5. Etnik Sorunlar	121
3.6. Dil Sorunları.....	124
S O N U Ç.....	128
KAYNAKÇA	131
ÖZGEÇMİŞ.....	144

KISALTMALAR

- AKMO** : (Autonomna Kosovsko Metohiska Oblast) / Otonom Kosova ve Metohiya Bölgesi
- AVNOJ** : (Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije) / Yugoslavya Antifaşist Ulusal Kurtuluş Konseyi.
- Ayrıca bkz.** : Ayrıca Bakınız
- BM** : Birleşmiş Milletler
- DFJ** : (Demokratska Federativna Jugoslavija) / Demokratik Federatif Yugoslavya
- FNRJ** : (Federativna Narodna Republika) / Federativ Yugoslavya Halk Cumhuriyeti
- GIG** : (Grağanska Inicijativa Gore) / Gora Halk Hareketi Partisi
- HDZ** : (Hrvatska Demokratska Zajednica) / Hırvat Demokratik Birliği
- JNA** : (Jugoslovenska Narodna Armija) / Yugoslav Halk Ordusu
- KFOR** : (Kosovo Force) / Kosova Gücü
- KJ** : (Kraljevina Jugoslavija) / Yugoslavya Krallığı
- KPJ** : (Komunistička Partija Jugoslavije) / Yugoslavya Komünist Partisi
- KS** : (Karalevina Srbija) / Sırbistan Krallığı
- MYK** : Merkez Yürütme Kurulu
- NATO** : (North Atlantic Treaty Organization) / Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
- NOP** : (Narodno Oslobođilački Pokret) / Ulusal Kurtuluş Hareketi
- OSCE** : Organization for Security and Co-operation in Europe
- (AGİT)** : (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı)
- RTB** : (Radijo Televizija Beograd) / Belgrad Radyo Televizyonu
- SANU** : (Srpska Nauka i Umetnost) / Sırp Sanat ve Bilim Akademisi
- SDA** : (Stranka Demokratske Akcije) / Demokratik Eylem Partisi
- SFRJ** : (Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija) / Sosyalist Federatif Yugoslavya Cumhuriyeti
- SHSK** : (Kraljevina Srba Hrvata i Slovenaca) / Sırp Hırvat ve Sloven Krallığı
- SPO** : (Srpski Pokret Obnove) - Sırp Yenilenme Hareket
- SPS** : (Socijalistička Partija Srbije) / Sırbistan Sosyalist Partisi

UÇK	: (Ushtria Çlirimtare e Kosovës) / Kosova Kurtuluş Ordusu (KKO)
UDBA	: (Uprava Državne Bezbednosti) / Yugoslavya Devlet Güvenlik Yönetimi
UNMIK	: (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo) / Privremene Administracije Ujedinjenih Nacija Misija na Kosovu / Kosova'da Birleşmiş Milletler Geçici Yönetim Misyonu
VMRO	: (Внатрешно Македонска Револуционерна Организација) - Makedonya Dahili Devrimci Örgütü
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.g.	: Adı geçen görüşme
a.g.k.	: Adı geçen kaynak
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.s.	: Adı geçen sayfa
a.g.y.	: Adı geçen yazı
Vs	: Ve saire
yayın.	: Yayınları
YY	: Yüz Yıl

Tezin Başlığı: Balkan Politikalarında Goralıların Yeri**Tezin Yazarı:** Bajram HODZA**Danışman:** Prof. Dr. Alaeddin Yalçınkaya**Kabul Tarihi:**26.03.2013**Sayfa Sayısı:** vi (ön kısım) + 144 (tez)**Anabilimdalı:** Uluslararası İlişkiler**Bilimdalı:** Uluslararası İlişkiler

Kosova tarihinde Gora bölgesi ve Gora halkı kendine özgü bir yere sahip olmuştur. Bu tarihin bir parçası olarak Gora'yı ve Goralıları içinde buldukları stratejik konumları önemli hale getirmiştir. Osmanlı Devletinin buradan çekilmesi sorunların, baskıların, katliamların ve asimilasyonun başlangıcı sayılmaktadır Her şey normal giderken Balkan halklarında yükselen milliyetçi akımlarının yaratacağı tahribatlar Gora halkını ne kadar etkileyecektir?

Balkanlarda sahipsiz kalan Müslüman halklar, yeni kurulan devletlerin idaresi altında daha önce karşılaşmadıkları sorunlarla karşılaşmışlardır; ilk karşılaşmalar zaten katliamlarla ve öç alma harekâtları olarak tarihe geçmiştir. Durumdan rahatsız olan Müslüman halkların içinde yer alan Goralı Türklerin de bu baskılardan nasibini almasıyla göç hareketleri başlatmıştır. Goralılar daha sonra sırasıyla bir kaç devletin hükümdarlığını kabullenmek zorunda kalmıştır: Sırbistan hanedanlığından başlayarak, Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı (Yugoslavya Krallığı), Tito Yugoslavyası, Miloşeviç'in kanlı dönemi, UNMİK yönetimi ve Kosova Cumhuriyeti.

Bu dönemlerde Goralıların konumunu ve durumunu ele aldıktan sonra, yöneticileri, değişik dönemlerdeki dönüşümleri ve uygulamaları dikkate alınarak Goralıların sorunları ve sıkıntıları karşılaştırılmaktadır. Uluslararası alanda destekçisi olmayan ve boşluk içinde kalan Goralılar üzerinde oynanan oyunların ve stratejilerin neler olduğu, bunların kimler tarafından yürütüldüğünü araştırmak bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Sırbistan hanedanlığı ile başlayan plan, önce eğitimi, kültürü, sosyo-ekonomik yapıyı değiştirmeye yönelmiştir. İslam dinini yok etmek ve ateist bir toplum yaratmak hedefi güden devletin resmi politikalarını araştırıp bu konudaki gerçekleri tespit etmek çalışmamızın temelini oluşturmaktadır. Osmanlı sonrası başlayan planlı asimilasyon Tito döneminde doruğa ulaşmıştır, Yönetim kadrolarının oluşturulmasında Goralılar için kimlik sorunu ortaya çıkmıştır. Asimilasyon ve kimliksizleştirme konusunda da en başarılı devlet olarak Sırbistan devletini görmekteyiz. Sırbistan Gora halkını parçalayarak zaman içinde Goralıları kendilerine karşı düşman yapmıştır. Sırbistan tarafından yapılanların "kazançlı" olduğunu fark eden diğer Balkan ülkeleri de Gora ve Goralılarla kendi çıkarları için ilgilenmeye başlamışlardır. Bu devletler de Gora pastasından pay almaya ve Gora'dan bir şeyler koparmaya çalışmakta ve Balkan politikalarına buna göre şekil vermektedirler.

Gora ve halkının bölünmüş konumda olduğu açıktır. Gora, çevredeki devletlere ve onların çıkarlarına hizmet etmekte olup kendi sonunu yavaş yavaş getirmektedir. Çevre devletlerin verdiği vatandaşlık ve pasaportlar, paralel eğitim sistemleri ve kendinin kılma politikaları öyle korkunç sonuçlar ortaya çıkardı ki, artık Gora ve Goralılar kendileri dışında neredeyse tüm Balkan milletlerinin bir parçası haline getirilmiş durumdadır.

Anahtar Kelimeler: Gora ve Goralılar, Asimilasyon, Göç, Balkan politikalar ve Manipulasyon.

Title of Thesis: Gora people's position in Balkan policies
Author of Thesis: Bajram HODZA Supervisor: Prof.Dr. Alaeddin Yalçinkaya
Date of Acceptance: 26.03.2013 Nu. of pages:: vi (pre text) + 144 (main body)
Department: International Relations Subfield : International Relations
<p>In history of Kosovo, Gora region and Gora people have always taken a special place. This has brought Gora and Goran people to a strategic position, as a part of history. The retreat of Ottoman empire from this region is regarded as starting point of problems, oppression, massacres and assimilation. As everything was going normal, in what degree will growing nationalism movements in Balkan countries and their provocations have effect on people of Gora? The Muslim people who were left unprotected in Balkans, under the newly founded administration have confronted problems they've had never before; the first encounters have already been written in history as massacres and acts of vengeance. The Muslim peoples, who have been disturbed by this situation, amongst whom have also been the Goranian Turks, have started emigrating because of this random acts of pressure. Later, Goran people had been forced to accept few different governance: Starting from Serbian dynasty, Serb-Croat-Sloven Kingdom (The kingdom of Yugoslavia), Tito's Yugoslavia, Milosevic's reign of blood, UNMIK government and Republic of Kosovo.</p> <p>In these particular periods, after they've analysed the position and situation of Gorans, the men in charge have compared Gora peoples problems considering changes and practices in different terms.</p> <p>This study's main goal is to analyse and understand what are the strategies and games played over Goran people, who happened to not have any support in the international arena, and who are those who have been imposing those games upon them.</p> <p>The plan that started with Serbian dynasty has initially been set to change the education, culture and socio-economic structure. This study's fundamental goal is to define the truths about the government who set up formal policy to eradicate Islam and create an atheistic society. The assimilation process which started right after the Ottomans has reached its peak in period of Tito's governance, so it came up with identity problem for Gorans, in the matter of participation in administration. We see Serbia as the most efficient state regarding assimilation processes and identity abolition. Also, Serbia has divided people of Gora and turned them against each other many times. When noticed that abovementioned policies were "profitable", other Balkan countries also started applying them on Gora and Goran people. These countries tried to get their share of the cake in Gora and designed their Balkan policies according to this.</p> <p>It is obvious that Gora and its people are divided. Gora is slowly unleashing its own demise by serving countries in the region. The citizenships and passports given by country in the region, paralell education systems and possession policies have brought up such terrifying results, that Gora and Goran people have become part of nearly all Balkan ethnicities.</p>
Key Words: Goran Region and Gorani, Assimilation, Movement of Migration, Policies of Balkan and Manipulation.

GİRİŞ

Gora bölgesi ve Gora halkı paylaşılmayan bir ulus mu, halk mı, topluluk mu ya da bazılarınca tabir edildiği gibi etnik bir azınlık mı? Günümüze kadar her Balkan ulusu, bu bölgenin ve içinde yaşayan halkın kendilerinden olduğunu ispatlamaya çalışmıştır. Bu yaklaşımlar Gora bölgesine ve halkına olan sevgiden kaynaklanmıyor hiç şüphesiz; bu tamamen politik çıkarların gerektirdiği taktik yaklaşımlardır ve uzun zamana yayılmış karmaşık hesapların ürünüdür. Osmanlı İmparatorluğunun Balkan yarımadasından çıkmak zorunda kalmasından sonra, çekilme esnasında çıkan sorunlar ve sancılar, yüz yıl içinde yaşanacak sorunların ve problemlerin zeminini hazırlamıştır. Osmanlı Devlet sisteminin Balkanlarda çökmesinden sonra bu bölgelerde yaşayan Türk ve Müslüman halklara karşı yeni ve acımasızca hareketler başlatılmıştır.

Bu uygulamalardan nasibini alan Türkler, Goralılar, Torbeşler, Pomaklar, Boşnaklar ve Arnavutlar yani bütün Müslüman halklar, siyasi, sosyal, dini ve ekonomik olarak parçalanmaya başlamış, akabinde de bir milletten kolay hükmedilebilecek küçük topluluklara dönüştürme işlemine yönelinmiştir. Bu bölme ve parçalama politikalarından en fazla etkilenenler de Goralılar olmuştur.

Goralılar üzerinde oyunlar oynanmaya Berlin Kongresi'yle başlanmıştır. Goralılar üzerindeki yıkıcı politikalar sırasıyla Prizren Ligi, Balkan Savaşlarıyla yeni oluşan devletler, Sırp Hırvat ve Sloven Krallığı, Tito dönemi, 1974 Anayasası dönemi, Yugoslavya'nın dağılma dönemi, Milošević dönemi, NATO harekâtı ve Kosova cumhuriyeti döneminde boy göstermiş ve göstermektedir. Gora pastasını paylaşmayı, yemeyi ya da daha fazla parça koparmayı başarabilmek için farklı yöntemler kullanılmış ve halen de kullanılmaktadır.

Goralıları asimile etmede, kendi dilini, dinini, kültürünü, ahlakını ve kimliğini yok etmekte, kendilerine en yakın halk olduğu iddiasını öne çıkarmakta en başarılı ulus olarak Sırp'lar önde gelir. Goralılara karşı oluşturulacak olan hareketlerin ve uygulanacak olan politikaların oluşturulmasında Goralılarla ilk ilgilenenlerden Ivan Stepanovič Jastrebov bu işin temellerini atmıştır. Bu temellerin üzerine devamını getirecek Jovan Cvijić, Miroslav Lutovac, Jefto Dedijer, Milovan Radovanović, Milan Ivanović, Miodrag Stojanović, Darko Tanasković, Vladimir Stojančević, Borislava Lilić, Milan Bursać, Mirčeta Vemić ve bunlara desteklerini sonsuza kadar sunan

kendileri de Goralı olan bazı aydınlar; Sırp devleti tarafından desteklenen, manipüle edilen Sırp devletinin hizmetçileri olarak ilan edilen kişilerdir. Harun Hasani, Vait İbro, Orhan Dragaş, Behadin Ahmetović ve diğerleri. Bu aydınlar resmi kurum mensubu olarak Sırp devlet propagandasını ve politikasını uygulamak üzere SANU (Sırp Sanat ve Bilim Akademisi) tarafından desteklenmektedirler.

Öte yandan, Osmanlı İmparatorluğunun çekilmesiyle Bulgarlar da Gora'ya el atmıştır. Bulgar projesinin lideri Jordan İvanov'dur. Bu akım pek etkili olamamıştır ama daha sonra 2000'li yıllarda rafa kaldırılan proje tekrar ele alınmış ve başı gazeteci yazar Tanya Mangalakova çekmiştir. Makedon tarafı Goralılarla pek ilgilenmedi çünkü aynı halkın bir kolu olan Makedonya'da bulunan Torbeşlerle uğraşmak zorundaydı. Daha doğrusu Sırbistan'dan dolayı Gora olayına girişemedi çünkü onlar (Sırp) yeterince sahiplenmişlerdi.

Öte yandan Arnavutlar ise kendi yaşadıkları sorunlardan ve uğradıkları baskılardan dolayı Gora'yla ilgilenemedi. Çünkü Goralılarla pek farkları yoktu ve Goralıları kendilerinden gördükleri için onları yabancı gibi görmediler. Her ne kadar dilleri farklı da olsa, dinleri, kültürleri sosyo ekonomik yapıları hep aynıydı. Gora tarihiyle ilgilenen Arnavut yazarları şöyle sıralayabiliriz: Dr. Shefqet Hoxha, Dr. Hajriz Meleqi, Mr. Parim Kosova, Dr. Muhamed Pirraku, Qenalk Mataj ve Bedri Halimi.

Boşnak tarafı da Goralılarla aynı Bogomil soyundan geldiklerini, farklılıkları olmadığını, farklılık yaratmak niyetinde de olmadıklarını Sosyalist özyönetimin çöküşündeki davranışlarıyla gösterdiler ve Goralıları sahiplendiler. Yugoslavya'nın çok partili sisteme geçişiyle, eski Yugoslavya'yı oluşturan her cumhuriyette bütün halklar kendi ulusal çatılarını örmeye ve ona hizmet etmek için uğraşmaya başlamışlardır. Bu çerçevede Goralıların Boşnaklarla aynı olduğu konusundaki Boşnak tezini savunan ve araştıran Safet Kuşi, Sulejman Ugljanin, Numan Balić ve Sadik İdrizi bu akımın fidanlarını Kosova ve Gora'da atmıştır.

Bu çalışmada, konunun daha önce hiç araştırılmayan boyutları, Gora ve halkı ile ilgili gerçek dışı yayınların gerçekleri ortaya konmaya çalışılmaktadır. Goralılar uluslararası ilişkilerde gerçekten o kadar önemli oldukları için mi, yoksa Balkan devletlerinin rekabetleri arasında kendi çıkarları için kullanılmak istendikleri için mi önemsenmektedir? Balkanların ortasındaki konumunun ne kadar stratejik ve ne kadar

önemli olduğunu anladıktan sonra doğal olarak ilgilenilmesi gereken bir bölge olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu Kosova olunca, konu daha da büyük bir önem arz etmektedir.

BÖLÜM 1: KOSOVA'DAKİ GORA VE GORALILAR

1.1. Kosova'nın Kısa Tarihi

Bu bölgenin adını oluşturan sözcüğün kaynağını sorguladığımızda öncelikle “Kosova, Kos ova mı? diye başlarız. Eski Slav ve Bulgar dillerinde Kosova kelimesinin “karatavuk”¹ anlamına geldiği ileri sürülmektedir. Köse-ova ve Kosa da buna benzer kelimeler olarak göz önünde bulundurulabilir.

Kosova tarihi 3000 yıl öncesine Dardania Krallığına kadar dayanmaktadır. Bilindiği gibi Balkan Yarımadasının en eski uygarlıkları Dardanlar olup şimdiki Arnavutların dedeleri sayılır. Son 2000 yıl bu topraklarda büyük devletler, uygarlıklar ve İmparatorluklar hüküm sürmüştür. Bunlar sırasıyla, Roma İmparatorluğu 1. YY'dan 6. YY'a kadar, 6. YY'dan 12. YY'a kadar aralıklarla Bizans İmparatorluğu, 9. YY'dan 12. YY'a kadar aralıklarla Bulgar Devleti, 13. YY'dan 14. YY'a kadar aralıklarla Sırp Devleti 15. YY'dan 20. YY'a kadar Osmanlı İmparatorluğu.

1.1.1. Antik Çağ

Balkanların en eski mukim olan halkları Dardanilerdir. Dardania² devletinde yaşayan İilir halkları bu bölgelerde M.Ö. 2 bin yıl öncesinde yaşamışlardır³. Günümüzde Kosova'da Dardanlara ait birçok kalıntıya rastlanmaktadır. Kosova'da yaşayan Arnavutların çoğu, kendilerinin Dardanlar ve İilirlerin varisleri olduklarına inanır.

M.Ö. II. ve III. Yüzyılda bu bölgelerde hâkimiyet kuranlar, Longaris, Bato, Moninus ve onun kızı Teuta Krallıklarındaydı. Daha sonra bu bölgeler Makedonların hâkimiyeti altına girecektir. Roma İmparatorluğu ile yapılan İilir savaşları esnasında bu bölgeler M.Ö.160 yılında Roma İmparatorluğunun hâkimiyeti altına girmiştir. Dardania'nın bütün toprakları, Meza devletinin içinde mi, bir bölümü Dalmaçya bölgesinde⁴ mi

¹ Baymak, Osman, **Tarih Boyunca Avrupa Kavşağı Kosova**, Bay Yayınları, Prizren: Kosova, 2008, s. 9.

² Dardania şu andaki Kosova Cumhuriyeti'nin sınırlarını kapsayan, bunun dışında Karadağ, Sırbistan, Makedonya ve Arnavutluğun bazı bölgelerini içine alan devlettir. Bu devlette yaşayan halka da Dardaniler denirdi. Dardaniler, eski İilir Kavmi'nden gelmektedirler, İilirler yapı olarak güçlü ve sert insanlar olarak tanımlanıp, trakya halklarından, Triballere yakın, Daçanlarla ve Mezimlerle akrabadırlar. Dardaniler konusunda, kaynak olarak dipnot 3'teki sayfadan yararlandık.

³ Gazević, Nikola, Jakac – Lafet, **Vojna Enciklopedija**, Vojno İzdavački Zavod, četvrta knjiga, Beograd, 1972, s. 654.

⁴ Janković, Djordje, Ph.D, Middle Ages In Noel Malcolm's “**Kosovo. a short History**” and real fact, 8th October 1999, Institute of History of the Serbian Academy of Sciences and Arts, Macmillan, London, 1998, s. 492. Ayrıca bkz. <http://www.rastko.rs/kosovo/istorija/malcolm/djankovic-facts.html>

kalmıştır, yoksa Roma İmparatorluğu yönetimindeki bu iki bölge arasında mı paylaşılmıştır, tam olarak bilinmemektedir.

Kosova bölgesinde Hun, Avar, Bulgar, Peçenek, Kuman ve Uz gibi Türk boylarının geçici ve kalıcı yerleşmeleri de söz konusu olmuştur. Bu olayların cereyan etmesi Roma İmparatorluğu devrinde ve bu İmparatorluğun ikiye ayrılması sonrasında olmuştur. Şimdiki Kosova bölgesi (3. ve 4. Y.Y.) Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içinde idi⁵.

1.1.2. Orta Çağ

Orta Çağ'daki en önemli olayların başında Slav kavimlerinin 6. ve 7. Y.Y'da Karpatlardan Balkanlara inmesidir. Bundan üç yüzyıl sonra ise Sırplar Kosova topraklarına inmeye başlamışlardır. Bu gelişmeler üzerine Kosova'da bulunan Arbanaslar (Arnavutlar) Arban denizine ve genelde İşkodra'nın güneyindeki dağlara yerleşmişlerdir⁶.

Balkanlarda prensliklerin oluşmasıyla, Sırp, Arnavut ve Bulgar prenslikleri arasında çekişmeler ve çatışmalar yaşanmış ve en çetin çekişmeler de Sırp ve Arnavut Prenslikleri arasında yaşanmıştır. Buradaki bu prenslikler zaman içinde güçlenmiş ve 1346 yılında Stefan Dušan tarafından devlet haline gelmişlerdir. Devletleşen bu prensliklerin başkenti Prizren'di. Stefan Ölünce yerine oğlu Stefan Uroš 1355 yılında geçmiştir ancak Uroš babası gibi güçlü değildi.

Kosova'daki Ortadoksluğun sembolü olarak Sırplar, şimdiki Kosova cumhuriyetinin topraklarında bulunan, çok sayıda manastır ve kilise inşa etmişlerdir. Stefan Njemana 1346-1354 yılları arasında çıkardığı kanunlarla hanedanlığı yürüttü, ayrıca İpek şehrinde Sırp patrikhanesini başpiskoposluğa çıkardı⁷. Böylece Sırpların ruhani merkezlerini bu şehirde kurmuş oldular⁸.

Öte yandan Arnavut prensliklerinden Arnavut Lezha Birliği'nin üyeleri olan prenslerin önde gelenleri şunlardı: Lek Dukagjin, Pjetër Shpata, Gjergj Ballsha, Karl Thopia, Theodor Muzaka, Stefan Crnojević ve İskender Bey (Gjergj Kastrioti).

⁵ Sipahioğlu, Bahtiyar, **Tarihi ve Siyasal Yönüyle Kosova**, Prizren-Kosova: Grafix Basımevi, 2009, s. 14.

⁶ Cvijić, Jovan, **Balkansko Poluostrvo i Južnoslovenske Zemlje**, Beograd 1922, I deo, s. 96.

⁷ **İstoriya Naroda Jugoslavije**, prva knjiga, Beograd: Prosveta Izdavačko Preduzeće Srbije, 1953, s. 328-413.

⁸ Sipahioğlu, Bahtiyar, a.g.e., s. 15.

1.1.3. Kosova Savaşları

Osmanlı İmparatorluğuna Avrupa kapısı iki savaşla açılmıştır; bunlardan biri 1371 yılında Meriç Muharebesi olmuştur. Bu savaşta Sırlar ilk defa düzenli, 1600 yıllık savaş geleneği ve İslam değerleriyle donatılan Osmanlı ordusuyla karşılaşırlar. Sırp Despotu Ugljaša ve kardeşi Vukašin bu savaştan yenilgiyle çıkarlar⁹. İkincisi ise Haçlı Savaşları diye bildiğimiz I. Kosova Savaşı'dır. Balkanlarda Osmanlı İmparatorluğuna karşı bütün Balkan prensleri ve hükümdarları hükümdar Knez Lazar Hrebeljanović öncülüğünde Hristiyan askerlerden bir koalisyon oluşturmuştu. Ayrıca bu savaşta, Bosnalı, Sırp, Macar ve bir miktar Sakson paralı askerinin yanı sıra Avrupa Hristiyan askerleri de yer almıştır. Kosova ovasında 28 Haziran 1389 yılında gerçekleşen I. Kosova Savaşı'nda Lazar önderliğindeki devletler ve milletler yenilmişler.¹⁰

I. Kosova Savaşı'nın Sırlarda yarattığı psikolojik tahribat ile Sırp toplumunun bilinçaltındaki etkisi yıllar sonra kendisini gösterecek ve geliştirilen mitoloji ve efsaneler sayesinde de yüzyıllarca sürecektir. Her şeyden önce Prens Lazar, Sırp Ortodoks Kilisesi tarafından tanrılaştırılmıştır. Mevcut mitolojiye göre, I. Kosova Savaşı'nın arifesinde bir melek Lazar'a seslenerek, “fani çarlık” ile “ilahi çarlık” arasında bir seçim yapmasını istemiştir. Sırlara göre Lazar ilahi çarlığı seçmiştir. Dahası, Lazar ile İsa arasında benzerliklerin kurulduğu da görülmektedir. Genel olarak I. Kosova Savaşı ve bu savaşta yer alan karakterler hakkındaki Sırp yorumları, Hristiyan mitolojisindeki olaylar ve karakterlerle karışmıştır. İşte bu sebepten dolayı, Sırlar kendilerine “ilahi millet” sıfatını yakıştırmaktadırlar.

Diğer taraftan, I. Kosova Savaşı hakkında Türklere karşı yazılan destansı halk şiirleri, en iyi bilinen ve en güzel kabul edilen eserlerdir. Bütün bunlar ise, Sırların Kosova'ya “Sırbistan'ın Kudüs'ü”, “Sırp dini değerlerinin ve Sırp medeniyetinin beşiği” gözüyle bakmasına yol açmıştır. Sırların kimliğini şekillendiren en büyük kilise ve manastırları Kosova'da inşa etmişlerdir. Sırlar Kosova'yı kendi kutsal toprakları olarak görmektedirler. Bu yüzden Sırlar kendilerini Kosova'nın mirasçıları ve toprak sahipleri olarak saymaktadır”.¹¹

⁹ İstoriija Naroda Jugoslavije, a.g.e., s. 413-422.

¹⁰ Hamzaoğlu, Yusuf, **Osmanlı Dönemi Sırbistan Türklüğü**, Üsküp: Logosa, 2004, s. 23-24.

¹¹ Yılmaz, Murat, **Kosova Bağımsızlık Yolunda**, İstanbul: IHH Yayınları, 2005, s. 79-80.

Savaşı kaybeden Sırlar, savaşı kazanmış gibi 28 Haziran'ı kutsal günlerinden biri olarak kutlayıp, adını “Vidovdan” koymuşlardır. Sırlar bu yenilgiyi hiç bir zaman kabullenemediği için, bunun intikamını Balkanlardaki Müslümanlardan almaktadır.¹²

1448 yılında gerçekleşen II. Kosova Savaşı Sırların ve diğer Balkan devletlerinin sonunu getirmiştir. Bu savaşta Macarlar Janos Hunyadi önderliğinde ve Osmanlılar II. Murat önderliğinde çarpışmışlar ve iki günlük savaştan sonra Macarlar yenilmişlerdir. Bu savaşın neticesinde Osmanlı fetihleri Avrupa'nın içlerine doğru gelişme fırsatı bulmuştur. I. ve II. Kosova Savaşları sırasında Osmanlı Türk ordusu karşısında yenilen bütün liderler kendi halkları için unutulmaz kişiler olmuşlardır. Sırlarda Lazar Hrebeljanovci; Macarlarda Hunyadi, ölümüne dek Osmanlılarla mücadele etmiş ve Macar halkınca önemli birer kahraman sayılmışlardır. Ulah kontu Vlad 3. Drakula da bu devirde ünlenmiş; Arnavut Gjergj Kastrioti (İskender Bey) de bu devirlerde Osmanlılarla yaptığı mücadeleler ve devşirilme hikâyesiyle şöhret bulmuştur.

1.1.4. Kosova Osmanlı İdaresi Altında: 1389 – 1912

Kosova'da Osmanlı hâkimiyeti 1389 yılında başlamış olup, tam olarak 1459 yılında fetihlerle tamamlanmış ve uzun zaman sürecek olan barışı ve refahı sağlamıştır. Osmanlı hâkimiyeti, Kosova'da önce iki sancakla temsil edilmiştir; Prizren ve Vuştri sancakları. Bu sancaklardan Prizren vilayet olacak, bu vilayet de daha sonra Üsküb'e taşınacak ve Üsküb vilayetine bağlanacaktır. Bu bahsi geçen dönemde Sırp ve Bulgar devletlerinin Kosova'da Orta Çağ devletleri döneminden beri uyguladıkları Slavlaştırma politikası Türklerin gelişiyile sona ermiştir.

Osmanlı Devletinin uğraştığı problemlerden biri de 1443-1468 yılları arasında Gjergj Kastrioti'nin (İskender Bey) çıkardığı isyanlardır. Osmanlı İmparatorluğuna karşı savaşan, tekrar Arnavutlaştırma politikasına girişen İskender Bey'in yapmış olduğu harekât¹³ sonrası Kosova ve Arnavutluk'ta büyük bir sorunla karşılaşılmamıştır.

Arnavutlar Osmanlı İmparatorluğunda dört eyalette yaşamış olup, 1878 yılında bu eyaletlerden Prizren Birliği (Prizren Ligi)'ni oluşturmuşlardır. Bu birlik, Osmanlı İmparatorluğu içinde Arnavut yapılanması ve Arnavut milliyetinin gelişme ve yeni politikalar oluşturma aracı olarak işlev gördü. Bunların Jöntürklerden 1910 yılında

¹² Karatay, Osman-Bilgehan, Gökdağ A., **Balkanlar el kitabı**, Cilt II, Çağdaş Balkanlar, Ankara: Vadi Yayınları, 2007, s. 81.

¹³ Horvat, Branko, **Kosovsko Pitanje**, Zagreb: Globus, 1988, s. 20.

destek gördükleri sanılmaktadır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile Sırp askeri birlikler, Kosova Vilayeti'nin kuzeydoğu kısımlarına dayanmışlardı. San Remo Konferansı ile Kosova'nın kuzey kesimlerinde çizilen yeni sınırlarla Arnavut yerleşim yerlerine kadar gelmiş olup bundan dolayı, Arnavutlar büyük sıkıntılar içinde kalmışlardı. Bu sınırlar sonucunda Sırbistan'a bazı topraklar bırakılmak durumunda kalmıştı¹⁴.

Gelişmeler Arnavutları kışkırtmıştır. Bu arada Sırpların lehine çalışan ve Kosova'da gazetecilik yapan Rus gazeteci Leo Trocky bunların hepsinin Türklere karşı olduğunu belirtmektedir,¹⁵ Trocky devamla III. Selim'in getirmiş olduğu reformların Arnavutlara karşı çıkarıldıklarını ve bu reformların Arnavutlar tarafından reddedildiğini söylemektedir. 1876-78 yılında ise Sırp-Türk savaşlarında, sanki Osmanlı ordusu Arnavutları Sırp ve Karadağlılara karşı kullanmıştır. Arnavutlar da boş durmayıp Prizren Liginin oluşturmuşlardır. Gelişmeler Arnavut milliyetçiliğinin güçlenme ve yayılma işlevi görmüştür. 1878 yılında Prizren Ligi'nin isteklerinden en önemlisi, burdan (Osmanlı İmparatorluğundan) özerklik istemeleri ve bütün Arnavutların yaşadığı vilayetlerin tek bir vilayette toplanmasıdır. Bu istekler İstanbul tarafından reddedilir. Buna karşın 1879'da Kosova'nın genelinde isyanlar çıkar. İsyanları Derviş Paşa önderliğindeki askerler bastırırlar.¹⁶

1.1.5. Balkan Savaşları, Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı

Balkan Savaşları sonucu Osmanlı İmparatorluğunun çekilmesi sonrasında Kosova önce Bulgar, daha sonra İtalyan ve Sırp hâkimiyeti altına girmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası, Berlin Antlaşması ile Sırbistan'ın tam bağımsızlığını kazanan Sırbistan, Kosova üzerinde de hak iddia etmeye başladı. Osmanlı İmparatorluğunun 1912 yılındaki I. Balkan Savaşı'nda yenik düşmesi üzerine Kosova, Yugoslavya Krallığı'nın bir parçası haline geldi. Sırp birlikleri Kosova'ya gelince Arnavut silahlı gruplarıyla karşılaşırılar¹⁷. Arnavut grupların Bulgar ve Makedon VMRO harekâtıyla ilişki içinde olduklarını belirten Sırp, Arnavut grupları kaçak¹⁸ olarak görmekteydiler, zira

¹⁴ Myzyri, Hysni, “**Kriza lindore e viteve 70 dhe rreziku i copëtimit të tokave shqiptare**”, Historia e popullit shqiptar: për shkollat e mesme, Prishtinë: Libri Shkollor, 2002, s. 151.

¹⁵ http://www.danas.rs/dodaci/vikend/otpor_okupaciji_i_modernizaciji.26.html?news_id=105029, (29.06.2011)

¹⁶ Gazević, Nikola, a.g.e., s. 656.

¹⁷ Туцовић, Димитрије, **Србија и Албанија**, Београд, 1914, s. 41.

¹⁸ Dželetović, Pavle, **Saradnja kačaka i VMRO – a**, Članak (köşe yazısı), Beograd: Glas Javnosti, Subota, 22. 11. 2003

* Balli Kombetar (alb. Balli Kombetar - Halk Cephesi) bir Arnavut milliyetçi anti-komünist örgüt 1942 yılında kuruldu, Üyelerine Balist denilir.

Arnavut direniş hareketleri, Sırp ve diğer askerleri oldukça uğraştırmışlardır. Arnavutlar bu donemi “Balist”* harematı temellerinin atıldığı donem olarak anmaktadırlar.

Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı doneminde Arnavut gruplar ve kaçaklarının faaliyetleri 1924 yılında sona erdirilir ve liderleri yok edilir.¹⁹ Arnavut halklarını ve feodal yapıyı yok etmek için, yeni bir yasayı, tarımsal reform yasasını çıkarırlar.

1.1.6. II. Dunya Savaşı, (SFRJ) Yugoslavya ve Sonrası

II. Dunya Savaşı’nda Kosova bölgesinin byuk bölümlerini İtalyanlar, kalan bölümleri ise Almanlar ve Bulgarlar işgal etmiştir. Arnavutlar bu durumu kabul etmişlerdir çünkü gelen İtalyan ve Alman askerlerini kendilerinin kurtarıcısı olarak görüyorlardı.²⁰ Böylece İtalyanlar Kosova’da “kuesture” dedikleri polis karakolları oluşturdular, yerleşim yerinin byuklğne göre yerel polisler görevlendirdiler; İtalyan hâkimiyeti 1943 yılına kadar sürdü.

Diğer tarafta ise Bulgarlar, hâkimiyet kurdukları her yerde olduğu gibi burada da Bulgarlaştırma politikasına girişmişlerdir. Öte yandan 1943 yılında Almanlar Kosova’ya hâkim olurlar, Arnavutlara söz vererek Byuk Arnavutluk’un oluşmasına çalışacaklarını belirterek, Arnavutları kendi saflarına çekmeyi başarırlar, böylelikle ikinci Prizren Ligini kurarlar (Regjiment Kosova). Sırlar da boş durmazlar ve bazı Komnst Partili insanlarla Arnavut grupları kullanıp onları kendi saflarına alarak partizanların saflarına geçmeleri için faaliyetler yürütürler.

Alman kapitlasyonlarının sonucunda kurulan SFRJ Yugoslavya’nın (Sosyalist Federatif Yugoslavya Cumhuriyeti) içindeki Sırbistan Kosova’yı da kapsamaktaydı. Sırlar akabinde UDBA istihbarat teşkilatıyla Almanlarla ve İtalyanlarla beraber savaşan Arnavut grupları ve liderlerini öldürdüler. Bundan sonra Kosova’nın tek hkimi Komnst Parti yönetimindeki Sırbistan ve Yugoslavya oldu. Sırlar, bu donem içinde Arnavutların, Sırp ve Karadağlılara karşı çok acımasızca davrandıklarını, Arnavut olmayan çok sayıda insanın öldürüldüğünü söylemektedirler.²¹ Kosova’yı Sırbistan’ın güney bölümü oluşturmuş olup, 1974 anayasasıyla bu topraklar zerk Kosova bölgesini haline gelmiştir.

¹⁹ Pavle Dželetovi, a.g.y.

²⁰ Gazevi, Nikola, a.g.e., s.657.

²¹ Ruža Petroviç. **The Migration of Serbs and Montenegrins from Kosovo and Metohija**, Belgrade: December 25, 1990, Ayrıca bkz. http://www.rastko.rs/kosovo/istorija/kosovo_migrations/index.html (31.03.2012)

1981 yılında patlak veren olaylar sonraki yıllarda göreceğimiz problemlerin temellerini atmıştır. Yugoslavya'nın çok partili sisteme geçişi, Sırp milliyetçiliğinin körüklenmesine neden olmuş, böylece Sırbistan Komünist Birliği başkanı Slobodan Milošević sahneye çıkmıştır. Kendisi Sırbistan Anayasası'nın değiştirilmesini istemiştir. Bu isteği her ne kadar federal anayasaya aykırı olmuşsa da durdurulmamıştır. Buna karşın Arnavutlar protestolara başlamışlardır. Bu protestoların en büyüklerinden biri de Trepça maden ocağında gerçekleştirilmiştir.²² Milošević 28 Şubat 1989 da Trepça'da gerçekleştirilen protesto gösterisin karşı Belgrad'da büyük bir miting organize etmiştir. Bu mitinge 1.000.000 kişi katılmıştır. Mitingde federal yöneticilerden isyanı askerleri güçlerle bastırmasını istemiş ve bunu da elde etmiştir. 23 Mart 1989 tarihinde yapılan anayasa değişikliği ile Kosova'nın özerkliğini ortadan kaldırmıştır.

Artık Kosova Sırbistan'ın güney tarafı (bölgesi) olmuştur. Akabinde 28 Haziran 1989'da Kosova'nın iç kesimlerinde Kosova Savaşı'nın 600. yıl dönümünde, savaşın yapıldığı yerde Milošević bir konuşma yapar ve Türklerden öcün alındığını söyler. (Altıyüz yıl sonra, bugün, gene savaşlardayız, bu savaşlar silahlı değildir, ancak biliniz ki böyle şeyler de göz ardı edilemez)²³. Böylece Milošević başlayacak olan kaosun ilk sinyallerini vermiştir. Bunu takiben Arnavutlar 1994'te Kosova Kurtuluş Ordusu'nu kurarak, gerila savaşını başlatmışlardır. 1997-1999 yıllarında Kosova'nın genelinde çatışmalar ve iç karışıklıklar başlamıştır. Her iki tarafın temsilcileri Rambule (Rambouillet Peace Conference) görüşmelerine katılmıştır. Sonuç çıkmayınca 24 Mart 1999 tarihinde NATO Yugoslavya harekâtını başlatmıştır. 1244 sayılı BM kararıyla Kosova BM yönetimi altına girmiş, bu durum 17 Şubat 2008 yılına kadar sürmüştür. Ta ki Kosovalı Arnavutların geçici yönetimden tek taraflı bağımsızlığını ilan edip, Kosova Cumhuriyeti'ni oluşturmasına kadar.

1.1.7. Kosova'nın Genel Durumu ve Coğrafi Konumu

1.1.7.1. Genel Durumu

Kosova'nın, konumu itibarıyla stratejik bir önemde olduğu bilinmektedir. Balkan Yarımadasının tam merkezinde bulunan Kosova, stratejik ve jeopolitik konumu ile Batı devletlerinin ve NATO'nun kontrolünde yer alması dolayısıyla, özel bir öneme sahiptir.

²² Mamula, Branko, "Slučaj Jugoslavija" (2), Nadmetanje dva nacionalizma, Feljton, Vreme broj 489, 20. maj 2000, s.14.

²³ Miloševićin, Slobodan, Konuşması, Kosova savaşının yapıldığı yerde, Gazimestan (sırp anıtının önünde) 28 Haziran 1989. Beograd: Jedinstvo Novine, 29.06.2012, s. 1.

Eski komünist sistemin ve bloğun olduğu yerde, Balkanların tam merkezindeki bir konuma sahip olmayı kim istemez. Amerika Birleşik Devletleri'nin önderliğindeki güçler, Kosova için gerekenleri yapmaktadır. 17 Şubat 2012'de bağımsızlığının dördüncü yılını doldurmuş olan Kosova'yı dünyada 96 ülke tanımıştır.²⁴

1244 sayılı BM kararı gereği Kosova 9 yıllık UNMIK yönetimi altında bulunmaktadır. UNMIK yönetimi Kosova'da çok şeyi değiştirmişti. Önce Sırp'lar Kosova'dan çekilmek zorunda kalmış, yönetimi UNMIK'e devretmiştir. UNMIK öncelikle KFOR ile beraber güvenliği sağlamakla görevliydi, daha sonra da demokratik toplumu inşa etmeye başlamış, polis teşkilatını kurmuştur. Devletin yönetileceği kanunların çıkarılmasını sağlayarak demokratik seçimleri organize etmiştir. Kosova halkı da parlamentosunu kurup, görevlerini, işleyişini, demokratik yasalarla yönetilmesini gerçekleştirerek cumhurbaşkanını, başbakanı ve her toplumdaki kontejanla temsil edilecek olan milletvekillerini belirledi.

Ama bütün bunların sonuncusu olarak UNMIK yöneticisinin onayı olmadan hiçbir yasa ve görüşme kabul edilmiyordu ve yürürlüğe girmiyordu. Bunların üstesinden gelinebilmesi ve Kosova sorununun çözülmesi için UNMIK nezdinde Troyka görüşmeleri başlamıştır. Sırp ile Arnavut tarafı Viyana'da yüz yüze çözüm için 2006 yılında görüşmelere başladı. Bu görüşmelerden her hangi bir çözüm çıkmayınca, Marti Ahtisari nihai çözüm için bir rapor hazırladı. Raporda koşullu olarak, Kosova'ya ön izlemeli şekilde bağımsızlığının verilmesini öngördü, bu planı her iki taraf başkentlerine sundu. Kosova tarafı bazı eksiklikleri olmasına rağmen planı kabul etti, Sırp hükümeti ise bu planı reddetti. Bunun ardından Kosovalı yöneticiler, Marti Ahtisari planına göre Kosova'nın bağımsızlığını tek taraflı ilan etti. Kosova'nın bağımsızlığını tek taraflı ilan etmesinden sonra, büyük devletler bağımsızlığını tanımıştır.

Avrupa Birliği'ne üye devletlerin çoğu Kosova'yı tanımaya başlamışlardır. Bunun istisnası kendi içinde etnik sorunları olan devletlerden İspanya gibi bazı ülkelerdir. Plana göre bağımsız devlette ilk yerel ve merkezi seçimler bir yıl arayla yapıldı. Hashim Taçi başkanlığında demokratik hükümet bütün toplulukları içinde kapsayacak şekilde kuruldu. Kosova'da nüfus çoğunluğunu yoğun olarak %90 oranıyla Arnavutlar oluşturmaktadır, ardından Sırp, Boşnak, Türk ve Romanlar (Mısırlılar, Aşkalılar ve

---

²⁴ **Države koje su priznale Republiku Kosovo**, Kosova Cumhuriyeti'ni tanıyan devletler, Kosova Cumhuriyeti, Dışişleri Bakanlığı, Resmi web sitesi, <http://www.mfa-ks.net/?page=3,33> (07.01.2013).

Romlar) gelir.²⁵ Bu plana göre, resmi diller olarak, Kosova'nın genelinde Arnavutça ve Sırpça kullanılır, bunun dışında bazı belediyelerde örneğin Prizren, Dragaş, Mamuşa ve İpek gibi yerlerde Türkçe ve Boşnakça dilleri, belediye düzeyinde, resmi dillerdir.

1.1.7.2. Coğrafi Konumu

Kosova, Balkan Yarımadası'nın orta kesiminde Doğu Avrupa'da bulunuyor. Güneybatısında Arnavutluk, kuzeybatısında Karadağ, kuzey ve kuzeydoğusunda Sırbistan, güneydoğusunda Makedonya ile sınırlara sahiptir.²⁶ Kosova topraklarının coğrafi olarak Koordinatları şöyledir: 42,6394 (42°38'21.840'K) kuzey enlemi ve 21,0961 (21°5'45.960'D) doğu boylamıdır. Kosova'nın yüzölçümü 10,900 km² olup, rakımı denizden 800 metreden başlamakta ve yüksek irtifa arazi ve morfolojisine sahiptir. Kosova'nın en düşük ve en alçak arazileri 297 metre olarak Beyaz Drimin Arnavutluk sınırını geçtiği bölgedir. Böylece Kosova toprağı en alçak noktasından çıkarak yukarıya doğru en yüksek tepesine 2629 metrelik Kosova'nın güneydoğusunda Makedon sınırında Vraca tepesine ulaşır. Coğrafi açıdan bakıldığında Kosova iki büyük coğrafi birime ayrılabilir: kuzeydoğusundaki "Kosova ovası" ile güneybatısındaki "Metohija(Dukagjini) ovası". Bu iki ova belirli iklim ve coğrafi koşulları ile dikkat çekmektedir. Bunlara karşılık küçük ovalar Drenica, Novo brdo, Kosovo polje, Morave'nin diğerlerine göre iklim özellikleri farklıdır.

Yukarıdaki iki ova kaynakları olan nehirleri içinde barındırır, biri Karadeniz'e diğeri ise Adriyatik Denizi'ne akmakta olup bunları ayıran orta büyüklükteki dağlardır. Kosova genelde dağlarla çevirli olup, ortasında bahsettiğimiz bu iki ova bulunmaktadır. Makedonya sınırı boyunca Şardağlar yer alıp, Arnavutluk ve Karadağ sınırlarında Arnavutluk Alpleri, Sırbistan sınırında Kopaonik²⁷ dağlarının başlangıcı ile çevirilidir. Kosova'nın maden konusunda da iyi durumunda olduğu söylenebilir. Bunların başında Trepça maden ocağı gelmektedir.²⁸ Havza arazileri Kosova topraklarının %35'ini oluştururken, dağlık arazileri ise %60'ını oluşturup geniş bir alanı kaplamaktadır. Bu

²⁵ Aruçi, Muhamed, "Kosova" Mad., İslam Ansiklopedisi, c.26, Ankara, s. 221.

²⁶ Toçi, Fatmir, **Kosova ne Veshtrim Ensiklopedik**, Akademia e Shkenca e Shqiperise Qendrar e enciklopedise, Tirana: Botimet Toena, 1999, s. 5-7.

²⁷ Gashi, Musa, **Some Facts About Kosovo**, Skopje: Logosa, 1997, s. 8.

²⁸ Muhamed Aruçi, a.g.e., s. 221. Ayrıca bkz. Musa Gashi, a.g.e., s, 9.

topraklar mevki ve zaman bakımından her zaman ticari yolların geçtiği, birleştiği ve keşiştiği yerlerdir.²⁹

1.2. Gora

1.2.1. Genel Bilgiler

Avrupa ve Balkanlar'ın en genç devleti olan Kosova Cumhuriyeti, altı bölgeye, otuz yedi belediyeye ayrılmaktadır. Bu belediyelerin içinde Dragaş Belediyesi de yer almaktadır, Kosova'nın en güney bölümünü kapsayan Dragaş Belediyesi iki bölgeden oluşmaktadır: Opolje (Opoja)³⁰ ve Gora³¹. Bu bölgeler uzun zamandır beraber olup aynı kaderi paylaşmışlardır: Dilleri, milliyeti farklı olmalarına rağmen iyi geçinmekte, her iki taraf da diğerinin dilini bilmektedirler.

Bunların birbirlerine böyle davranmaları ise, Osmanlı Devleti'nin uyguladığı Millet sisteminden kaynaklanmaktaydı, ayrıca her iki millet de aynı dine mensuptu, aynı kültürü ve ahlakı paylaşırlar. Kosova'da etnik gerilimlerin olmadığı ve yaşanmadığı tek bölge ve belediye burasıdır. Bu belediyede yaşayan her iki halk etnik olarak karışık değildir, bölgelere göre etnik yapısını sürdürüyorlar: yalnızca merkezinde, yani Dragaş Belediyesinin bulunduğu Dragaş'ta etnik olarak her iki halktan insanlar yaşamaktadır, son yıllarda, özellikle 1999 yılındaki savaşın ardından insanlar birbirine karışmaya başlamıştır. Arnavutlar Opolje bölgesinden Dragaş'ın merkezine yerleşmeye, arazi, ev satın almaya ve inşa etmeye başlamışlar ve böylece burası da multi etnik bir yerleşim yeri olmuştur.

Dragaş yaklaşık 41,000 nüfusa sahiptir; bunların %57.50'sini oluşturan Arnavutlar Opolje bölgesinde 19 köyde yaşamakta, dil olarak da Arnavutçayı kullanmaktadırlar. Nüfusun %42,50'sini oluşturan Goralılar ise Gora bölgesinde 19 köyde yaşamaktadırlar, dil olarak Goranca (Gora dili) ve Boşnakçayı kullanmaktadırlar. Yukarıdaki yüzdeler net olmamakla beraber bütün halkın 1981 yılında nüfus sayımına katıldığı ve 1991 yılında Arnavutların katılmadığı nüfus verilerine göre hesaplanmıştır. Oysa Kosova bağımsızlığını ilan ettikten sonraki 2011 Nisan ayında yapılan ilk nüfus sayımında Dragaş Belediyesinde nüfus sayım sonuçları, resmi olmayan verilere göre, şöyle gerçekleşmiştir; Dragaş Belediyesi 34.000 nüfusa sahip olup, bunun %57'sini

²⁹ Aktepe, Munir, a.g.e., s. 216.

³⁰ "Opolje" slav dillerinde ova anlamına gelir, (Opoja) ise Arnavut ça dilinde, bu bölge için kullanılan addır.

³¹ "Gora" yerel dilde ve slav dillerde dağ, dağlık ve ormanlık bölge anlamına gelir.

Arnavutlar ve %43'ünü de Goralılar³² oluşturmaktadır. Nüfusunun daha fazla olduğu tahmin edilmektedir, çünkü sayım esnasında hem Gora hem de Opolje bölgesindeki insanların çoğu gurbette olduğundan dolayı sayılmadı, sayıma sadece nüfusun üçte ikisi katılmış, üçte biri ise katılmamıştır. Katılmayanların genelde ülke dışında oldukları ve çoğunun Goralılardan oluştuğu belirtilmektedir. Belediyedeki görev dağılımı ve yönetim anlayışı, ekonomik ve sosyal yatırımlar bu istatistik verilerine göre gerçekleştirilmektedir.

Kosova'nın genelinde nüfus azaltımı oluşmaktadır, bu durum Dragaş ve Gora bölgesini etkilemektedir, nüfus azaltılması çok belirgin olup yerleşim yerlerinin çok seyrek olduğu saptanmaktadır, halkın çoğu dışarda ve gurbettedir. Dragaş Belediyesi eski Yugoslavya'nın, şimdiki Kosova Cumhuriyeti'ndeki en fakir bölgesidir. Ekonomik olarak gelişemediği için, doğal olarak buralarda işsizlik %80'lere kadar çıkmaktadır.³³ Bu koşullar ailelerin ve gençlerin buralardan gitmesine neden olmaktadır. Eğitimdeki kalitesizliği, alt yapıdaki yetersizlik izlemektedir. Gora bölgesi Makedonya ve Arnavutluk sınırları boyunca uzandığı için de genelde güvenlik sorunlarıyla uğraşmaktadır; bu bölgede sınır ötesi hırsızlıklar ve yağmalamalar mevcuttur ve böyle durumlar hayatı daha da zorlaştırmaktadır.

1.2.2. Coğrafi Konumu

Gora coğrafi konumu itibarıyla üç ülkenin sınırlarının birleştiği noktadan başlayarak, genelde dağlık bir bölgeyi oluşturmaktadır. Kosova'nın en güney bölgesini kapsayan Şar dağlarının içinde ve en yüksek tepelerin eteklerinde, güney tarafı bahsettiğimiz Şar dağları sırtlarında ve tepelerin üzerinden Makedonya sınırını oluşturmaktadır. Bu sınırın üzerinde Kosova'nın ve bölgenin en yüksek tepelerinden, Gora'nın güneydoğusunda bulunan 2629 metre rakımıyla Vraca Dağı gelmektedir. Vraca tepesinin eteklerinde Radika nehri kaynağından başlayarak Makedonya³⁴ sınır boyu uzanarak Güneye doğru Makedonya'nın büyük dağlarından olan Korab dağının tepesinin eteklerine uzanır. Buradan güneybatısına doğru Arnavutluk sınırı boyunca,

³² Jenuzi, Salim, Dragaş Belediye Başkanı, ayrıca (2011 Nüfus sayımı, belediye seçim komisyonu başkanı), Belediye Meclis salonu, Dragaş Belediyesindeki ilk kesin olmayan Nüfus sayımının sonuçları açıklanması, 31.04.2011.

³³ Opštinska Direktiva Dragaša za Internacionalnu Koordinaciju Koorporacije 2001-2013, UNDP, ART GOLD projekat Kosovo and Dragash/š, 13-14 Oktobar, 2010, s. 8.

³⁴ Čufta, Muharem, Avrupa Kültürünün Boşnak (Goralı) Gençlerin Din ve Kimlik Algıları Üzerine Etkisi (İtalya Öğrneği), Yüksek lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefi ve Din Bilimleri, Din Psikoloji Bilim Dalı, Bursa, 2010, s. 12.

Galiç dağı ve Restelica nehrini takiben, Kuzey tarafından Opolje bölgesinden Plava nehriyle birleştiği yerden kuzeybatıya doğru 2300 metre yüksekliği ile Koritnik Dağı bulunmaktadır. Kuzey tarafı Opolje bölgesi, onun ardında Prizren ovası ve Cvilen dağı gelmektedir.³⁵ Opoja bölgesinin kuzeydoğusunda Plajnik köyü, Gora köylerinden Radeşa köyü nehri takiben batıya doğru şainovca (Shajne), Plava nehrinin takiben Arnavut köyü Brezne³⁶ bulunmaktadır.

Belirtildiği gibi dağlarla çevirili olan bölge sınırların ve nehirlerin keşiştiği bir yerdedir. Gora'nın kapladığı alan 309,6 km²'dir. Kosova Cumhuriyeti dışında ise Gora, Arnavutluk ve Makedonya'da bulunan topraklarıyla toplam 385, 6 km²'yi kapsamaktadır.³⁷

Goralılar, coğrafi bakımdan Gora'yı iki bölgeye göre adlandırır:

Ařađı köyler: Dragař merkezinin civarında ve Opolje bölgesine yakın ve sınırda olan yerler: Rapća, ařađı ve yukarı Krstec, Dragař (Krakořta), Ljuboviřta, Ljeřtane, Kukaljane, Mlike, Vraniřta, Orćuřa, Dikance, Baćka, ařađı ve yukarı Radeřa.

Yukarı köyler: Restelica, Kruřevo, Zlipotok, Globoćica ve Brod.

Gora bölgesi kırsal ve şehirleşmeyen bir bölge olarak, köyelerinin geneli dağlık ve dere kenarında kurulmuştur, köyelerdeki evler bitişik ve ićiçedirler. Gora topraklarının %65 – 70'ini meralar oluşturmaktadır. Balkanlarda çok sayıda dağların olduğu bilinmekte olup her dađ kendi taşıdığı özellikleriyle öne çıkmaktadır, bu bağlamda řar dağları da ılımlı dağlık bölgelerle ve tepelerle Balkanların en iyi meralarına sahiptir. Bu yüzden bu topraklarda yaşayan Goralılar genelde hayvancılıkla uğraşmaktadır.

Bahsettiğimiz topraklarda, yani Gora'da ve onun dağlık alanlarında bir zamanlar 100.000 koyunun 30.000 sığırın ve 10.000 diğer hayvanların otlatıldığı bilinmektedir. Bu bilgiler şimdiki durumda geçerli değildir, Çünkü Yugoslavya'da yaşanan sorunlar ve savaşlar bu insanların süt ve süt ürünleri, et ve et ürünleri pazarlarının yok olmasına sebep olmuştur. Bundan dolayı, Goralılar bu verimli sakin yerleri terk etmek zorunda

³⁵ Maldenović, Radivoje, **Govor řarplaninske řupe Gora**, SANU, Institut za Srpski Jezik, Srpski Dajalektolořki Zbornik XVII, Rasprava i Građa, Beograd: Ćigoja řtampa, 2001, s. 35.

³⁶ Јастребов, Степановић, Иван, **Податци за историју српске цркве**, Београд: Држабна штампарија, 1879, s. 93.

³⁷ Meleqi, Hajriz, **Opoja dhe Gora, (Komuna e Dragashit) Veshtrim Gjeografik**, Dragash, 1994, s. 17. Ayrıca bkz. Qaflehi, Muharem, **Opoja dhe Gora nder shekuj**, Prishtiana: CIP, 2011, s. 25.

kalmışlardır. Yukarıda vermiş olduğumuz verilerin şimdilerde ise sadece %10'u bulunmaktadır.³⁸

Balkanların Şar dağları ve dolayısıyla Gora bölgesi, tarih boyunca önemli bir yere sahipti. Prizren Vilayeti'ne giden Luma, Polug (Makedonya'nın Tetova (Kalkandelen) ovasından)'dan gelen bütün yolları Gora üzerinde geçmekteydi.

Bunun yanında Prizren ile Tetova arasındaki Gora üzerinden geçen yollar en kestirme, güvenilir ve açık olma özelliğine sahiptir. O dönemde haramiler ve hırsızlar oldukça fazlaydı, ancak buralardaki dağların çıplak ve ormansız olması bunların faaliyetini imkânsızlaştırıyor ve buraları güvenli bölge haline getiriyor. Bu durumda Gora için bir benzetme yapılacaksa, apandis barsağı gibi olduğu söylenebilir; çünkü çevresinde bulunan, topraklarının üçte biri kapalı olup, bir tek kuzey bölümüne, Prizren'e açıktır. Dragaş'tan Prizrene gidiş 37 km'dir Gora dışına çıkan yol ve Gora'yı dünyaya bağlayan tek yol budur.

Dragaş'tan çıkarak genelde bütün Gora köylerini geçerek Restelica üzerinden Makedonya'ya giden bir yol mevcuttur. Bununla beraber bu yol Makedonya'nın Yugoslavya'dan ayrılmasıyla sınır kapıları konulup bu kapıların kapanmasından sonra hiç açılmamıştır, Bu yol Gora için çok büyük öneme sahiptir. Gora'nın buna ihtiyacı olmasına rağmen bir türlü açılmamaktadır. Gora'nın kuzeybatı bölümünde Arnavutluk sınırında hiç bir zaman kapı olmadığı halde, son zamanlarda her iki ülkenin girişimleriyle o tarafta sınır kapıları açılmaktadır. Köylerden merkeze giden yollar mevcut olup, bunlar merkezden Prizren'e gitmektedir başka yere zaten gidememektedirler.

1.3. Goralılar

1.3.1. Goralıların Kimliği Hakkında Kısa Bilgi

Goralıların menşei ve hangi millete mensup oldukları sorusu belki en can alıcı sorulardandır. Goralıların milliyetini belirlemeye ya da sahiplenmeye kalkışan çok sayıda devlet, millet ve gruplar çıkmıştır. Daha da ileri giderek bu Balkan devletleri, milletler ya da gruplar Goralıların kendi millet yapısına ve ırkına mensup olduğu, aynı soydan ve aynı ulustan geldiklerini söylemişler ve halen de söylemektedirler. Paylaşa

---

³⁸ Hodža, Bajram, Opština Dragaš, Teftiş, Tarım, Turizm, Orman ve Kırsal Gelişim Müdürü, 2012 yılın teşvik başvuruların sonuçları ve mevcut olan hayvanların sayıları. (31.03.2012)

paylaşa bitirilmeyen, sahiplenilmeye çalışılan, bir türlü istenilen düzeyde sahiplenilemeyen halk, millet, ulus ya da etnik grup mudur bu Goralılar?

Bahsedildiği gibi mi yoksa bunların tam tersi mi söz konusudur? Gora ve Goralılar İslami dinine mensup olup, dil itibarıyla, II. Dünya Savaşı'na kadar çoğu Türkçe bilip konuşurdu. Şu anda kullanılan dil ise Slav dillerinin Makedoncaya en yakınıdır: Goralıların konuştuğu kelimelerin kökeni daha çok Türkçe olup, ekleri Slav dillerinden gelen karma bir dil sözkonusudur. Kültür konusunda ise konuşulacak, tartışılacak bir şeyin olmadığını görmekteyiz çünkü Goralılar atalarından kalma Türk kültürünü sahiplenmişlerdir. Goralıların benimsediği Türk kültürü daha sonra İslamiyetle kaynaşmıştır.

Bütün dünyada küreselleşmenin etkisiyle ve devletlerin halklar üzerinde uyguladığı politikalar sonucu kültürlerde önemli dönüşümler gerçekleşiyor. Goralılar üzerinde de bu durumun yoğun etkisi gözlemlenmektedir. Türk İslam kültürünü Goralılarda yok etmek, Sırp kültürünü canlandırmak ve kurmak için Sırplar çok büyük çabalar harcamıştır. Öncelikle katı kanunlarla, baskılarla, eğitim üzerinde ve en son olarak parayla yaptırmak istemişlerdir. Goralıları sahiplenmeye çalışanlar, Goralıların kimliği konusunda birilerine göre etnik olarak Bulgar, diğerlerine göre Makedon, üçüncülere göre Sırp³⁹ ya da Bogomil olduklarını sayanlar da vardır. Bunların dışında en fazla söze sahibi olan, konuşması gereken Türkiye'dir. Çünkü bu halk konusunda en güvenilir kaynaklara sahip olan Osmanlı arşivleridir. Osmanlı arşivleri incelenmedikten sonra net olarak hiç birşey ortaya çıkmayacaktır.

Herkes konuşabilir, yazabilir ama delilleri yok edemez çünkü deliller ortadadır. Bizans, Bulgar, Sırp, Arnavut prenslikler ve Osmanlı bu bölge ve topraklarına hâkimdiler. Ama buralarda yaşayan halk hep buralardaydı ve dağlardaydı. Demek ki bu insanlar "autohtni"⁴⁰ olarak kalmıştır. Yukarıda sayılan "bütün devletler gelip geçti ama insanlar herşeylerini devam ettirerek aynen kaldılar. Sırplar, Bulgarlar ve Makedonların iddia ettiği gibi bu insanlar hiç bir zaman kendilerinden olmamıştır. Bu halk Arnavut ve Türk

---

³⁹ Maldenovć, Radivoje, a.g.e., s. 35.

⁴⁰ "Autohtni", kelimesi yerli halk anlamına gelmektedir.

kardeşleriyle beraber yaşayıp etnik olarak saf kalmıştır, Hristiyanlarala hiç bir karışımı gerçekleştirmemiştir”⁴¹

Goralılar konusunda akademik olan veya bunun dışında araştırma, inceleme ve yazışmalar, genelde Osmanlı dönemi sonrasını kapsayıp, Goralıların yalnız kaldığı, anavatanından koparıldığı, yeni hükümetlerin, kanunların ve farklı din, dil, kültür ve adetleri olan insanların hâkimiyeti altına girdikten sonra başlamıştır. Sırp, Bulgar ve Makedon yazarlar Osmanlı dönemi öncesi Bulgar ve Sırbistan Krallığı dönemindeki Sırp kilisesinin “Hrisovulja”⁴² kitap halindeki yazılarından alınmış bazı verilerini kullanarak, böyle bir önyargı ve bakış yaratmaya çalışmışlardır. Oysa bu kitaplarda yazılan sadece yerleşim yerlerinin isimleri ve tapularıdır. Her devlet hâkimiyet altında aldığı bir toprağı, o bölgede yaşayan halkları ve insanları doğal olarak kendi uyguladığı sistemle kayıt altına almakta ve yönetmektedir. Sırp devletinin sınırlarının bu bölgeleri kapsamaması, Sırp Krallığı döneminde oralarda yaşayan insanların ve halkların Sırp oldukları anlamına gelmez.

Kitaplarda yazılanları bir şekilde haklı çıkarmak için bütün yazarlar ve araştırmacılar aynı noktadan başlayarak bir önceki yazıyı daha da genişletirerek yeni eklentiler ekleyerek gerçekleri saptırmaya ve örtbas etmeye çalışmışlardır, Goralıların Müslümanlaştırılmış Sırp, Bulgar, Makedon veya diğer Ortodoks halklardan olduğunu iddia etmişlerdir.

M.Ö.168 yılında Pidna savaşıyla Dardania (İliriya) ve Makedon devletinin düşmesiyle Roma İmparatorluğu buralara hâkim olmuştur. Bu dönemde Gora’da yerleşik halk olarak bulunanlar da Roma sınırları içinde idiler. Roma İmparatorluğu stratejik yerlerinin korunması ve bunların içinden geçecek olan yollarını güvene alabilmek için büyük çaba göstermiştir.⁴³ Stratejik yolların geçtiği yerlerden biri de Gora Bölgesidir. “Bölgede bulunan bu halk hayvancılıkla uğraşıp yarı göçebe hayatı yaşamaktaydı”⁴⁴.

Roma İmparatorluğu’nun Hristiyanlığı 313 yılında kabul etmesi ile Hristiyanlığı resmi din konumuna getirmiştir. Hristiyanlığa geçene kadar Romalılar pagan dinine mensuptu, oysa Gora bölgesinde yaşayanlar o dönemde pagan dinine inanmıyordu. Böylce Roma

⁴¹ Rifaj, Lulzim, Dragaş Belediye Meclis Başkanı (Arnavut kökenli), ile Goralıların Kimliği konulu görüşme (26.05.2011), makam odasında, saat, 14:00.

⁴² **Hrisovulja**, sırp kilisesinin resmi olan tapu kitapları,

⁴³ Dokle, Nazif, **Homeriçki Oddek vo Kukës**, Tirana, izdavaç. Vreme, 1999, s. 6.

⁴⁴ Hoxha, Mehmet, **Gora i Goranite Fiziçki istoriski i etno kulturen osfrt**, Tirana: Gevris, 2005, s. 86.

İmperatorluğunun kapsadığı topraklarda yaşayanlar Hristiyanlığı kabul etmek zorundaydı. Neden bu Goralılar o zaman Hristiyanlığa geçmemişlerdir? Çünkü diğer halklar gibi pagan ve Hristiyanlığa yatkın değillerdi ve atalarından getirdikleri dini de terketmek istemiyorlardı. Oysa bu halkın kendi kültürünün ürünü olarak kullandıkları ve kutladıkları, ana yurtlarından getirdikleri adetleri ve törelerini uygulamaya devam etmişlerdir. Sultan nevruz, Hıdırellez ve nice adetlerini sürdürmüşlerdir. Sırp yazarlar (Đurđevdan) Hıdırellez gününün, Hristiyan Ortodoksların dini günü olarak, pagan elementleri ve özellikleriyle birleştirilen bir gün olarak Goralılar tarafında kutlanmasının, farklı yorumlara ve söylentilerin doğmasına sebep olmuştur, (Đurđevdan) Hıdırellezi, Goralıların kutladıkları en büyük Ortodoks dini günü olarak görmektedirler.

Oysa Goralılar bunu daha da yükselterek ilahi konumunu güçlendirmektedir ve bu günün sabahında dallardan topladıkları yeni açılan çiçeklerle yıkanmaktadırlar⁴⁵. Gora Şar dağlarında bulunduğu için, kışların uzun, çetin ve sert geçmesi doğaldır, böyle olunca hayvancılıkla uğraşan bu halk Sultan Nevruz'u baharın habercisi olarak kutlarlar. Diğer tarafta Sultan Nevruz Türklerin ata günlerindedir. Belki sert ve çetin geçen kışların içinde hayvanların yemlerinin bittiği ya da bitmek üzere olduğu bir dönemi göstermektedir.

İşte tamamen kıştan kurtuldukları gün olarak 6 Mayıs Hıdırellez gününü kutlarlar: Yayla ve meralara çıkma zamanı olduğu için insanlar hayvanlarını o günün erken saatlerinde yaylaya uğurlamak için kalkıp doğaya giderlerdi. Böylece atalarının kutladıkları günü kutluyorlardı. Bu günü Sırpların iddia ettiği gibi Sırp ya da Hristiyanların aziz ve kutsal günü olduğu için kutlamıyorlardı. Bütün Türk kavimlerinde bu günün kutlama şekli ve sebebi ne ise Goralılar için de aynısı geçerli olup halen kullanılmaktadır. Hıdırellez gününde yarı göçebe hayatı yaşayan insanlar, bu günde bütün kış baktıkları hayvanlarını dışarı çıkartarak sergilemeye çalışıyorlar. Ayrıca o günden itibaren kışlık yemlerin yetişmesi için tarlalara, ekilip biçilecek yerlere hayvanlarla girilmesi yasaklanırdı.

---

⁴⁵ Antonijević, Dragoslav, **Etnički Identitet Goranaca**, ŠŽGOS 2, Beograd. SANU, 1995, s. 84.

1.3.2. Goralıların Prizren Ligi, Balkan Savaşlarındaki Konumu ve Büyük Göç

Osmanlı İmparatorluğunda karışıklıkların olduğu, isyanların boy göstermeye ve çoğalmaya başladığı dönemde, sıkıntılar daha da fazla artmıştır. Bu dönemlerde zaten Müslümanların az bulunduğu ya da bulunmadığı Osmanlı topraklarında çıkan isyanlar, bağımsızlık ve özerklik hareketlerinin benzeri harekât ve örgütlemelerin Müslüman halkların yaşadığı yerlerde de ortaya çıkmıştır. Bunlardan bir tanesi de 1878 yılında Prizren Vilayetinde ve Kosova'nın genelinde toparlanan İmer Prizreni önderliğindeki alimler ve ileri gelenlerden oluşan harekâttir ki, ismi Prizren Ligidir.⁴⁶

Prizren Ligi'nin Osmanlı İmparatorluğunun sancılı döneminde hareketlenmesine ve bu dönemde ortaya çıkmasına neden olabilecek olaylar kısaca şunlardır: Arnavutların dış olaylardan etkilenmesi, Osmanlı ile Avrupa devletleri arasında yapılan antlaşmalar, sınırların belli olmasıyla Sırp devletinin Arnavutlara yaklaşması, Balkan devletlerinin bağımsızlık hareketleri, Arnavut milliyetçiliğinin çıkmasında ve körüklenmesinde rol oynayan olaylardır. Bu lig Arnavutların milli hareketlerinden olup, bunu Türklere karşı başkaldırı olarak görmektedirler⁴⁷. Bu görüşe sadece Arnavutlar katılmamaktadır, Sırp da aynı görüşü paylaşmaktadır⁴⁸.

Sırpların, Kosova sancağının sınırlarına kadar toprakları elde etmelerine neden olan San Stefan Konferansı (Ayastefanos Antlaşması)⁴⁹ ile Kosova'nın kuzey kesimlerinde çizilen yeni sınırlar Arnavutları büyük sıkıntılar içinde bırakmıştır. Ayastefanos antlaşması Berlin Kogresi'ni hazırlamış ve hızlandırmıştır. Berlin Kongresi önceden planlanmış olan stratejilerin hayata geçirilmesine neden olmuştur; bu kongre yeni kurulan devletlerin konumunu, Osmanlı İmparatorluğuna karşı sergileyecekleri tutumu, az çok belirlemiştir.

Buradan yola çıkarak Prizren Liginin kurmaya çalışan Arnavut aydınlar, düşündüler ki, eğer Osmanlılara karşı olursak belki bizler de halkımızın geleceği için Berlin Kongresi'nde yer alırız, faaliyetlerimiz de Avrupalıların gözüne girer, Berlin

⁴⁶ Hadživasiljević, Jovan, **Arbanaska liga**, Beograd, 1909, s. 12.

Ayrıca bkz. Kosova, **Monumentet historiko-kulturore të Lidhjes Shqiptare të Prizrenit, Historical and Cultural Monuments of the Albanian League of Prizren**, Prishtinë, 2004, s. 7.

⁴⁷ Nushi,Pajazit, **Referat i mbajtur në Akademien Solemne kushtuar 122 vjetorit të LSHP-së më 09.06.2000**, Prizren, s. 3.

⁴⁸ Jovan Hadživasiljević, a.g.e., s. 12-39.

⁴⁹ Ayastefanos Antlaşması, 93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) 3 Mart 1878 tarihinde imzalanan barış antlaşmasıdır. 1. Maddeye göre, Sırbistan, Karadağ ve Romanya tam bağımsızlık kazanacak ve sınırları genişletilecek. **San Stefanski mir** (Ayastefanos Antlaşması) konulu, Vremeplov programında, 03.Mar.2012, 01:57, Izvor: Radio Televizija Vojvodine.

Kongresi'ne davet ediliriz. Doğal olarak da Berlin Kongresi'nden üç gün önce 10 Haziran 1878'de Prizren Ligi kuruldu⁵⁰. Son zamanlar Balkanlarda Osmanlı İmparatorluğuna karşı olan hareketler ya bağımsızlıkla ya da özerklik ile bitiyordu. Bu durum Kosova'da birlikte yaşayan Arnavutları, Türkleri, Goralıları ve diğer Müslümanları korkutmuştur. Osmanlılardan bağımsızlığını kazanan gayrimüslim halkların Müslüman halklara karşı geliştirdikleri politikaları gördükten ve durumun farkına vardıldıktan sonra, Müslüman bir halk olarak onlara da benzer muameleler yapılacak korkusuyla Goralılar da Prizren Ligi'nin içinde yer almaya karar vermişlerdir.

Hem Kosova'nın güvenliği hem de Prizren vilayetinin korunması için bütün Arnavutların tek bir vilayet altında toplanması ile özerklik verilmesi taleplerinde, Gora'dan Prizren Ligi'ne katılanlar da Arnavutlarla beraber hareket etmişlerdir.⁵¹ Prizren Ligi'ne katılan Goralılar, Lig'in isteklerinin uzun vadede kendilerine karşı dönüşeceğini hiç düşünmemişlerdi. Çünkü Arnavut milliyetçiliği daha sonra Goralıları dışlayarak, kendilerine karşı farklı bir bakış açısı ve uygulamalar geliştirecektir.

Goralılar bu dönemde Osmanlı İmparatorluğunun bir parçası olarak hiç bir sorunla ve problemle karşılaşmamış, diğer halklarla beraber yaşayıp onların bir parçası, halkası olarak kendilerini görmüşler. Prizren ve Tetova (Kalkandelen) vilayetleri arasındaki Gora bölgesi köprü vaziyetini görmekteydi.⁵²

Öte yandan karışık olan durumun '93 Harbi' sonrası Goralılar için daha da belirsiz hale geldiği açıktır. Vatandaşı oldukları devletin içindeki sorunları ve Berlin Kongresi'nin sonuçları, Balkan devletlerinin sınırlarının çizilmesi, Osmanlı İmparatorluğunun Kosova'dan çekilmesinin zorunlu hale gelmesi, Goralılar için zorlukların kaçınılmaz olduğu bir dönemdir. I. Balkan Savaşı'nın ardından II. Balkan Savaşı'nın başlaması durumları iyice çıkmaza sokmuştur.

I. Balkan Savaşı'nın zeminini yukarıda saydığımız antlaşmalar ve kongreler hazırlamıştır. Balkan devletleri elde ettikleri bağımsızlıklarını yeterli görmeyerek, Balkanlardaki karışıklara, kışkırtıcı, saldırgan unsurlarını kullanarak devam etmişler,

---

⁵⁰ Г. Л. Арш, И. Г. Сенкевич, Н. Д. Смирнова, **Кратая история Албании**, Приштина, Рилиндя, 1967. s. 104-116.

⁵¹ Kosova, Parim, **Gora dhe Veshja Tradicionale, e saj gjate shekkullit XX**, Prishtina: Litografija Gjakove, 2007. s. 26.

⁵² Bataković, Dušan, **"Kosovo i Metohija u srpsko-arbanaskim odnosima"** ("Kosovo-Metohija in Serbo-Albanian Relations"), Pristina: Jedinstvo, 1991, s. 21.

huzurun yaşandığı Osmanlı İmparatorluğunun çekilmesinin ardından da savunmasız Müslüman halklara karşı bu saldırınlıklarını sürdürmüşlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu Prizren Ligi'ne karşı yapmış olduğu harekâtla olayları bastırılmış ve liderlerini sürgüne göndererek bir dönem için sorunu halletmiş gibiydi.⁵³ Daha sonra Arnavut fikrini yeniden canlandırmak için zemini hazırlayacak olan durum ise, Osmanlı İmparatorluğundaki yönetim değişikliği olmuştur; Jön Türkler'in Osmanlı hükümetinin başına geçmesiyle, verilen sözlerin yerine getirilmediği, hatta Berlin Kongresi'nde sınırları belli olan Balkan devletlerinin daha fazla toprak koparmak için, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde kalan halkları kurtarmak amacı güttüklerini beyan ederek onları örgütlemeye yardımcı olmuşlardır. Arnavutluğun da bu paydan nasibini almak, Osmanlı otoritesini zayıflatmak için harekete geçmesi, daha sonra Arnavutluk'un bağımsızlığıyla sonuçlanacaktır⁵⁴.

Öte yandan Müslüman olmayan Balkan halkları sınırların dışında kalan halklar için de büyük çaba göstermişlerdir. Osmanlı sınırları içinde kalanları kurtarmak için Balkan devletleri kendi aralarında Osmanlı'ya karşı ittifaklar oluşturup, Rusya'nın kışkırtmalarıyla Osmanlı İmparatorluğuna saldırıp, Osmanlı'nın Avrupa'daki son topraklarını da kaybetmesine ve sınırların değişmesine neden olmuşlardır. Goralıların sıkıntılarının ve sancılarının başlama ve kırılma noktası olarak da bu Balkan Savaşlarını gösterebiliriz.

Refah içinde yaşayan Gora halkı, Berlin Kongresi'nin sonuçlarına katlanmıştır. Bir asır sonra da, katlanmaya mahkûm olduğu zorluklarla varlığını sürdürmeye devam etmiştir.⁵⁵ Şar dağlarında oluşturulması planlanan yeni sınırlar, bu coğrafi bölgede Goralılar için belki sonun başlangıcı olarak görülebilir. Sırbistan, eline bir şans olarak geçen bu durumu iyi değerlendirerek kaçırmak istememiştir. Osmanlı

---

⁵³ Myzyri, Hysni, "Kreu VIII: Lidhja Shqiptare e Prizrenit (1878-1881), Historia e popullit shqiptar: për shkollat e mesme, Libri Shkollor: Prishtinë, 2002. s. 149-172.

⁵⁴ **Historia e Popullit Shqiptar II (Istorijska albanskog naroda II)**, Priština, 1968, s. 352. / 28 Kasım 1912, 28 Kasım 1912, Arnavutluğun bağımsızlığı, Arnavutluk dışındaki olan Arnavutların ulusal bayrak günü olarak kutlanmaktadır.

⁵⁵ Alija, Džogović, **Onomastika Gore, Priština**, 1996, s. 3.

Ayrıca bkz. Alija, Džogović, **Bošnjaci Kosova i njihov govor, Autohtna Gora**, Sandžak Nacionalna Revija za Politiku i Kulturu, Br. 156. Sandžak: Mešihat Islamske Zajednice, 1.septembar.2011. s. 46.

Ayrıca bkz. Gora'nın işgali ve Restelica'daki katliam konulu görüşmesi, dönemin çocuk tanıkları, Samidin Balje ve Arif Boza, (22.10.2011), saat 15:35.

İmparatorluğundaki Gorahlıları, devlet kurumlarında vazifeli, devletine bağlı olan Gora halkını cezalandırmak ve oç almak üzere hedef olarak seçmiştir⁵⁶.

Gora Bölgesi konumu itibarıyla stratejik bir yerde olmasından ötürü, bölgede hâkimyet kurmak isteyen bütün güçler tarafından işgal edilmek istendi. Öncelikle Osmanlı İmparatorluğu 1912 senesinde Arnavutlar üzerindeki askeri, siyasi ve dini etkisini güçlendirmek için bu bölgeyi köprü olarak kullanmış. Sırlar, Bulgarlar ve Arnavutlar bu stratejik bölgeyi fark ederek burayı sahiplenmeye çalışmıştır.⁵⁷ Sırlar belki diğer halklardan daha hızlı davranarak bu bölgeye sahip olmuşlar. Sırlar Kosova'yı fethetmek hatta daha da ileriye gitmek için, Arnavutluk ve Makedonya'yı işgal etmek üzere, Sırp milliyetçisi Božidar Janković'i^{58*} görevlendirilmiştir. Askeri akademi bitirip general olmuş, Sırp-Türk Savaşı'nda⁵⁹ ve Sırp-Bulgar⁶⁰ Savaşı'nda yer almış, bir dönem de Milli Savunma Bakanı olmuştur, Janković aynı zamanda, Kosova'yı fethetmek ve Şar dağlarında bulunan Arnavut çetelerini yok etmek için görevlendirilmiştir.

Böylece Kosova ve Gora bölgesi tarih içinde daha önce hiç karşılaşmamış oldukları uygulamalara ve katliamlara tanık olmuşlardır.⁶¹ Bu katliamlar Gora tarihinin en zor dönemini oluşturmaktadır. İnsanlar 1912 yazında planlanan saldırıları pek bilmediği hatta Gora'nın güney bölgesine Kosova'nın diğer bölgelerinden çekilen ve altı aydır yerleşen Osmanlı askerinin durumuna anlam veremedi, askerlere her tür lojistik

---

⁵⁶ Bandžović, Safet, **Iseljavanje muslimanskog stanovništva iz Srbije i CG tokom XIX stoljeća**, Sarajevo: El-Kilime, 1998, s. 6-7.

⁵⁷ Safet Bandžović, **Migracioni pokreti na Balkanu (1877-1879)**, Simpozijum "Seoski dani Sretna Vukosavljevića", XVIII, Prijepolje 1998, s. 199-223.

Ayrıca bkz. Avdić A., **Opšti pogled na migraciona kretanja muslimanskog stanovništva na Balkanu od kraja XIX veka do zaključenja jugoslovensko-turske konvencije** (11. jula 1938. godine), Novopazarski zbornik, br. 9, Novi Pazar 1985, s. 148-149.

Ayrıca bkz. Rizaj, S. **Struktura stanovništva Kosovskog vilajeta**, 100-101; H.

Ayrıca bkz. Kaleši, **O strukturi stanovništva Kosovskog vilajeta u drugoj polovini XIX veka** (u daljem tekstu: O strukturi stanovništva Kosovskog vilajeta). Obeležja, god. VI, br. 3, Priština 1976, s. 114-115

⁵⁸ * Božidar Janković, 7 Aralık 1849'da, Belgrad doğmuş, 7 Temmuz 1920'de ölmüş, Sırp-Türk savaşlarına, Sırp-Bulgar Savaşı, Balkan ve I. Dünya Savaşı'na katılan bir Sırp subayı, daha sonra Generaliydi. Askeri Akademi ve genel hazırlık mezunu. 1902 yılında Sırbistan Askeri Bakanı oldu. "Milli Savunma" başkanıydı, Makedonya işgallerinde Çetnik partizanlara katıldı. Balkan Savaşlarında Üçüncü Ordu Komutanlığı, Kosova ve Arnavutluk işgallerini yürütümüş, büyük katliamlar yapmıştır. Bak. Archbishop of Skopje Lazzaro Miedia'nın vatikana mektubu,

http://www.albanianhistory.net/texts20_1/AH1913_6.html, (07.05.2012)

⁵⁹ Stanojević, Stanoje, **Srpsko-turski rat 1912 godine**. Beograd: Kona, 1928. s. 35.

⁶⁰ **Srpsko – Bugarski rat 1913**, Knjizarnica i papirnica Mihajla Milanovica, Sarajevo 1925, s. 70.

Ayrıca bkz. Tomić:Jaša, **Rat u Maqedoniji i Bugarskoj, Srpsko-turski rat 1876**. s. 98.

⁶¹ Archbishop Lazër Mjeda'nın mektubu, **Report on the Serb Invasion of Kosova and Macedonia**; [In: Archivio della Sacra Congregazione di Propaganda Fide, Rome, APF, Nuova Serie, Rub. 109, Vienna 1913, s. 176-182. Translated from the Italian by Robert Elsie.]; ayrıca bakınız http://www.albanianhistory.net/texts20_1/AH1913_6.html, (09.02.2012).

yardım sunmaktaydı.⁶² Balkanlarda sonbahar geldiğinde ise, Gora halkı tehdit ve katliamlarla kendi insanlarından ve kendi askerlerinden koparıldı. Böylelikle Goralılar Sırp askerleri tarafından öldürülerek baskı altına alındı.

Janković'in emriyle Gora'ya ayak basan Sırp askerler, cezalandırma harekâtlarına girişti, genelde Gora köylerinde ileri gelenlerden birer ikişer kişiyi katlettiler. En büyük katliamını Gora'nın güney bölgesindeki en büyük yerleşim yeri olan Restelica köyünde gerçekleştirdi. Diğer köylerde uygulanan yöntemin aynısını burada da uyguladılar; her büyük aileden, en ileri gelenleri ve okumuş olan gençleri toplayıp köyün yakınlarında kurşuna dizdiler, tanıkların ifadelerine göre öldürürken de *“en sonunda kılıcımıza gelmiştiniz, görün ki bizler pis Türklerden nasıl öç alırsınız”*⁶³ diye bağırdılar.

Bu katliam Goralıları çok sarsmıştır. Gora halkı korku ve panik içinde, *“Sırp işgalinden nasıl kurtuluruz?”* diye kara kara düşünmeye ve çıkış yolları aramaya başlamıştır. Halk içinde verilen en acı ve zor karar : *“Ana vatana, İstanbul'a ve Anadolu'ya göç etmektir. “Bizler artık buralarda Sırp çizmesi ve zülmü altında yaşamayız”*⁶⁴ derler. Gora'nın işgali sonbaharda gerçekleştiği için, halk çıkmazda kalmıştır. Şar dağlarının coğrafi konumu halka herhangi bir çıkış yolunu veremiyordu. Ayrıca sert ve çetin kış, halkı ekonomik olarak da zor durumda bırakmıştı. İlbaharı dört gözle beklemiş olan Gora insanları Osmanlı askerlerinin çekilirken kullandıkları yolları takip ederek, önce batı Makedonya'ya, sonra Üsküp'e,⁶⁵ daha sonra da Üsküp'ten uzun yollar, zor ve ağır koşullarda Anadolu'ya giden en büyük göçlerden birini gerçekleştirmişlerdir.⁶⁶

En son 1911 yılında yapılan sayıma göre Gora bölgesinde 20.000 kişi yaşamaktaydı. 1912 yılındaki olaylardan sonra ve göç ile Gora insanını parçalama planına başlanmıştır.⁶⁷ Önce klasik Sırp planı yürürlüğe konularak, Goralılar üzerinde asimilasyona başlamadan, korku, baskı ve sürgün harekâtı Şar dağlarında kol gezmeye başlamıştır. Yavaş yavaş göçün gerçekleşmesi planlanan uygulamaların başlamış

⁶² İdrizi, Sadik, **Gora Jedan Pogled Unazad, ikinci uluslararası Balkan türkolojisi sempozyomu bildirileri**, 03-06.IX.2002 Mostar, yayın. BAL-TAM, Prizren, 2007, s. 250.

⁶³ Muhić, Ferid, Kiro i Metodija, Üsküp Üniversitesi, felsefe ana bilim dalı başkanı, 28.02.2011, yılı, saat 14:15, makam odasında, **Gora ve Balkan savaşları**, konulu görüşmesi.

⁶⁴ Muhić, Ferid, **“Austrijske Glave”**, http://www.diwanmag.com.ba/arhiva/diwan17_18/sadrzaj/sadrzaj26.html, (28.02.2011)

⁶⁵ Bandžović, Safet, **Iseljavanje Muslimanaiz Sandžaka**, Sarajevo: Muslimanska Biblioteka Ključanin, 1991. s. 115.

⁶⁶ Ekmečić, M., **Internacionalni i interkontinentalni migracioni pokreti iz jugoslovenskih zemalja od kraja XVIII vijeka do 1941**, Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine, XX, 1972-1973, Sarajevo 1974, s. 126-127.

⁶⁷ Bogdani, Ramazan, **Sharri, Reviste informativo-kulturore, artistike e shkencore opoJan**, Nr.64-65. Dhjetor-Janar, 211-2012, s. 57.

olduğunu göstermiştir. Stratejiyi ve planı kurarken Sırp bir konuyu hesaba katmadı: Göç olayının biraz duraklayacağını zannettiler. Bulgarlar da kendi stratejisine yönelmek isteyen ikinci devlet olarak ortaya çıkınca planlar karıştı.

Bulgaristan, I. Balkan Savaşı'nda Sırp'larla beraber Osmanlı İmparatorluğuna karşı beraberce yürüttükleri mücadeleden yararlanarak Gora bölgesine kadar ilerlemiş, Gora'ya geldiklerinde karşılarında az da olsa farklı kültüre, dine ve milliyete sahip insanları bulmuşlardır. Bunlar propaganda olarak hemen dile sarılıp, dilin yakınlığını kullanarak Gora halkının Bulgar olduğunu ispatlamaya⁶⁸ çalışmışlardır. Tam tersine Goralılar bu dönemde büyük baskılardan (Sırp, Bulgar) ve tehlikelerden korunma mücadelesine başlamış, Osmanlı İmparatorluğuyla iç içe, bire bir aynı safta yer almışlar, Osmanlı İmparatorluğunu korumak için elinden gelen desteği verip askerlerle beraber Sırp ve Bulgarlara karşı savaşmışlardır. Ne yazık ki Osmanlı İmparatorluğu burdan çekilmek zorunda bırakıldıktan sonra, bu halk korkmuş olduğu tehlikelerin tam ortasında bir başına kalmıştır.

Sırp'lar Bulgarların Şar dağlarında ve Makedonya'da bulunmalarını hiç istemedi, çünkü Bulgarlar Sırp'ların planlarını etkisiz hale getirmiştir. Daha önce Sırp'larla Bulgarlar Türkleri Balkanlardan atmak için müttefiktiler, Balkanlarda Osmanlılardan elden ettikleri toprakları da Londra⁶⁹ Antlaşmasıyla paylaşmışlardır. Her iki taraf buldukları topraklardan memnun değildi. Bundan dolayı daha fazla toprak elde etmek için II. Balkan Savaşı'nın başlamasına neden olmuşlardır.⁷⁰ Bulgarların yenilmesiyle Sırp'lar Balkan topraklarının büyük çoğunluğuna sahip olup bölgenin en güçlü devleti konumuna gelmiştir. Balkanların büyük bölümünde hâkim olmuş olan Sırp'lar, özellikle Makedonya ve Kosova toprakları üzerinde yoluna devam etmek için yeniden Gora bölgesinde yoğunlaşp faaliyetlerine başlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğunda büyük öneme sahip olan diğer bir bölge Bosna olmuştur. Bosna'nın etnik yapısı, jeopolitik ve stratejik konumu ile sadece Sırp'lar ilgilenmiyordu, aynı zamanda Avusturya-Macaristan krallığı da Bosna'yı kendi topraklarına katmak ve yönetmek için Osmanlı İmparatorluğuyla büyük savaşlar yapmıştır. Bosna

---

⁶⁸ İvanov, Jordan, **Bulgarite v Makedonja, izdirvanija i dokumenti, za nihnoto poteklo ezik i narodnost**, Sofija: Državna Pečatnica, 1915, s. LVI.

⁶⁹ Bogdanović, Dimitrije, **Knjiga o Kosovu, Oslobođenje Kosova i balkanski rat 1912-1913.**, Beograd: Srpska Akademija Nauka i Umetnosti, Posebna Izdanja knjiga DLXVI, Predsedništvo Knjiga 2, 1986, s. 43.

⁷⁰ Tomić, Jaša, a.g.e., s. 98.

topraklarından Osmanlı İmparatorluğu çekilirken, bölgeye Avusturya-Macaristan Krallığı hükmetmeye başlamıştır.

Hemen sonra da Avusturya-Macaristan Krallığı ayrımcılık uygulamaya, Boşnak ve Müslüman halk üzerinde baskı kurmaya başlayarak I. Dünya Savaşı'nın çıkmasının şartlarını hazırlamıştır.⁷¹ Avusturya-Macaristan Krallığı'nın Bosna üzerinde hâkim olması Müslüman Bosnalıları zor durumda bırakmış, Boşnaklar bunu hazmedemeyip göç başlatmışlardır. Goralıların durumu da bundan farklı değildi. Avusturya-Macaristan Krallığı'nın uzak olması yüzünden Osmanlı İmparatorluğunu burada daha hâkim ve güçlü olarak görmekteydiler. Çünkü daha önce Gora bölgesine yakın hatta Gora'nın da bağlı olduğu Prizren vilayetinde çıkan Arnavut harekâtı, Prizren Ligi olarak bilinen isyanı bastırarak, Goralılar ve diğer Müslüman halklarda⁷² güven yaratmışlardı. Sırp'ların veya Avusturya-Macaristan Krallığı'nın buraya kadar gelmesinin imkânsız olduğunu düşünerek Osmanlı İmparatorluğuna tam güvenmiş, desteğinin ve korumasının eksilmeyeceğine inanmışlardır.

Balkanlardaki çekişmeler ve Balkan Savaşları sonrası, bir devletten, dinden, milletten ve halktan insanlar farklı devlet ve hükümetlere bırakılmış olup, yeni topluluk isimlerine tabi tutulmuşlardır. Örnek olarak şu şekilde bir tablo çıkmaktadır: Türkler Goralılar, Torbeşler, Pomaklar, Boşnaklar ve Arnavutlar Balkan halkları olarak yeni kurulan Balkan devletleri içinde yer almışlardır. Bu devletler Müslüman halkları azınlık grupları olarak görmüş, asimile ve yok edilmesi gereken halklar olarak hedeflemişlerdir⁷³.

I. Dünya Savaşı'nı, Balkan Savaşları ve Balkanlardaki çekişmeler hazırlamıştır. Planlanmış harekât ve baskılar Osmanlı'nın çekilmesiyle Gora bölgesinde I. Dünya Savaşı'na kadar sürmüştür. Önce Sırp, sonra Bulgar işgali Gora halkını perişan etti; insanlar ya öldürüldü ya da göçe zorlandı. En tehlikelisi de bu insanlar üzerinde bahsettiğimiz asimilasyon politikalarının yoğun olarak uygulanarak dini değerlerinden uzaklaştırılmaya çalışılması olmuştur: *“Sizler Osmanlılar tarafından Müslümanlaştırılmış, Türkleştirilmişsiniz, aslınız olan Sırp dinine geri dönmenizi*

⁷¹ Arnold, Hodder, Evans, David. **Obrazuj se, Prvi svjetski rat**, 2004, s. 188.

⁷² Fetnat, Husnu, **XVIII.-XIX. Yüzyıllarda Prizren: siyasi ve sosyo-ekonomik tarihi**, Yüksek lisans tezi, İstanbul, 2007, s. 146.

⁷³ Cesur, Hafize, **Hatıratlar ışığında Türk kamuoyunda Balkan Savaşları (1912-1913)**, Yüksek lisans Tezi, Bolu, 2009, s. 65-66.

isteriz. Gereken bütün hazırlıkları yaptık, artık sizleri baskı altında tutacak olan Osmanlı yok”⁷⁴ diye karşı propagandaya başlamışlardır.

Durumun farkında olmayan ve yeterli bilinci sahip olmayan Gora halkı, herşeye rağmen Sırpı hep düşman olarak görmüş, ona göre davranmıştır. Goralılar kendilerini Osmanlı İmparatorluğunun bir parçası, Kuman ve Peçenek Türkü, Müslüman olarak görmüşlerdir.⁷⁵ Balkan Savaşları sırasında Goralılar, Sırp ve Bulgar zulmünden kurtulmaya çalışırken, başka bir belayla da uğraşmak zorundaydılar. Şar dağlarında yerleşmiş Arnavut çetelerinin çoğalmasıyla, Gora bölgesindeki yerleşimlerde yaşayan halkları yağmalama, öldürme ve hırsızlık olaylarından korumaya da mecbur kalmışlardır. Bunlar yetmezmiş gibi çeteler Goralı insanlara ve yerleşim yerlerine baskı ve tehditleri uygular konuma gelmişler. Goralıların bu topraklardan gitmesini isteyerek bir şekilde Sırpın planlarına hizmet eder gibi davrandılar. Bu durum Sırpın ekmeğine yağ sürmekteydi.⁷⁶ Arnavut çeteleri, Osmanlılar gittikten sonra Sırpın da buralarda fazla kalmayacaklarını, burada Arnavut devletinin kurulacağını ve böylece Arnavut milleti dışında hiçbir millet veya topluluğun burada kalmayacağını düşünmekteydiler.

1912 senesinde Božidar Janković önderliğindeki Sırp askerlerinin Kosova’ya girişinden Gora bölgesine gelene kadar olan dönemde Osmanlı askerleri geri çekilme işlemlerini sürdürürken Gora bölgesinde yerleşip ilkbaharı ve yazı buralarda geçirdiler. Osmanlı askerleri Gora halkının sağladığı lojistik ve stratejik destekle buradan savunmalarını yapmışlardır⁷⁷. Gora’yı da bırakmak zorunda kalan Osmanlı askerleri Makedonya’ya, Debre* üzerinde Üsküb’e çekilirken Arnavut çeteleri Osmanlı askerlerini pusuya düşürüp çok sayıda askerin ölümüne neden olmuş, bu olayı da milliyetçiliği besleyen bir direniş gibi göstererek, Arnavut ulusunun büyük zaferleri arasına sokmayı başarmış ve ulusal mit haline getirmişlerdir. Bu olaylar sonucu ünlenen Hajradin Paşa⁷⁸ şarkısını yapmışlardır.

---

⁷⁴ Hrabak, Bogomilj, **Arbanaški Upadi i pobune na Kosovu i u Makedoniji od kraja 1912. Do kraja 1915 god.** Vranje, 1988, s. 11.

⁷⁵ Samidin Balje, a.g.g., Restelica 1912 de katliamı sırasında sırp komutanın sözleri,.

⁷⁶ Antonijević, Dragoslav, Radovanović, Milovan, **Govor Šarplaninske Župe Gora, Opolje i Sredska SANU,** Geografski Institut “Jovan Cvijic” posebno izdanje Knjiga 40/II, Beograd:Vetar, Pančevo, 1995, s. 25.

⁷⁷ Alibašić, Ahmet, **Muslimani Jugoslovene Evrope, objavljen Atlas islamskoga svijeta.** Sarajevo, Udruženje ilmijje IZ u BiH, 2004, s. 572-585.

* Debre, Makedonya'nın batısında, Arnavutluk sınırında bulunan bir belediye merkezidir.

⁷⁸ Hajradin Paşa, Osmanlı paşalarından olup 1844 yılında Makedonya’daki Arnavut isyanlarını bastıran kişidir. Kurulan pusuda Hayradin paşa öldürülür.

1912 senesinde gerçekleştirilen katliamlar ve yaşanan göçler sonucu, Gora halkının yarısı Anadolu'ya göç etmiştir. I. ve II. Balkan Savaşları ertesinde ısınan dünyada, büyük felaketin başladığı I. Dünya Savaşı da Gora ve halkını olumsuz etkilemiştir. Tükenmiş, yalnız bırakılmış ya da yalnız kalmış Gora halkına yönelik zulüm halkalarına bir yenisi daha eklenmiştir. I. Dünya Savaşı'nın bütün Balkanlara yayılmasıyla savaş Gora'yı da kapsamıştır ve bu sefer Gora halkının başında İtalyan ve Avusturya askerleri bulunmuştur.⁷⁹ İtalyan ve Avusturya işgalleri uzun olmayıp diğer işgallere kıyasla daha hafif olmuştur. Bunun böyle olmasının nedenlerinden biri Arnavut halkının İtalyanlara yakınlık göstermesidir. Arnavutlar İtalyanları kurtarıcıları olarak görüyorlardı çünkü Sırp'lardan bağımsızlıklarını kazanmalarına yardımcı olabileceklerini varsayarak onlara bağlanmaktaydılar.⁸⁰ Gora halkı, I. Dünya Savaşı esnasında, Avusturya işgali altında, gücü yettiği kadar örgütlenmiş, Avusturya askerlerine karşı gerilla taktiği uygulayarak büyük askeri kayıplara sebebiyet vermiştir. Avusturya askerlerine yapılmış olan büyük zayıat Şar dağlarında gerçekleştirilmiş⁸¹ olup askerlerin bu bölgeden uzaklaştırılmasına ön ayak olarak tarihe geçmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu Balkan Savaşlarında kaybettiği toprakları yeniden kazanmak ve geri almak için Almanya ile ittifak kurarak I. Dünya Savaşı'na girmiştir.⁸² Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'na girmesi özellikle Balkan devletlerine karşı olan ittifakın içinde olması Goralılarda büyük ümit ve sevinç yaratmıştır. Osmanlı ordusunu yeniden topraklarında görme arzusu ve beklentileri, Gora halkının göçü bir dönem için durdurmasına vesile olmuştur; Her ne kadar Gora halkının tamamı göç etme kararı aldıysa da bunun bir iki yıl içinde gerçekleşmesi mümkün değildi, çünkü insanlarda yol için yeterince para yoktu. Ayrıca Anadolu'ya varana kadar bin türlü zorlukla karşılaşılıyor ve sınırlardan geçmek zorunda kalıyorlardı. Anadolu'ya giderken geçmek zorunda oldukları yerlerde fazla etki ve dikkat çekmemek için aile aile sırasıyla gitme kararı⁸³ alınmıştır.

I. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle, Bulgar etkisi, baskısı ve korkusu kalkmış sayılır, buna benzer bir durum da İtalyan ve Avusturya işgalinin bitirilmiş olmasıydı. Ama Gora

---

⁷⁹ Dorđević, Dejan, **Izlazak Srbije na Jadransko more i konferencija ambasadora u Londonu 1912**, Beograd, 1956, s. 84-85.

⁸⁰ Historia e Popullit Shqiptar II, a.g.e., s. 352.

⁸¹ Ferid Muhić "Austrijske Glave", a.g.s..

⁸² Jelavich, Barbara, **History of the Balkans, Eighteenth and Nineteenth Centuries**, See "Balkan Christians under Ottoman Rule", Cambridge University Press, 1983, s. 39-126.

Ayrıca bkz. Oral Sander, **Siyasi Tarih**, İmge Kitabevi Yayınları, Haziran 1998, s. 316.

⁸³ İdrizi, Sadik, **Gora-Muhadžirlik Kao Sudbina**, Alem, Nezasvisni Magazin na bosanskome jeziku, br.161, godina VII, 24.Jun 2006, Sprint-Prizren, s. 16.

halkının beklediği Osmanlı İmparatorluğu dönemedi. Bu sefer devletini tahkim ederek gücünü artırmış ve Kosova topraklarının da sahibi olarak Sırbistan'ın yavaş yavaş buraya yerleştiğini ve kimseden rahatsızlık duymadan planını ve devletinin hâkimiyetini kurduğunu görüyoruz⁸⁴. Bir kaç sene önce giden Osmanlı askerlerinin geri dönüşünü beklerken, bu vahim durumun ortaya çıkması ve Osmanlı'nın geri gelmesinin imkânsız olduğunun anlaşılması hayal kırıklığı yaratmıştır. Bundan sonra, durdurulan göçün yeniden başlatılması planlanırken, Gora halkına Anadolu devletinden haber ulaşmıştır; “Osmanlı İmparatorluğu işgal edilmekte olup, kurtarılması için, Balkanlardan ve diğer Müslüman bölgelerden yardım istemektedir”⁸⁵.

İtilaf devletlerinin I. Dünya Savaşı'nda galip gelmesi ve Almanya'nın yenilmesi ile doğal olarak Osmanlı İmparatorluğu mağlup sayılmıştır. Bu durumdan faydalanmak isteyen itilaf devletleri, Osmanlı İmparatorluğunu bir şekilde paylaşmayı planlamıştır. Batı Anadolu'yu işgal etmek için de Çanakkale Boğazı'nın mutlaka denizden geçilmesi gerekmektedir. İşte bu hengamede Goralılar da “Çanakkale'nin savunulması bütün İslam âleminin savunulmasıdır, eğer Çanakkale düşerse bütün İslam dünyası düşer, biz de yok oluruz”⁸⁶ kanaatine sahip olmuştur. Bu düşünceyle yola çıkan Gora halkı çözüm olarak da silahı eline alabilen her Goralı genci, yaşlısı, bekarı ve evli olanı “vatani savunmaya” gitme kararı almıştır. “Öncelikle biz vatani kurtaralım, sonra gelip kalanları alıp, ana vatana götüreceğiz” diyerek, Çanakkale yolunu tuttular.

Çanakkale Savaşı'na katılan taburların içinde Gora Taburu da bulunmaktaydı. Gora taburunun askerleri vatani kurtarmak için Çanakkale'de savaşmış, şehit olmuş, çok azı geri dönebilmiştir⁸⁷. Çanakkale Savaşı sözü ve hatırası söylenirken bile, halen kalpler titremektedir. Katılanlar, şehit düşenler, dönenler ve yaralananlar için Goralı anneler, bacılar, eşler ve kardeşler, çocukları eşleri ve kardeşleri için şarkılar ve şiirler yazmışlar, bu şarkı ve şiirler hala Goralı insanların dilerinde ve şarkılarında duyulabilmektedir. Sırp Krallığı'nın idaresi altındaki Goralılara, Çanakkale ile ilgili ya da Osmanlıları çağıştıracak hiç bir sözün söylemesine izin verilmez ve söylettilmezdi. En katı

---

⁸⁴ Mitrović, Andrej, **Serbia's great war, 1914-1918**, İndiana: Prudue University Press, West Lafayette, 2007, s. 56.

⁸⁵ İdrizi, Sadik, **Gora-Muhadžirlik Kao Sudbina**, a.g.m..

⁸⁶ Kačka, Muljaim, Restelica ilk ve orta okulu müdürü, 17.09.2011, 1912 şehitleri, şehit mezarlıklarında 1. Anma günü 99. yılında konuşması.

⁸⁷ **Gora bölgesi**, belgeseli, TRT Avaz, Balkan Atlası, yayın tarihi, 3 Eylül 2009, yayın saati 18.35

uygulamaları bile atlatılabilen Gora halkı o şarkılarını, şiirlerini nesilden nesile ulaştırabilmişlerdir.⁸⁸

Çanakkale’de ölüm döşeğindeki bir Goralı asker, ahbabına eve döndüğünde kendi annesine şu öğütü ulaştırmasını istedi: “mati neka neme žali, neka znje ja som šeit i neka se raduje, ako ne me viđi ja čega gledam.”⁸⁹ Katı rejimlerin geçmesine rağmen genç nesillerden bile Çanakkale efsanelerini duyabilirsiniz: “Jarim dunja stanala da prai muarebe so Osmanlije, İslam, Muslimani i Halifet da uništi ama Seit li beše tojko kuvetlija da tojko težok top go digne i jarim dunja da ga pogodi, jarim dunja vo Čanakalsjke vode da oстане, da ne beše Sait jarim dunja Čanakalejske vode bi ge zamina i vatan bi ugasna.”⁹⁰ (dünyanın yarısı Osmanlı İmparatorluğu, Müslüman, İslam ve hilafete karşı savaşmak için kalkmıştır, ama kuvvetli Seit ordaydı, o kadar ağır mermiyi kaldırıp yarım dünyayı vurup çanakkale sularında gömmüştü, Seit olmasaydı yarım dünya Çanakkale sularını geçerek vatanımızı yok edip sönmesine neden olabilirdi).

Çanakkale yıldönümü geldiğinde, Çanakkale Savaşı’yla ilgili bir şeyi dile getirmek yasaktı. Durumun değişmesiyle yaklaşık 90 yıl sonra anmalar tekrar başlamıştır ve her sene zafer günü düzenlenmektedir. Çanakkale’de düşen şehitlerini anma törenlerinde, şehitlerin çocukları ve torunları olarak bir taraftan en yakınlarını kaybetmekten dolayı hüznlenirler, ama öbür taraftan ise yakınları, dedeleri vatan için, vatani kurtarmak için Çanakkale’de şehit düştüğü için gururlanırlar ve sevinirler.⁹¹ Çanakkale Savaşı’nın sona ermesiyle Gora’ya dönen bir kaç gazi ile artık Türkiye’ye göç etme macerasının da sona erdiği resmen teyit edilmiştir. Gitmenin ise artık imkânsız olduğunu görüp burada yaşamaya mecbur olduklarını anladıklarında dinlerini, kültürlerini, Türklüğünü ve kendi değerlerini koruma çalışmalarına girişmişlerdir.

---

⁸⁸ Polis Šato, Dikance köyünden katılan Bekir Ethem’in torunu, TRT Avaz, Balkan atlası, a.g.y.

⁸⁹ Ramadan Redzeplari, yazar, Gora dilinde, **Gora i Çanakkal**, Apapi verne drugari, adli şiirler, 13.Gora ve Çanakkale Şehitleri anma günü Dragaş, 30.03.2012 yıl. Saat 13:45. Dragaş.

⁹⁰ Güçlütürk, Taner, **Gora`da Çanakkale Türküsü**, Çağdaş Çizgi Dergisi Çanakkale, sayı 350–351.

Ayrıca bkz. **Çanakkale’deki Goralılar**, Yeni Dönem gazetesi, Çanakkale savaşında yaşayan efsaneleri Goralıların dilinde, Prizren, 22.03.2007, s. 6-7.

⁹¹ 22. Mart 2007-08-09-10-11-12. Saat 15:00 -18:00, Prizren Xhemajli Berisha Dom Kulture, Çanakkale Şehitlerini anma günü. Ayrıca bkz. <http://www.kosovahaber.net/?page=2,12,11469>

1.3.3. Sırp, Hırvat, Sloven Krallığı (I. Yugoslavya) Dönemi ve II. Dünya Savaşı

19. yüzyılda Balkanlar için planlanan stratejilerin uygulamaya konulma zamanı gelmiştir, hem Avrupalı devletlerin hem de Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun bu yönde politikaları ve Slav kökenli halkların bir araya gelmelerini istemesi, yeni sınırların oluşmasına neden olmuştur. Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun Bosna'yı ilhakı, Sırp ve Karadağ devletlerin sınırları genişletme arzularının artmasına ve bu yönde politikalar üretmesine neden olmuştur⁹².

Sırpların tahrik edici politikası Avusturya-Macaristan İmparatorluğu yönetiminde Bosna'daki durumu daha da beter hale getirerek, bu kaostan I. Dünya Savaşı'nın çıkmasına neden olmuştur. Avusturya-Macaristan tehlikesine ve askeri darbeye maruz kalan Sırbistan, resmi olarak 7 Aralık 1914 Niş Deklerasyonu'yla⁹³ Slav halklarının birleşme isteğini Avusturya-Macaristan'a iletmıştır. Daha önce de güney Slav halklarının Sırbistanla birleşme isteklerini haklı bularak o yönde politikalarını sürdürmüşlerdir. Slav halklarının 1915 yılında yapılacak olan Londra Konferansı'na Yugoslav komitesini kurarak, orada temsilci olarak bulunmasını istediler. İtalya, Londra Antlaşması'yla Avusturya-Macaristan tarafında savaşa girmiştir. İtalya'nın planı Avusturya-Macaristan'nın güney Slav bölgesini ilhak etmektir. Savaşın bitmesiyle İtalya'ya ödül olarak güney Slav bölgesi bırakılmıştır.⁹⁴

Sırp, Hırvat, Sloven ve Karadağ halklarının yeni devletini kurmak için iki resmi görüşme yapılmıştır. Bunlardan biri 1917 yılında Krf görüşmesi, Krf deklarasyonu ile sonuçlanmıştır. Diğeri ise 1918'te Cenevre görüşmesidir ki, Cenevre Antlaşması'yla sonuçlanan görüşmedir. Bu görüşme sözkonusu devletin kurulmasında son adım olarak görülüyordu. 29 Ekim 1918'de SHSK (Kraljevina Srba Hrvata i Slovenaca / Sırp Hırvat ve Sloven Krallığı) ulusal komitesi kuruldu. Bazı Sırp, Karadağ ve diğerk halkların SHSK devleti yerine SK'yı genişletip ona katılmak istemesi, diğerk taraftan ise İtalya ve Avusturya-Macaristan'ın daha fazla yer koparmak için var gücüyle saldırması karşısında, SHSK bunun önüne geçmek için, hızlı davranmak zorunda olduğundan bir

⁹² Dimitrije, **Srbija i Arbanija (u Izabrani spisi, knjiga II**, Beograd: Prosveta, 1950, s. 56.

Ayrıca bkz. Zef Mirdita, **Albanci u Svjetlosti Vanjske Politike Srbije**, <http://www.hic.hr/books/jugoistocna-uropa/mirdita.htm>, 21.05.2012.

⁹³ 7 Aralık 1914 sırp Hükümeti I.dünya savaşında hedeflerini Niş Deklerasyonuyla açıklamaktadır.

Ayrıca bkz. Janković, Dragaoslav, **Istorija XX Veka - Zbornik radova VIII, "Veliki" i "Mali" ratni program**, Inst.druš. nauka-Istorijske Bgd. 1966. s. 157-158.

Milorad Ekmekčić, **Ratni ciljevi Srbije : 1914-1918**. Beograd: Politika : BMG, 1992, s. 154.

⁹⁴ http://sh.wikipedia.org/wiki/Kraljevina_Jugoslavija, (25.08.2011)

* Kraljevina Srba Hrvata i Slovenaca (Sırp Hırvat ve Sloven Krallığı)

an önce yeni devletini kurup ilan etmek istedi. 1917 Devrimi'ni gerçekleştiren Rusya ise iki Yugoslavya'nın kurulmasını istedi; biri Katolik, diğeri Ortadoks.

I. Dünya Savaşı'nın sonu yaklaşırken Avusturya-Macaristan toprak kaybetmeye başlamıştır. Toprak kaybetmesinin bir sonucu olarak Avusturya-Macaristan İmparatorluğu SHSK devletini, askersiz devlet olarak tanımıştır, her ne kadar Sırbistan Krallığı diğeri devletlerin birleşmesine karşı olmuşsa da, Avrupa'nın güçlü olan devletleri Sırp fikrine karşı olup SHSK'nin kurulmasını istediler⁹⁵. Sırp Ulusal komitesi Ante Pantelić önderliğinde Sırp hükümetiyle SHKS'de bütün ulusların ve devletlerin eşit halklar altında birleşmesi planlarını sunarak "Naputak"⁹⁶ı reddedip 1 Aralık 1918'de⁹⁷ naip Aleksandar Karadžordžević tarafından babası Petar I. Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığını ilan etti.

Anayasası olmayan devlet olarak SHSK her ne kadar bir kaç halkın ve Krallıkların bir araya gelip eşit şartlarda beraberce yaşamak ve diğeri güçlerden korunmak için kurulan bir devleti simgeliyorduydu da yavaş yavaş Sırp hâkimiyetinin altına girmiştir. Devletin başkanı durumundaki kral, Sırp olup, devletin başkenti de Sırp Krallığının başkenti Belgrad idi. Bir şekilde Sırp kraliyetine girmeye çalışan halklar ve Sırp Cumhuriyeti'nin genişlemesine çalışan devletler, kendi politik manevralarıyla diğeri halkları ve ulusları kendi tarafına çekmişlerdir. Aleksandar Karadžordžević konumunu ve gücünü devlette güçlendirdikten sonra baskılarını Sırp Kralı olarak göstermiştir. Böyle davranması Sırp olmayan diğeri halkların tepkisini çekmiştir.

Krala ve Sırp politikasına karşı ayaklanmalar başlamış, ayaklanmaları bastıran Sırp otoriteleri anayasa yapmaya karar vermişler. Aleksandar Karadžordžević bu durumda sorunları bir şekilde çözebilmek için Anayasa yapmaya karar verir. Ve böylece 28.06.1921 yılında Sırp Vidovdan⁹⁸ gününde, halk arasında "Vidovdan Anayasası" olarak bilinen anayasayı kabul etmişlerdir. Yugoslavya tarihinin ilk Anayasası olarak

---

⁹⁵ Tucović, Dimitrije, a.g.e., s. 25.

⁹⁶ Naputak (Rehber), SHSK devletinin ulusal konseyi tarafında hazırlanan naputak belgesini Belgrada gönderip sırp kralığı ile birleşmeleri için, şart olarkti. Belge reddeilir yerine Adresa belgesini hazırlarlar şartsız olarak birleşmesine.

⁹⁷ Matković, Hrvoje, **Povijest Jugoslavije 1918.-1991.-2003**, Zagreb: Naklada P.I.P. Pavičić, 2003, s. 63. Ayrıca bkz. Žutić, Nikola, **Srpsko pravoslavlje i Anglikanska crkva**, Časopis Instituta za savremenu istoriju, Istorija 20.veka, broj I. 2005, s. 8.

⁹⁸ Vidovdan, Aziz Vitus, Sırp Ortodoks Kilisesi ve Bulgar Ortodoks Kilisesi 28. Haziranı, hareketsiz dini günü olarak kutlanır. Tarihte sırpların bu günde olan olaylar: 1389 Kosova Savaşı, 1914 Saraybosna'da Prens ferdinada suikas ve I. Dünya Savaşı başlaması, 1921 Aleksandar I Karadordeviç Vidovdan anayasasını ilanı, 1989 Kosova Gazimestanda Milošević'in 600. Yılıni ve Kosova savaşını kutlanması, Kosova özerkliğin kaldırılması, sırpolar bütün önemli olaylarını bu güne ve tarihe denk getirmektedirler.

tarihe geçecek olan belge, devleti şu şekilde tanımlamaktaydı; parlamento ve monarşi ile yönetilen, üç kabileden (Sırp, Hırvat ve Sloven) oluşan üniter devlettir. Mevcut anayasayla kral büyük yetkilere sahip olmuş, hem devlet başkanı, hem de yasama gücünün başında, halk parlamentosu üzerinde⁹⁹ bir konumda konuşlanmıştır.

Balkan Savaşları, Çanakkale ve I. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle Gora'nın durumu ve konumu artık belli olmaya başlamıştır. Daha önce Berlin ve diğer kongrelerde çizilen ve savaşlarla belirlenen sınırlar, Gora ve bölgesini etkilemiştir. Bu döneme gelene kadar, önce insanlar baskı altında öldürüldü, sürgüne gönderildi. Süregelen savaşlardan dolayı nüfusun önemli ölçüde azalması yetmezmiş gibi, bu sefer de sınırlar çizilerek Goralılar üç devlete bölüştürüldüler.¹⁰⁰ Yarısı Kosova'da (Sırbistan'a yanı SHSK'da) diğer yarısının yarısı Makedonya (SHSK)'da kalan bölgenin bir çeyreği ise Arnavutluk'a bırakıldı.

Devleti oluştururken Kral olan Karadžordžević'ler öncelikle bütün toplumları ve ulusları birarada tutmak ve yönetmek için demokratik ideolojisini ve liberal görüşlerini ön plana çıkarmışlar. Kralın bu davranışları biraz olsun durumun yatıştırılmasına ve insan psikolojisinin olumlu yönde etkilenmesine neden olmuştur. Goralılar daha önce nispeten bir avuç insan iken şimdi avucun birer parmağı haline gelmişlerdir. Farklı devletlerin üç bölgesinde parçalanarak sıkıştırılıp hayatlarının devamını sürdürmeye mahkûm edilmiş, hayatları karartılmış ve kültürlerinin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır.

Goralılar yemek konusunda oldukça maharetli olup genelde Türk mutfağı yemekleri, börek, köfte, tatlı ve boza ustaları idi. Bu gibi ustalar, kurulmakta olan SHSK'nın her tarafına gitme imkânı bulmuşlardır.¹⁰¹ Daha önce bu tür işlerini ve dükkânlarını İstanbul ve Anadolu'nun diğer şehirlerinde¹⁰² kurup geliştiriyorlardı.

Sırp yönetimi belki de Goralıların bölünmesini bilinçli bir şekilde gerçekleştirmiştir, Zaten çok az sayıdaki Goralıları hem kendi iç kısımlarına çekmek, hem de Goralıların

⁹⁹ 28.06.1921 yılında sırp ortodoks dini gününde; kurucuları sırp, hırvat ve sloven ulusların bir arada yaşayacağı Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca devletini ilan etmiş, dil olarak srpsko-hrvatsko-slovenački (sırpça-hırvatça-slovenca dilini) resmi dili olarak ilan etmiştir.

Ayrıca bkz. Holm, Zundhausen, **Istorija Srbije od 19. do 21. Veka, Holm Sundhassen, Berlin 1942, Vidovdanski Ustav Osvaničio Unitarizam**, yazılarını Bekić, Tomislav, almancadan tercume etmiş, Danas gazetesindeki yayınları, 27/11/2008.

¹⁰⁰ Lutavac, Milisav, **Gora i Opolje Antropogeografska proučavanja, Naselja i Poreklo Stanovništva**, Knjiga 35, Balkansko Poluostrvo, IV Skup, Beograd: Odeljene društvenih Nauka SAN, 1955, s. 245.

¹⁰¹ Dokle, Elmaz,a.g.e., s. 208.

¹⁰² Redzeplari, Ramadan, **Çekmedže 3**, Prizren: GrafoBeni Priština, 2011, s. 27.

yemek konusundaki ustalıklarını kendi halkına sunarak onların uzmanlık alanlarından faydalanmış olacaklardır. Sağlanan bu tür imkânları kaçırmak istemeyen Goralı yemek ustalarından, yalnız erkekler gurbete giderlerdi. Birçok Goralı erkek ailelerini bırakarak daha önce öngördükleri durumu değerlendirerek gurbete çalışmaya gitmişlerdir.

Goralı aşçılar, Boşnak ve Arnavut halkların yaşadığı yerler dışında Müslümanların yaşamadığını, buralarda yaşamak istemenin kendileri ve aileleri için zor olacağını farkındaydılar. Önerine sunulan imkânın uzun vadede zorluklar getireceğini, sıkıntılarla karşılanacaklarını biliyorlardı ve nesillerin değişmesi ile bu gerçek apaçık ortaya çıktı. Önce gittikleri yerlerde farklı dine, kültüre, millete, sosyal yapıya mensup insanlarla yaşamak ve onlara hizmet etmek zorunda kaldılar. Bu yaşantıda değişmelerin yaşanacağı ve farklı durumların ortaya çıkacağı her açıdan ortadadır. Kendi dininin tam karşıtı ve tersi olan dine sahip halka vereceğiniz hizmetin din kurallarını bozmaması gerek.¹⁰³ Onların yemek türleri ve kültürleri farklı olduğu için, taleplerini karşılamak için daha önce kendi dininde haram olan bir eti kullanmaya başlamak zorunda kaldılar. Domuz eti ile tanışmaya başlanması ve işletmelerde kullanılmaya başlanması, bir şekilde diğer kültürün etkisi altına istemeyerek de olsa girmesine yol açmış ve bu durum yavaş yavaş Goralıların kültürünü etkilemiştir. Börek ve pasta yapılırken de benzeri sorunlarla karşılaşmıştır. Burada hem domuz yağını hem de domuz emuligatörlerini kullanmaya başlamışlardır.¹⁰⁴

Goralılar kendileri oralarda bile önceleri yazı olarak Arap harfleriyle Osmanlı yazısını kullanmışlardır. Öğrenim dili Türkçe olduğu için, gittikleri Sırbistan, Hırvatistan, Makedonya ve Slovenya'da okuryazarlığı olmayan cahil insanlar olarak nitelendirilmişlerdir.¹⁰⁵ Bahsettiğimiz yerlerde kullanılan yazı türü Kiril veya Latin alfabesi olduğundan, Goralılar doğal olarak okuyamazlardı çünkü kendileri Osmanlıcada kullanılan Arap alfabesini kullanmaktaydı. Yaşamış oldukları Gora bölgesindeki İslam ve Türk kültürünü Sırbistan'da ve SHSK'ın diğer kısımlarında bulamazlardı. Gündelik olarak işittikleri ezanı da artık duyamaz olmuşlar, onun yerini yarım saatte bir çalan kilise çanları almıştır. Önceleri bu duruma anlam veremediler.

---

¹⁰³ Čufta, Muharem, a.g.e., s. 48.

¹⁰⁴ Hadžijahić, Muhamed - Traljić, Mahmud, **İslam i Muslimani u Bosni i Hercegovini**, Izdavač Islamska zajednica u RBiH Ured Rijaseta Istanbul, İstanbul, 1994, s. 18-21.

¹⁰⁵ Hadžijahić, Muhamed - Traljić, Mahmud, a.g.e., s.18.

Çünkü farklı bir dünyanın insanlarıydılar. Bu durumdan rahatsız olan Goralılar zaman içinde buna farklı tepkiler vereceklerdir.

Osmanlı İmparatorluğunda askerliğini yerine getiren Goralılar, Osmanlı askeri yapısında yüksek rütbelerde bulunan komutanlık yapmış Goralılar, şimdi yeni kurulan devlette mecburi askerlik yapmak zorunda kalmışlardır. Askere gidecek olanlar şimdiye kadar karşılıklı savaşmış oldukları askerlerin saflarında yer almayı hazmedemeyeceklerdir. Demokratik duruşu kâğıt üzerinde yazılı olan haklar, onlara bu durumu kabul etmekten başka bir seçenek sunmamaktaydı. Sırp hanedan aileleri Karadžordžević ve Obrenović ailelerinin taht çekişmesi Sırp olmayan halklar için durumun değişmesine neden olurdu. Uygulanacak politika bu iki aileden Krallık tahtında oturan hanedana göre değişiyordu. Sırp olmayan halklara da özellikle Müslüman olan halklara karşı daha olumlu politikalar uygulanması bu halklara mensup insanları kendi yanına çekmesiyle sonuçlanacaktır. Yönetimin veya Kralın kanunları, insanlara tanınan haklar, diğer halkları kendisinden uzaklaştıracak olan uygulamalarda ya da uygulanacak olan politikalarda önemli rol oynamıştır.

Sırp Osmanlı İmparatorluğundan ayrılma mücadelesini yürüttükleri sırada, Sırp Obrenović hanedanlığı, Sırp Krallığı'nın başında bulunmaktaydı. Türklere ve Müslümanlara karşı yürüttüğü milliyetçi ve radikal tutumu, Müslümanların bu bölgeden gitme ve göç ettirme politikası uyguladı. I. Dünya Savaşı sonrasında Sırbistan'ın başına gelen Karadžordžević hanedanlığı ise güven geliştirici bir politika olarak Şer'i mahkemelerin kurulmasına izin vermiş, bu politika Müslüman halkları kandırmış ve göç etmelerini önlemekte büyük bir rol oynamıştır.¹⁰⁶ Geliştirilen bu politika Müslüman halklarda etkileyici olmuş ve bir güven duygusu yaratmıştır¹⁰⁷. SHSK'ında Şer'i mahkemelerin işlemesi için bu mahkemelerin olduğu yerlerde Müslüman halkların yaşaması ve yerleşim yerlerinin¹⁰⁸ bulunması gerekiyordu. Bu mahkemeler belirli konulardaki sorunlara dair karar alma yetkisine sahipti ama her konuda karar alamıyordu.

---

¹⁰⁶ Karčić, Fikret, **Društveno Pravni Aspekt, Islamskog Reformizma**, Sarajevo: DES, 1990, s. 210-211.

¹⁰⁷ Čorović, Enver, Položaj Islamske zajednice u Jugoslaviji 1918-1936. Glas Islama, Broj 202, Novembar 2010.

¹⁰⁸ Senko Rašljanin, Šerijatski sudovi u kraljevini Jugoslaviji, makalesi, Mak, broj 12, Novi Pazar, 1996

Aleksandar Karadžordžević'in diğ er olan icatlarından biri de, Kosova üzerinde uygulanmak için çıkardığı soyadı kanunudur,¹⁰⁹ bu yasayla Kosova'da bulunan Müslümanların, Goralı Türklerin, Arnavutların ve Boşnakların soyadları Sırp soyadlarından oluşturuldu. Bu kanun ile halklar arasındaki farkı ortadan kaldırmak, SHSK'lığındaki bütün insanların aynı devlete tabi olduğunu ortaya koymak amaçlanıyordu.

Oysa Gora'da soyadlar öncelikle İslam kültürünün değerlerine göre yapılmaktaydı, (Onları (evlâtlıklarınızı) babalarının namı ile çağırın. Bu, Allah'ın katında daha adaletlidir.)¹¹⁰, Sizler kıyamet günü isimlerinizle ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız. Öyle ise isimleri güzel yapın¹¹¹. Goralıların soyadları babadan geçiyordu örnek, Neşat Jusuf. Neşat kendi adı olarak, Jusuf ise babasının adı. Soyada sahip olmak için kullanılan bir diğ er yöntem ise, kişinin uğraştığı zanaatına göre soyadı verilmesiydi; semerleri yapan, semercioğ lu; değ irmene sahip olan, değ irmencioğ lu; askerde çavuş olanın ise çavuşoğ lu. Gora'da üçüncü yöntem de insanların fiziki yapısına ve bedensel özelliklerine uygun soyadları verilmesiydi: Saçları olmayana keloğ lu; ten yapısına göre ise, karahasan, karaaliya, sarioğ lu gibi soyadlar kullanılmaktaydı. Yeni kanunun uygulamasıyla Gora'da Goralıların soyadlarında değ iş me olmuştur. Daha önce hiç kullanılmayan soyadlar kullanılmaya başlanmıştır. Osmanlı döneminde baba ismini telaffuz ederken, şimdi soyadı olarak babasının adı ne ise o soyad olarak kullanıldı. Neşat'ın babası Jusuf'tu, yeni isim ve soyadı şekli şöyle oluştu: Neşat Jusufović¹¹². Sırp soyadlarıyla farklı olmasın¹¹³ diye böyle kanunlaştırılmıştır.

SHSK'ın Müslümanları yatıştırma ve entegre etme politikalarından birisi de Tarım Kanunu'dur¹¹⁴. Bu kanun bazı Müslüman bölgelerinde etkili olmuştur. Coğ rafi konumunun el verdiği kadarıyla bu kanun Gora bölgesinde etkili olamadı. Goralılar, daha önce bahsettimiz gibi meslekleri ve geçim alanları nedeniyle bu kanunun kapsama

¹⁰⁹ Kačka, Muljaim, **Dominacija imena i prezimena**, asistan ve araştırma görevlisi, Priština Univerzitet, Katedra za Bosanski Jezik Prizren, RTK sat, Boşnakça dili Haberler, 11.04.2012. saat 18:00.
Ayrıca bkz. Musić, Elvir i Kačka, Muljaim, **Farsizmi u goranskom govoru**, Sarajevo, Baharistan, Br.17. 2012, s. 156- 157.

¹¹⁰ Kur'an, El-Azhab, Suresi, 5. Âyet.

¹¹¹ Hadis-i ş erif, Poslanik a.s. kaže: (Ebu Davud) od Šejhul-Islam Muhammed ibn Qajjim El-Dževzi.

¹¹² Neşat Jusufović, dedemdir, isminde herhangi bir değ iş iklik yapılmadı, soyadı olarak da babasının adını Yusufu aznen kullanip ek olarak "ović" eklenmiştir. Ović-oğ lu anlamına gelmekteydi, böylece Jusufović-Yusufoğ lu anlamını taşımaktadı.

¹¹³ Kačka, Muljaim, RTK sat, a.g.y..

¹¹⁴ Obradović, M., **Agrarna reforma i kolonizacija na Kosovu 1918-1941**, Priština, 1981, s. 96.

alanına girmiyordu. Goralıların atalardan getirdikleri mesleklerini Gora'da da geçim kaynağı olarak devam etmişlerdir; Goralılar yaygın olarak hayvancılıkla uğraşıyorlardı. Göçebe ve yarı göçebe hayatı yaşayıp üretikleri süt ve süt ürünleriyle ün yapmışlardır; Gora Şar peyniri ve Şar yoğurdu gibi ürünler ünlüdür. Ayrıca Şar dağların özelliği zengin meralarda yetiştirilen kuzuların Osmanlı İmparatorluğunda pazarlaması ve götürülmesi de sona ermiştir. Tarım reformu genelde Sırp köylülerin lehine işliyordu, Sırpların dışındaki halklar daha az vergi ödemek için çeşitli yollar geliştirirken, özellikle Goralılar hayvanlarını saklama yoluna gitmişlerdir. Bu durum Goralıların hayvancılıkla uğraşmayı bırakıp sıraladığımız mesleklere yönelmelerine yol açmıştır.¹¹⁵

16 Ocak diktatörlüğü olarak bilinen krizde, Hırvat parti temsilcileri ile Sırp Kralı arasında büyük bir çekişme yaşanmıştır. Parlamentoda 06.01.1929 tarihinde çıkan çatışma Hırvat Köylü Partisi liderinin öldürülmesiye sonuçlanmıştır. Kral parlamentoyu feshederek, Vidovdan Anayasası'nı hükümsüz kılmış ve yerine şahsi diktatörlüğünü getirmiştir¹¹⁶. On ay içinde kendi gücünü pekiştirerek, yasama, yürütme ve bütün yargı organlarını elinde tutan Kral daha da ileri giderek 3 Ekim 1929 yılında devletin adını Kraljevina JugoSlavija¹¹⁷ olarak değiştirmiştir. Diktatörlük dönemi Goralılar için zor bir dönem olarak bilinmektedir. Bundan önce kendilerine verilen bazı haklarını da kullanarak, geçen dönem için az da olsa rahat bir nefes alabiliyorken yeni durumda ciddi sıkıntılarla yüzyüze gelmişlerdir. Yeniden diktatörlüğün işbaşında olduğunu görerek, Müslümanların ve Gora halkının küçük çaplı ikinci göçü¹¹⁸ başlamış ve bu insanlar olanakları elverdiği kadarıyla Anadolu'ya gitmeye başlamışlardır.

Srbizacija¹¹⁹ (Sırplaştırma) politikalarıyla SHSK'da Sırp lar büyük asimilasyonlara imza atmış. Bu durum Sırp olmayan halklar üzerinde estirilen çok büyük terör uygulamalarından biridir. Asimilasyonlar sadece Müslüman halklar üzerinde yapılmadı, aynı zamanda Makedon, Hırvat, Bulgar, Macar, Müslüman ve Katolik Arnavutlar¹²⁰,

¹¹⁵ Krstić, Đordo, **Kolonizacija u Južnoj Srbiji**, Sarajevo, 1928, s. 21-24.

¹¹⁶ Milan pl. Šufflay, **120. godišnjica rođenja**, adli makale, Vijenac, br.149/1999, Ayrıca bkz. New York Times: Raditch left tale of Yugoslav plot, article published in August 23, 1931,

¹¹⁷ Jelavich, B., **History of the Balkans**, a.g.e., s. 200-201.

Ayrıca bkz. Protić, Marko, MONDO, **Parlamentarizam u Srbiji**, adli makalesi, <http://www.mondo.rs/izbori2008/parlamentarizam.php>, (13.09.2011)

¹¹⁸ Škrijel, Redžep, **Makedonya'daki boşnak onimisi**, Bal-Tam Türklük bilgisi 8., Balkan türkoloji araştırmalar merkezi, Prizren: Bal-Tam, Mart 2008, s. 105-107.

¹¹⁹ "**Srbizacija**", Sırp lar tarafından sırp olmayan halklara karşı kültürel ve milli, ulusal asimilasyondur. Sırp dili, Sırp Ortodoks dini ve Sırp milletinin önemli özelliklerinden alarak oluşur. /Ayrıca bkz. Olivera Milosavljevic, **Izbor ili nametanje tradicije**, makale, Republika Gazetesi, br. 121.

¹²⁰ Tucović, Dimitrije, a.g.e., s. 211.

Türkler ve Goralılara uygulanmıştır. Makedonlar Balkan Savaşlarında Sırpı kurtarıcı olarak görmüşlerdi oysa Sırpılar Makedonların okullarını kapatıp öğretmenlerin Sırpça eğitim vermelerini zorunlu hale getirmiştir¹²¹. Kabul etmeyenleri de Bulgaristan'a sürgüne göndermişlerdir.¹²² Sırpılar ve Makedonlar aynı dine mensup olmalarına rağmen Sırpılar tarafından Makedonlara ve dinlerine yönelik asimilasyon politikaları uygulanmıştır. Makedon kilise papazları görevden alınarak¹²³ yerine Sırp papazları atanmış, bunlar yetmezmiş gibi bütün piskoposlukları Sırp piskoposluğuna¹²⁴ bağlanmıştır.

Sırpılar aynı politikayı Kosova'da da (Kolonizacija Kosova i Kosovski Mit)¹²⁵ Arnavutlar üzerinde uygulamışlardır. Kosova bölgesi SHS Krallığı'nın hâkimiyeti altına girdikten sonra, Sırpılar sadece Arnavutlarla karşılaşmamış, aynı zamanda bölgedeki diğer halklarda uğraşmışlardır. Öncelikle de Kosova'ya Sırp ailelerini getirip yerleştirmiş¹²⁶, Kosova'nın Sırbistan'a yakın bölgelerinde yaşayan Arnavutları sürgüne göndererek yerlerine Sırpıları getirmişlerdir. Sırpılar Arnavutları tamamen asimile edebilecekleri düşünerek Arnavut dilinde eğitim veren okulları kapatmış, onlara Sırpça dilinde eğitim vermeye başlamışlardır. Aynı politikayı Gora'da da uygulamışlardır, Gora'ya Sırp öğretmenler göndermiş, Gora dilinin Sırp diline yakınlığı yüzünden bu politikaların burada daha etkili olacağını düşünmüşlerdir.¹²⁷ Sırpılar Ferizovnik şehrini Uroševac olarak değiştirmiş, isim değiştirme politikası Gora bölgesinde de uygulanmıştır. Şu anda Gora bölgesinde bulunan ve Gora yerleşim yerlerinin merkezi konumunda bulunan yerleşim yerin adı Krakoštay'dı. Sırpılar buranın ismini Dragaš/ş olarak değiştirmiştir ve halen bu yerleşim yeri Dragaš/ş ismiyle anılmaktadır. Sırpılar Kosova'nın en büyük şehirlerinden Đakovica (Yakova)'da Katoliklerin yoğun yaşadığı yerlerde, Arnavut Katolikler üzerinde asimilasyonu gerçekleştirme ve dini değiştirme zorbalığına girişmişlerdir. 12.000 Katolik Arnavut'u dinini¹²⁸ değiştirmiştir, bunları hep

¹²¹ Mirdita, Zef, **Vlasi u historiografiji**, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2003, s. 43.

¹²² Krstić, Đorđo, a.g.e., s. 19-20, 74, 84.

¹²³ Kiselinovski, Stojan, **Etnički promeni vo Makedonija (1913– 1995)**, Skopje, 2000, s. 52.

¹²⁴ Friedman, "The sociolinguistics of literary Macedonian", in International Journal of the Sociology of Language. Vol. V. (1985) 52, s. 31-57.

¹²⁵ Obradović, M., a.g.e., s. 153, 210, 215, 220.

Ayrıca bkz. Howard Clark, **Civil Resistance in Kosovo**. London: Pluto Press, 2000, s. 8

¹²⁶ Pribičević, Svetozar, **Diktatura kralja Aleksandra**, Beograd: Prosveta 1952, s. 163.

¹²⁷ Udovički, Jasminka, **Spone i sukobi, 1996 – 1998**, Republika & Yurope Republika br.188.

¹²⁸ Mirdita, Zef, **Albanci u Svjetlosti Vanjske Politike Srbije**, <http://www.hic.hr/books/jugoistocna-europa/mirdita.htm>, 03.12.2011. saat 08:25.

“Isterivane Arnavuta”(Arnavutları Kovma)¹²⁹ politikasının parçası olarak gerçekleştirmişlerdir.

SHS Krallığı döneminde gerçekleştirilen 16 Ocak diktatörlüğü, Kral tarafından Sırp politikası olarak uygulanmıştır. Sırp olmayan halklar üzerindeki baskı, şiddet ve asimilasyon ülkede büyük huzursuzluklar yaratmış, devlette sayı olarak ağırlığı bulunan büyük halklar arasında ayaklanmalar, karşı çıkmalar ve isyanlar¹³⁰ başlamıştır. Krallıkta sayı olarak az olan Müslümanlar insan yerinde konulmuyordu. Halk olarak bile sayılmayan bu insanların seslerini çıkarma imkânları yoktu. Bu insanlar çareyi anavatanı bildikleri Türkiye’ye göç etmekte buldular. Zaten başka seçenekleri de yoktu. Dış dünyada oluşan uluslararası politikalar, iç politikayı etkilemiş bulunmaktaydı. Acı durumun farkına varan Kral, değişimler paketini ilan etmeye hazırlanırken 9 Ekim 1934 yılında Marsilya’da¹³¹ Hırvat ve Makedon (VMRO) devrimci örgütler tarafından öldürülmüştür. Bu suikastın gerçekleşmesine kadar Müslüman, Hırvat ve Makedonlar üzerinde Kralın demir yumrukla yürüttüğü, yönettiği ve uyguladığı baskı politikası etkili olmuştur.

Oluşturulan durum ve gerçekleştirilen suikast sonrası ve dış politikada yaşanan olaylar II. Dünya Savaşı’nın yaklaşmakta olduğunu göstermekteydi. KJ^{132*} da olan iç karışıklıklar Komünist Partinin yükselmesine neden olmuştur. 1938 yılında Yugoslav Komünist Partisi Kosova’ya da el atıp Arnavutların ilgisini çekmek ve kardeşliği pekiştirmek için Kosova’ya özerklik verilmesini önermiş.¹³³ KPJ’nin ikinci adım olarak, diğer halkları Türkler, Boşnaklar, Gorahılar ve Müslüman halkların Türkiye’ye göç etmesine karşı çıkarak bu halkları buradan göçerten politikalarından vazgeçilmesini önerdi. Bu bölgede yaşayan bütün halkların beraberce yaşamalarını isteyen bu politikalar insanların ilgisini çekmeye ve göçlerini önlemeye dönüktü.

II. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla Kosova’nın büyük bir bölümü İtalyan güçlerinin eline düşmüştür. Diğer bir bölümü ise, Alman ve Bulgar güçlerin hâkimiyeti altına girmiştir. Arnavutlar İtalyanları kurtarıcıları olarak görmekteydi, İtalyanlar Arnavutların

¹²⁹ Historia e Popullit Shqiptar II, a.g.e., s. 352.

¹³⁰ Krizman, B., *Elaborat Ivo Andriča o Albaniji (1939) (The Project of Ivo Andric on Albania)*, Zagreb: Časopis za suvremenu povjest, no. 2, 1977, s. 77-89.

¹³¹ Troebst, Stefan, “**Historical Politics and Historical “Masterpieces” in Macedonia before and after 1991**”, New Balkan Politics, Issue, 2003, s. 6.

¹³² * Kraljevina Jugoslavija / Yugoslavija Krallığı

¹³³ Petranović, Branko, *Istoriya Jugoslavije 1918-1988*. Prva knjiga: **Kraljevina Jugoslavija 1914-1941**, Beograd: Nolit (yayın yılı belirtilmemiştir), s. 104-111.

hislerini bilerek, Sırp tarafından resmi kurumlardan kaldırılan Arnavut dilini resmi kurumlar ve okullarda¹³⁴ tekrar getirip Arnavut bayrağını kullanmalarına izin vermişler. Arnavut silahlı milisleri İtalyan güçlerine desteklerini sunup güvenlik ve kolluk görevini yaparak onlara yardımcı olmuşlardır.¹³⁵

Kosova'nın büyük çoğunluğunu kapsayan İtalyan işgali Gora'yı da kapsamıştır. Arnavutlara sağlanan haklar Goralılara da sağlanmıştır. İtalyanlar Goralıları da Arnavut olarak kabul etmekteydi. Goralıların Türkçe ve Arnavutça bilmesi İtalyanların bu şekilde düşünmesine neden olmuştu. Kosova'da tekrar Arnavut dilinin resmi kurumlarda ve okullarda kullanmaya başlanması Arnavutlarda büyük bir sevinç yol açmıştır. Bu sevinç Goralılarda sevinç olarak yaşanmadı, Goralıların sevinmesine neden olacak, ortada hiç bir durum söz konusu değildi. Çünkü Goralılar daha önce Türkçe eğitimin verildiği okullarda eğitim görüyordu, bayrak olarak Osmanlı bayrağını kullanmaktaydılar. Şimdi ise okullarda tekrar Türkçe'yi eğitim dili olarak getiremezlerdi, Türk bayrağı asamazlardı, tek çareleri Arnavut olan kardeşlerle beraber aynı kaderi paylaşmak.

Goralılar 30 senelik baskının ardından tekrar nefes alacak duruma gelmişlerdi. Daha önce ellerinden alınan haklarının çoğu geri getirildi. İtalyanlar Gora bölgesinde sadece bulunmak zorunda oldukları için bulunmuşlardır. Farklı etkilerde bulunmak ve tepki yaratmak istemedikleri ve uzun kalmayacaklarını bildikleri için, yerel halkı karşlarına almak istememişlerdi. Zaten halkın çoğu onları işgalci olarak bile görmüyordu.¹³⁶

İtalya Kosova'da işgal ettiği toprakları 1943 yılında gelen kapitülasyonlarıyla, Alman ve Bulgar güçlerine bırakmıştır.¹³⁷ Almanlar da fazla etkili olamadı. Çünkü Almanlar Gora bölgesine ulaştıklarında saygı gösterdikleri Müslüman hakları bulmuşlar. Almanların Goralılar üzerinde pek etki bıraktıkları görülmemiş. Goralıların kendi halinde hayatlarını yaşamaları Almanlar tarafından saygıyla karşılanmıştır. Bulgarlar, Kosova'nın bazı topraklarını işgali sırasında Gora bölgesine yakın yere kadar gelmişler, ancak Bulgar devleti olarak, çok fazla niyetlenmesine rağmen Gora'ya kadar bir türlü

---

¹³⁴ Mirdita, Zef, a.g.s.

¹³⁵ Antoniç, Goran, **Istorija 20. Veka, Kosovski komitet i Kraljevina SHS u svetlu jugoslovenskih izvora, 1918–1920.** Beograd: Institut za savremenu istoriju, NIO, 2006, s. 27-44.

¹³⁶ Gazević, Nikola, a.g.e., s. 654.

¹³⁷ Hadri, Ali, **Politika Narodnog fronta i Aprilski odbrambeni rat 1941. godine na Kosovu i Metohiji,** Bilten Filozofskog fakulteta u Prištini, V, s. 440.

gelememiştir. Bulgar güçlerinin gelememelerinin nedenlerinden biri Almanların bu bölgede hâkim olmasıydı.

Almanların burayı güvenli buldukları, Goralıları kendilerini arkadan vurmuyacak insanlar olarak gördüğü için, buraya Bulgar güçlerinin gelmesine engel olmuşlardır¹³⁸. Bulgarların Gora'da kötü harekâta girişmeleri ihtimalini göz önünde bulunduran Almanlar buraya onların gelmesini engellemiştir.¹³⁹ Diğer tarafta Arnavutlar Almanlara yanaşmıyordu, çünkü Arnavutlar da önce sadık oldukları ve müttefikleri olarak gördükleri İtalyanların yerine gelen Almanlara pek güvenmiyordu. Balist harekâtın çıkmasına neden olan Almanlar, İtalyanların izinden giderek Kosova'da 1000 kişilik Arnavut jandarmasını kurar¹⁴⁰, böylece Arnavutların partizan NOP* harekâta katılmalarını engellemeye çalışmıştır. Daha önce Arnavutların kurtarıcısı İtalyanların Arnavutlara vermiş olduğu hakların, partizanlar tarafından kaldırılması ihtimaline karşı partizanları reddetmişlerdir. Diğer taraftan Kosova'da partizanlara yardımcı olan ve halk harekâtı kurulmasını destekleyen sadece Sırp ve Karadağlılardı. KPJ*'nın Kosova ziyareti öncelikli olarak Şar dağlarında başlamıştır, çünkü burda grupları organize etmek birçok açıdan kolay olmaktadır. İtalya'nın kapitülasyonu gerçekleşene kadar NOP'lar kurulamazdı ve harekete geçemezdi. Kosova'nın içinde en etkiili halk harekâtı olarak nitelendirilen NOP, Kosova Prizren bölgesinde kurulmuştur. Bu harekâtın başında Zejnel Abidini, Emin Duraku, Boro Vukmirović ve Ramiz Sadiku'nun¹⁴¹ öldürülmesi harekâtın büyümesine neden olmuştur. Öte yandan Almanya'nın zayıflaması, Alman ve Balist harekâta karşı yürütülen savaşların kazanılmasıyla Kosova artık partizanların yönetimine geçmiştir. Engellerden biri de Sırp Çetnik/Çetniklerin* Kosova da baş göstermesidir ki, aktif bir şekilde savaşın içinde yer almalarıyla Müslüman ve Arnavut halklara ayrı bir korku ve terör estirmekteydiler.

¹³⁸ Medenica, Gojko, **Çetnički pokret na Kosovu i Metohiji u vreme II. Svetskog rata**, Godišnjak, br. 9 -10, Arhiv Kosova, Priština, 1979, s. 374-375.

¹³⁹ Gazević, Nikola, a.g.e., s. 658.

Ayrıca bkz. Jelavich, Barbara, a.g.e., s. 274.

¹⁴⁰ Војна енциклопедија, a.g.e., s. 657.

* Ulusal Kurtuluş Harekâtı

* Yugoslavya Komünist Partisi

¹⁴¹ Gazević, Nikola, a.g.e., s. 658.

* Çetnikler, (Sırpça: Четници, Çetnici okunuşu: Çetmitsi), II. Dünya Savaşı'nda işgalci Mihver kuvvetlerine, Hırvat işbirlikçilerine ve müslümanları yok etme, komünistlere karşı direnmek amacıyla ortaya çıkan, ama daha çok Partizanlar olarak bilinen Tito'ya bağlı komünist gerillalarla çarpışan radikal milliyetçi, Monarşist Sırp gerillalar, radikal sırp harekâtı üyesi olan radikal sırpardır.

II. Dünya Savaşı'nın bitişi, Almanya'nın yenilmesiyle Kosova, partizanların elinde kalmıştır. 1945-1952 yılları arası Kosova'da Balist hareketlerinin devam ettiği bir dönemdir. Tito¹⁴²'nin savaş sonrası ılımlı politikası ve Sırp'ları Kosova'ya geri getirmeme kararı Arnavutları partizanların yanına çekip onların yanında yer almalarına yol açmıştır. SHSK'da oluşturulan şer'i mahkemeler yirmi üç sene boyunca işlevini sürdürmüştür.¹⁴³ Bu durum az çok Müslümanların güvenini sağlamaktaydı. Şer'i mahkemelerin kaldırılması, Müslümanların ve Goralıların Osmanlı Devleti'nde yürütülen şer'i hukukunun sonu olmuştur. Bu tarih itibarıyla, sadece şer'i hukuk kaldırılmadı, artık Osmanlı Devleti'nden kalan bütün varlıkların ve mirasın da ortadan kaldırıldığı ve bütün bunların yeni bir düzenin kapıda olduğunun işaretlerini gösterdiği anlaşılmaktaydı.¹⁴⁴

Tekrar Yugoslavya'nın bir parçası haline gelen Kosova, önce Sırp Halk Cumhuriyeti'nin parçası, 10 Temmuz 1945 yılının sonrasında Sosyalist Sırbistan'ın içinde kalan AKMO¹⁴⁵ olarak Sırbistan'ın güney parçasını oluşturmuştur. Savaş ve savaş sonrası kapsayan dönem genelde Yugoslavya'da yaşayan Müslümanlar için fırtına öncesindeki sessizliğe benzemektedir. Daha Tito otoritesini güçlendirmemiş olup bunu gerçekleştirmek için bazı konularda ılımlı davranmak zorunda olduğunu bilerek Kosova'daki halkları bahsettiğimiz kararlarıyla yatıştırmak için Sırp'ların Kosova'da yerleştirilmesini yasaklamış, daha sonralarda 1959¹⁴⁶ yılında Sırbistan'ın güneydeki bazı kesimlerini Sırbistan'dan çıkartarak Kosova'ya vermiştir: Kosova'nın şimdiki sınırları o tarihte oluşturulmuştur.

Goralılar bu politikaların dışında kalarak fazla etkili olmadan ne İtalyanların, Almanların, Arnavutların ne de partizanların ilgisini çekecek durumda ve faaliyetteydi, bu yüzden II. Dünya Savaşı'nda bulunmamışlardır. Daha öncelerde SHSK'da dağıldıkları bölgelerden geri gelme niyetleri yoktu, uzun zaman buldukları yerlerde içiçeleşmiş olduklarını gösterebiliriz. 1943 yılında Bosna'da Jajce şehrinde

---

¹⁴² “Tito” Josip Broz Tito, 7 Mayıs 1892'de Hırvatistan-Kumrovec'de doğdu, 4 Mayıs 1980 Ljubljana'da öldü; On beş çocuklu fakir bir köylü ailesinin yedinci çocuğudur. Babası Hırvat, annesi Sloven. Komünistlere göre, Yugoslav devlet ve siyaset adamı, devrimci, 20. yüzyılın en önemli isimlerinden biri olarak kabul edilir. Askeri lider ve devlet adamı, bazı insanlara göre ise diktatordu.

¹⁴³ Imamović, Mustafa, **Historija Bošnjaka. Poglavlje**, Sarajevo: BZK Preporod, 1998, s. 175.

¹⁴⁴ Rahman, Fazlur, **Duh Islama**, Beograd, 1983, s. 105-125, 147-166.

¹⁴⁵ Autonomna Kosovsko Metohiska Oblast (Otonom Kosova ve Metohiya Bölgesi)

¹⁴⁶ Antić, M., **Komunisti menjali granicu Kosova**, “Večernje novosti” gazetesinde, 24. februar 2008.

Ayrıca bkz. [http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.69.html:211004-Komunisti-menjali---granicu-Kosova,\(30.01.2012\)](http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.69.html:211004-Komunisti-menjali---granicu-Kosova,(30.01.2012))

toplanan AVNOJ¹⁴⁷ kararlarıyla DFJ¹⁴⁸ Demokratik Federatif Yugoslavya'yı (Demratska Federativna Jugoslavija)'yı oluşturmuşlar. İki sene sonrası anayasa kurucu komisyonun deklarasyonu ile 29 Ekim 1945 yılında FNRJ¹⁴⁹ Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti'ne (Federativna Narodna Republika Jugoslavija) dönüştürülmüş.¹⁵⁰ Zaman içinde Yugoslavya 7 Nisan 1963 yılında Sosyalist Federatif Yugoslavya Cumhuriyeti (Socijalisticka Federativna Republika Jugoslavija)¹⁵¹ SFRJ¹⁵² ismini almıştır.

Oluşturulan yeni devlet, eski devletle hiç bir konuda alakası olmayan, yeni Yugoslavya olarak anılmaktaydı. Tito Yugoslavya Krallığı'nın devamı olmadığını göstermek için, bu adıyla anılmasını istemekteydi. KJ'dan ve uygulanan yönetimden farklı olarak herkesin kucaklayıcısı, ayırım yapmayan, demokratik bir devletin kurulacağını vaad edip yola çıkmıştır. Oysa bunun tam tersi yapılarak, asıl amacın KPJ¹⁵³'nin kurulması ve güçlendirilmesi olduğu anlaşılmıştır. 1946'da ilan edilen anayasa komünistlerin elini büyük oranda güçlendirmişti. Totaliter yapıya sahip olan bu parti, zaman içinde sertleşerek, bütün güçleri eline alarak, devlet içindeki konumunu¹⁵⁴ bir numaraya getirmiştir.

II. Dünya Savaşı'nda insan kayıpları olmayan Gora bölgesi, bu sefer Halk Kurtuluş Harekâtı ve partizanların etkisinin altına girmiştir. 50-60 kadar komünist ve Sosyalist Goralı karanlık bir dönemin içine girerek onun bir parçası olarak kendilerini komünist Yugoslavya'nın içinde bulmuşlardır¹⁵⁵. Komünist Partinin icraatlarından ilki, dağılan KJ'da bulunan farklı etnik yapıları bir ideolojinin etrafında toplamak, II. Dünya Savaşı'nda proleterlerin ve partizanların kullanmış oldukları kurtuluş şarkılarını ezberlettirmek ve kullandırmaktır. Savaş boyunca elde edilen büyük zaferler için söylenen şarkı ve şiirleri, halkın kültürünün bir parçası, kutlanması ve önem

¹⁴⁷ "AVNOJ", (srp/hrv. Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije) Yugoslavya Antifaşist Ulusal Kurtuluş Konseyi. Pero Morača, Istorija Saveza komunista Jugoslavije : (kratak pregled), Beograd, Rad, 1966. s. 186.

¹⁴⁸ Demratska Federativna Jugoslavija / Demokratik Federatif Yugoslavya, İkinci AVNOJ oturumun kararı olarak 29.11.1943 yılında kurulmuş.

¹⁴⁹ "NFRJ", 29. novembra 1945. yılında Federativ Yugoslavya Halk Cumhuriyeti adı olarak değiştirmektedir,

¹⁵⁰ Matković, Hrvoje, "Povijest Jugoslavije", Zagreb: LASER plus s.p.o., 1990, s. 257.

¹⁵¹ Matković, Hrvoje, a.g.e., s. 25.

¹⁵² "SFRJ", 1963 anayasıyla, Sosyalist Federativ Yugoslavya Cumhuriyeti Adını alır.

¹⁵³ "KPJ", Komunisticka Partija Jugoslavije-Komünist Yugoslavya Partisi

¹⁵⁴ Gajić, Stevan J., **Komunistička partija Jugoslavije u ratu i revoluciji: istina o navodno oslobodilačkoj borbi**, Iskra, 1979, s. 8.

Sosyalist İşçi Partisi 1912 Belgrad'da kurulmuş, 1952 Komünist Parti, Yugoslavya Komünist Partisi olarak ismini değiştirmiştir.

¹⁵⁵ Dediđer, Vladimir i Miletić, Antun, **Gnociđ nad muslimanima 1941-1945, Zbornik Dokumenta i Svedoćenja**, Sarajevo: Svjetlost, 1990, s. 146.

gösterilmesi gereken öncelikler olarak ideolojinin devamı sayılmıştır. Goralılar bunları uygulamak zorunda bırakılmış. Çünkü başka çareleri ve seçenekleri yoktu.¹⁵⁶

Komünistler 1946 yılında ilan ettikleri yeni Yugoslavya devlet yapısını şu şekilde açıklamıştır; “*FNRJ je postala zajednica ravnopravnih naroda u republikama: Srbija, Hrvatska Slovenija, Bosna i Hercegovina, CrnaGora i Makedonija*”(Artık, *FHYC: Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Bosna Hersek, Makedonya ve Karadağ Cumhuriyetlerindeki ulusların eşit bir cumhuriyeti haline gelmiştir.*)¹⁵⁷ saydığımız cumhuriyetlerin halkları bir arada yaşayacakları bir devlet kurulmuştur. Savaş sonrasında devletin organlarını oluşturmak, savaşın getirdiği tahribatı ortadan kaldırmak, devleti yeniden inşa etmek gerekirdi, doğal olarak fakir olan halklardan alınanlarla devlet inşaa edilemezdi. Genelde uluslararası yardımlarla ve “dobrovoljnim radnim akcijama”* yani gönüllü faaliyetlerle devletin inşasına hız verildi. Herkes öncelik olarak devletin işlerini yapacak, devletin ihtiyaçlarını giderecek, insanlar ve aile fertleri ister istemez devleti kalkındırmak için zorunlu çalışacaklar ama resmi kayıtlarda gönüllü olarak çalışmış oldukları gösterilecektir. Bu uygulamalarla ve insanların bu haliyle çalıştırılmasına neden olan devletleştirme kanunu (Zakon o Nacionalizaciji)¹⁵⁸ ile kara ve demir yollarının, tünellerin, köprülerin ve diğer sistemlerin altyapıları tamamlanmıştır.¹⁵⁹ Yürürlüğe getirilen devletleştirme kanunuyla baskı rejiminin başlamış olduğu anlaşılmıştır. Goralılar ve diğer Müslümanlar bu kanundan bir hayli etkilenmiştir. Her Goralı aileden erkeklerin yukarıda bahsettiğimiz “gönüllü” denilen çalışmalara katılmaları mecburi kılınmıştır.

Tito döneminde Yugoslavya’da etkili olan devletleştirme kanunu, Goralılara büyük ölçüde zarar getirmiştir, Goralılar daha önce böyle bir uygulama ile karşılaşmadıkları için farklı bir bakış açısı çıkmıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Vakıfın devlette ve insanlarda önemli bir yere sahipti, bu anlayışı da yok olmaktadır.¹⁶⁰ Vakıf arazileri

---

¹⁵⁶ Tito’ya proleter şarkılar, Pesme o Titu, http://www.musicrailways.com/Pesme_o_Titu_-_Oliver_Dragojevic_-_Tito_I_Prva_Proleterska_mp3.html, (28.05.2012)

¹⁵⁷ Srecković, Marko, **Jugoslavija Posle Drugog Svetskog Rata**, adlı makalesi, s.3.

* Devletin kalınması için Gönüllü çalışma faaliyetleri

¹⁵⁸ Zakon o nacionalizaciji najamnih zgrada i gradjevinskog zemljišta, Devletleştirme Kanunu, / FNRJ, resmi gazetesi, (“Službeni List FNRJ”, br.98/46 i 35/48.)

¹⁵⁹ Devletleştirme Kanunu’nun çıkmasıyla, ilk Federal gençlik çalışma eylemleri Brčko - Lancaster demir yolu üzerindeki çalışmalarla başlamıştır. Çevre ülkelerden destek olarak 2 000 kişi ayrıca Yugoslavya’nın her yerinden 70.000 brigader (gönüllünün) katıldığı çalışmalarda 190 günde yolun 90 kilometresini yapmışlardır. Bak. <http://leksikon-yu-mitologije.net/archives/92> , 21.03.2012. 20:32.

¹⁶⁰ (Müslim, Fezâilü’s-Sahâbe, 196; A. b. Hanbel, Müsned I, 45).

camilerden ve vakıflardan alınıp artık devlet malı olarak herkesin malı haline getirilmiştir. Devlet artık işçilerin, bankaların, endüstrilerin, yolların ve ticaret şirketlerinin sahibi olmuştur. Devlet herşeyin üzerindedir ve herkes devlete hizmet etmek zorundadır.¹⁶¹

Tarım geliştirme adına Sovyetler Birliği'nin uyguladığı tarım politikası Yugoslavya'da uygulamaya konuldu. Tarım kooperatifleri kuruldu, bütün halk bu kooperatiflerin doğal üyesi olarak kabul edildi. Goralılar da bu uygulamadan nasibini almıştı.¹⁶² Devlet askeriyedeki açlığı gidermek için, köylülerin ürettikleri malları alırdı veya köylüler ürünlerinin büyük çoğunluğunu devletin tarım kooperatif merkezlerine teslim etmek zorundaydı. Goralılar coğrafi konumu gereği zaten az olan tarım ürünlerinin büyük çoğunluğunu ya da tamamını devlete vermek zorunda kalmış. Bunların istenilen düzeyde gerçekleşmemesi durumunda, köylü Goralıların malları elinden alınmaktaydı.¹⁶³ Tarım ürünleri olmayan Goralılar, atlarını kooperatife vermek, ürettikleri süt ve süt ürünlerini, et ve et ürünlerini kooperatifte çalışanlar için vermek zorundaydı.¹⁶⁴ Komünistler, böylece, zenginlerden alıp fakirlere dağıtıp adaletli davrandıklarını iddia ediyorlardı.

1947 yılında çıkarılan beş yıllık ekonomik planda, bu sefer devletin endüstrileşmesi ve elektrikleşmeye önem verilmiştir. Bu hareket Gora ve Goralılarda hiç bir değişim göstermedi. Çünkü Gora'ya hiç bir yatırım yapılmadı, ne endüstri kuruldu ne de elektrik getirildi; deyim yerindeyse Goralılar yine devletten sıfır çektiler.

Komünist Partili Yugoslav yönetiminin en önemli icraatlarından biri JNA'nın¹⁶⁵ güçlendirilmesi ve uluslar üstü bir kurum haline getirilmesiydi: Komünist Parti orduyu sıkı kontrol altında tuttuğu için, siyasi sistemin içinde, öne çıkan özel bir konuma sahipti. Her erkek askere gitmek zorundaydı. Komünist Parti ideolojisinin içindeki en

---

¹⁶¹ Karabeg, Omer, **Most**, Avrupa Hür radyosunda sunduğu program, boşnakça dili, **Da li je Tito bio diktator**, 12.11.2006. saat 17:00.

¹⁶² "Zadruga"ların (kooperatiflerin) açılışı, Federal Tarım Reformu ve Kolonizasyon Yasası, FNRJ resmi gazete, Šumski posedi oduzeti po čl. 3, 10 i 26 Saveznog zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji, (Službeni list FNRJ, br. 61/46).

¹⁶³ Tarım Kanununa göre, Zakon O Agrarnoj Reformi i Kolonizaciji ("Službeni list FNRJ", br. 64/45, 16/46, 24/46, #99/46, 101/47, 105/48, 4/51, 19/51, 42-43/51, 21/56, 52/57, 55/57 i "Službeni list SFRJ", br. 10/65)

¹⁶⁴ Bogdanović, Dimitrije, **Knjiga o Kosovu**, Bölüm, **Kosovo i albanska narodnost u novoj Jugoslaviji**, alt başlık, **Jugoslovensko-albanski odnosi i pitanje Kosova u svetlu politike KPJ prema KPA 1939-1948**. Beograd: Izdanje SANU, 1986, s. 426.

¹⁶⁵ JNA, Jugoslovenska Narodn Armija - Yugoslav Halk Ordusu

önemli politikalarından biri dini yok etme politikasıydı.¹⁶⁶ Ateist toplumu yaratmak amacıyla daha kolay kontrol edebileceği, farklılıkların ortadan kaldırılacağı uygulamalar gerçekleştirmiştir. Yapılanlar sadece orduda değil, hemen her yerde, devletin resmi ideolojisi olarak “bratstvo i jedinstvo”¹⁶⁷ sloganını öne çıkartıp uygulamaya koymuşlardır. Askerlik esnasında Goralıların ve diğer Müslümanların yemek kültürü, dini ve inancı gösterilmeyecek ve anımsatılmayacak şekilde gizlenmek zorunda bırakılmıştır. Bu kuralları çiğneyen Goralılar, baskı görmekte ve ceza almaktaydı. Önce dinden uzaklaştırarak, sonra diğer Sırp ve Hırvat kültürleriyle kaynaştırma politikaları yürütülmüş, Gora’ya özgü yemeklerde farklılık ortadan kaldırılarak Goralıları domuz etine yakınlaştırmışlardır. Bu eti yeme zorunluğu getirilmiş, dini vecibelerin ve farzların yerine getirilmesi engellenmiştir. Önceleri sadece askerliğe gidenlere oruç tutturmazlarken, zaman içinde halk üzerinde de bu politikalar uygulandı. Kimse oruç tutamazdı, camiye gidemezdi, İslamı çağrıştıran semboller ve işaretler hiç gösterilemezdi.¹⁶⁸ Goralıların dini günlerini kutlaması yasaklandı, dini öğretiler ve dini uygulamaların yapılmasına da yasaklar getirildi.

Goralılar kooperatifte zorunlu üye olduktan sonra, ürettiklerini kooperatife vermeye mecbur bırakılmıştır. Bu durum Goralıları çıkış çaresini aramaya itmiştir. Goralılar daha önce SHSK döneminde yaptıkları gibi bu sefer de zanaat işlerine yönelmişlerdir.¹⁶⁹ Uygulanmakta olan birlik ve beraberlik politikasına güvenerek büyük çoğunluğu Yugoslavya’nın bütün kesimlerinde yayılmışlardır, kalan kesim ise hayvancılıkla meşgul olmuştur.

Sırbistan Krallığı döneminde asimilasyon hareketleri büyük ölçüde Goralılar üzerinde gerçekleştirilmiş, yapılanlar Sırplaştırma politikası olarak yürütülmüştür. Zaman itibarıyla Yugoslavlaştırma politikasının ön planda olduğu görülmüştür, Yugoslavlaştırma aynı zamanda ateistleştirme politikası olarak da adlandırılmaktadır¹⁷⁰. Gora kültürünün yok edilerek yerine “birlik ve beraberlik” adı altında inşaa edilen ve kontrol edilebilen egemen kültürü koymak bu ideolojinin ayrılmaz bir parçası olarak

¹⁶⁶ Yahya, Harun, **Tajna Ruka u Bosni**, kitabın tercemesi boşnak dilinde, 1996, s. 61-62.

¹⁶⁷ “bratstvo i jedinstvo”- Kardeşlik-Birlik ve Beraberlik.

¹⁶⁸ **Mitologija Srpske Politike**, Glas İslama, Sandžak: Novi Pazar, Br. 187, 2010, s. 8.

¹⁶⁹ Derić, Branislav, Todorović, Marina, i Miletić, Radmil, **Župe Gora, Opolje i Sredska SANU**, Društveno Ekonomski Razvoj (Prošlost – sadašnost – budućnost), Geografski Institut “Jovan Cvijic” posebno izdanje Knjiga 40/III, Vetar Pančevo, Beograd, 1995, s. 44.

¹⁷⁰ Jovanović, Miodrag, **Titoizam i sukobi u bivšoj Jugoslaviji**: Inter Press Service, 19/01/02 yazısı, Ayrıca bkz. Perić, Zimonjić, Vesna, Inter Press Service, 4 Juni 2009

görülmektedir: yılbaşı kutlamaları, yılbaşında paket ve çekiliş olaylarını organize etmek, aynı zamanda köy halkının tamamının bu kutlamalar için katıldığı meydanlarda manifestoları gerçekleştirmek. Bunlar yetmezmiş gibi bu uygulamaların aile kültürünün bir parçası haline gelmesini sağlamak, gelecekte müslüman halkların vazgeçilmez uygulamaları olarak topluma kabul ettirilmesini sağlamak için büyük çabalar harcanmıştır.¹⁷¹ Hristiyanların özel dini günlerini kutlamak, Hristiyan günlerinin kutlama dönemlerini özellikle seçerek, bu günleri esas alarak önemli olan bazı işleri bu günlerde başlatmak ve bitirmek bir diğer politika olarak öne çıkmaktadır. Örnek olarak Goralılarda Hıdırellez'in anlam, önemi ve kutlanması farklı kültürel anlamlar taşımaya rağmen, şimdiki kutlamalarda bu anlamlar saptırılmış, farklı anlamlarda kullanılmaya başlanmıştır; Gora bölgesi dağlık bölge olması hasebiyle, Goralılar hayvanlarını eski geleneklere göre Hıdırellez günü meraya sürmekteydi, yayla zamanının bitişi de Krstovden (mercan günü, Farsça)¹⁷² meradan inmeye başladıkları zamandı.

Eğitim, Yugoslavlaştırma politikasının en büyük yardımcısı olmuştur. Eğitim müfredatında, devrimi yüceltme, gerçekleştirilenlerin övülmesi, Almanlara, Çetniklere karşı yürütülen savaşların ve zaferlerin yüceltmesi yanısıra, Tito'yu yüceltip tanrılaştırılmasına kadar gidilmiştir¹⁷³. Müslümanları diğer halklar ve uluslar gibi ulus olarak saymayan, Komünistler Boşnakça ve Türkçe dillerini ortadan kaldırarak bunların yerine yeni resmi dil olarak Sırpça-Hırvatça dilini getirmişlerdir.¹⁷⁴ Komünistler eğitimin temellerini Darwinizm üzerine inşaa etmişlerdir. Uygulanan eğitim sistemi bütün halklarda etkisini göstermiştir, özellikle Müslüman, Türk, Goralı ve Torbeş halklarında, Yugoslavlaştırma politikasının¹⁷⁵ ne kadar başarılı olduğu daha sonra 1990'lı yıllara gelindiğinde daha net görülmüştür.

Dinden uzaklaştırma politikası, asimilasyonların ana köprüsü olan eğitimden geçmekteydi. Gora bölgesi eski Yugoslavaya (Krallık Yugoslavya)'da olduğu gibi, Sosyalist Yugoslavya döneminde de eğitimdeki haklarını kaybetmiş bulunmaktaydı.

¹⁷¹ Novačić, Dejan, **SFRJ za Ponavljače, Jugoslovenski praznici (koje niko ne slavi)**, Dublin, 2009, s. 65.

¹⁷² "Krstovden" 27 Eylül günü kutlanan bir dini bayramdır Kutsal Haç, Kutsal Bayram, yükseliş anlamına gelir, Kutsal Haç İmparator Konstantin'in İmparator Maksenc'ye karşı zaferin onuruna Roma'da diktiği haç. Hristiyanlığı ilk kabul edenlerin anısına Sırp Ortodoks kilisesi tarafından kutlanır.

¹⁷³ Sole, Romano, **Je li Tito bio Mason, Dokazi i indicije**, Blic, Gazetesindeki yazısı, Blic, Novembar 06, 2010, s. 17. Ayrıca bkz. <http://www.blic.rs/forum/index.php?topic=7265.0>

¹⁷⁴ SFRJ, anayasası, madde, 42. Устав Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (1963), Члан 42: Равноправни су језици народа Југославије и њихова писма. Изузетно, у Југословенској народној армији командовање, војна обука и администрација врше се на српскохрватском језику. Ayrıca bkz. Popović, Miodrag, **Vuk Stef. Karadžić**, NOLIT, Beograd, 1987, s. 320.

¹⁷⁵ Kačka, Muljaim, RTK sat, tv, a.g.g.

Önceki Yugoslavya’da ve Sırbistan döneminde Türkçe eğitimini yitiren Goralılar, yeni Yugoslavya’da daha önce tanınan haklarını da yitirmişlerdir. İslam dininin gündelik uygulamalarını ve değerlerini yok etme eylemi yavaş yavaş sindirme politikası olarak eğitim üzerinden geçmekteydi. “Selamun aleyküm” sözcüğünü günlük kullanımından çıkarmak devletin en önemli hedefi olmuştur. Bunun yerine “zdravo”¹⁷⁶ kelimesinin kullanılması zorunlu hale getirilmiştir. Uygulamalarla buna benzer selamlaşma ve uğurlama sözlerinin, “merhaba, uğurallah” gibi kelimelerin kullanılmaktan uzaklaştırılması için büyük çaba harcanmıştır.

Giderek baskıcı ve sıkıcı hale gelen KP’nin baskı politikası 1955 yılından itibaren uygulanmaya başlanmış olup Müslümanlara korku salmıştır. Goralılara iftira atarak, onları rejim karşıtı olarak göstermek, daha önce SHSK ve Sırbistan Krallığı döneminde Türkiye’ye giden insanların Gora’da kalan ailelerine karşı baskı, sürgün ve işkence uygulamaları, giderek Goralıları devlet haini olarak ilan etmek yaygın uygulamalar olarak gündemde kalmıştır. Arnavutluk sınırları içinde bulunan Goralılar da buna benzer muamelelerden nasibini almıştır. İki devlet sanki bu konuda anlaşmış gibi davranıyorlardı aynı politikayı yürütmekteydi. Her iki devletin de diğer devlette bulunan Goralılara, komşu olan devletle ilişki içinde olduklarını gösterme çabaları, insanların boşu boşuna işkenceye tabi tutulmasına neden olmuştur.

Böyle baskılar bazı ailelerin Arnavutluk’a kaçmasına, bazılarının da Arnavutluk’tan Yugoslavya’da bulunan Gora’ya geçmelerine neden oluyordu.¹⁷⁷ Buraya gelen, ya da Arnavutluk’a gidenler aynı muameleye maruz kalmışlardır. Bu uygulamalar yeni bir göçü hazırlamakta olup, planlı baskıların ardından Goralılarda yeni göçün başlayacağını açık işaretleri olarak görünmekteydi. Yugoslavya’yı oluşturan federal cumhuriyetlerden Sırbistan’ın federal sınırları içinde kalan Kosova’da bu coğrafyanın parçası olan Gora bölgesinin bulunması, Gora’nın arkasında Makedonya sınırının olması, durumu daha da vahim hale getirmekteydi. Tito’nun Müslümanları azlatma politikalarından biri Makedonya’daki Müslümanlar üzerinde uygulanmıştır.¹⁷⁸ Sadece Makedonya Federal Cumhuriyeti’nden çıkış yapılabilecek olan vesikaları verilmekteydi. Vesikalarını vermelerinin arkasındaki plan: Makedonya’daki Müslüman nüfusunun çoğunluğunu bir şekilde azaltmaktır. Bunu nasıl başarırız sorusuna cevap olarak, Türk,

---

¹⁷⁶ “Zdravo” Merhaba anlamına gelir,

¹⁷⁷ İdrizi, Sadik, **Gora-Jedan Pogled Unazad**, a.g.e., s. 256-261.

¹⁷⁸ Alibašić, Ahmet, a.g.e., s. 596 .

Torbeş, Arnavut ve Goralı halklar üzerinde baskı inanılmaz dercede arttırılarak uygulanmıştır. Müslüman nüfusunun çoğunlukta olduğu federatif cumhuriyette devletin başındakiler yaptıkları planlar için böyle bir stratejiyi uygulamışlardır.

Goralılar, Sırbistan Federal Cumhuriyeti sınırları içinde oldukları için, uygulanmakta olan bazı olumlu çalışmalardan faydalanmak için bir takım prosedürlerden geçmeleri gerekiyordu, çünkü Goralıların tamamı baskı görmüyor olsa da, sıra bize de gelir düşüncesiyle çıkış yolu için o uygulamalardan faydalanmak istediler. Anavatana ulaşabilmeleri için doğup büyüdüğü memleketlerinden kalkıp, resmi kurumlardan adres değişikliği yapmışlardır. Makedonya'nın her hangi bir bölgesine yeni adreslerinin kayıtlarını yaptırarak, adres değişikliği yaptıktan sonra iki yılını doldurarak Yugoslavya Dışişleri Bakanlığına ve Türk Büyükelçiliği'ne başvurarak vesikalarını almak için süreci başlatıp beklemeye koyulmuşlardır. Genelde bu isteklerde bulunan Goralılara vesika verilip göç etmelerine izin verilirdi.¹⁷⁹ Gidenler bir şekilde kurtulmuş olurdu, ama kalanlar için işkence ve baskılar bitmemiştir. Gittikleri anavatana Gora'daki aileleriyle irtibatı kesilmiş duruma geliveriyorlardı. Çünkü kalanların gidenlerle irtibat kurmaları yasaklandı. İrtibat genelde mektup üzerinden gerçekleştirildiği için kalanlar, gidenlerden mektup yazmaları ya da gönderilmesini istememekteydi, telefon bağlantısı, zaten yoktu.

II. Dünya Savaşı sonrasında Goralıların dönmek üzere yaptıkları göç 1957–1965 yıllarını kapsamaktadır. Sırbistan Federatif Cumhuriyeti'nin uyguladığı politikalar neticesinde Goralıların ve diğer Müslümanların Kosova'dan göç etmesinin yolu açılmıştır. Kosova'da Sırp ve Karadağlılar nüfusun %26'sını oluşturmasına karşılık, Sırp yönetim için Sırbistan'dan özel olarak seçtikleri Sırpı getirerek önemli vazifelerin başına yerleştirmişlerdir; okul müdürlerini, öğretmenleri, hâkimleri, polisleri, belediye başkanlarını ve bunun gibi pek çok önemli mevkiyi Sırpıya vererek hâkimiyetlerini perçinlemişlerdir. Maalesef bunu hazmedemeyen Goralılar, çareyi göç etmekte bulmuşlardır.¹⁸⁰

Bahsettiğimiz dönem, korku, baskı, sürgün ve aşağılama dönemini simgeler, bütün bunların aktörü Aleksandar Ranković'tir. Kendisi milliyetçi Sırp bir aileden gelmektedir, SHSK döneminde Komünist Partiye girer, partide aktif rol alıp SHSK

¹⁷⁹ İdrizi, Sadik, **Gora-Muhadzirluk Kao Sudbina**, a.g.m.

¹⁸⁰ Karčić, Fikret, **Muslimani Balkana Istočno Pitanje, u XX Vijeku**, Tuzla: CIP, 2001, s. 99.

Karčić, Fikret, **Šeriatski sudovi u Jugoslaviji od 1918-1941**, Sarajevo: Islamski Teološki Fakultet, 1986, s. 11.

karşıtlı devrimci görüşü ile tanınır, 16 Ocak diktatörlüğüne karşı çıkarılan ayaklanmanın başını çeker, illegal bröşürleri basıp Belgrad'ın¹⁸¹ sokaklarında asmıştır. Yapmış olduğu bu eylemler kendisinin tutuklanmasına neden olmuştur. II. Dünya Savaşı esnasında Tito'nun sağ kolu olarak partizan bölüklerinde yer alır. Yıllardır ideolojisinin hayallerini gerçekleştirme arzusu içinde her türlü faaliyette bulunan bu adam, savaşın bitmesi ve devrimin gerçekleşmesiyle birlikte Komünist Partinin en üst yöneticileri arasında yer alır. Savaş esnasında faşistlere karşı gösterdiği başarı, dönemin Tito-Stalin çekişmesinde, İnfornbiro karşıtı ideolojisiyle Tito'nun tam destekleyeceği birisi olarak, Tito tarafından UDBA'nın¹⁸² başına getirilerek ödüllendirilmiştir.

Sırp milliyetçisi olarak anti Müslüman, Arnavut, Hırvat ve diğer halklara gösterdiği nefreti, kini ve diktatörlük uygulamalarını görevi yürüttüğü dönemde sakınmadan göstermiştir. Sırp'ların dışında Yugoslavya'da yaşayanlar için Ranković dönemi kara günlerin boy gösterdiği bir dönem olarak bilinmektedir.¹⁸³ Gora'nın sakin olan bölgesini de karıştırmak üzere genelde Goralı olan ispiyoncuları kullanarak Gora'ya da el atmış bulunmaktaydı. Goralılar daha kendi kadrolarını oluşturmamışlardı, okullarda eğitim vermek için getirilen koyu milliyetçi Sırp öğretmenler seçilip Gora'daki okullara yollanırdı, daha önce atanan ve Gora'nın birlik ve beraberliğini yaygınlaştırmak üzere olan öğretmenleri yukarıda bahsettiğimiz öğretmenlerle değiştirirlerdi.

İspiyoncu öğretmenler, önce çocuklarda katı uygulamaları uygulamaya başladılar; çocukların hiç bir dini işareti ve kendi kültürlerini çağırıştırarak giyisileri giymelerine izin vermeyip yasaklandı. Osmanlı Türk kültürünü çağırıştırarak faaliyetlerde bulunanlara karşı yaptırımlar uygulandı. Okullarda çocukları sorgulayarak evlerinde ailelerinin ne ile uğraştıkları, ne konuştukları, dini vecibelerde bulunup bulunmadıkları, namaz kılıp kılmadıkları, oruç tutup tutmadıkları¹⁸⁴ gibi sorularla çocuklar ailelerini ihbar etmeye yöneltilmekteydi. Çocuklar bu durumun ne tür zorluklar getireceğini bilmedikleri için, yoğun baskı ve tehdit altında evlerinde neler olup bittiğini öğretmenlerine söylemekteydi.¹⁸⁵ Çocuklardan alınan bilgiler UDBA tarafından atanan

¹⁸¹ Lukić, Vojin, **Obračun sa Aleksandrom Rankovićem sećanja i saznanja**, Beograd: Stručna knjiga, 1990, s. 41.

¹⁸² Jugoslovenska, Uprava Državne Bezbednosti (skraćeno UDBA)/Yugoslavya Devlet Güvenlik Yönetimi (kısıtlaması UDBA).

¹⁸³ **Brionski Plenum-zavera protiv Rankovića**, Večernje Novosti, gazetesindeki başlık yazısı ve yazıları, 01.02. 03. jul 2012.

¹⁸⁴ Zagorac, Đuro, a.g.k.,

Ayrıca bkz. Ranković, Aleksandar, **Dnevničke zabeleške - Jugoslovenska knjiga**, Beograd: 2001, s. 300.

¹⁸⁵ Kuši, Dželil, **komünizm döneminde yapılan baskılar**, Restelica 1990-1995 yıllarda köy imamı ile görüşme 10.08.2011 god. 21:25

gizli servis elemanlarının ve polislerin masalarına bırakılmaktaydı. Aynı işlemi Goralı ispyoncular da yapıp gerçekleştirmekteydi. Karalama kampanyasına tabi tutulan ailelerin evleri, öğretmenlerin ve ispyoncuların bilgilerine dayanılarak polisler tarafından sabah olmadan gece karanlığında basılırdı. Bu uygulamalar sessizce, komşulara bu baskınların sesleri duyurulmadan yapılırdı. Aslında komşular baskınların seslerini ve olup bitenleri çok iyi görüp duymalarına rağmen, “bize de sıra gelebilir” korkusundan görmemeyi ve duymamayı seçiyorlar, kör ve sağır rolü oynuyorlardı.¹⁸⁶

Ranković, 1945 yılından itibaren komünist iktidarın içindedir, önemli görevlerde görev almış, üstelik Komünist Parti ve Tito stratejilerinin uygulanması için çok önemli bir şahıstır. Komünist Parti Stratejilerinin başını çekip, en önemli aktörü de kendisi olan Ranković, görevlerini başarıyla yerine getirdikten sonra 1966 yılında Brionski Plenum¹⁸⁷ olayı ile Tito tarafından bütün görevlerinden alınarak, politika ile ilgilenmesi yasaklanıp emekliye ayrılır.

Komünist Parti'nin en büyük ideolojik argümanları; komünist birliğin ve beraberliğin oluşturulması, farklı uluslardan, etnik gruplardan, farklı dillerden ve dinlerden, tek tip insanı, Yugoslav ulusunu yaratmaktır, kısacası Yugoslavizmi¹⁸⁸ oluşturmaktır. Uygulanmaya konulan strateji ve planların işleyişi kontrol mekanizması tarafından denetlenmekte olup karşı çıkanlar ve bu sisteme uygun davranmayanlar cezalandırılır;¹⁸⁹ kontrol ve cezalandırma ekibinin başı da Ranković'ti.

Yugoslavizm politikasını, asimile etme, dinden uzaklaştırma ve yeni ideolojik yapılarını kurma çabalarını en çok Müslüman halklar üzerinde yoğunlaştırıyorlardı; Türk, Boşnak, Goralı ve Arnavut farkı gözetilmeksizin bu politikalar yürütülmekteydi. Doğal olarak bu Yugoslavlaştırma harekâtına karşı çıkan sadece Goralılar değildi, aynı zamanda Sırlar, Hırvatlar ve Makedonlar da¹⁹⁰ karşı çıkmaktaydı, kendi değerlerini yıkıp yerine yeni değerlerin kurulmasını istemezlerdi. Yugoslavlaştırma politikasından en fazla etkilenen halk, Goralılar olmuştur. Hiç bir şekilde dininin, kültürünün, dilinin ve kendi değerlerinin yok olmasını istemeyen Goralılara yoğun bir baskı uygulanmaktaydı.

¹⁸⁶ Čanadanović, Mirko, **Okupljane oko Titove linije**, NIN Dergisi, Beograd, Br.2716-16. janura 2003, s. 1-2.

¹⁸⁷ Bilandžić, Dušan, **Povijest izbliza**, Zagreb: Prometej, 2006, s. 51.

¹⁸⁸ “Yugoslavizam”, farklı uluslardan ve etnik gruplardan yeni bir ulusun, Tito ve komünist ideolojisi tarafından yaratılmaya çalışılması.

¹⁸⁹ Hadžijahić, Muhamed, Traljić, Mahmud, i Škurić, Nijaz, **Islam i Muslimani u Bosni i Hercegovini**, Sarajevo: Svijetlost, 1977, s. 165.

¹⁹⁰ Loposuna, Marko, **Ubij Bijeg Svojeg Jugoslovenska tajna policija 1945/1997**, Beograd: Narodna Knjiga, 1997, s. 74.

Devlet karşıtı olma, silah bulundurma, halkı rejime karşı kısırtıcı faaliyetlerde buldukları suçlamalarıyla karşı karşı kalmaktaydılar. Aşırı derecede uygulanan baskılar ve işkenceler, insanlık dışı bir hal almaya başlamıştı. Kışın insanları soğuk sularda saatlerce tutmak ve buna benzer nice işkence uygulamalarına başvurarak suçlarını itiraf etmeye zorlandılar. Bu yoğun işkenceyle karşı karşıya kalan insanlar suçlu olmadıkları halde kendilerine yöneltilen ithamları kabullenmek zorunda kalıyordu.¹⁹¹

Goralıların bu dönemde diğerlerinden farklı olarak seçmek zorunda oldukları bir kaç seçenekleri vardı; akrabalarının peşine düşerek Türkiye'ye göç etmek en başta gelenidir. Bu göç daha önce yapılan göçlere benzemese ve aynı büyüklükte olmasa da insanları tekrar yollara düşürmüştür. Diğer çıkış yolu ise, kendisini asimile etmeye çalışan devletin ve sistemin bir parçası olmak; devletin istediği bütün yerlerde yeni işyerleri (daha önce saydığımız meslekler, Goralıların uğraştıkları işler üzerine dükkânlar) açmak. Devletin sunmuş olduğu eğitim programları önce büyükler üzerinde işletildi, eğitim sistemine zorunlu¹⁹² katılmaları sağlandı. Bu sistemin bir parçası olduklarını göstermek için, devletlerinin kafasında şüphe uyandırmamak için çocuklarını zorla da olsa Yugoslavya'nın büyük şehirlerindeki eğitim kurumlarına gönderdiler. Planlı kadrolaşmanın bir parçası içinde olmuşlar. Bilgili okumuş insanları susturulduktan, sürüldükten ve göç ettirildikten sonra, Gora halkı için kadro oluşturma sorunu çıkmıştır, ama bunu Sırp'ların uyguladığı stratejinin başarısı olarak görmekteyiz.¹⁹³

Bütün kadroları Sırp ve Karadağlılar tarafından oluşturulup eğitilmek üzere alınan Goralı çocuklar, getirilen kadroların devamı olmak için hazırlanmıştır. Yıllar geçtikten sonra Sırp'ların olmayacağı dönemlerde bile bu Goralı çocuklar Sırp devlet stratejisini, Sırp'ların bıraktığı yerden devamı ettireceklerdir. Demek ki bu çocukların beyinleri katı ideolojik yöntemlerle yıkanmış olacaktır. Başta dini değerlerine bağlı, dini iyi bilen bireyler olarak eğitim kurumlarına getirilen insanlar bir ideolojik tezgâhtan geçirilerek dini ve kültürel değerleri adeta silinmekte, sonra da komünizmi ve sosyalizmi iyi öğrenmeleri sağlanarak kendi değerlerinden uzaklaştırılmaktadır. Zaman ilerledikçe de

---

¹⁹¹ Bogdanović, Dimitrije, a.g.e., s. 44.

¹⁹² Goran M., **Državno Obrazovanje, Dostignuća i neuspesi**, adlı makalesi, datum: 20/04/02 yayınlanmıştır, <http://crveni.tripod.com/kampanje/drz-obr.htm>, alıntı tarihi, 16.11.2011. saat 23:09

¹⁹³ Gaće, Nadežda, Mrdenović, Dušan, **Jugoslavija: suočavanje sa sudbinom**, Beograd: Glas, 1990, s. 125.

diğer bilim konularına dönölmekteydi¹⁹⁴. Tamamen Tito'nun stratejisinin ve planının bir parçası olarak, istemeyerek de olsa, sistemin bu uygulamalarından yararlanmışlardır.

1966 yılına gelindiğinde, Goralı çocuklar eğitimlerini tamamlayarak görevlerinin başına gelmeye başlamışlardır. Eğitim görevinin yanısıra yavaş yavaş sistem adına misyonerlik faaliyetlerini de tamamlayarak, devletin amacında başarının büyük oranda gerçekleşmesinde rol oynamışlardır. Bundan sonra da misyonerlik faaliyetlerini Goralı yeni öğretmenlere bırakmaktaydılar¹⁹⁵. Unutulmaması gereken bir hususun belirtilmesi gerekiyor; Goralılara sunulan eğitim ve eğitim sonrası istihdam olanakları son derece sınırlıdır. Bu durumu şöyle açıklayabiliriz: eğitim en fazla yüksek okulu kapsayıp öğrenciler yalnızca eğitim fakültesi, sınıf öğretmenliği, pratisyen doktorluk gibi konularda eğitim görebiliyor, bunun ötesine gidilmesine izin verilmiyordu.

Goralılar fakir bir halk olduğu için, insanlar genelde geçimlerini sağlayacak işlerin peşinden koştururdu. Ya hayvancılıkla uğraşır, ya gurbete gider veya dükkânlarıyla ilgilenirdi. Siyasetle pek ilgilenmiyorlardı, hatta hiç ilgilenmiyorlardı desek daha doğru olur. Sadece bahsettiğimiz öğrenciler, belirli vazifelerin başına yerleştirilerek, Ranković rüzgârının estirilmesine devam etmişler. Komünist Parti üyesi olanlar, diplomasız ve okul bitirmemiş olmalarına rağmen sistem tarafından polislikle görevlendirilebilirdi. Böylesi kadrolar parti önünde kendini ispat etmek için Ranković'in baskılarından daha baskıcı olup, deyim yerindeyse kraldan daha çok kralcı oluyorlardı. Aynı toplumsal değerlere, aynı kültüre ve dine mensup olmalarına rağmen yeni Goralı polislerin, öğretmenlerin ve doktorların böyle davranması Tito'nun ideolojisinin başarılı¹⁹⁶ olduğunu ve planlarının yerine getirildiğini göstermektedir.

1.3.4. Goralılar, 1974 Anayasası Öncesi ve Sonrası

Kimilerine göre, Aleksandar Ranković'in görevden alınması, devlette durumun sakinleşmesini ve istikrarın gelişini ifade etmektedir. Buna göre Tito bu tasfiye hareketini halk için yapmıştır. Oysa öyle anlaşılıyor ki bu yapılanlar planın ve oyunun bir parçasıdır. II. Dünya Savaşı'nın ardından önce devletin kurumlarının otoritesini güçlendirme, informbiro ve Stalin baskısına karşı insanları yanına alma ve tam

¹⁹⁴ Nadoveza, Branko, **Balkanski socijalisti i Balkanska federacija**, Beograd, 1997, s. 67.

¹⁹⁵ Muharem Qafleshi, a.g.e., s. 99.

¹⁹⁶ Kovačević, Slobodanka, Dajić, Putnik, **Hronologija jugoslovenske krize: 1942-1993**. godina, Beograd: Institut za evropske studije, 1995, s.156.

desteklerini sağlayabilmek için¹⁹⁷ politikalar geliştirdi. Stalin tehlikesi geçtikten sonra, Batı dnyasına yakınlaşarak, Mslman halkın gvenini bir şekilde kazanıp, oyunun ikinci perdesini Ranković'le açmıştır. Ranković'in yurttuğu politikalar tesadufi ya da şahsi isteklerinin urunu değil, grev icabı gerçekleştirilmiştir. Bütün Mslmanlar üzerinde yaptığı ktuluklerin organize olduğu ve Tito tarafından desteklendiėi¹⁹⁸ aşikardır.

Gizli servis başkanının grevden alınması ve srecin işletilmesi, devlette farklı olarak lanse edilmiştir. Kamuoyuna strateji ve planın başarıyla gerçekleştirildiğinin anlatılması mvmkn değildir. Senaryonun başı Ranković, ozellikle Mslmanlara karşı baskı dozunu arttırıp¹⁹⁹ Sırlar dışındaki halkların da birlik ve bereberliğini zedeleyecek sonuçlar ortaya çıkartmıştır. Ranković, Tito'yu ofis ve evlerinde dinleme olayı olarak bilinen tele-kulağın bař organizatörü olmuş. Sovyetler Birliėi ile gvrüşmüş, Tito'nun ölümü sonrası cumhurbaşkanı olma niyetlerini²⁰⁰ ortaya atmış ve bu yönde hareket etmiştir. Ancak bütün bunlar Tito tarafından farkedilerek Ranković grevden uzaklaştırılarak emekliye ayrılması sağlanmıştır.

Bütün müsülmanlara uygulanan baskıların tek sorumlusu olarak Rankoviće görülmüş. Zaten Mslmanlar ve Goralılar bu durumun düzmece olduğunu anladıktan sonra, son are olarak gç etmişlerdir. Gç edemeyenlerin içinde fakir olanlar, okumamış olanlar ve ekmeğinin peşinden koşmaktan başka hiç bir konuyla ilgilenmeyenler kalmıştır. Bu durum asimilasyona ve planlanan uygulamaların daha verimli ve sorunsuz olarak, hem Goralılarda hem de Mslmanlarda, gerçekleşmesi yolunu açmıştır.²⁰¹ Arnavut, Torbeř, Türk ve Goralı halkların kurtarıcısı olarak "birlik ve beraberliğin"²⁰² gvencesi ve denetim mekanizması olarak Tito ön plana çıkmıştır. 1966 yılında gerçekleştirilen ve üst makamlarda temizlik politikası olarak kabul edilen, 1970 yıllarda geekleşecek olan ikinci oyunun sahneleri hazır olup farklı bir bakış açısı ve sebepleri yaratılmaktaydı.²⁰³ Kısacası yeni anayasa için gereken bütün alt yapı hazırlanıp yeni anayasanın halkın gvenini ve sistemin ne kadar güçlü olduğununu göstermesinin zamanı gelmiştir.

¹⁹⁷ Tijanić, Aleksandar, **Tajni život Srba, Hrvata i Slovenaca**, Beograd: Autorsko izdanje, 1990, s. 38.

¹⁹⁸ şuvar, Stipe, **Pitanja kontinuiteta**, Beograd: Globus, 1986, s. 118.

¹⁹⁹ Kesar, Jovan, Simić, Pero, **Leka Aleksandar Ranković**, Akvarijus, Beograd, 1990, s. 89.

²⁰⁰ Kesar, Jovan, Simić, Pero, a.g.e., s. 90.

²⁰¹ Simić, Pero, **Tito: fenomen stoljeća**, Beograd, Većernji, 2009, s. 114.

²⁰² Simić, Pero, a.g.e., s. 115.

²⁰³ Dj Zečević, Miodrag, **Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije**, Institut za političke studije Fakulteta političkih nauka, 1978, s. 532.

Goralılar Brionski Plenum olayından sonra hemen etkilenmemiştir. Çünkü kitle iletişim araçları Gora bölgesinde o kadar yaygın değildi. Bir diğer nedeni Goralıların kendi bölgesine özgü bir hayat davranışları vardı. Kendi bölgesinin dışında olup bitenlerle ilgilenmeden, herşeyin dışında kalıp hayvancılıkla uğraşmaları birçok şeyden uzak kalmalarına neden olmuştur. 1950’li yıllardan 1960’lı yıllara, hatta 1970’li yıllara kadar genişletebileceğimiz bu dönem Goralılarda büyük tahribatların, acıların ve baskıların yaşandığı bir dönem olarak bilinmektedir.

Büyük korkuların, dini temizlik operasyonlarının ve baskıların bitirildiği, bunları yapan aktörün görevden uzaklaştırıldığı, halkların yeniden rahat nefes alabilecekleri bir durumun yaratıldığı, göçlerin durdurulduğu, beklenmeyen bazı hakların iade edildiği yeni bir dönem başlıyordu. Bunların belki bir planın parçası olarak görüldüğü ama yine de her şeye rağmen gerçekten yeniden baharın geldiği hissini yarattığı söylenebilir. Gora’ya gelen baharın etkisinin çiçeklerin yeniden açılması daha sonra da bu çiçeklerin meyvelere dönmesi olarak görülüyordu. Ancak meyvelerin tadının ne olacağı zamanla ortaya çıkacaktı. Bu meyvelerin halk üzerinde ne kadar etki yaratacağını Goralıların kendileri buna verecekleri tepkilerle gösterecekti. Brionski Plenum öncesi ve sonrasında Goralılar ve çocuklardan oluşturulan yeni kadrolar Tito ve Yugoslavizmin ürünü olan ideolojik sistemi kendi halklarında uygulamak üzere Gora’ya kritik görevlerin başına gönderildiler.

Plenum sonrası atılan adımlar ve uygulamalar ümit vericiydi, Goralıların daha önce istemedikleri Sırp öğretmenlerinin gitmesi ve onların yerine kendi halklarından gelen çocuklarının öğretmen, doktor ve polis olması artık beraber yaşayıp kimsenin baskı görmeyeceği uzun sürecek dönemin²⁰⁴ başladığını müjdeliyordu. Umut verici bir politikanın uygulanacağını, halka vaad edilen yeni anayasa ve hakların halklara verileceği söylentisinin Goralılarda etkili olmasına neden olmuştur.²⁰⁵ 1966 yılındaki olaylar daha sonra JNA’da da bazı değişikliklerin olmasına neden olmuştur. JNA’ya askerliğe giden Goralılar diğer Müslümanlarla beraber yapılan değişikliklerden

---

²⁰⁴ Бурић, Михаило. “Смишљене смутње”. Београда: Анали правног факултета у Београду 3: 1971, s. 230-233.

²⁰⁵ Gaber, Slavko, Kuzmanić, Tonči, **Kosovo-Srbija-Jugoslavija**, Univerzitetna konferenca ZSMS, Knjižnica revolucionarne teorije, 1989, s. 319.

faydalanmaya başlamış, daha öncelerde yapılan ayrımcılıklardan birazcık kurtulmuş²⁰⁶ durumdaydılar.

Önceki dönemin eğitim sistemi, Goralılarda büyük değişim yarattı ve uzun zamanlar sürececek bir etki bırakarak önemli tahribatlar yaratmıştı. Önce okulların farklı bir kurum olduğunu anlatan konular işlenmiş, sonra Müslümanlığın okullarda izi bırakılmamış, daha da ileri gidilerek Müslümanlıktan ayrılmaya kadar götürecektir olan bir eğitim sistemi uygulanmış, dini simgelerinin hiç bir şekilde okullarda ve çocuklarda görünmemesi sağlanmış; sadece ve sadece tek bir şeye odaklanılmış: Yugoslavlaştırma ve Komünizmi ön plana çıkarma. Komünizm öğretilerinin çocuklarda kalıcı halde iz bırakması için ellerinden gelen herşey yapılmıştır.

Komünizmin ideolojik dayanaklarından olan Darwinizm öne çıkarılmıştır. Okulun ve sınıfların her köşesinde Tito resminin yanında Karl Marx ve Friedrich Engels'in fotoğrafları bulunmaktaydı.²⁰⁷ Darwinizmin ne kadar önemli olduğunu, insanların maymundan var olduğunu gösteren yazılar ve çizimler okullarda bulunmak zorundaydı. Peki, bunlara bu kadar önem vermelerinin nedeni neydi? Burada sistem açısından önemli olan Müslümanlarda ve Müslüman çocuklarda insanların ve kainatın yaratıcısının "Allah" olduğuna dair bilinci yok etmektir. "*And olsun biz insanı, çamurdan, bir süülâleden (süzülüüp çıkarılmış çamurdan) yarattık.*"²⁰⁸ diyen Kur'an buyruğu Goralıların dinsel bilincinin temellerini oluşturur. Bunu bildikleri için, bu bilinçlerini silmek ve silinen yerlere, yeni hafızaya yeni bir düşünceyi ve inancı ikame etmek istemişlerdir. Başka bir neden ise şöyle açıklanabilir: Müslümanlar inanışlarına uygun yaşam biçimlerini oluşturmuş ve bunu geliştirmek için çaba harcamaktadırlar. Bu durum yeni sistemi kurmaya çalışanların işlerine gelmemekte, onları tedirgin etmektedir. Komünist sistemin ideolojisinin ana hedefi, birliğe ve beraberliğe dayanarak, ateizme dayalı bir yaşamı geliştirmek ve en önemlisi dinde ve halkların ulusal kimliğinde dönüşümler yaratarak yeni bir kimliği, Yugoslavizmi yaratmaya çalışmaktır. Bu duruma en fazla karşı çıkacak ve direnecek olan da doğal olarak İslamiyet ve Müslümanlar olacaktır. Bunları kırmanın yolunun da eğitimden geçtiğini

---

²⁰⁶ Redžić, Enver, **Jugoslovenska misao i socijalizam**, Sarajevo: Svjetlost, 1982, s. 64.

²⁰⁷ Milenković, Nebojša, **Tito: Moć Slike ili Slika Moći**, adlı makalesi, Pobjeda dergisinde kültürel ekinde yayınlanmış, 30.04.2011.

²⁰⁸ Kur'an, Mûminun Suresi, (23/ 12)

(“Hiç bilenle bilmeyen bir olur mu?”²⁰⁹) bildikleri için böyle politikalar geliştirmişlerdir.

Dragaş Belediyesi, Gora bölgesini ve Goralıların konumunu, hayatını, kültürünü ve Gora insanını gösteren ilk belgeseli, RTB²¹⁰ televizyonundan 1968 yılında yayınlamış olup, ilk defa Gora bölgesi ve Goralılar televizyona²¹¹ çıkarılmıştır. Tito'nun bu adımıyla Goralılara da var olduklarını hissettirmişlerdir. Biz, bunu, yatıştırma ve yakınlaşma politikası olarak görmekteyiz. Şunu demek istiyorlardı; bu kadar baskı ve kötülüklerden sonra, bakın sizler de bu ülkenin bir parçasınız, hiç kimse hiç kimseden üstün değildir, herkes bu ülkede eşittir. Bu yeni politikalar bu yönde halka bir mesaj vermektedir.

Ama şimdiki zamandan ve bugünün gözleri ve bakış açısıyla olaylara baktığımızda, Goralılar açısından çok önemli bir başarıyı görebiliriz. Belgeselde görünen farklı bir şeydir, lanse edilen farklı, insanların yaşadığı hayat tarzı daha da farklıymış.²¹² Goralı Türkler de diğer Türkler gibi Hıdırellez kutlamaktadırlar. Hıdırellezin Türklerde kutlanması ne anlama geliyorsa, Goralılar da aynı anlam içinde kutlamaktalar.²¹³ Belgeselde görünen o ki, Goralılar Tito'nun ve komünizmin bunca baskı ve uygulamalarına rağmen asimile olmamış hatta kendi Türk kültüründen vazgeçmeyip kendi geleneklerini uygulamakta açıkça dirayet göstermektedirler.

Güreşleri, at yarışları, halay çekmeleri, yaylalarda oturup konuşmaları, Türk kültürünün yaşamakta olduğunun²¹⁴ ispatıydı. Ama bu durum özellikle 1990'lı yıllarda değişime uğrayacak ve dini değerlerinde, dilinde, kültüründe ve kutlama törenlerinde Türk kültürünün ve kutlama biçimlerinin değişeceğini göreceğiz. 1960'lı yıllarda sistemin halk üzerindeki etkileri çok fazla olmamakla beraber, daha sonra, bahsettiğimiz baharın çiçekleri, Gora kültüründe yok etme ve asimile etme²¹⁵ politikasının sonucu olarak başarılı olmuştur. Goralılar 1941-1974 yılları arasında dinden ve Türk kültüründen uzaklaştırma ve yeni kültüre adapte ettirilme dönemini yaşamaktaydı. Önce dini,

---

²⁰⁹ Kur'an, Zümer Suresi 9. âyet.

²¹⁰ RTB- Radio Televizija Beograd, devlet televizyonu, Soje radio tev beograd

²¹¹ RTB 1- Radio Televizija Beograd , Gora belgeseli yayınlanmıştır, RTB- Radio Televizija Beograd 1968 yılında, Ayrıca bkz. http://www.youtube.com/watch?v=Bw_gtFGsLDk , alıntı tarihi, (01.07.2012).

²¹² RTB 1, a.g.e.

²¹³ Uca, Alaattin, **Türk Toplumunda Hıdırellez** – I, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı 34 Erzurum 2007, s. 114.

²¹⁴ Aras, Enver, “**Türklerde Hıdırellez Geleneği**”, Millî Folklor, Yaz. 2002, Yıl.14, C.7, s.54, s. 50.

²¹⁵ **Politička Misao**, 15. Tom, Sveučilište u Zagrebu. Fakultet političkih nauka, Centar za kulturnu latnost, Zagreb: SSO, 1978, s. 321.

kültürel ve sosyal değerleri yok edildi, kendilerinde herhangi bir boşluk oluşmasına izin verilmemekteydi, bu silinen değerlerin yerine yenileri kurulmakta ve yazılmaktaydı. Bunların ne olduğundan daha önceki bölümlerde bahsetmiştik, Komünizmin servis ettiği kitapların dışında kitap bulmak²¹⁶ mümkün değildi. Hele Müslüman İslamî kitapları bulmak mümkün değildi. Bırakın bunu, evlerde Kur'an bulundurmamak yasaktı.²¹⁷ Evlerde Kur'an'ı sadece yaşlı olan insanlar okuyabilirdi, daha önce Arapça ve Osmanlıca bildikleri için okuma sorunları yoktu. Yeni nesil SHSK'nın 1930'lardan sonrası Arapçayı bilmemekteydi, okuyanlar da Kur'an'ı saklamak zorundaydı. Evlerde Kur'an bulundurmamak yasak olup, bulundurduğunuz öğrenilirse elinizden alınır, yakılır, ceza olarak devletin kurumlarında devlet yararına çalıştırılırdınız. Bu dönem ayrıca camilerin kapalı olduğu, camilere gidilmesinin yasak olduğu²¹⁸ bir dönemdir. Bütün bunları yaparken, yani bir halkın değerlerini yok ederken, bunların yerine alkol batağına saplanmış, tüketici, kendi dini ve özel günlerini kutlamayan, onun yerine başkalarının dini, özel günlerini ve dini geleneklerini kutlayan bir halk ve ulus yaratılmıştır.²¹⁹

Bahsettiğimiz dönem içinde oluşturulan kadrolar Gorahlılarda kendi kültürünün, dininin ve milli değerlerinin peşine düşmek ve yeniden canlandırmak hevesi oluşturmadı, ama bunun tersi olarak bu davranış, yani kendi milli kültürüne yönelik Arnavutlarda canlanmıştır. Yavaş yavaş Arnavutlar yeni yetiştirilen kadrolarını önemli yerlere yerleştirme safhasına girişmişlerdir²²⁰. 1974 yılında yapılan değişikliklerden en önemlilerden biri yeni Yugoslavya'nın (Tito'nun) Anayasası'ydı. Bu anayasayla en büyük reformlar Arnavutların hakları için yapılmıştır.

Tito'nun Kosova ziyareti, anayasanın çıkarılmasında en büyük etkenlerden biri olarak sayılmaktaydı.²²¹ Kosova ziyareti esnasında gördükleriyle şaşkına dönen Tito Arnavutlara federal devletler düzeyinde çıkarılan hakların verilmesinden, geniş özerkliğiyle diğer devletler gibi referandumla ayrılma hakkına sahip olan bir özerk Kosova bölgesinin kurulmasından yanaydı. Bunu 1974 Anayasası'nın kabullenilmesiyle

---

²¹⁶ Hadžijahić, Muhamed, Traljić, Mahmud, i Škurić, Nijaz, a.g.e., s. 9.

²¹⁷ Kuši, Dželil, Restelica, a.g.g.

²¹⁸ Karpat H. Kemal, **Gradjanska Prava Muslimana**, Karčić, Fikret, **Muslimani Balkana Istočno Pitanje, u XX Vijeku**, a.g.e, s. 104.

²¹⁹ Karčić, Fikret, **Društveno Pravni Aspekt Islamskog Reformizma**, a.g.e., s. 238-240.

²²⁰ **Savez komunista Jugoslavije**, Savez komunista Jugoslavije. Centralni komite, Socijalizam, 31. cilt, 1-6. Sayılar, yayınlayan, Savez komunista Jugoslavije, 1988, s. 79.

²²¹ Makoli, Esad, **Naša svekolika ljubav**,

Ayrıca bkz. Milić, Milisav, Jevtović, Milenko, **Tito na Kosovu, 181. Tom / Biblioteka Jedinstvo**, Beograd: Jedinstvo, 1979, s. 58.

gerçekleştirmiştir²²². Kosova sınırlarının belli olduğu, Kosova'nın kendi anayasasına sahip olduğu, Kosova parlamentosunun ve devlet kurumlarının yetkilerinin Arnavutlara devredildiği, kısacası diğer federal devletlerin sahip oldukları yetkilere sahip olduğu bir özerklik kazanmıştır. Sadece dışişlerinde Sırbistan federal devletine bağlı olan bir statüye sahip olmuştur Kosova.

Kosovalı Arnavutlar bu Anayasayla hayatlarında hiç sahip olamadıkları yetkiler kazanmaktaydı, bu durumu ve fırsatı kaçırmak istemeyen Arnavutlar hemen değişime girişmişlerdir. Tıpkı diğer devletler gibi Kosova da kendi bayrağına sahip olmuş ve bu bayrağı kullanmaya başlamıştır.²²³

Kosova Arnavutluk bayrağını kullanmaya başlamıştır. Bu bayrakta iki başlı kartalın olması, Kosova'da yaşayan bütün halkları temsil etmemekteydi, bu bayrakla diğer halklara karşı ayrımcılık yapılmaktaydı çünkü bu bayrak sadece Arnavutları temsil ediyordu. Oysa Kosova'da Goralılar, Türkler ve diğer halklar da yaşamaktaydı. 1974 Anayasası'yla Kosova'da bulunan halkların kendi bayraklarıyla temsil edilmelerine izin verildi. Prizren'de Priştine'de Türklerin yaşadığı kentlerde Türk bayrağı da asılmaktaydı²²⁴. SHSK döneminde olduğu gibi Goralılar yine kendilerini temsil edecek bayrağa sahip olamamışlar. Resmi günlerde devlet kurumlarında, dükkânlarda ve önemli yerlerde asılan Yugoslavya bayrağının yanısıra, Sırbistan, Arnavut bayraklarını asmak zorundaydı. Buna karşın Goralılar sayılan bayrakların yanına Türk bayrağını asmaktaydı.

Bahsettiğimiz dönem birçok halkın kendi çıkarları için bir şeyler yapabildiği bir dönem olarak yaşandı ise de bu Goralılar için pek de öyle olmamıştır. Goralılar bu dönemde ekonomik olarak, küçük bir kıpırdama yaşamıştır. Ailece çalışmış oldukları dükkânlardaki iş hacmi artmıştır. Devlettteki bu değişimler sonucu toplumda refahın yükselmesi ekonomik olarak Goralılara da yansımış, durumların iyileşmesine, Goralıların yüzlerinin gülmesine neden olmuştur. Goralıların esnafılık konusunda maharetli ve uzman olduklarını daha önce de belirtmiştik. Uzmanlaştıkları alanlar, genelde köftecilik, börekçilik, pastacılık, bozacılık ve buna bezer zanaatlardır. Bu

---

²²² **1974 SFRJ Anayasası**, Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije donešen je 21. Februar 1974. Godine, 1.1 Osnovna Načela, I., VII., Dio Prvi, čl.5

²²³ Gazević, Nikola, a.g.e., s. 657.

²²⁴ Sipahioğlu, Bahtiyar, a.g.e., s. 98.

alanlarda kendilerini bir hayli ilerletmişlerdir, sunmuş oldukları ürünleri ve yaptıkları yemekleri kimse geçemezdi.

SFRJ'nın her yerinde, hatta tüm büyük kentlerinde bir Goralının dükkânı veya yukarıda saydığımız bütün faaliyetlerdeki dükkânları olurdu. Devletteki düzelme, ekonomik ve sosyal hayattaki canlanma sonucunda halkın elindeki para çoğalmış, bu durum Goralıların gelirlerinin de artmasına neden olmuştur²²⁵. Goralılar tarih boyunca bu kadar zenginlikle karşılaşmamıştır. Goralılar bu bolluk döneminde önce Gora'daki evlerini yenilemeye veya yeni evler inşaa işine giriştiler.

Uzun zamandır Tito ve Komünist Parti'nin beklediği değişimler SFRJ'daki bütün Müslümanlarda görünmeye başlamıştı. Aynı değişimler de Goralılarda görünmüştür. Başta dini değerler yitirilmiş sonra kültürel değerler de bitmiştir, ne yazık ki Goralıların da bu yöne kaymalarına neden olmuştur. Goralı erkekler SFRJ'nın değişik yerlerinde dükkânlarda çalışırken ailelerin diğer fertlerini Gora'da evde bırakarak, buldukları şehirlerde yaşamaya başladılar. Buralarda Sırp, Macar, Hırvat, Makedon ve Boşnak kadınlarla ayrıca evlenmeleri, ikinci eşlerini de almalarına neden olmuştur. Bu durum yeni çilelere ve sorunlara yol açmış, ailelerin parçalanmasına, çocukların babasız kalmasına, babalarının uzun seneler geri gelmemelerine neden olmuştur. Bunları zamanında atılan temellerin ve stratejilerin neticeleri ve sonuçları olarak görmekteyiz.

Goralılar, iş yoğunluğu yüzünden ne ailelerine gereken önemi göstermiş ne de eğitimde ilerlemeyi sağlayabilmiştir. Ellerindeki paralarla eğitimi önemseyip eğitime, eğitim hizmetlerine yatırım yapmamışlardır.²²⁶ Diğer taraftansa Arnavutlar eğitim alanında, Goralılardan ayrı olarak kendi milliyetçi duygularına dayanarak uzun vadeli çıkarları için girişimlerde bulunmaktaydı. Daha yeni elde ettikle yeni haklarının güzelliğini görerek attıkları kimi adımlar bazı karışıklıkların ve yeni sorunların çıkmasına yol açmıştır. 1974 Anayasasının çıkarılmasından sonraki dört yıl içinde, Arnavutlar tarihleri boyunca bu kadar geniş hakları olmadığı bir dönemi yaşamakta olduklarını farkettiler²²⁷. Bu durum onlarda daha fazlasını isteme ve haklarını sonuna kadar genişletme düşüncesini yaratmıştır: *“Eğer sesimizi yükseltir, haklarımızı ısrarla istersek belki diğer devletler (federal cumhuriyetler) gibi Kosova'ya da statü getiririz, zaman*

²²⁵ Boşnjački Vidici, Časopis za društvo, kulturu i znanost, Br 1, BAF, Prizren, 2005, s. 42.

²²⁶ Boşnjački Vidici, a.g.e., s. 71.

²²⁷ Sirotković, Jakov, Cecić, Ivo, Enciklopedija Jugoslavije, Miroslav Krleža, 6.Tom / Enciklopedija Jugoslavije, Glavni urednik Miroslav Jugoslovenski leksikografski zavod, 1990, s. 73,246,268.

içinde bunu bağımsızlığa dönüştürme imkânımız bile doğar.” Diğer bir cesaretlendirici neden olarak da Tito hayatta iken bazı şeylerin elde edilebileceğine inanılmasıydı.²²⁸ Tito henüz hayattayken Kosova'nın haklarını tanıyabilir inancı, Tito'nun 1970'li yıllarda Kosova'ya saygılı olmasını sağlamasından ve oraya yatırımlar yapmasından ileri geliyordu.

Dragaş Belediyesi ve Gora bölgesi coğrafi konumu nedeniyle hayvancılık ve turizmin geliştirilmesine elverişlidir. Ancak bu kadar büyük meraları olmasına rağmen devlet tarafından desteklenmedi ve geliştirilmek için hiçbir yatırım yapılmadı²²⁹. Kosova'da Gora'nın uzantısı Şar dağlarının diğer bölgesi olan Štrpce²³⁰ Belediyesi aynı coğrafyaya sahip olmasına rağmen turizmin ve hayvancılığın geliştirilmesi için devlet tarafından büyük yatırımlar yapılmış, oteller, teleferikler, turizm köyleri gibi kurumlar inşa edilmiş ve faaliyete geçirilmiştir.

Neden birliğe ve beraberliğe önem verilen bir devlette, bütün insanları ve halkları eşit gören bir sistemde ayrımcılık yapılsın? Aynı dağların zincirinde aynı coğrafi konumlardaki bir bölgede yatırım yapılır da neden bir diğer bölgede yatırım yapılmaz? Bu sorular herkesin aklını meşgul eder. Bunun cevabı çok kolay ve çok basittir esasında. Komünist Parti ve sisteminin devlet içindeki halkları bir arada beraberce yaşama iddiası bir palavradan ibaret olarak görülüyor²³¹. Öyle anlaşılıyor ki sadece kendi milli çıkarları ve sistemi ayakta tutmak için bu sloganı öne çıkarıp uygulamışlar. Štrpce bölgesi Sırpların yaşadığı bölgedir. Eski Yugoslavya'da müslümanların çoğunlukta yaşadığı bölgelerde, müslüman halkın dışında halkların bulunması, özellikle Sırp halkın bölgede olması durumunda, devlet kendisi Sırp halkın sorunlarını çözmeye ve kalkındırılması için atılması gereken adımlar atılırdı. Böylece Štrpce bölgesinde Sırp için gereken yapılanmalar yapılmıştır. Gora bölgesi aynı durum ve konumunda olmasına rağmen hiç bir yatırım adımı atılmamış, yapılması gerekenler de yapılmamıştır. Gora'da Sırp yaşamadığına göre böyle yatırımların yapılmasına gereği

²²⁸ Duraković, Nijaz, **Proklestvo Muslimana**, Sarajevo: Oslobođenje, 1993, s. 176 - 179.

²²⁹ **Ekonomika poljoprivrede, 35. Tom**, Zajednica naučno-istraživačkih ustanova za ekonomiku poljoprivrede Jugoslavije, Savez poljoprivrednih inženjera i tehničara Jugoslavije, Beograd, 1988, s. 61-62. 65.

²³⁰ Štrpce (sırpça: Штрпце/Štrpce, Arnavutça: Shtërpçë or Shtërpca) is a town and municipality in the District of Uroševac, Kosovo. According to the 1991 census, the municipality of Štrpce had a population of around 12,800 people. As of 2006, Štrpce had an ethnic two third Serbian majority, making it a Serb enclave in Kosovo.

²³¹ Hadži Vasilev, Kiro, **Bratstvo i jedinstvo, Jugoslaviija 1941-1969**, Mladost, Čuprija, 1969, s. 5,67, 164.

hissedilmemiştir. Ama kendini tek tip insan yaratmaya ve herkesi Sırplaştırmaya adanmış bir devletin bu politikaları geliştirmesi doğal değildir ve ayrımcılıktır.²³²

Yugoslavya döneminde Dragaş Belediyesi'nde Goralıların da yararlanabileceği varsayılan yatırımlardan bir tanesi dikkat çekici olmuştur; bu da Drateks tekstil fabrikasının kurulmasıdır. Tek bir yatırımın olması bir yana, yatırımın da incelenmeden ve araştırılmadan hangi alanda yatırımın etkili olacağına, halkın refahına ve yararına nasıl bir katkı sunacağına bakılmadan böyle bir kurum inşaa etmek pek de önemli bir yatırım sayılmaz. Hayvancılığı teşvik etmek, turizmi geliştirmek için adımlar atılması gerekirken, tekstil fabrikası kurmak, bu yatırımın kasıtlı olarak, bölge halkına bir katkı sunma gayesi gütmeyen bir adım olduğunu göstermektedir. Pamuğun olmadığı bir yerde tekstil fabrikasının kurulması yanlıştır. Bunun, yanlışıktan da öte kasıtlı olduğu her ne kadar aksi söylene de, kolayca anlaşılıyor. Fabrikaya verilecek hammaddenin olmaması, hammaddenin farklı yerlerden temin edilmek zorunda kalınması, bu uygulamanın kasıtlı ve bir stratejinin parçası olduğu şüphesini doğruluyor. Bu stratejiyi şöyle formüle edebiliriz: Devletleri birbirine bağımlı hale getirmek; Bağımlılığı, onların birbirlerinden ayrılmasına karşı olacak, bağımsızlıklarını birbiriyle bağlantı içinde olmadan ayakta kalmalarını imkânsız hale getirecek düzeye çıkarmak.²³³

Tito dönemini tamamen devletin kalkındığı, eşit oranda ve seviyede her cumhuriyete aynı miktarda altyapının gerçekleştirildiği ve uygulandığı bir dönem olarak göremezsiniz.²³⁴ Bu uygulama ve ayrımcılıklardan Gora bölgesi de nasibini almıştır. Alt yapı çalışmalarından hiçbiri Gora bölgesinde gerçekleştirilmemiştir. Köyler arası bağlantıları oluşturacak yolların yapılmadığı, telefonun olmadığı, genel yatırımların dışında toplumsal ve bilimsel araştırmalar için kurumların ve laboratuvarların kurulmadığı, okulların sadece teorik genel eğitimin uygulandığı eğitim müesseseleri olarak var olduğu kolaylıkla görülür.²³⁵

Siyasi sahnede olup bitenler Goralılarda pek büyük bir ilgi yaratmamış ve önemli değişimlere yol açmamıştır. Kosovalı Arnavutların protestolara başlamasına kadar, Goralılar işlerinden memnun görünüyordu. Küçük bir Goralı grubun komünist

²³² Šuvar, Stipe, *Svi naši nacionalizmi*, Valjevo: "Milić Rakić", 1986, s. 248.

²³³ Yalçınkaya, Alaeddin, *Yetmiş Yıllık Kriz, Sovyetler Birliği'nde Moskova – Türkiye İlişkileri*, Osmanlı Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 269.

²³⁴ Gaber, Slavko, Kuzmanić, Tonči, *46. cilt/Knjižna zbirka Krt*, Univerzitetna konferenca ZSMS, Knjižnica revolucionarne teorije, 1989, s. 336.

²³⁵ Meleqi, Hajriz, Opoja dhe Gora, a.g.e., s. 80.

politikayla devlet işlerinde uğraşmasının dışında, genelde Goralılar sadece ve sadece daha ne kadar fazla börek yapıp satarız, ticaretimizi nasıl geliştirebiliriz düşüncesinin dışında aktif siyasete dâhil olmamıştır.²³⁶ Kosova’da seksenli yıllarda başlayan protestolar, Kosova’nın cumhuriyet olma istekleri az da olsa Goralıları da derinden sarsmıştır. Özellikle Kosova’nın değişik şehirlerinde dükkânlara sahip olan esnaf Goralıların işlerinin yavaşlaması, satışların durgunlaşması, hatta bazı yerlerde dükkânlarını kapatmak zorunda olmaları onları bazı sıkıntılarla karşı karşıya bırakmıştır.²³⁷

Goralılar ne Sırp ideolojisine ne de Arnavut milliyetçi hareketlerine destek vermişlerdir; gizlice az ya da çok Arnavutlara desteklerini sunmuşlar,²³⁸ ama doksanlı yıllarda aynı suskunluğu ve tarafsızlığı göremezdiniz. Bu sefer Goralılar yeni oluşmakta olan hareketlerin içinde aktif olarak yer almaya başlamışlar. Komünizmin devamı olan sosyalist Milošević’in SPS* partisinin politikaları ve geliştirdiği uygulamalar, sırp milliyetçiliği yükseltme ve büyük Sırbistan’ı kurma hayallerin sonucu olarak Müslümanlara ve Sırp olmayan halklara karşı baskı ve sindirme politikaları gündeme gelmiştir. Ne yazık ki bazı Goralılar ve bazı Müslümanlar bu politikaların etkisi altına girmiş, isteyerek, bilerek veya bilmeyerek kendi halkına kötülük ve baskı yapan Milošević’in isteklerine ve uygulamalarına hizmet etmişlerdir. Böylelikle SPS partisine üye olmayanlara, diğer partilerin sepatizanlarına ve üyelerine yeni bir baskı unsuru çıkartılmıştır. Goralılar seksenli yıllarda Arnavut hareketlerini gizlice desteklemelerine, açık olarak da onların yanında hep yer almalarına rağmen Arnavutlar Goralılara karşı farklı davranmaktaydı. Milliyetçi unsurlarının öncülük ettiği gruplar Goralıları Arnavutça konuşmadıkları için Sırplarla aynı kategori içinde değerlendirerek dışlamaya başlamışlardır.²³⁹

Nedense Tito aşkı Müslüman halklarda en üstlere seviyelere kadar çıkmıştır. Bu sevgi Kosova’da bulunan halklar için de geçerlidir. Tito sevgisi Kosova’daki Arnavutlarda çok fazlaydı. Çünkü istediklerini Tito vermişti. Cumhuriyet için yapmış oldukları

---

²³⁶ Радовановић, Милован, **Шар Планина и њене жупе у косовско–метохијској области Јужне Србије, Горанци, Муслимани И Турци У Шарпланинским Жупама Србије: Проблеми Садашњих Услова Живота И Опстанка**, Зборник радова Књига 50, S. MERLIN COMPANY, Ваљево, Београд, 2000. s. 18-19.

²³⁷ Kešetović, Muhamed, **Drama na Kosovu**, Beograd: Naučna knjiga, 1988, s. 342-345,

²³⁸ Kešetović, Muhamed, a.g.e., s. 359.

* “SPS” Socijalistička Partija Srbije - Sırbistan Sosyalist Partisi.

²³⁹ **Politička misao**, 20. Tom, Sveučilište u Zagrebu. Fakultet političkih nauka, Fakultet političkih nauka Zagreb, 1983, s.89.

protestolarının hemen ardından Tito'nun ölümüyle karşılaşmışlardır.²⁴⁰ Tito'nun ölümü Sırp, Hırvat ve Makedonlarda büyük sevinç yaratmıştır. Tito'nun ölümü sadece yarattığı yeni ulus olan Müslüman (Yugoslav) ulusu ve Arnavutlarda²⁴¹ büyük üzüntü yaratmıştır. Bu ölüm “Družē Tito miti se kunemo da sa tvoga puta ne skrenemo”²⁴² sloganından uzaklaşılmasının, devletin korunmasının yavaş yavaş önemini yitirdiğinin başlangıcı olarak görülmektedir.

Tito'nun gidişiyile, kurucusu olduğu devletin çöküşünün ve yıkılışının başlamasının temeli atılmıştır. Tito'nun ölüm üzüntüsü yeni yaratmış olduğu Müslüman ulusunda ve Müslümanlarda uzun süre etkisini sürdürmüş, bu halklar bunun etkisini üzerinden kolayca atamamışlardır. Komünizmin daha güçlü olduğu bir dönemde Arnavutların protestoları ve istekleri bastırılmış, olağanüstü hal²⁴³ ilan edilerek sıkıyönetim uygulaması başlamıştır. Bütün bunlar artık hiç bir şeyin eskisi gibi olmayacağını gösteriyordu.

1.3.5. Yugoslavya'nın Çok Partili Sisteme Geçişi Esnasında Gorahlar

SFRJ'nın tarih içinde en büyük dönemeç noktalarından birini Tito'nun ölümü oluşturmuştur; onun ölümü devlette iç karışıklıkların başlamasına, daha sonra da devletin dağılmasına yol açmıştır. Arnavutların küçük çaplı gösterileri durumu daha da yakıcı hale getirmekteydi, altı federal cumhuriyet ve iki özerk bölgeden oluşan devletin yönetim şekli, devletin devamı için önemliydi. Arnavutlar dışında özellikle Sırp ve Hırvatlarda açık olarak milliyetçiliğin tırmanışa geçtiği görülmeye başlanmıştı. Devletin en üst kademesi cumhuriyetlerden sırasıyla seçilmekteydi. Zaten böyle olması devletin devamını ve ayakta kalmasını sağlayabiliyordu. Komünizmden Sosyalist öz yönetime geçiş devletin yıkılmasını da hızlandırmıştır. SFRJ'nin dağılma sürecine girmeden önce kaderini değiştirecek en önemli olay komünizmden ve tek partili sistemden vazgeçip çok partili sisteme²⁴⁴ geçişi olmuştur.

²⁴⁰ Josip Broz Tito, ömür boyu SFRY ve Yugoslavya Komünistler Ligi başkanı, 4 May 1980. Ljubljana'da öldü, Politika_ Gazetesi, gazete basligi, Umro naš Bresednik Maršal Josip Broz Tito, naslovna_4_maj_1980 . alıntı tarihi, 16:07.2012. saat 13:28

²⁴¹ **Godišnjica Titove smrti/ Tito'nun ölüm yıldönümü**, RTS, Ana Haber, petak, 04.05.2012, saat 19:30.

²⁴² **“Družē Tito mi Ti se kunemo da sa tvoga puta ne skrenemo”** Halkın hafızasında kazılan Tito'ya sevgi ve bağlılık şarkısı “sevgili Tito, bizler, size söz veriyoruz yolunuzdan çıkmayacağız”.

²⁴³ SFRY Başkanlığı, **sıkıyönetim ilan etti ve JNA zırhlı bölüklerini gönderildi**, Kosova'da düzeni sağlamak amacıyla, 2 Nisan 1981 yılında ve JNA zırh boluklerini gönderildi. “Večernje novosti”, 4. april 1981.

²⁴⁴ Bunović, Dragan, **Predizborno izveštavanje: Prvi višestranački izbori 1990**. Godine, (adli makalesi), časopisa Link broj 97, januar 2012.

* “HDZ” Hrvatska Demokratska Zajednica - Hırvat Demokratik Birliği,

Çok partili sisteme geçiş Yugoslavya’da halklar arasında sevinç ve umut uyandırmaktaydı, bu sevinçle Goralılar da umutlanmıştı. Komünist Parti’nin dışında her cumhuriyette milliyetçi ve kendi ulusal çıkarlarından başka bir amaç gütmeyen siyasal partiler kurulmuştur. Bu partilerin başına radikal ve milliyetçi liderler gelmişti. Bu dönemin önde gelen partileri ve liderleri şöyleydi: HDZ* partisi Hırvatistan Cumhuriyeti’nden Franjo Tudjman önderliğinde. SPS* partisi Sırp Cumhuriyeti’nden Slobodan Milošević önderliğinde. SPO* partisi Vuk Drašković önderliğinde. VMRO* partisi Makedonya Cumhuriyeti’nden Kiro Grigorov önderliğinde. Arnavut Sosyalist liderlerinden İbrahim Rugova²⁴⁵ önderliğinde Arnavut milliyetçiliğini ve haklarını savunan. SDA partisi Bosna Hersek Cumhuriyeti’nden Alija İzetbegović önderliğinde. Böylece kendi haklarını savunmak adına öteki halkların milliyetçi unsurlarından oluşan partilerin yarışı başlamıştır. Goralılar da bu siyasi sistemin bir parçası olarak bir partiyi ya da partileri desteklemek yarışına girmişlerdir.

Doğal olarak Goralıların çoğu Aliya İzetbegović’in önderliğinde Müslüman kimliğe sahip olan Bosna Hersek’te kurulmuş olan SDA partisini desteklemeye başlamışlardır. Tito’nun Komünist Partisine üye olan, Tito döneminin siyasetinin ve ideolojinin geliştirilmesinde aktif rol alan bazı kişiler Goralı olmasına rağmen Dragaş Belediyesinde ve bazı devlet kurumlarında görev yürüttükleri için, halkın eğilimlerini dikkate almayarak, komünizmin devamını temsil eden Sosyalist Sırp Partisi’nin üyesi olmuşlardır.²⁴⁶ Yapılacak ilk çok partili seçimler için bütün Yugoslavya’da halklar kendi halkından olan parti ve liderlerini desteklemeye uğraşırken, kendi dini, kültürel ve ulusal ön yargılarını kullanarak bu yönde faaliyet gösteren partilerin programlarını ve ideolojileri desteklemekteydiler. Goralılar da dini, kültürel ve İslam bakışına yakın olan partiye tam desteklerini sunmaktaydı. İlk defa halk kendi seçeceği insanlarını, temsilcilerini ve önderlerini görmek istemekteydi, Goralılar daha önce politikayla ilgilenmedikleri için, direkt adaylarını göstermedi. Çünkü o kadar da akademik ve siyaset yapmak için yetişmiş bireyleri yoktu. Gora kitlesini hareket ettirecek düşünürler

---

* “SPS” Socijalistička Partija Srbije - Sırbistan Sosyalist Partisi,

* “SPO” Srpski Pokret Obnove - Sırp Yenilenme Harekâtı,

* “VMRO” Внатрешно Македонска Револуционерна Организација - Makedonya Dahili Devrimci Örgütü.

* “SDA” Stranka Demokratsske Akcije - Demokratik Eylem Partisi.

²⁴⁵ İbrahim Rugova, Kosova Demokrati k Birliği’nin (LDK) başkanı.

²⁴⁶ **Politička Misao**, 28. Tom, Sveučilište u Zagrebu. Fakultet političkih nauka, Yayıncı, Fakultet političkih nauka Zagreb, 1991, s. 89.

bulunmamaktaydı. Olanlar da uzun zamandır asimilasyona uğrayan, komünist ve Sosyalist ideolojiye sahip olmuşlardı²⁴⁷

Seçimlerin çok partili sistemle gerçekleştirilmesi halkta yeni beklentiler uyandırmış. Goralılar da bu beklentilerden etkilenmişlerdir. Seçimlerin ilk defa yarı demokratik bir dönemde yapılması için uğraşıldı, ama insanlar önceki dönemlerden kalan korkularından kurtulamadı. Ne olacağıyla ilgili belirsizlikten dolayı oturup beklemekten başka çareleri yoktu. Daha Goralılar siyasi alanda organize olamamış, partilerini rahat destekleyememiş, rahat gruplaşamamıştı. Zaten bu kitleyi harekete geçirecek adamlar da yoktu²⁴⁸. SDA partisinin başındaki kadrolara bakarak, kuruluş yeri ve amacını göz önünde bulundurarak Goralılar bu partiyi İslamı ve Müslümanları korumak için mücadele yürüten bir parti²⁴⁹ olarak görmekteydi. Goralılar bu partinin üyesi, sempaticanı olduğunu dışarıya açık edemezdi, bunları hep korkarak farkedilmeden yaptılar. Bu korku Tito döneminden kalma bir korkuydu. Korkunun bir başka nedeni de SPS partisini desteklemeyen insanlara ön yargılı bakılması hatta ayrımcılığa tabi tutulmasıdır. Genellikle belediye, polis ve devlet kurulmalarında çalışan SPS'li yöneticilerden bu türden baskılar görmekteydiler.²⁵⁰ Az da olsa dini ve milli değerlerine, Türk ve İslam kültürüne sahip olan ve asimilasyondan fazla etkilenmeyen öğretmenler küçük ve gizli gruplar halinde halkın içine dağılmışlardı. Ancak sistemli ve planlı bir şekilde destekledikleri partinin ideolojisini ve programını halka anlatacak doğru düzgün parti büroları ve kadroları yoktu.²⁵¹

1.3.6. Yugoslavya'nın Dağılma Sürecinde ve Sonrasında Goralılar

II. Dünya Savaşı'ndan 1990'lı yıllara kadar hep aynı bayrak renklerinden, aynı Tito resimlerinden bıkan Goralılar, çok partili ilk seçimlerde ortaya çıkan SDA partisinin parti amblemi ve sloganlarından²⁵² çok ama çok etkilenmiştir; Goralıları ve diğer Müslümanları kitle olarak etkileyen ve hareket ettiren yeşil renkli bayrakları kullanmak

²⁴⁷ Orlović, Slaviša, **Partije i Izbori u Srbiji 20 Godina**, Čigoja, Beograd, s. 287

²⁴⁸ Orlović, Slaviša, **a.g.y.**, s. 287.

²⁴⁹ Duraković, Nijaz, a.g.e., s. 114.

²⁵⁰ Ахметовић, Бегадин, **Самостална општина Гора, потврда самосвојности и основа за очување ентитета и идентитета Горанаца** – Милован Радовановић, Шар Планина и њене жупе у косовско–метохијској области Јужне Србије, Горанци, Муслимани и Турци у Шарпланинским Жупама Србије: Проблеми Садашњих Услова Живота И Опстанка, Зборник радова Књига 50, S. MERLIN COMPANY, Ваљево, Београд, 2000, s. 59.

²⁵¹ Ćufta, Sabidin, **Gora'da SDA partisinin Kuruluşu ve çalışmaları**, konulu görüşmesi, Dragaş Belediyesi başkan yardımcılığı döneminde, 21.04.2007, saat 14:00 makam odasında.

²⁵² **SDA Himna**, SDA'nın Resmî şarkısı, Esad Mulaomerovic - SDA (Patriotske pjesme BiH). Bakınız <http://www.youtube.com/watch?v=zk6cvNsJ5MM>

çok dikkate değerdi. Goralılar uzun zamandır görmek istedikleri ama göremedikleri sembollerden biri olan ay ve yıldızın kullanılmış olmasından da çok etkilendiler. Beyaz bezin ortasına yeşil ay ve yıldız, bunların üstünde ve altında yeşil çizgilerin olduğu bir bayrak. Ayrıca Goralılar Müslüman birinin devletin üst kademelerinde görmek istiyorlardı.

Goralıların bulunduğu coğrafik konumu ve ekonomik durumu her an siyasetle uğraşmalarına izin vermemekteydi. Türkiye'ye gerçekleştirilen göçlerde, bilgili ve âlim insanların gidişi neticesinde uzun seneler geçmesine karşın öğretmen ve bazı branşlardan öte hiç bir akademik insan yetiştirilmedi. Buna karşın Yugoslavya'da Müslümanların hakları için mücadele edecek olan insanlar ortaya çıktı. Bosna ve Sancak'tan çıkan Müslümanlar Gora bölgesinde ve Yugoslavya'nın her bölgesindeki Müslüman kardeşlerini de harekete geçirmek için çalışmaya başladılar. İlk seçimler sonbaharda yapıldı. SDA diğer partiler gibi kendisini Müslüman ve diğer halklar nezdinde tanıtmak için mutlaka Müslüman nüfusunun yaşadığı her yerde çalışmak zorundaydı, çünkü yukarıda bahsettiğimiz korkuların giderilmesi ve insanların cesaretlendirilmesi için bu çok önemliydi.²⁵³ Gora bölgesi Sırbistan'ın Kosova özerklik bölgesinin güneyinde bulunduğu için, halen çekirdek yapılı ailelerin yaşadıkları sosyal yapı içinde Gora da bulunmaktaydı. SDA'nın MYK üyelerinden olan İrfan Ajanović, Ejup Ganić, Sulejman Ugljanin isimlerinin bulunduğu kadrolar seçim kampanyasını ve mitinglerini gerçekleştirmek için Bosna ve Sancak'tan Gora bölgesine²⁵⁴ geldiler. Sonbaharda Gora'nın otuz altı köyüne gelip miting yapmak, artık karanlık dönemlerinin geçtiğini anlatmak, serbestçe düşündüklerini açıklayabileceklerini ve istediklerini seçebileceklerini göstermek için konuşmalar yapmak üzere Bosna'dan buraya varmışlardır.²⁵⁵

Sosyalist özyönetimin vazife başında olması, SDA'nın ve diğer partilerin destekleyicileri ve sempatanları için durumun sıkıntılı olacağını habercisiydi. Aynı durum Dragaş Belediyesi ve Gora bölgesi için de geçerliydi. SPS mensubu Goralılar, özellikle polisler, SDA'nın mitingini Gora'da gerçekleştireceği haberi alınca, bunun önünü kesmek, gerçekleştirmemek için hazırlıklara başlamışlardır; açık olarak SDA

²⁵³ Šabotić, Esad, **Bošnjaci (Muslimani) Kosova**, Svjetski Kongres Bošnjačko Kosovske Dijaspore, resmi web sitesindeki yazısı, Nastanak Bošnjačko Kosovskog Parlamentarizma Na Kosovu, <http://www.skbd.org/Parlamentarizam>.

²⁵⁴ Balić, Numan, **Putovanje**, cup, Sarajevo, 2009, s. 111.

²⁵⁵ Balić, Numan, a.g.e., s. 115.

mensubu olduğunu açıklayan, SDA'nın faaliyetlerinde bulunan miting ve parti aktivitelerine katılan ailelerin evlerine, gece geç saatlerde, herkesin uyuduğu saatlerde, özel kuvvet, polisler ve seçkin askeri birliklerle, ağır araçlarla baskınlar düzenlediler ve evlerinde arama²⁵⁶ yaptılar.

Yapılanlar halkın korkusunu derinleştirmesine rağmen 1990'da Gora'da SDA'nın mitinglerini gerçekleştirmek için Bosna'dan Gora'ya gelen SDA'lılar, Gora'nın en büyük köyüne Restelicaya ilerlerken Gora köylerinden Globočica köyünde polislerin kurmuş olduğu barikatlarla karşılaştılar. Polisler henüz başlamadan misyonun baltalanmasını istediler. Polisler yanlarına SPS militanlarını alarak barikatların etrafına yerleştirdiler ve SDA konvoyuna taşlı sopalı saldırıda bulundular.²⁵⁷ *“Kardeşler biz önce insanız, sonra aynı milletteniz ve en önemlisi aynı dine mensubuz, size bunlar yakışmaz, hele kardeşlerinize karşı hiç de uygun değildir, gelin vazgeçin yaptıklarınızdan, bir olalım beraber olalım. Sırpların hizmetinde olmayalım, yüz seneye yakın bir süredir Sırp zulmünün altındaydık, kurtulmak için işte bir şans, gelin Milošević'in piyonları olmayın,”*²⁵⁸ diye konuşan İrfan Ajanaović Bey'in konuşması sırasında bile taş atıldılar ve saldırmaya devam ettiler. Araçlarda büyük hasar oluştu, bazı insanlar yaralandı. Zaman geçtikçe barikatlara odun, taş gibi eşyalar yüklenmekteydi. Parti liderlerinden Sulejman Ugljanin *“Barikatlar dağlar kadar olsa da biz onları aşacağız, gerekirse dağları bile düz ovaya getirip Restelica'ya varırız, kardeşliğimizi baltalamayacağız. Bizi yeterince parçalamışlar, bu sefer parçalanmamıza izin vermeyeceğiz. Sizlere de sesleniyorum, artık korkmayın, Tito yok, onun rejimi de yok, sakın siz böyle davranışlarınızla diktatör rejimini geri getirmeye çalışmayın”*²⁵⁹ diye konuşmasını bitirdi ve parti yöneticileri barikatları aşarak, istenilen yere gittiler, amaçlarına ulaştılar.

Bu olaylar Goralıları birbirlerine düşüren ve ilk çekişmenin yaşandığı olay olarak tarihe geçmiştir.²⁶⁰ Tito Yugoslavyası'nda Komünist Partisi tek partili sistemin herşeyi iken, herkes o partinin ideolojisini desteklemek ve üyesi olmak zorundaydı, ister istemez herkes bu oyunun bir parçasıydı. Partide korku ve baskılardan dolayı üye olup yanında

²⁵⁶ Murat Muška, 1990-1995 yılında sırp askerlerinin Restelica'da yaptıkları baskınlar, adlı görüşmesi, 17.011.2009. saat 19:50

²⁵⁷ Halili Hazbi, **Napad na SDA u Gori**, Rilindija Gazetesi, Dragaš Muhabiri, (19.11.1990)

²⁵⁸ Balić, Numan, a.g.e. s.116.

²⁵⁹ Balić, Numan, a.g.e. s.117.

²⁶⁰ Matić, Jovanka, **Medija i Izbori**, TIPOGRAFIĆ, Beograd, 2002, s. 20.

duranlar da vardı, üye olmayan, politik ve siyasi kargaşadan uzak, ekmek derdinde olan Goralılar da vardı, bir de partinin üyesi ve siyasette aktif rol alan Goralılar da vardı.

Şimdiye kadar seçimlerde Komünist Partinin göstereceği adayları seçmek zorunda olan Goralılar ve diğer halklar şaşkınlık içinde ilk defa çok partinin ve çok adayın olacağı seçimlere giriyorlardı. Bu seçimler ilklerin yaşandığı seçimler olacaktı. Komünist ideolojinin dışında diğer ideolojiler de ortaya çıkmıştı. Bu ideolojiler Goralılarda açık olarak yansımıştır. İlk defa Goralıların kendi geleceği için birlik olmaları gereken koşullar ortaya çıkmışken, bu parçalanmış halleriyle başkalarının ekmeklerine yağ sürmekteydi; kardeş olan insanlar düşman olmuştu.²⁶¹

Seçim günü yaklaşırken, çekişmeler ve atışmalar artmaktaydı. Halkın büyük bir kısmı özgür bir gelecek ve uzun vadede Gora halkının çıkarları için kendi halkından, kendi din ve kültüründen olan siyaseti ve ideolojiyi seçerek, onu temsil eden partinin yanında durup desteklemekle uğraşırken, diğer taraftan ise Goralıların sonunu getirecek ve bu kötü gidişi hızlandıracak hareketler içindeydi. Bunlar Kosova halklarını yerinden sarsacak olan, kendi kültüründen, dininden ve bölgeden olan ama Milošević ideolojisinin hizmetkarları olarak işi kendi kardeşleriyle çatışmaya kadar götüren, kardeşlerinin evlerine baskın yapacak bir duruma düşen insanlardı ve eski sistemi desteklemekteydi²⁶²

Seçim öncesi yapılan hazırlıklar ile görülen desteğin büyük olacağını gören Goralılar umutlu olarak, heyecanla, seçimlerin gerçekleşmesini ve uzun zamandan beri değişimin başlangıcını beklerken, ilk çok partili seçimlerde verecekleri oylarla kendi geleceklerinin temelini atmak istediler. 1990 seçimleri için bütün hazırlıklar tamamlandı, sabah erken saatlerde oy işlemi başladı, seçimler başlar başlamaz da sancılı, hileli ve sorunlu olacağı anlaşıldı. Bütün partilerin temsilcilerinin sandık başında bulundurulmasına izin verilmedi. Seçim komisyonunun oluşturduğu sandık görevlilerinin hepsi SPS partisinden oluşmaktaydı²⁶³. İnsanların durumun farkında olması daha büyük taşkınlıkların ve sorunların yaşanmasını engellemiş oldu. Buna tepki olarak seçmenler harekete geçtiler; insanlar kendilerine güvenerek sandık başına gittiler.

²⁶¹ Đ. Slavujević, Zoran, **Izborne kampanje, Pohod na biraće, Slučaj Srbije od 1990. do 2007.** Godine, Libram Beograd, 2007, s. 43.

²⁶² Goati, Vladimir, **İzbori u SFRJ/SRJ, OD 1990-1998 Volja Gradjana ili izborna manipulacija,** TIPOGRAFIĆ, Beograd, 2001, s. 43.

²⁶³ Hodža, Jusu, **1990 SFRJ'daki ilk çok partili seçimlerin yapılışı,** konulu görüşmesi, Restelica ilk ve orta okul müdürü, 1990 seçimlerinde sandık görevlisi, 18.mart 2012 makam odasında, saat 11:00

SDA partisini zaferlere taşımak üzere seçimlerde oy kullanabilen herkes seçime katılmıştır. Seçimler esnasında bile polis baskıları sürmüş, seçmenler uzaklaştırılmış, SDA partisini destekleyeceklerini ve oylarını ona vereceklerini bildikleri kişilere oy kullandırmama gibi durumlarla karşılaşmıştır. Seçim yerlerinin kapanmasıyla sayılan oylarda SDA partisi Gora genelinde oyların %80'ini almıştır. Oylar merkeze götürülürken seçim yerlerindeki resmi görevliler, sandık başında oy vermek için bulunan insanlara “*her ne kadar Milošević’e oy vermediyseniz de, ister istemez Milošević başkanınız olacaktır*”²⁶⁴ diyerek seçimlerin göstermelik olarak yapıldığını, herşeyin uydurulmuş olduğunu söylüyorlardı. Nitekim merkeze giden sandıkların içinden çıkan sonucun tam tersi bir sonuç kamuoyuna duyurulmuştur. Gerçekle hiç alakası olmayan tam da tersi olan bir sonuç ilan edilmiştir. Bu sefer Gora’daki seçimin birincisinin hem de %80²⁶⁵ oy oranıyla SPS partisi olduğu ve Goranın genelinde zaferle çıkıldığı açıklanması, Goralılarda şaşkınlık yaratmıştır.

Hileli seçimlerin ardından açıklanan seçim sonuçları Goralılar arasında nefret, kin ve iç karışıklıkların çıkmasına neden olmuştur. İlk seçimlerin böyle geçirilmesi demokrasiye geçişe atılan ilk adımda sınıfta kalındığının göstergesiydi. Kosova sorununun daha da derin bir çıkmaza sokulması, seçimlerin böyle hileli olması doksanlı yılların kara ve sancılı geçeceğinin işareti olmuştur. Ne yazık ki SPS parti üyeleri ve kamu kurumlarında görevli olan Goralılar bu dönemde karanlık katkılarını sunacaklardır. Kendi kardeşleriyle kavgalı olan SPS parti yöneticileri ve sempatzımanı olan Goralılar, bu kini ve nefreti kardeş komşularına da yansıtacaklardır.

Karanlık dönemin başlangıcında, Goralıları yeniden hareketlendiren, tekrar seçim öncesindeki düşüncelerine dönmelerini ve yeniden harekete geçmelerini sağlayan olay nüfus sayımının yapılmasıydı. İlk çok partili seçimlerden sonra, insanların kimliğiyle ilgili olayın gerçekleştirilmesi umut vericiydi. Goralılar diğer Müslümanlar gibi ait oldukları kimliği serbestçe ifade edebilecekleri bir nüfus sayımı beklemekteydi. Çünkü daha önceki sayımlarda mecburi olarak yaratılan Müslüman, Yugoslav mesubu, ulusu ya da tarafsız, ulussuz olduğu yazdırılabiliyordu.²⁶⁶ Sayımda Goralılar daha önce kendilerini isteyerek yazdırdıkları Türk’ün yerine bu sefer kendilerine en yakın ve

²⁶⁴ Hodža, Jusu, a.g.g..

²⁶⁵ Orlović, Slaviša, **Rezultati predsedničkih izbora 1990 u Srbiji / 9 decembar 1990 /**, Izveštaj Republičke izborne komisije, 1990. Ayrıca bkz. <http://www.politikolog.com/Srbija/PredsIzbora.pdf>, (18.03.2012)

²⁶⁶ Tadić, Božidar, **Etničke zajednice i meduetnički sukobi**, Podgorica: CID, , 1999, s. 59.

* “SANU” Srpska Akademija Nauka i Umetnost,(Sırp Sanat ve Bilim Akademisi)

haklarını savunacak olan bir ulus kimliği olan Boşnak yazdırmak istemekteydi. 1991 yılında yapılan sayımda SANU* ve Milešević yönetimi Goralılar için yeni bir terim (“Goranac”²⁶⁷) yaratmaktaydı. Biraz geriye bakacak olursak Goralılar kendini Goralı Türk olarak anmaktaydı, daha sonraları da Tito’nun ideolojisine uyarak Yugoslav veya Müslüman ulusu olmuştur. Şimdi de Goranac terimi üzerine yüklenilmekteydi. Osmanlı İmparatorluğunun burdan gitmesiyle Goralılar kendini yerel dilde Goranin diye anmakta ve adlandırmaktaydı; bunu Goralı türkülerinde görebiliriz “manesto gorski trndafil”²⁶⁸. Bunu iyi bilen Sırlar, Goralıları bundan uzaklaştırmak için, Goralılara hem yeni bir isim koymuş hem de o ismin yeni anlamını Sırp kültürünü ve dinini çağrıştıracak şekilde üretmiştir. Goranin artık Goranac olmuştur. Sırların Goralılar için oluşturduğu yeni terimi Sırp çıkarı için uzun vadede ses getirecektir.²⁶⁹

Bu yeni düşünceye göre, Osmanlı Müslüman Türkleri bölgeye gelmeden önce Goralılar Sırpı, Osmanlılar tarafından Türkleştirilmişlerdir. Osmanlılar buralardan gideli uzun zaman olmuştur ve tekrar yeni bir mit yaratarak, Goralıları kendilerine yakın hale getirerek, “Sırp Müslümanları, Goranac” adını uydurarak bunu başarmış olacaktırlar. Düşüncenin mimarları SANU’dan gelmekteydi. Kendini Dragaş Belediyesi’nde Goranac olarak tanıttıkları ve bu ideolojinin peşinde olan Goralılara ödül olarak, önemli devlet kurumlarının başına getirilecekleri vaat edildi. Amaçları ise, Goralıların onlardan yana olmalarını sağlamak, Boşnak, Arnavut ve en önemlisi de Türk kimliğinden uzaklaştırmaktı. Dağılmakta olan Yugoslavya’nın içindeki, siyasi, dini, sosyal ve kültürel yeni yapılanmalarda Goralıların ait oldukları yerlerden uzaklaştırılmaları, suni isimlerle kendine çekmeleri, kısacası ‘böl ve yönet’ taktiği Goralılar üzerinde uygulanmaktaydı.

Gora’da ve Dragaş Belediyesi’nde göreve getirilen Goralılar, önce SDA üyelerine ve sempatanlarına karşı karalama kampanyasına girişeceklerdi. Sırların, Sırp siyasetçilerin ve Milošević’in politikası Yugoslavya’da iç savaşın patlak vermesine neden olmuştur, Yugoslavya dağılma sürecine girdiğinde önce Slovenya, sırasıyla

²⁶⁷ “Goranac” kelimesi 1990 yıllarda Sırların Goralılar ile ilgili çıkardıkları yeni terim, Goranac Sırp müslümanı anlamını taşımaktadır, oysa Goralılara bu döneme kadar, kendileri ve kendilerinin dışında Goranin, Gorani ve Goralıya denirdi.

²⁶⁸ “**Mlanesto Gorski trndavilj**”, eski Gora şarkısıdır, delil olarak Goralılara Goranin denildiği için kelime anlamı aynen kullanılmış, Goranec olsaydı şarkının adı da farklı denilirdi ögr. Mlanesto Goranski Trndafilj, Ayrıca bkz.dinl. <http://www.youtube.com/watch?v=WHbrk3RXDS4>

²⁶⁹ Milanović, Živorad, **Obrazovanje Goranske etničke zajednice na Kosovu i Metohiji od 1918. Godine do danas**, Institut za srpsku kulturu, Priština – Leposavić, Baština, br. 28, 2010, s. 223-230.

Hırvatistan ve Bosna’da yayılmış olan savaş için, Sırpaların askerlere ihtiyacı vardı.²⁷⁰ Askerliği yapabilecek durumda olan Goralı gençler zorla askerlik şubelerine götürülerek, gönüllü olarak JNA’ya askere gitmek istediklerine dair askerlik formu imzalatılmaktaydı. Böyle olan askerleri, özellikle Müslümanları Bosna’ya Müslümanlara karşı savaşmak için göndermekteydiler. Sırpalar kendi halkından çocukları ölmesin diye Müslüman gençleri karşı karşıya getirip birbiriyle savaştırmaktaydı.

Arnavut gençlerin kaderini paylaşmak isteyen Goralı gençler de JNA’ya gitmemek için gizlenmek ya da Avrupa devletlerine kaçmak²⁷¹ zorundaydı. Buna karşılık Sırp askeri polisler, evlere baskınlar düzenleyerek arama yapmaktaydı. Evlerde buldukları gençleri alıp direkt askerlik şubelerine, oradan da savaşların olduğu bölgelere göndermekteydiler. “Devleti korumak için her genç askere gitmek zorundadır.”²⁷² parolasıyla yola çıkan Sırpalar terör estirmekteydi.

Gora bölgesinde dönemin olaylarından birisi de Dragaş Belediyesi’nin kapatılmasıydı. Dragaş Belediyesi iki etnik bölgeden Gora ve Opolje (Arnavut) bölgelerinden oluşmaktaydı, her iki bölgeye bakan Dragaş Belediyesi mevcuttu. Sırpalar kendi çıkarları için Sırbistan hükümetinin aldığı kararla Gora ve Opolje belediyelerini kurdular²⁷³. Bunlar Gora bölgesinde olurken Opolje ve Arnavutların yaşadığı bölgelerde başka uygulama ve baskılar da yaşanmaktaydı. Sırbistan’da tekrar sadece Sırp kiril alfabesi resmi kurumlarda ve okullarda resmi alfabe oldu, latin yazısının resmi kurumlarda, dükkânlarda ve tabelalarda kullanımı yasaklandı ve olanlar kaldırıldı,²⁷⁴ Arnavut öğretmenler okullardan uzaklaştırıldı, polisleri, doktorları, askeriyedeki subayları ve bütün resmi kurumlardaki çalışanları kovuldu²⁷⁵. Aynı uygulamalar Goralı öğretmenlere, SPS partisinin üyesi olmayanlara karşı da uygulandı.²⁷⁶

²⁷⁰ Miroslav, Krmpotić, **Kronologija rata: agresija na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu:** (s naglaskom na stradanja Hrvata u BiH, 1989.-1998.), Hrvatski informativni centar Slovo, 1998. s. 168, 218.

²⁷¹ Isamudin Čoko, **Bosna savaşı sırasında JNA’da askerliğini yapmamak için kaçıışı**, dönemin asker kaçaklarından Oğlu Bećir Čoko’nun görüşmesi, 23.01.2010, saat 18.30

²⁷² Hadžić, Miroslav, **Demokratska Kontrola Vojske I Policije U SR Jugoslaviji**, Futura trend, Beograd, 2001, s. 78-80.

²⁷³ Бехадин Ахметовић, a.g.e., s. 57.

²⁷⁴ Sırbistan Resmi dili kanunu: RS – I/5-1. **Zakon O Službenoj Upotrebi Jezika i Pisama „Službeni glasnik RS”**, br. 45 od 27. VII 1991, 53. od 16. VII 1993, 67 od 30. VIII 1993, 48 od 20. VII 1994.

²⁷⁵ Danas, 54-66. Sayılar, Vjesnik, 1994, s. 45.

²⁷⁶ Izveštaj/Rapor, Human Rights Watch, **Po Naređenju Ratni Zločini na Kosovu**, ingilizceden tercume, s engleskog preveli Jasmina Stanić, Tanja Vunjak, Karlo Poljaković i Sdan Starčević, Samizdat B92, Beograd, 2001. s. 27.

Yukarıda saydığımız kurumlarda çalışan Arnavut ve Goralıların yerine Sırlar, Hırvatistan ve Bosna Hersek'ten mülteci olan Sırları getirmekteydiler.²⁷⁷ Böyle uygulamalar Goralıları daha da kızdırdı, ama buna karşı yapabilecekleri hiç bir şeyleri yoktu. Aynı uygulamalara Arnavutlar da farklı bir tepki ve tedbir almak için stratejilerini uygulamaya başladılar. Önce çıkarılan öğretmenlerine desteği sunmak ve Milošević'in uygulamasından uzaklaşmak için Arnavutlar çocuklarını okullara²⁷⁸ göndermeme karar alıp, çocuklarına bodrum ve gizli yerlerde Arnavutça okutmaya başladılar.²⁷⁹

Kosova'ya gelen Sırp mülteciler, çatışmaların olduğu yerden geldikleri için milliyetçi duygularla dolu olan insanlardı, Müslüman karşıtı tutumlarıyla bilinen insanlardı, bu tür insanları önemli yerlerde görevlendirmek Goralılarda kuşku ve korkuyu yeniden canlandırdı. Bosna savaşı devam ederken bu bölgenin Müslümanların yaşadığı yer olması dolayısıyla takviye askeri birliklerini Gora'ya gönderdiler. Gönderilen asker sayısının artması ile de köylerde huzursuzluklar ve istenmeyen durumlar baş göstermiştir; alkol alarak sokaklarda terör estirmek, silahlarıyla köylerde gezmek, durup dururken sebepsiz yere insanları tartaklamak gibi davranışlar. Bu durumdaki Gora köylerinin en büyüğü olan Restelica'da da askerlerle sivillerin çatışması yaşanacaktır. Gece geç saatlerde sarhoş olan askerler, bağırıp naralar atarak evlerde yaşayanlara rahatsızlıklar vermişler ve köylülerin tepkisini çekmişlerdir. Daha da ilerleyerek bu tepki çatışmaya dönecektir. "Bütün Türkleri yok edeceğiz, Bosna'da yaptıklarımıza bakın, bekleyin, sıranız gelecektir."²⁸⁰ gibi sözleri, küfürleri ve hakaret dolu kelimeleri sarf ederek, gece geç saatlerde Restelicalı gençlerle çatıştılar.²⁸¹

Bosna'da olup bitenler zaten gençlerin sabrını taşırılmıştı, Türklere ve Bosnalılara küfür etmeleri bardağı taşıran son damla olmuştu. Goralı gençler elliye civarındaki askerlerin

---

²⁷⁷ Clark, Howard. a.g.e., s. 76.

²⁷⁸ Blaku, Rifat, **Shkaqet e eksodit shqiptar, shpërngulja e shiptarëve gjatë shekujeve** (Razlozi albanskog egzodusa, emigracija albanaca kroz vekove), Priština, 1992, s. 203.

²⁷⁹ Izveštaj/Rapor, Human Rights Watch, a.g.y. s. 48-50.

²⁸⁰ Muška, Murat, **1993 yılında Restelica'da ne olduğu**, 1993 yılında sırp askerlerle çıkan çatışmada Restelica'daki olayları, kavgaya yer alan kişi olarak yapılan görüşme, 17.011.2009. saat 19:00 . Olaylarla ilgili üç yıl hapis cezası almış, üç ay yattıktan sonra hapisaneden kaçmış, kendisiyle beraber 30 genç, üç ay ile altı yıl hapis cezasına çaptırılmıştır.

²⁸¹ Kuşi, Safet i Idrizi, Sadik, **Nastavlja Se Nasilje i Teror**, Glas Islama, Gazetesi, adlı makale, gazetede çıkan makalenin tamamı gözükmemekte olup yayın tarihi bulunmamaktadır, kavga 24.01.1993 yılında gerçekleşmiştir, gazete sayfasını ve yazısını bu linkten görebilirsiniz. **Šta se dešavalo u Gori 1991. Godine**, <http://www.nasa-restelica.page.tl/Sta-se-desavalo-u-Gori-1991-.-godine.htm> , 15.07.2012, 09:21, adlı internet makalesi.

bazılarını döverek, bazılarını köprülerden buzlu derelere atarak, Bosna'dan yapılanların, bir şekilde, öcünü almışlardır.²⁸²

Olan Goralılara olacaktır, olay sonrası hemen baskılar artı, Goralıları özellikle Restelicalıları Arnavut yanlısı ve terorist olarak ilan ettiler. Farklı muamellere ve uygulamalara maruz bıraktılar. Artık Goralıların arkasında kimselerin olmadığı, devletin kendilerine baskılar ve suçlamalar yöneltmekte olduğu anlaşıldıktan sonra, tek çare olarak Türkiye'ye gitmek fikri oluştu.²⁸³

Bosna'daki savaşın bitişi, Gora'daki durumu değiştiremedi. Goralılar sadece devlete vergi vermekle yükümlüydü, vergilerini gurbetteki sahip oldukları dükkânlardan vermekteydiler. Gora bölgesinde bulunanlar ise, hayvancılıkla uğraşmaktaydı, onlar da vergilerini kendi tarlaları ve dağlarda otlatma vergileriyle ödemekteydi. Alınan vergiler Gora Belediyesi'nde kalmamaktaydı, vergiler direkt olarak hükümetin hesabına yatırılmaktaydı. Bu uygulama bölgeye yatırımın olmadığı ve halkın sömürüldüğünün hissedilmediği post modern bir baskı olarak adlandırılabilir.

---

²⁸² Kuşi, Safet i Idrizi, Sadik, a.g.y..

²⁸³ Kuşi, Safet i Idrizi, Sadik, a.g.y..

BÖLÜM 2 : BALKAN POLİTİKASINDA GORALILAR VE YORUMLAR

2.1. Gora'nın Balkan Yarımadasında Siyasi ve Jeostratejik Konumu

Balkanların stratejik konumunun önemi tarih içinde kendisini göstermiştir. Gora'nın da Balkan Yarımadasının tam merkezinde olması kendine özgü bir durum yaratmaktadır. Balkanlarda çoklu ve karmaşık etnik yapıların sorunların çözülmemesinde büyük rol sahibi olduğu farkedilmektedir. Balkanlarda yaşayan milletler, halklar ve topluluklar kendi aralarında devamlı sürtüşme, çekişme ve hâkim olma çabası içinde olmuş, bu çelişkiler de farklı devletler tarafından kışkırtılmış ve desteklenmişlerdir. Bu karmaşık yapı bölgeyi sürekli olarak din, dil, kültür ve etnik çatışmaların yaşandığı bir yer haline getirmiştir.

Balkanların çoklu kültürel yapısı, onu diğer bölgelerden ayıran en büyük özellik olarak sayılmaktadır.²⁸⁴ Balkanlardan hareket ederek, bölgede bulunan devletlerde aynı çeşitliliği, din, dil ve kültürel yapıları gözlemleyebiliriz. Kosova belki yeni bir devlettir ama tarihten beri kendi cumhuriyetinin içinde barındırdığı farklı uluslara, halklara ve topluluklara sahip olmuştur. Bu durum, farklı grupların, farklı kültürlerin ve insanların bir arada yaşayabileceğini gösteren güzel bir yeri, bölgeyi ve devleti temsil eder. Bahsettiğimiz bu bölgeler ve devletlerde çekişmelerin, çatışmaların ve birarada yaşayan farklı grupların ve insanların zorunlu olarak beraber oldukları, sürekli çatışma ve kavga içinde oldukları görülmüştür ve hala görülmektedir.²⁸⁵

Balkan devletlerindeki iç ve dış siyaset ve yürütülen politikalar az çok diğer devletleri de ilgilendirmektedir. Aynı konum Gora için de geçerlidir. Çünkü Balkan devletleri milli çıkarlarını diğer devletlerine göre hesaplamakta olup, kendi stratejilerini ve politik çıkarlarını başka devlet, halk ve gruplar üzerinde kurmaktadırlar. Bunlardan bir tanesi de Gora bölgesi ve içinde yaşayan halktır²⁸⁶. Gora, konumu itibarıyla, üç devletin kesiştiği yerde bulunmaktadır²⁸⁷ Tamamı bir devlette bile bırakılmamış, parçalara ayrılmış ve her üç devletin sınırlarının kesiştiği yerlerdeki Gora bölgesini ve insanının

---

²⁸⁴ Tadić, Božidar, a.g.e., s. 46.

²⁸⁵ Perica, Vjekoslav, **Balkan Idols: Religion and Nationalism in Yugoslav States**, Oxford University Press, 2002, s. 3-10.

²⁸⁶ Nazif Dokle, Bogomilizam, i etnogeneza Torbeša Kukske Gore, Pena, Prizren, 2011, s. 4-5.

²⁸⁷ Wassels, Todd, **Planine Dragaša, Kosovo: Vodič o planinarenju i prirodnom turizmu**, XHAD Studio, Prishtine, 2011, s. 9-11.

en büyük bölümü Kosova sınırları içinde kalmış olup Gora'nın varisi ve başı olarak burası gösterilmektedir.

Balkanlar ve Şar dağlarda, Arnavut ulusunun ortasında yerleşen Gora, güneybatı ve batısında Arnavutluk sınırı ve Arnavut yerleşim yerleri bulunmaktadır.²⁸⁸ Kuzey ve kuzeybatısında Kosova Cumhuriyeti'nde Arnavut yerleşim yerleri bulunmaktadır.²⁸⁹ Doğu ve güneydoğu Makedonya sınırı, sınırın ardında Makedonya'da bulunan Arnavutlar ve Arnavut yerleşim yerleri bulunmaktadır.²⁹⁰ Arnavut olmayan ve Arnavutça bilmeyen Goralıların böyle bir yerde yaşamaları, hem çevresinde bulunan devletler için hem bölge için hem de Goralılar için ilgi çekici bir konum yaratmaktadır. Bu konumun avantajlarını ve dezavantajlarını siyasi olarak 1990'lı yıllarda artarak farkedeceklerdir.

Yugoslavya'nın dağılmasıyla, Goralılar için kimlik sorunu ortaya çıkıvermiştir. Goralılardaki bu eksikliği en çabuk farkedene ve iyi kullanmaya başlayan ulus-devlet zaten Kosova ve Gora üzerinde hâkim olan Sırbistan olacaktır. Tito Yugoslavyası'nda Goralıları ve diğer Müslümanları etiketlemeye çalışan, Yugoslav kimliğini veren Sırp çoktan beri zorluk çıkarılmadan ve sorunsuz olarak işleyen bu yapıyı uygulamak için, daha önce bahsettiğimiz Komünist Parti sisteminin bir parçası olan eğitim üzerinden kültürel, dini ve diğer değerleri tahrip ederek, asimilasyon yoluyla insanlara yeni bir yön belirlemişlerdir.

Yapılan ilk çok partili seçimlerde Goralıların, Sırbistan'ın Kosova özerk bölgesinde bulunmalarına rağmen, Bosna Hersek'teki siyasi akımı desteklemeleri Sırp yönetimini endişelendirmiştir. Slobodan Milošević önderliğinde iktidardaki Sırp hükümeti Gora bölgesinden çıkacak sonucu kendi lehine çekmek için girişimlerde bulunmaya başladı²⁹¹. Bu harekât Gora'nın siyasi amaçlar için uzun seneler boyunca kullanılmak üzere oluşturulan, ilk adımlardan olmuştur. Aynı zamanda Gora ve Goralılar siyasetin ayrılmaz bir parçası olarak, kendi halkı ve bölgesine değil, başka devletler ve politikacılara hizmet edecek duruma getirilecektir. Şimdiye kadar siyaset dışında olan Goralılar, kendi halinde aşçılıkla ve hayvancılıkla uğraşan bir topluluktur. Bu topluluğu

---

²⁸⁸ Osmani, Jusuf, **Vendbanimet e Kosoves, Sharri (Dragashi)**, Shkrola, Prishtine, 2006. s. 13.

²⁸⁹ Osmani, Jusuf, A.g.e., s. 14-15.

²⁹⁰ Meleqi, Hajriz, **Opoja Studim Kompleks Gjeografik Historik, Stypi raster**, Prishtine, 2009, s. 11-13.

²⁹¹ Meleqi, Hajriz, a.g.e., s. 83.

sinsice büyük güçlerin ve onların planlarının uygulayıcıları haline getirip, Balkanların siyasi aktorlerinin çizmiş olduğu sahnelerde rollerini oynatacaklardır.

Sandıktan çıkan sonuç Milošević'i memnun etmeyip, seçim sonuçlarına hile karıştırarak, oy pusulalarını değiştirerek, Gora'da kendi partisinin kazandığını gösterip ilan etmesi²⁹² Gora'da siyasi sahnede huzursuzlukların çıkmasına neden olmuştur. Milošević partisinde üye olan Goralıları Dragaş Belediyesi'nde, belediye başkanlığından başlayarak bütün yüksek vazifeli yerlere ve mevkilere oturtarak, kendi ideolojisinin gereklerini yerine getirmek için bu insanları kullanmıştır. Vazifeye getirilen Goralılar daha önce ellerinde bu kadar yetki ve güç olmayınca, bu fırsatı kaçırmak istemediler. Kendi halkına ve kardeş Arnavut halkına Milošević'in genel politikasının tamamını uygulamakta herhangi bir kötülük görmediler ve bazı konularda ondan daha da sert bir siyaset uyguladılar.

Slobodan Milošević, Gora bölgesini hem siyaset olarak hem de jeostratejik konumundan hareket ederek, sonuna kadar kullanmak için harekete geçmiştir. O zamanki Goralı yöneticiler, bir kısmı bilmeden diyelim ama çoğu ideolojik olarak, Milošević'in ekmeğine yağ sürmekteydiler.²⁹³ Milošević'in Gora'da yürüttüğü politika şu şekilde özetlenebilir: Goralılar Arnavutlar gibi Müslüman dinine, kültürüne ve değerlerine sahip bir topluluktur, dili Arnavutlardan farklı olduğu için Goralıları Arnavutlarla işbirliği yapmasını engellemek, onlarla birlikte hareket etmemelerini sağlamak ve yanına çekmek. Bunun için de Goralılara tam yetki vererek, polis ve askerlerini de kullanıma sunarak, bu işi halletmiş olacaktır.

Arnavutlar JNA'ya asker olarak çocuklarını göndermeme kararı alınca Goralılar da bu kararı uygulamaya katıldılar. Önce askerlikten kaçmanın yollarını aramaya başladılar, bu durumu farkedenden Milošević, hemen siyasetini kullanarak bahsettiğimiz yerlere yetki verdiği Goralıları getirerek kendi tarafına çekebilmiştir. Goralıları askere almak için, büyük çoğunluğu askeri subay olarak görevlendirmişlerdir. Böylece Goralıları asker olarak, yeni Yugoslavya'da görebilirdiniz. Bunların çoğunluğu yollardan ve ev baskınlarından zorla alınıp askerlik şubelerine götürülenler olmaktadır. Goralılar askere gitmelerine rağmen orada da ayrımcılığa tabi tutulmuşlardır. İkinci sınıf insan muamelesi görerek, askeriyede en kötü şartlar altında askerlik görevlerini yerine

²⁹² Orlović, Slaviša, **Rezultati presedničkih izbora 1990 u Srbiji / 9 decembar 1990 /**, Izveštaj Republičke izborne komisije, 1990. Ayrıca bkz. <http://www.politikolog.com/SrbijaPredsIzbora.pdf>, (17.01.2011)

²⁹³ Meleqi, Hajriz, a.g.e., s. 84.

getiriyorlardı. Sırp ve Karadağlı askerlerin eline silah verilmesine karşın Goralılara silah verilmezdi; “*siz silah taşımanız, silah taşımanız tehlikelidir, size daha kolay taşımanız için süpürge veririz, hem siz hem de biz rahat oluruz*”²⁹⁴ diyerek Goralılara tuvalet temizleterek, bulaşık yıkatarak, çamaşırhane ve kazan dairelerinde çalıştırarak askerlik yaptırıyorlardı.

Doğu Blok’unda ve Komünist devletlerde devam eden çözümlerin sonucu olarak Arnavutluk’ta da 1997 yılında isyanlar patlak vermiştir. Komünist sistem ve rejim karşıtlarının Arnavutluk’ta yarattıkları durum bölge için tehlikeler arz ediyordu. Özellikle Sırbistan’ın Kosova bölgesi için büyük tehlikelerin kapıda olduğu açıktır.²⁹⁵ Arnavutluk’taki çatışmaların ardında askeri kışlalar, polis karakolları ve resmi kurumlar yağmalanmış, her şey kontrol dışına çıkmıştır. Böyle olması Sırbistan içindeki tehlikeleri arttırmıştır, çünkü Arnavutların eline çok sayıda silah ve muhımat geçmiştir. Bunun Kosova’daki Arnavutlara gitme ihtimali de vardır ve Kosova içinde de Sırpılara karşı oluşan direnişin destekleyicileri olarak Arnavutluk’taki isyancılar onların imdadına koşmuşlardır.²⁹⁶

Daha önce Milošević’in planının dışında olan olaylardan biri de Makedonya’nın bağımsızlığı ilan etmesi olmuştur. Arnavutları arkadan tutma planı suya düşünce, Milošević yeni bir stratejinin peşinde koşmaya başlamıştır. Bu strateji Gora ve Goralılar üzerindedir, yukarıda sıraladığımız siyasi ve stratejik kadrolaşmanın ardından Milošević’in Kosova’yı tutması Gora üzerinden gerçekleşecektir. Goralılar uzun vadeli düşünmediği için yanlış oyun içine girmişlerdir. Kendilerine yansıtılan politikaları ve içinde buldukları durumların yaratacağı sonuçları hiç değerlendirmeden bazıları Milošević’in kuklaları haline gelmiştir.

Stratejik olarak Gora üç sınırın kesiştiği yerde ve Arnavut kazanının ortasında olduğu için Milošević hem Kosova’daki Arnavutlara hem de Arnavutluk’taki ve Makedonya’daki Arnavutlara karşı burasını iyi kullanmaktaydı ve bütün bağlantı yollarını kesmişti²⁹⁷. Stratejik yerlerin korunması ve savunulması için Milošević Bosna

²⁹⁴ Hadžisin, Velid, Dönemin Goralı askeri, askerliğini Priştine’de yapmış, şu andaki görevi, Dragaş Belediyesi Meclis üyesi, **Milišević döneminde askerlik yapmak**, konulu görüşme, Dragaş Belediyesi Meclis salonu, 27.05.2012. saat 11: 30

²⁹⁵ Novaković, Igor, Srpsko-Albanski Odnosi: **Pogled Iz Albanije, kolekcija intervju**, ISAC Fond, 2011, s. 33.

²⁹⁶ Vidović, Sandra, Diplomski Rad, **Utjecaj Ruske Federacije Na Sigurnost Jugoistočne Europe**, Fakultet Političkih Znanosti, Studij Politologije, Zagreb, siječanj 200, s. 32-33.

²⁹⁷ Izveštaj/Rapor, Human Rights Watch, a.g.y., s. 66.

Hersek'te paramiliter milliyetçi ve Çetnik askerleri ile Bosna savaşına katılan birliklerini Gora bölgesindeki Arnavutluk sınırı boyunca konuşlandırmıştır. Bu paramiliter birlikler, hem Arnavutlara karşı kullanmak üzere hem de bölge halkına korku ve baskı yaratmak için buraya özellikle getirilmiştir. Zaten Gora halkı bunları kardeş olan Boşnaklara karşı işledikleri katliamlarından tanımışlardır.²⁹⁸ Siyasi, dini baskı ve huzursuzlukların içinde böyle askerlerin getirilmesi zaten vahim olan durumu daha da kötüleştirmiştir; insanların istedikleri gibi hareket etmeleri yasaklandı, hayvanlarını olatmaları, tarlaya gitmeleri yasaklandı, en kötüsü de gece baskınlar düzenlendi, bunların bir özelliği de Goralı polisler, amirler ve askeriye yeni alınan Goralı subaylar tarafından gerçekleştirilmesiydi.²⁹⁹ Kendi halkına böyle davranmakla gerçekleşen zulüm ve baskılar başkalarına hizmet etmekle gerçekleşmektedir. Kendi halkının sonunu hazırlamakta olan işbirlikçi Goralılar, halkının geleceğini yok etmekteydi, zaten en acı olan durum da bu olsa gerek .

Goralıları böyle kullanmakla Sırlar bir taşla iki kuş vurmuş oluyordu. Şimdiye kadar beraber olan iki halk ya da topluluğu birbirine düşürerek, birine karşı güç kullandırarak, birbirine eziyet ettirerek³⁰⁰, amaçlarına çabuk ulaşıyorlardı. Sırlar kendi ellerini kirletmeden bu bölgedeki harekâtı kolayca yönettiler. Bir gün Kosova'yı kaybedeceklerini bildikleri için Goralıları ve bazı Arnavutları kullanmışlardır. Bu politikalar, Yugoslavya'nın dağılması esnasında, daha sonra Kosovalı Arnavutların kurdukları UÇK* ve Kosova savaşı dönemlerinde yürütülmüştür. 1999 yılında NATO'nun Yugoslavya harekâtında Milošević Kosova'yı boşaltmakla ve Arnavutları sürgüne göndermekle yetindi, oysa aynı durumu Goralılar üzerinde farklı şekilde uygulamıştı. Arnavutları silah zoruyla sürgüne göndermiş silah zoruyla Goralıları silahlandırmıştır, her iki halka iki seçenek sunulmuştur: Arnavutlara, “Ya memleketlerinizi terkeder Arnavutluğa giderseniz, ya ölürsünüz.”; Goralılara “Ya silah alırsınız, ya ölürsünüz”.³⁰¹ Doğal olarak her iki taraf da yaşamak ve ölmek için

²⁹⁸ Hotić, Suvad, **Rat u Bosni: Zapisi & Sjecanja**, Indiana: AuthorHouse, Bloomington, , 2010, s. 27.

²⁹⁹ AKTERI, Kratke biografije, **Ko Je Vladao Zemljom Srbijom U Deceniji Njenog Posrnuća?**, on yıl sonrası, Ana haber, 10 ekim, Režim Slobodana Miloševića - TV b92. 10. oktobar 2010. 19:00

³⁰⁰ Dragović-Soso, Jasna, **Zapadnjačka Politika prisile i Miloševićev Režim**, Goldsmiths Research Online Article, 2003, s. 240.

Ayrıca bkz. Kitabın elektronik formatı, http://eprints.gold.ac.uk/3494/1/POL_Dragovic-Soso_2003a.pdf (19.09.2011)

* “UÇK”, Kosova Kurtuluş Ordusu (KKO); Arnavut ça: Ushtria Çlirimtare e Kosovës, Sırpça OVK Oslobodilačka Vojska Kosova, 1990'ların sonunda Kosova'nın Sırbistan'dan ayrılması için savaşan etnik Arnavut gerilla harekâtıdır. UÇK Yugoslavya tarafından terör örgütü kabul edilmiş, oysa bir kurtuluş ordusudur.

³⁰¹ Major Šemić, 1990'lı yıllarda Prizren askeri bölge komutanı,

birinci seçeneği seçmiştir. Goralılar elindeki silahlarla savaşa katılmadı, sadece köylerini Sırbistan'dan gelen paralı milislerden korumak için kullandı, Arnavutlara karşı operasyonlara, baskınlara ve sürgüne göndermelere katılmayı reddettiler ve katılmadılar.

Savaşın bitmesiyle Sırp lar kullanmış oldukları insanları bırakarak askeri konvoylarla Sırbistan'a geçişler, ama Sırbistan'da evleri olmayan Goralı subaylar, polisler ve yöneticiler Gora'da kaldılar. Yaptıkları yanlarına kalmadı bu sefer. Gora halkı bu insanları satılmış olarak değerlediriyordu ve bu satılmış insanlardan bütün Gora halkının çıkmaza girdiği bir vahim durum ortaya çıkmıştır. Birleşmiş Milletlerin 1244³⁰² sayılı kararıyla Kosova'ya barış güçleri yerleştirilecektir. Kosova'ya gelmeye başlayan BM barış güçlerinin yanısıra UÇK askerleri de Kosova'ya giriş yapmıştır³⁰³. Polissiz ve askersiz kalan Sırp işbirlikçisi Goralı yöneticiler bu sefer kendi canlarını kurtarmak pahasına kendi halkını bırakarak; Şar dağları üzerinden Makedonya'ya kaçarak oradan Sırbistan'a geçmişlerdir.

Savaşın bitmesiyle gelmesi planlanan huzuru bozmak için Sırp lar bu sefer farklı politikaları ve stratejileri uygulamaya koyarak bir kez daha sahneye çıkmışlardır. Kosova BM yönetimi altında iken kendi çıkarları için Goralıları tekrar sahneye çıkarmaya başlamışlardır. BM 1244 sayılı kararıyla artık Sırbistan, Arnavutluk ve Arnavutların yaşadığı Makedon sınırından uzaklaştırılmıştır. Artık Arnavutlara sınır ötesinde engel olacak Sırp kalmamıştır. Kendilerine daha yakın, daha güvenli işbirliği yapabilecekleri Arnavutlukla kapalı olan sınır kapıları açılmış, sanki ortada sınırın olmadığı bir durum yaratılmıştır.³⁰⁴ Belki de Arnavutların hayalindeki büyük Arnavutluğun önündeki en büyük ve en zor engel Sırp ların gidişiyle aşılmış oldu.

Gora'nın jeopolitik konumu nedeniyle bütün komşu devletlerin Gora ve halkı üzerindeki politikaları farklı olmuştur. Sırp lar 1999 yılında çamur içinde bıraktıkları Goralıları yeniden kendi tarafına çekmek ve istedikleri siyasetini sürdürmek için

³⁰² **BM 1244 sayılı karar.** 1999'da Kosova'ya NATO müdahalesi cereyan etmiş ve bunun ertesinde de 1999'da BM Güvenlik Konseyi toplanarak 1244 sayılı kararı almıştır. 1244 sayılı karar Sırbistan'ın toprak bütünlüğünün altını çizerek (aynı Kıbrıs'la ilgili 541 ve 550 sayılı kararlarda olduğu gibi), Kosova'da Kosova özerk yönetiminin yetkilerinin ihyasını da temin edecek geçici bir BM yönetimi oluşturulmasını ve yine NATO yönetiminde uluslararası askeri bir gücün Kosova'nın iç ve dış savunmasından sorumlu olmasını karara bağlamıştır.

³⁰³ Balsells, Sandra, Mayor Zaragoza, Federico, **Balkan In memorium, Intermón Oxfam Editorial**, Plan B Barcelona Press, 2002, s. 168.

³⁰⁴ **Kosova Veshtrim Monografik**, Akademia e Shkencave dhe e arteve e Kosoves, ASHAK, Prishtine, 2011, s. 250.

* "GIG" Partija Gradanska inicijativa Gore - Gora Halk Harekâti Partisi - Civic Initiative of Gora.

Gora'ya tekrar el atmışlardır. Kosova'da demokratik bir yapının inşa edileceğini bildikleri için Sırlar Goralıları kullanarak orada devlet çıkarlarını maksimum düzeyde temsil etmek için harekete geçtiler. Bölgenin konumu itibarıyla Arnavutların ortasında tekrar Sırp etkisini göstermek istediler ve kendilerini eski işbirlikçi Goralılar üzerinden temsil etme girişiminde bulundular. Bunun için de GIG* partisini kurdular. GIG partisi Sırbistan'da Sırp yöneticiler tarafından tüzüğü ve yönetimi hazırlanmış olan GIG partisinin kuruluşu ve kaydı Kosova'da gerçekleştirilmiştir. Partinin faaliyet alanı ise Gora bölgesidir. Bu parti Sırp politikasını ve isteklerini Goralılar üzerinden Kosova parlamentosuna taşıyacaktı.³⁰⁵

Kosova'da bulunan BM, UNMIK ve KFOR güçleri öncelik olarak Kosova'da barışı sağlamak istediler ve azınlıkları da koruma altına aldılar, çünkü savaş sonrası Kosova'da bulunan azınlıklara karşı küçük de olsa bir baskı görülebilirdi. Sırbistan döneminde Arnavutların hareketine katılmayan Goralılara karşı baskı fazlaydı. BM, UNMIK ve KFOR güçleri bunları korumakla ilgilenirken Sırlar boş durmadı. UNMIK yönetiminde Goralıları temsilen Kosova parlamentosunda bir kontejan ayrılmıştır, buna karşın Sırlara 10 yer ayrılmıştır.³⁰⁶ Sırlar, Goralı milletvekilinin Sırp parlamenterlerle beraber hareket etmesini sağlamak, Sırp milletvekilleriyle ve onların yürüttüğü politikanın arkasında olmak ve beraber hareket etmek için çalıştılar. Sırp politikasını istemeyen Goralılar kendilerini Boşnak kimliği altında Kosova siyasetinde temsil etmek üzere partilerini kurmuşlardır. Kosova kurumlarına entegre olmak ve bu devletin bir parçası olarak buralarda olduklarını göstermek için Kosova siyasi sahnesine çıkmışlardır³⁰⁷.

Kosovalı Arnavutlar Sırp siyasetinin yeniden Kosova'nın her hangi bir bölgesinde tekrar canlandırılacağını hesap etmeden, Sırlardan kurtulup kendi devletinin içinde rahatça yaşamının tadını çıkarmaya çalışırken, başkaları boş durmamıştır. Kosova

---

³⁰⁵ Orlović, Slaviša, **Kosovo i Metohija, pregovori, status, podela Kosova**, Adli makalesi, s.10. bak. <http://www.politikolog.com/files/Podela%20Kosova.pdf> (09.04.2012)

³⁰⁶ Uredba UNMIK-a , br.2001/33, **O İzbornoj Za skupštinu Kosova 2001**, član 4.3. c/a,

³⁰⁷ Šabotić, Esad, a.g.m.

Bošnjačke stranke na Kosovu su:

1. "SDA" -Stranka Demokratske Akcije
2. "BSDAK" -Bošnjačka Stranka Demokratske Akcije Kosova
3. "DRSM/DSB"- Demokratska Reformska Stranka Muslimana-Demokratska stranka Bošnjaka
4. "BSK/NBS"- Bošnjačka Stranka Kosova – Nova Bošnjačka Stranka
5. "SDP" Stranka- Demokratskih Promjena
6. "NDS" -Nova demokratska Stranka
7. "BUK"- Bošnjačka Unija Kosova
8. "USB" -Ujedinjena Stranka Bošnjaka

Arnavutlarının diğer toplumlara karşı önyargılı ve baskıcı davranmaları sonucu insanlarda korku ve memnuniyetsizlik gelişmiştir. Bu durum ister istemez bazı toplumların fertlerinin farklı siyasi yönere kaymalarına ve açık vermeden desteklemelerine götürebilmiştir.

Gora'nın stratejik konumundan faydalanmak isteyen ve buna göre dış komşu siyasetini oluşturmak isteyen Makedon hükümeti ortaya çıkmıştır. Makedon hükümeti Gora bölgesini kendi halkının yaşadığı bölge olarak tanımlamaya başlamıştır³⁰⁸. Gora'nın Makedonya sınırında olması ayrıca bir avantajdır. Gora halkının Makedonca dilini konuşması Makedonlar için ekstra bir fırsat doğurmuştur. Arnavutların ortasındaki bölgede kendi varlığını göstermek için Makedonlar bu jeostratejik bölgeyi sahiplenmeye başlamışlar, daha da ileri giderek asıl Makedonların Goralı olduğu ve aslı Makedonca dili olan dilin, şu anda Gora bölgesinde Goralılar tarafından konuşulan dil olduğunu iddia etmeye başladılar.³⁰⁹

Goralıların Makedon olduklarını ispatlama çabası siyasi ve stratejik olarak getirisi olan bir çalışmadır. Makedonya'nın batı kesimlerinde Arnavut yerleşimciler olduğu için, hemen arkasında Goralıların olması Makedonya için bir avantaj olurdu. Bu şekilde Arnavut çizgisini kesmiş olacaktırlar. Makedonya'daki demografik yapı durumun değişmesine neden olmuştur, Yugoslavya döneminde Makedonlar Arnavut, Türk, Torbeş ve diğer halklardan sayıca üstündü, bu üstünlüğü devlet yönetiminde hep korudular, kullandılar. Bağımsızlığını ilan ettikten sonra Makedonya'daki durumun değişmesine yol açtılar; bu sefer Arnavutların demografik yapıda yükselişe geçmesiyle dengeler yine değişmeye başladı.³¹⁰ Arnavutlar ikinci sınıf insan olmaktan bıkmıncaya dek Makedonların koltukları sallanmıyordu, oysa Arnavutların haklarını elde etmek için protestolara başlaması durumun değişeceğinin ilk işareti olmuştur. İlk etapta Makedonlar bunun ciddi bir durum olduğunu düşünmediler ve bu hareketleri önemsemediler. Oysa Arnavutlar giderek protestolarını güçlendirdiler ve olayların iç çatışmaya dönüşmesine neden oldular.³¹¹

³⁰⁸ Donski, Aleksandar, a.g.e., s. 19.

³⁰⁹ Browne, Wayles, **Serbo-Croat. In: Bernard Comrie, Greville G. Corbett (eds.), The Slavonic Languages.** London: Taylor & Francis, 2000, s. 383.

Ayrıca bkz. Videoski, B., **Dijalektite na Makedonskiot jazik**, MANU. 1999.

³¹⁰ **Seloto na Aahmeti, Političkata Ekonomija Na Međuetničkite Odnosi Vo Makedonija**, ESI, Berlin - Brussels - Sarajevo: Skopje i Berlin, 1-vi oktombri 2002, s. 17.

³¹¹ **Prevenција i Menadžiranje na Konflikti - Slučaj Makedonija- (Nova Bezbednosna Pradigma)**, Skopje: Bomat Grafiks, 2009, s. 110-115.

Çatışmalar Ohri Anlaşması'yla³¹² durdurulmuş; Arnavutlar haklarını elde ettikten sonra, Makedonların paniğe kapılmalarına neden olmuştur; eski gücümüzü yitiririz, sayı olarak da Arnavutlar bizimle aynı seviyeye gelirler, çıkış yolu Makedonya içinde bulunan Goralıları ve Torbeşleri Makedon Müslümanlarına yeni kimliklerini takmak ve ülke dışında Gora gibi bölgelerinde yaşayanları Makedon diasporası olarak göstermek için yeni strateji geliştirip uygulamaya koydular. Bu yeni stratejiye göre Goralılar Müslüman Makedonlardır³¹³, onlara vatandaşlık verilerek Makedonların sayıca Arnavutlardan üstün olmaları sağlanacaktır. Goralılar savaş sonrası ekonomik olarak çıkış yolu araştırırken Makedonya hükümeti tarafından Goralılara, Makedon vatandaşlığı ve pasaportunun verilmeye başlanması çok sayıda Goralının Makedon Müslümanı olduğunu beyan eden belgeyi imzaladıktan sonra Makedonya'ya yerleşmeye başlaması dikkat çekici bir gelişmedir. Makedonya bu politikayla kendi siyasi görüşüne yakın durumda olacılara destek sunarak Arnavutların sayıca üstün olmaya çalışmaktadır.³¹⁴

Kosova'nın uluslararası denetimde olduğu müddetçe azınlıklara tanınması gereken bütün hakları tanımak zorunda olacağını bilen Makedonya burada bir Makedon azınlığı olduğu kabul ettirerek Kosova iç siyasetinde kendine bir temsil olanağı yaratmak istemiştir. Eski Yugoslavya cumhuriyetinden doğan yeni devletlerin hepsi de Kosova'da azınlıklara sahiptir; Sırbistan, Bosna, Hırvatlar ve Karadağlılar ve en son bu politikayla da Makedonlar. Goralıların kimlik sorunu yaşadıkları tezi ortaya atıldıktan sonra, meseleyi manipüle etmek kolaylaştı. Ekonomik sıkıntıların çıkması da Makedon gibi tezlerinin kabul edilmesini kolaylaştırdı.

Makedonya'ya Avrupa Birliği'nin sağladığı serbest dolaşım, beyaz şengen vize uygulaması ve Makedon pasaportuyla Avrupa'ya serbest giriş, Avrupa'nın Makedonların politikasını desteklediği anlamına gelmiştir. Goralılara sağlanan Makedon vatandaşlığı ve pasaportu Goralıların Makedon Müslüman olmaları için açılan yol olarak tanımlanabilir.³¹⁵ Bu nedenle Goralılar Makedon siyasetinin hem iç hem dış politikasının bir parçası olmaktadır. Makedon devleti yayılmacı politikasını sadece

---

³¹² Mitrevska, Marina, Grozold, Anton, Bučkovski, Vlado, a.g.e., s. 147-151.

³¹³ Donski, Aleksandar., a.g.m.

³¹⁴ Andenovski, Janče, **Osuda na genocidot i odbrana na imeto**, Generalno Sobranije na svetski Makedonski Kongres Makedonija, časopis, XLIX Septembar br. 611. 2008, s. 7.

³¹⁵ <http://www.info-ks.net/2012042317238/vijesti/Goranci-s-kosova-postaju-makedonci.html>, alınma tarihi, (02.07.2012)

Gora bölgesinde yürütme imkânı bulmuştur. Gora ve Goralılar Makedon politikasının içinde stratejik öneme sahip bir konuma gelmişlerdir.

Eski Yugoslavya'dan ayrılan bağımsız devletlerin içinde kalan Goralılar, o devletin vatandaşı olmuşlar, ekonomik yaşayış yönünden ister istemez o devletin siyasetine girmişlerdir. Doğal olarak da herkes kendi geçiminin peşinde olduğu için, devlet Gora bölgesi ve Goralılarla ilgilenmeye başlamış ve böylece Gora, Balkanların stratejik konumunu artırmış bulunmaktadır.³¹⁶ Eski Yugoslavya cumhuriyetlerinin Gora'yla ilgilenmesi doğal sayılabilir ama Bulgaristan'ın Gora ve Goralılarla ilgilenmesi doğal sayılmaz. Eski cumhuriyetlerde bulunan Goralılar o devletin ayrılmaz parçasıdır, ama Goralılar Bulgaristan'da bulunmamışki Bulgarlar Gora'yla ilgilenin.

Bulgaristan'ın Gora bölgesi ve Goralılarla ilgilenmesi ayrı bir stratejinin ürünü ve ayrı bir politik durumu belirtmektedir. Bulgarlar da sahipsiz Gora pastasından bir şeyler koparmaya göz diktiler. Kimlik sorununun Goralılarda ortaya çıkması Bulgar hükümetinin ilgisini çekmiştir.³¹⁷ Bulgarların amacı, Goralıların Bulgar Müslümanları olduklarını dünyaya ilan etmek, Kosova'da bir Bulgar diasporası yaratmak, Kosova siyasetini yakından takip etmek, devlet çıkarlarını, dış politikasını buna göre şekillendirmek, diğer Balkan devletlerinin olduğu siyasetin içinde olmak ve herkes tarafından manipüle edilen Goralıları manipüle etmektir.

Neden Bulgarlar bu bölgeye el atmışlardır? Kosova sınırının doğu ve güneydoğu bölgesindeki yer, Goralıların yaşadığı yerdir. Balkan Savaşları esnasında küçük bir zaman dilimi içinde o bölgeye kadar gelmişler. Goralıların Arnavutlarla çevirili olduğu Arnavut dil bölgesinde olması, ancak Arnavutça konuşmaması, Slav dilinin Türkçe kelimelerle karışmış bir dil kullanması ve konuşması, bu dilin Bulgarcaya ve Makedon diline yakın bir dil olması, bu insanların Bulgar olduğunu ispatlamaya çalışmak için yeterli bir nedendir.³¹⁸ Kosova'da Bulgar kökenli insanlar olmadığından, Goralıları Bulgar Müslümanları olarak göstermek hem Bulgarların Kosova'da var olduğunu göstermek, hem de Kosova'da bir Bulgar diasporası yaratmaktır.

Boşnakların Bogomil olduklarını, Goralıların da 1990'lı yıllarda ve Kosova savaşı sonrasında Boşnak olduklarını ("Idrizi veruje da Goranci imaju najvece sanse da se

³¹⁶ Osmani, Jusuf, **Vendbanimet e Kosoves, Sharri (Dragashi)**, Shkrola, Prishtine, 2006, s. 13-15.

³¹⁷ 24 часа, новини, Агитират горани да станат българи, 22.03.2012, / 24 Saat günlük gazetesi, Ayrıca bkz. <http://www.24chasa.bg/Article.asp?ArticleId=1290999>, alınma tarihi, (02.07.2012),

³¹⁸ Мангалакова,Таня, **Нашенци в Косово и Албанија**, Софија: ИФО дизаун, ООД, 2008, s. 14.

odupru asimilaciji imaju, ako se pridruže većoj bosnjačkoj zajednici.”³¹⁹) anlatmaya çalışan tez aynı zamanda Bulgarların da ilgisini çekmiştir. Eğer Goralılar gerçekten Bogomillerdense o zaman Bogomiller şimdiki Bulgar topraklarında bulunmaktaydı. Demek ki Goralılar Bulgardır.³²⁰ Bu tezden yola çıkarak Bulgar devleti Gora’ya ve Goralılara ilgi göstermeye başlamıştır.

Bulgarlar da ulusal devlet çıkarları için Gora’ya ve Goralılara önem vermeye başlamışlardır. Gora’da Bulgar devleti hiçbir zaman olmadı, ama buna karşın Goralılar Bulgaristan’da varlar. Bulgar diasporası Kosova ve Gora’da yoktur, oysa Goralıların Bulgaristan’da diasporaları vardır. Goralılar Türkiye’ye göç ederken, şimdiki Bulgaristan topraklarında, o zamanki Osmanlı topraklarına, yerleşmişlerdir. Böyle olması Bulgar devletinin de buraya diaspora kurmasını haklı çıkarmaz ve bu son derece yanlıştır. Makedonya’nın arkasında, üç devlette bulunan Arnavutların arkada, önde ve yanda Gora’nın olması Bulgaristan’ın Balkan stratejisi için önemlidir.³²¹ Sırbistan ve Bulgaristan hem eski komünist sistemin bir parçasıydılar hem de aynı dine mensupturlar. Gora uzun süre Sırp hâkimiyetinde kalmasına rağmen Bulgarlar Gora’nın Sırp şemsiyesi altında kalmasını istemez.

Daha önce bahsettiğimiz nedenlerden dolayı Bulgaristan’ın Gorayla ilgilenmesi, Goralıların da aynı nedenler yüzünden Bulgaristan hükümetinin sunduğu kolaylıklardan faydalanmak için yanaşması anlaşılabilir. Ancak Bulgaristan Batılı devletler gibi ilerlemiş değil, ekonomik olarak güçlü değil, Goralıları çekecek hiçbir cazibesi yoktur. Ama Avrupa Birliği’ne girdikten sonrası Goralılar için sadece dağıtılan Bulgar pasaportu cazibeli olmaya başlamıştır. Pasaportu ve Bulgar vatandaşlığını Goralılar sadece geçiş aracı olarak kullanmak için almaktadırlar. (“Ljudi razmišljaju stomakom. Bugarska je država u EU, imati njen pasoš znači i slobodo kretanja, zapošljavanja, a u Gori se živi siromašno. A šta to za Bugarsku znači? Ona od EU dobija velike donacije za svoju dijasporu. Što veća dijaspora, to više donacija, a ljudi koji uzimaju bugarske

---

³¹⁹ İdrizi, Sadik, **Goralıların asimilasyona karşı durmaları Boşnak topluluğuna geçmeleriyle gerçekleşeceğine inanıyorum.** BH Muslim Monitor, Olivera Stojanovic iz Dragasa, Gora’da gerçekleştiği reportajları, Gašenje zajednice kosovskih Goranaca, Zadnji put obnovljeno Nedjelja, 28 Septembar 2008.

³²⁰ Ivanov, Jordan, **Bogomilski knigi i legendi**, Sofija, 1925, s.40.

³²¹ Таня Мангалакова, a.g.e., s. 124.

pasoše su samo statistika” izjavila je Duda Balje, poslanica u kosovskoj skupštini u emisiji “Slobodno srpski”.³²²)

Hiç bir Goralı, Bulgar hükümetinden aldığı pasaportla kendini Bulgar görmedi, bu pasaportu sadece Avrupa devletlerine sorunsuz gitmek için geçiş aracı olarak kullandı. Pasaport ve vatandaşlık başvurularında önce Bulgar Müslümanı ve Bulgar kökenli olduğunu beyan eden kâğıdı imzaladıktan sonra, otomatikmen Balkanlarda ve Avrupa’da Bulgar Müslümanı olunmaktadır. Bulgaristan, Kosova Cumhuriyeti’nde Bulgar vatandaşlarının olduğunu, Balkan devletlerine ve Avrupa’ya kendi çıkarları için göstermeye çalışacaktır. Ayrıca diğer Balkan devletlerine bu siyasi sahnenin içinde kendisinin de olduğunu söylemeye çalışmaktadır. Gora ve Goralılar hakkında Bulgar ve Makedon hükümetlerin yürüttüğü politikalar Sırbistan’ın karşı çıkmasına ve tepki göstermesine neden olmuştur.

Sırlar diğer Balkan devletlerinin Gora ve Goralılarla ilgilenmesini hazmedemedi, çünkü yıllarca kurmaya çalıştığı sistemi, emek verdiği ve uğraştığı planlarının bu şekilde yıkılmasına müsaade etmek istemedi. Bir ara Sırp hükümeti “Goranci su naš narod i samo nama pripadaju, vlada Bugarske i vlada Makedonije neka se okače da Gorancima davaju dvojno drzavljanstvo”³²³ (Bulgar ve Makedon hükümetleri Goralılara çifte vatandaşlık vermeyi bıraksınlar artık, Gora halkı bizimdir ve sadece bize aittir). Ama Bulgar ve Makedon hükümetlerinin durdurulması mümkün değildir. Çünkü fakir ve yönünü kaybettirilmiş bir halkı, bir şeyler vererek kullanmak çok kolaydır, bu doğrultuda Sırlar Goralıların yolunda duramaz. Çünkü Goralılar farklı bir devletin himayesi altında, Kosova’da, Sırp polisin, askerinin, hükümetin ve devlet kurumlarının olmadığı yerdedir, tabii ekonomik olarak çıkış yolu ararken, sunulanlardan vazgeçmek olmaz. Gora halkı içinde bazı Goralılar sunulanların küçük bir bölümünü kullanmaktadır, bazıları ise buna karşıdırlar ve Goralıların bu durumda olmasını hiç hoş karşılamamaktadırlar.

³²² Balje, Duda, RTK tv, **Slobodno srski**, programında, Kosova parlamentosunda Goralı milletvekili Vakaf Koalisyonu, “İnsanlar midelerini düşünüyor, Bulgaristan AB ülkesidir, Bulgaristan pasaportuna sahip olmak, araç, hareket özgürlüğü ve istihdam elde etmektir, Goralılar yoksulluk içinde yaşamaktadırlar, Goralılara pasaportu vermek Bulgaristan için ne anlama gelir? daha büyük diasporaya sahip olmak demektir, ayrıca AB’den daha fazla para almak demektir. Bulgaristan pasaportunu alan kişiler sadece istatistik verileri oluşturur”. 25 Mart 2012 - 67.emisija 02.07.2012, saat 07:50

³²³ Ahmetovića, Behadin, Dragaša, Orhan i Ivanovića, Olivera, **Goralılar, Bulgar ve Makedon pasaportları almayın**, RTS 1 tv’sinde verdikleri demeçleri, yayını. Vesti (anahaber) subota, 28. apr 2012, 09:37 -> 09:56,

Sırp; diğer devletlerin gösterdiği çabaların neticesini Kosova'daki parlamento ve yerel seçimlerde görmüşler ve bunun önünü kesmek için kendi stratejilerinde Goralıları Kosova politikasında Sırp partilerin ve Sırp şemsiyesinin altında toplamaya çalışmışlar. Sırp'ların parayla Goralılar üzerinde yaptıkları yatırımın meyvesini seçimlerde karşılık olarak görmek için uğraşmışlar, Goralılar Sırp partilerini desteklemekle Kosovalı Sırp'ların daha fazla milletvekiline sahip olmasına yol açmışlardır. Kosova'da şimdiye kadar uygulanan seçim sisteminde, azınlıklar için ayrılan kontejanın dışında da fazla oy alınması durumunda fazla milletvekilinin çıkarılmasına izin veriyordu³²⁴. Makedonya ve Bulgaristan'ı destekleyen bir Kosova partisinin seçimlere katılmasıyla, daha önce Goralılara verilen vatandaşlığın ve pasaportun karşılığı istendi, bir partiyi desteklemek ve oy vermekle mükellif kılındı. Bu durum da Sırp'ların oylarının azalmasına ve parçalanmasına neden olacak, Sırp milletvekillerinin azalmasına yol açacak.

Bosna Hersek bu sahnenin içinde olmasına karşın pek de etkili değildir, çünkü Bosna Hersek'te Kosova'daki multi etnik yapısı, üçlü etnik eşit düzeyde olan halkların oluşturduğu üçlü başkanlık siyasi sisteminin her toplumun temsilcisinin karar alma ve karar verme durumunda, her üç kişiden onay çıkması gerekmektedir.³²⁵ Bosna'nın çıkmaz siyaseti önce kendi vatandaşları için iyi değildir, Goralılar için nasıl iyi olsun, Boşnak tarafının Goralılara desteği tam olsa da diğer etnik gruplardan destek almayınca hiçbir konuda Goralılara katkı sunamamaktadır. Goralılar için Bosna'nın çıkmaz siyaseti pek de yararlı olmaz. Boşnakların Goralılara bakışı Sırp ve Hırvatlardan farklı olmasına rağmen, yapabilecekleri şeyler çok sınırlıdır.

Goralı öğrencilere Kosova savaşı sonrasında Bosna'da okuma izni verilmemekteydi, Boşnak Müslümanlar bunu aşabilmek için çaba gösterdiler ama yasaların verdiği kısıtlı imkânlar Goralıların Bosna'da eğitim görmelerine engel olmuştur.³²⁶ Kısacası Bosna kendi içindeki sorunları, siyasi krizlerini ve sistemini gelecek için halledemedi, ekonomik olarak fazla gelişemedi. Bosna da Kosova halklarının karşılaştığı sorunların aynısıyla boğuşmaktadır. Goralılar Boşnak Müslümanlarla dini, kültürel ve sosyal yönleriyle aynı kaderi paylaşan halklar olarak Balkan Yarımadasında belki çıkmazın

³²⁴ Kosova'da genel seçim kanunları, **Zakon, O Opštini Izborima u Republici Kosova**, Zakon br.03/L-073, Član 111. 1. a, 5. jun 2008. Godine,

³²⁵ **Poslovník o radu Predsjedništva BiH**, Bosna Hersek üçlü başkanlık sistemin çalışma tuzuğu, Član 9. (Ovlaštenja članova o radu Predsjedništva)

³²⁶ Aga, Şerif, **Kosova savaşı sonrası, 1999-2000 yıllarında Bosna'da okumak istemesi**, Dragaş Belediye Meclis Başkan yardımcısıyla, görüşme, makam odası, 09.10.2011. Saat. 09:25.

içindeler. Varlıklı kardeş yoksul kardeşine yardımcı olur, oysa bu durumda bu iki kardeş de varlıklı değil ki.

Türkiye Gora'nın gerçek varisi olmasına rağmen, Balkan devletleritarafından ve Balkan siyasi sistemlerinin içinde Gora'ya ve Goralılara uygulanmakta olan siyasi sahnenin dışında kalmıştır. Oysa eski Yugoslavya'nın dağılmasıyla Kosova Özerk bölgesi Sırbistan Cumhuriyeti'nin sınırları içinde kalınca Türkiye Goralı Türkler konusunda aktif rol oynamalıydı. Türkiye Sırbistan'ın iktidar olduğu dönemde Türk ve Müslüman karşıtı politikasına karışmadı.³²⁷ Dönem Türkiye'nin kendi çıkarları için temelleri tam atması gereken dönemdi ama Türkiye bu konuda uzakta kaldı. Çözülmenin başlamasıyla eski Yugoslavya'da özellikle Kosova'da yaşayan Müslüman halklar için umut doğmuştu, uzun süre çektikleri Türkiye özlemine kavuşacakları günü beklemeye başlamışlardı. Türkiye Yugoslavya'nın bütünlüğünü savunmaktaydı. Yugoslavya'dan ayrılan devletlerin Birleşmiş Milletler tarafından tanınmasıyla, bu sefer Türkiye, yeni Yugoslavya'yı oluşturan Sırbistan ve Karadağ devletinin sınırlarını ve bütünlüğünü savunmaktaydı.³²⁸ Türkiye'nin bu politikanın izinde gitmesi, Milošević'in elini güçlendirmiştir, bu politikalarla daha da saldırgan olmasına bir şekilde izin vermiştir.

Bosna'nın bağımsızlığı ve savaş esnasında Boşnaklar, Türkiye'den beklediği siyasi desteği göremedi. Türkiye'nin aynı bakışı Kosova'da da devam ettirmesi buradaki Arnavut, Türk, Goralı ve diğer azınlıkların bakış açısının ve siyasetinin yönünün değişmesine neden olmuştur. Türkiye'nin gösterdiği tavırlar ile halkların beklediği tavırlar farklıydı. Türkiye diyalogun geliştirilmesi ve barışın kurulması için çabalarken, Yugoslavya'daki Müslümanlar Türkiye'nin anayurdu olarak bu halkların arkasında durmasını beklerlerdi. Bu arka durma politikası çıkmayınca, Goralılar ve Türkler kendilerini farklı siyasi sitemlerin içinde buldular ve halkın uzun vadede zarar göreceği siyasi akımların ve politikaların parçası olmaya başladılar.³²⁹

Arnavutluk Balkanların sessizi, kendi halinde bir devlet, diğer devletlerle bağlantıları olmayan, komünist sistemin içinde kendine kapanık yürüttüğü siyaseti, dönemin içindeki durumu kendi vatandaşları ve azınlıklar için ne olduğu bilinmemekteydi. Şar

³²⁷ Kenar, Nesrin, **Yugoslavya**, Palme Yayıncılık, Ankara, 2005, s. 500.

³²⁸ Özkürkçü, Gazi, **Balkanlar'ın coğrafi Konumu, Bölgenin Jeopolitik Jeostratejik özelliklerinin, Bölgedeki Güç ve Rekabet mücadelelerine olan etkileri: "Balkanlar ve Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu"**, Hak Yay, Aralık, 1998, s. 12.

³²⁹ Mcgeary, Johan, **Kosovo, Kosovska Kriza**: Strašna Istina Ratni Zločini, kitabın içinden, Ayrıca bkz. Karčić, Fikret, **Muslimani Balkana Istočno Pitanje**, u **XX Vijeku**, a.g.e., s. 238-248.

dağlarının Gorası çoğunlukla Yugoslavya'nın Kosova ve Makedonya sınırların içinde kalıyordu. Gora topraklarının büyük çoğunluğu bu bölgelerini kapsamaktaydı, diğer kısmı ise Arnavutluk sınırları içinde kalmıştır. Bir avuç Goralı insan Arnavutluk için bir şey ifade etmiyordu. Zaten dağlık bölgede ve sınırda olduğu için, bu halka Arnavutluk tarafında da ilgi gösterilmiyordu. İkinci sınıf insan muamelesi yapılıyordu.³³⁰ Arnavutluk'taki Goralıların, Goranca konuşmaları yasaklanmıştı. Okullardaki eğitimlerde resmi dil Arnavutça olarak okutulmaktaydı. Taşındıkları Türk Müslüman kültürünü yok etmeye yönelik yapılanmalar ve asimilasyon politikaları yüzünden Goralıların taşıdığı Türk Müslüman isimlerini artık çocuklarına vermiyorlardı, onların yerine Arnavut isimleri görevliler tarafında verilmekteydi.³³¹

Bütün bunları Arnavut hükümeti Goralılara karşı bilinçli bir politikanın sonucu olarak yapmaktaydı. Arnavutluk Gora'nın Balkan Yarımadasında stratejik bir yerde bulunması nedeniyle özellikle Tito Yugoslavyası'ndan daha sonra Milošević'in Yugoslavyası'na karşı bu bölgeyi kalkan olarak kullanmak istemiştir. Arnavutluk Goralı insanları asimile etmek, diğer Goralılarla ve halklarla irtibatlarını ortadan kaldırmaya yönelik politikalar uygulamaktadır. Arnavutluk halkı demokrasi için ayaklanmaları halindeyken Goralılar da bu ayaklanmalara katılmıştır. Çoğu Avrupa'ya göçmen olarak kaçmış, kalanlar ise halen eski uygulamalara benzer durumlarla karşı karşıya kaldılar³³². Halen kendi dilinde eğitimi görememekte, sosyo-ekonomik ve kültür açısından bu bölgede pek büyük ilerlemeler yapılmamıştır. Kısacası Müslüman halktan ateist bir toplum yaratılmış durumdadır. Yeni yeni Goralı köylerinde camiler inşa edilmeye ve yaptırılmaya başlanmıştır ki; o da dışardan gelen yatırımcıların yaptığı yatırımlardır.

Arnavutluk için Gora ve Goralılar pek de büyük bir sorun değildir. Kendi sınırları içinde yaşayan Goralılardan çekinmez ama buna karşın Kosova ve Makedonya'daki Goralılar için aynı şeyleri söyleyemeyiz. Çünkü bu taraftaki Goralılar demokratik haklarını daha iyi kullanmaktadırlar. Belki bir gün Arnavutluk'un büyük devletinin oluşmasına engel sayılabilir Gora bölgesi, çünkü Gora'nın sınır boyu olduğu yerdeki sınır kapılarını kaldırmak ve bu iki devleti birleştirmek niyetinde olduğu için buraya özel bir önem verilmeye başlanmıştır. Büyük Arnavutluk devletini oluşturmak için bütün engelleri şimdiden ortadan kaldırmayı istemektedirler.

---

³³⁰ Dokle, Elmaz, a.g.e., s. 208.

³³¹ Нохха, Mehmet, a.g.e., s. 86.

³³² Ловичић, Биљана, **Гора чува Горанце од заборава**, субота, RTS rtv, 05. сеп 2009, yayını, 10:56 -> 17:31.

2.2. Balkan Siyasi Kargaşasında Gorahların Bakışı ve Yorumları

Bu bölümdeki yazacağımız konular, yazılar ve görüşler; Gora ve Goralılarla yaşlı, orta yaş ve gençlerle yüz yüze yaptığımız araştırmalar, mülakatlar ve görüşmelerdir. Kâğıda yansıtılan görüşler Gora halkına aittir. Görüşleri sorduğumuz insanların söyledikleri şu beş soruya cevap olarak gelmiştir:

1. Goralıların kimliği konusunda düşünceniz nedir?
2. 1912’de ve sonrası Goralıların Türkiye’ye göç etmelerinin nedenleri nelerdir?
3. SHSK ve Tito Yugoslavyası’nda Goralıların konumu nasıldır?
4. Yugoslavya’nın dağılma süreci ve Kosova savaşındaki durumu nasıldır?
5. Kosova Cumhuriyeti’nde Goralıların yeri nedir?

2.2.1. Gorahların Kimliği Konusunda Düşünceniz Nedir?

En can alıcı soru, Goralıların menşeinin, kimliğinin ne olduğunun sorulmasıdır. Goralıların kimlik konusunda yaşadıkları problemler ortadadır. Goralılarda kimlik sorunu başından itibaren, devlet politikalarından, siyasi elitlerden, başka uluslardan kaynaklanmaktaydı. Son zamanlarda dış devletler ve güçler bu yaklaşımlarını devam ettirmişlerdir. Kimliğinin ne olduğunu Goralılara sorduğumuzda, başlangıçta bir kaç kimliği ele aldıktan sonra, genel olarak bir kimlik üzerinde duruluyor. Şimdiki durum her devlet tarafından atılan tezlerin, kimlik olarak Goralıları sahiplenmesine ve o kimliğin mensubu olduğunu, genel izlenimi olarak, ortaya çıkarmaktadır.

Goralıların öncelikli olarak, Tito döneminde yaratılmaya çalışılan yeni ulusu kimliğini söyleyiverir: “Ben Müslümanım”. Devamını oynadığı takıma göre (hangi devletten çıkarı varsa onun tezini desteklenmekte) “ben Goranın, ben Goranac, ben Goranec, ben Bošnjak, ben Turçin, ben Albanec ve ben Torbeş” der. Osmanlı döneminde Goralılar Müslüman olarak kimliklerini söyleme ihtiyacı hissetmiyorlardı. Sırpaların gelişini takip eden zamanda, Goralılar gelecekte karşılaşacakları sorunları ve başlarına gelecekleri sanki bildiler ve 2/3’si hemen Türkiye’ye göç etti. Kalanlar kendilerine karşı uygulanacak olan asimilasyon politikalarıyla ve dayatılan kimliklerle karşılaşacakları topraklarda kalmışlar ve yaşamaya devam etmişlerdir.

Sahip oldukları ve zaman içinde taşıdıkları kültürü, gelenekleri, görenekleri, adetleri, sosyal yapısı ve yaşayış tarzı Goralıların Türk boylarından olduğunun en büyük ispatıdır. Osmanlı'nın bölgeye hâkim olması ile başlayan İslama geçişler, yerleşen İslam kültürünün getirdiği uygulamalardan etkilenmiş olduklarını söyleyemeyiz, çünkü Goralılar şimdi de eski Türklerin adetlerini halen kullanmaktadırlar. Hep hayvancılıkla uğraşmaları, hayvanlarını otlatmak için bir yerden diğer yere geçmeleri, bunu 1999 yılı Kosova Savaşı'na kadar sürdürmeleri bunun kanıtıdır. Goralılar dağınık olarak, küçük gruplar halinde her devlette bulunurlar, hayatlarını bu şekilde devam ettirirler. Kendilerine sunulan imkânları çıkarları doğrultusunda kullanmak için, global dünyada, kendileri için hayal ürünü olan farklı ülkelerden ve hükümetlerden çıkarılan tezlerin etkisi altında kalırlar.

“Bizler Goralı Müslümanız, şimdiye kadar çok sayıda devleti, baskıları, asimilasyonları, kültürden ve dinden döndürme politikalarını gördük, hiçbirine boyun eğmedik, kültürümüzü, tarihimizi ve dinimizi koruduk ve kaybettirmedik, dimdik ayakta bu günlere geldik. Ekonomik olarak Gora'da hayatlarımızı devam ettirmek şimdilik mümkün olmadığı için, çevre devletlere dağılmış bulunmaktayız. İş bulup orada kalmamız için onların politikalarını destekler yönde hareket etmek zorundayız. Hiç bir zaman bizi etiketlemeye çalıştıkları gibi değiliz de olamayız da. Bizim vatanımız Türk yurtlarıdır ve anavatanımız şimdiki Türkiye'dir, başkası olamaz”. Sözleriyle Goralılar görüşlerini ve kimliklerini anlatmaktadırlar.

2.2.2. 1912'de ve Sonrası Goralıların Türkiye'ye Göç Etmeleri Nedenleri Nelerdir?

Bu dönemde göçlerin olmasında kimliğin rolünün büyük olduğunu söyleyebiliriz. 1912 senesine kadar Goralılar böyle sorunlarla karşılaşmadığı için yerlerinden kalkıp gitmeleri için hiç bir nedenleri yoktu. Ama daha sonra Sırp tarafından gelen baskılar ve korkunun getireceği kimlik sorununu yaşamamak için Goralıların 2/3'ü Anadolu'ya göç etmek zorunda kaldılar.

Kimlik ve korkunun dışında Goralılar, bir kaç nedenden dolayı Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır; önce Osmanlı idaresinin, askerlerin, memurların ve din adamlarının gitmesi, Goralılarda korku ve panik yaratmıştır, farklı dine mensub olan Sırpların hâkimiyeti altında kalmamak için haklı nedenleri vardı zira Sırpların öç alma

girişimleri boy göstermeye başladı ve bu da göçün bir diğer nedenidir. Restelica köyünde katliamın yapılması, buralarda hayatın artık çok zor geçeceğini düşündürmüş ve Goralılar harekete geçerek göç etmeye başlamışlardır.

Ekonomik olarak Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde açıcılık zanaatıyla uğraşmaları, oralardan Gora'ya dönmek zorunda kalmaları ayrı bir yük ortaya çıkarmıştır. Gora'da ve bölgede iş yapma imkânları kalmayınca göç kaçınılmaz oldu, zaten hayvancılıkla uğraşan Goralıların hayvanlarının hem Sırp askerler hem de Arnavut çeteler tarafında çalınıyor olması göçün bir başka nedenini yaratmıştır. Siyasetin yarattığı kötü durumdan kurtulmak isteyen Goralılar çareyi Osmanlı Devleti'nin peşine düşmekte bulmuşlardır.

Balkan Savaşlarının bitmesiyle, artık bölgeye Osmanlı Devleti'nin dönmeyeceği görüşünün Goralılarda hâkim olması göçü hızlandırmıştır. I. Dünya Savaşı'nın başlaması Goralılarda küçük bir umudun doğmasına yol açmıştır. Goralılar Çanakkale Savaşı'nın olduğu Çanakkale'ye, vatanı ve dini kurtarma adına Gora'dan kalkıp, yeni devletlerin sınırları olmasına rağmen, tabur olarak gitmiştir. Osmanlı ordusuyla tekrar Gora'ya dönme umutlarıyla başlayan savaş macerası hiç kimsenin dönememesiyle sonuçlanmıştır. Böyle olması, şehit düşenlerin ailelerinin çoğunun son hamle yaparak Anadolu'ya göç etmelerindendir. Zaten bir avuç olarak Gora'da kalan insanların, ne olacağını bilmedikleri yeni hayatlarında korku içinde başlarına geleceklerini beklemekten başka çareleri yoktu.

2.2.3. SHSK ve Tito Yugoslavya'sında Goralıların Konumu Nedir?

Yeni kurulan devlete üç büyük ulusun öncülük ettiği ve üç ulusun ortaklaşa taşıdığı isim verilmiş ve diğer ulusların ve halkların içinde barındığı bir Krallık sistemiyle yönetilmeye başlanmıştır. Baştan itibaren diğer ulusların ve halkların paylaşacağı kadere Goralılar da ortak olmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğu her taraftan baskı görmeye başladı. Balkanlardaki karışıkların olduğu bu dönemde Obrenović hanedanlığının Müslüman halklara yaptığı kötülöklere karşı 1918 yılında kurulan SHSK devletinde Müslümanlar daha rahat ve demokratik bir şekilde yaşamaya başlamış ve yaşamaları kolaylaşmıştır.

Daha önce dükkânlarından ayrılıp Gora'ya gelip de Türkiye'ye göç etmeyen Goralılara, tekrar dükkânlarına dönme imkânını sağlanmışır. Bu durumu yeniden hayata dönen olarak gören Goralılarda sevinç ve umut yaşanmıştır ve geleceğe olan inançları

artmıştır. Şer'i mahkemelerin SHSK'da açılması umutlarını bu devlete bağlamalarının ikinci nedeni olarak sayılmaktadır. Goralılar ekonomik olarak küçük de olsa biraz gelişmeye başlamış ve bu durum farklı bir konuma geçmelerine yol açmış. Ama Goralılarda eğitim sisteminin geliştirilmeye başlanmasıyla asimilasyon politikaları da devreye girmiş ve etkileri, sonuçları yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamış.

II. Dünya Savaşı'nın bölgede getirdiği katı ideolojik sistem, Goralıları, siyasi görüş olarak sistemin bir parçası haline getirmiş ve bu durumu sağlamlaştırmıştır; bu yüzden sistemin çökeceği zamanlarda bile bu ideolojinin etkisi altında kalmışlardır. Savaş sonrası uygulanan kadro oluşturma politikası Tito Yugoslavya'sında etkili olmuş, Tito sonrası Milošević döneminde ise daha etkili olarak uygulanmıştır. Bu etkileri Kosova savaşı sonrası, UNMIK ve Kosova Cumhuriyeti'nde görmekteyiz. SHSK döneminde başlatılan asimilasyon Tito ve Komünizm döneminde de artırılarak Gora halkının genelinde uygulanmış, toplumun bazı değerleri yok edilmiştir. Yarım asır boyunca uygulanan asimilasyonun büyük ölçüde başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Tam olarak yok edemeseler de büyük tahribatlar yaratmıştır. İlk demokratik ve çok partili sisteme ve özyönetime geçilmesiyle, Goralıların istenilen düzeyde asimile edilemediği görülmüştür. Goralılar yeni kurulan siyasi akımlara yönelmişler, İslam dinini savunacak ve sahip çıkacak olan partilere destek vermişlerdir.

Bu durum Komünist sistemi yöneten Sırp ve Milošević'i hiç memnun etmemiştir. Uğruna onca çaba ve zaman harcadıkları Goralıları, yeni sosyalist anlayışın içinde bir anda kaybetmekte olduklarını farketmişlerdir. Milošević'le birlikte olmaya başlayan Goralılar parçalanacak, saflarına geçemeyenlere ise baskı altına alınacaktır. Bu durum Goralıları gruplara, farklı siyasi sistemlere, hatta bazı Goralıları kendi halkını yok edecek konumlara getirmiştir; Birbirlerine düşmüş olan Goralılar komşularla düşman konumuna getirilmişlerdir.

2.2.4. Yugoslavya'nın Dağılıma Süreci ve Kosova Savaşında Durumları Nasıldı?

Komünizmin ve Yugoslavya'nın çöküşünün başlaması, küçük halkların yok olma tehlikesiyle yüzyüze kalmalarına, parçalanmalarına ve eziyet altında yaşamalarına neden olmuştur. Zaten küçük bir topluluk olan Goralılarda çok partili sistem, onların farklı siyasi partilerin içindeki parçalı durumunu perçinlemiştir. Goralıların çoğunluğu SDA partisini İslami bir parti, İslamı yaşatmaya, kaybettirilen dini değerleri yeniden

getirecek olan bir parti olarak gördüğüp için destekliyorlardı. Öte yandan SPS, SPO ve HDZ gibi partileri komünizmi ve ırkçılığı savunan partiler olarak görüp onlardan uzaklaşıyor. Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Goralılarda oluşan birlik, kısa bir zaman içinde bozulmuş ve Goralılar başkalarının çıkarı ve hizmetleri için birbirine düşüp parçalanmışlardır.

Öyle ki küçük bir Goralı grubun Milošević'in saflarına geçmesi, sayıca fazla olan diğer grubun üzerinde karabasan gibi çökecek, kardeşleri ve aileleri birbirine düşürecektir, bu durum birilerini aşırı Sırp, Hırvat, Arnavut, Makedon ve Boşnak sevdalısı yapmıştır. Bosna savaşında, doğal olarak, Goralılar kardeşlerine karşı yapılan kötülükleri kabul etmeyerek buna karşı çıkmışlardır. Çocuklarını kendi Müslüman kardeşlerine karşı yürütülen savaşa katılmamaları için askere göndermemeye başlamışlardır. Sırpların bunları durdurmk için evlere gece baskınları düzenlemeleri olaylara ayrı bir boyut kazandırmıştır. Savaşın uluslararası arenada yarattığı durumu önce kendi sırtlarında hissetmişler ve ekonomik ambargo olarak bu dönem de bitmiştir. Siyasetle ilgilenmemişler ve siyasi partilerin içinde yer almamışlardı. Milošević'in partisinde ve yönetiminde küçük Goralı grup hem Kosova savaşı döneminde hem savaş sonrasında yaptıkları işlerle Goralıların geleceğini baltalamışlardır. Savaş esnasında Goralıların zorla silahlandırılmaları, Arnavutlarda farklı düşünmelere ve yanlış anlamalara neden olmuş ve Goralılara karşı öfkeli olmalarını sağlamıştır.

2.2.5. Kosova Cumhuriyeti'nde Goralıların Yeri

Balkanlardaki son savaşın getirdiği değişimler bütün ulusları, halkları ve grupları, özellikle de Kosova'da yaşayanları derinden etkilemiştir. Goralılar savaş sonrası Kosova'ya, zorlukların olduğu ve yaşandığı bir dönem olarak görmektedir. Milošević döneminde ellerini kirlenmeyen Goralılar Sırpardan kurtulduklarına memnun olamadıkları bir dönem geçirirler.

Savaş sonrası Goralıların Kosova içinde serbestçe dolaşamaması, kendi dilini serbestçe konuşamaması, bazı Goralıların baskı altında olması, insan kaçırma olayları, Goralıların başta gelen sıkıntılarıdır ve bunlar genelde Bosna savaşı sonrası Kosova savaşına kadar Milošević'in yönetiminde yaşanır. Ayrıca bu insanlar uluslararası kurumların Kosova'ya gelişini işgal olarak görürler. Uluslararası kurumların Goralılara, daha önce bütün devletlerde çiğnenen haklarını vermesi ve güvence altına alması, iyi niyetli

davranışlarından biri olarak görülmektedir. Arnavutların savaş sonrası Goralılara karşı gösterdiği yanlış duruş, tutum ve davranış tarzlarının zaman içinde değişmesi ve olumlu yöne dönüşmesi, Goralıların geleceği konusunda atılan olumlu adımlar zincirine eklenen bir halka olarak görülmektedir.

Kosova tek taraflı bağımsızlığını ilan ettikten sonra, Sırbistan tarafından talimat alan ve destek gören Goralı bir grup buna karşı çıktı. Kosova'yı Sırbistan'ın bir parçası olarak gördükleri için daha önce bahsettiğimiz kadrolar görevde kalmaya devam etmiştir. Kosova Cumhuriyeti'ndeki umut verici hareketlerin devam ettirilmesi durumunda Gora'da Goralılar için gelecek için hayat var anlamına gelmektedir.

Goralılara mülakat ve görüşlerini ifade etmeleri için sunduğumuz sorulara verilen cevapların dönem dönem farklılıklar arz ettiğini; Goralıların değişik dönemlere dair farklı görüş ve düşüncelere sahip olduklarını tespit ettik. Yaşlı insanlarda Osmanlı özlemini, eski Yugoslav devletlerindeki yapılan baskılar ve kötülüklerin olumsuz duygularının ağır bastığını görmekteyiz. Ayrıca SHSK döneminde olsun Tito Yugoslavyası'nda olsun sistemin insanlarda yarattığı tahribatı anlatan ve lanetleyen insanlar yanında, bu dönemde doğup eğitilen insanlarda Tito ve komünizm sevgisinin yoğunluğuna ve bunlar için halen yanıp tutuştuklarına şahit olunmaktadır. Herkes yaşadığı dönemin, sistemin ve ideolojinin etkisi altında döneminin iyi olan hallerini özlemekte ve övmektedir. Son zamanların Komünist sistemi ve Tito ideolojisinin yerine demokratik özgürlükçü görüşlerin Goralılarda daha belirgin istendiği görülmektedir. Goralıların bu görüşlere sahip olması, Avrupa devletlerinden gelen etkilerden kaynaklanmakta olup Kosova'daki demokratik ve özgürlükçü durumun yavaş yavaş kurulmasında etkili olmuştur.

BÖLÜM 3: GORALILARIN KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR

3.1. Siyasi Sorunlar

Tam huzur içinde dünyada yaşayan hiç bir varlık yoktur, huzuru bozan sorunlardır. Goralılar da bu durumdan nasibini almış durumdadır, özellikle kimlik sorunu, siyasi, sosyo-ekonomik, dil, din daha birçok konu sorunlar bu huzursuzlukta belirleyici bir rol oynamaktadır. Siyasetin bir parçası olmaya alışamayan Goralılar tarih içinde siyasetle uğraşmamışlardır. Genelde kendi halinde, kendi işiyle, açlıkla uğraşan bu halk, son zamanlarda, Balkanların ve politikanın baş aktörleri konumuna gelmişlerdir. Hemen belirtelim ki Goralılar kendi istekleriyle bu siyasetin içinde bulunmayı seçmemişlerdir, Goralılar siyasete başka güçlerin isteği ve yönlendirmeleriyle girmişlerdir.³³³

O günden bugüne büyük devletler kendi çizdikleri ve gerçekleştirilmesini istedikleri siyasi projelerini Gora ve Goralılar üzerinde denemekte ve gerçekleştirmektedirler. Bu projelerin deneme tahtası Gora'dır, piyonları ise Goralılardır. Bilerek veya bilmeyerek, isteyerek veya istemeyerek, farkında olarak veya olmayarak, Goralılar başkalarının siyasetiyle uğraştıkları anda kendi geleceği ve konumunu yok etmektedirler.

Şimdiye kadar Gora bölgesine hâkim olan devletlerin nezdinde Goralılar, hep iyi bir halk olarak başkalarıyla ilgilenen, kendi işini iyi yapan, ekmek derdinde olan bir halk olarak tarihe geçmiştir.³³⁴ Goralıların siyasetle ilk teması Prizren Ligi gösterilebilir. Goralı aydınlar Prizren Ligi'ne siyasi amaçlarla katılmamışlardır. Goralılar Prizren Ligi'ne ileri gelen din adamlarını Müslüman halklarının haklarını korumak ve Sırp'lardan gelecek olan tehlikeleri önlemek için sokmuşlardır.³³⁵ Bu katılımın daha sonra niyeti ve hedefi değiştirilecek ve katılımın siyasi olduğu gösterilmeye çalışılacaktır. Durumun daha da kötüleşmesiyle, bu bölgede savaşların artması, Balkan Savaşlarının ve I. Dünya Savaşı'nın getireceği değişiklikler Goralılara net olarak yansıtacaktır. Goralılar Osmanlı idaresinde Anadolu'dan başlayıp Bosna Hersek'e kadar devletin önemli askeri kademelerinde bulunmuşlardır. Ayrıca yukarıda bahsettiğimiz işlemlerle uğraştıklarından her zaman siyasetin dışında olmuşlardır.

³³³ Antonijević, Dragoslav, **Etnički Identitet Goranaca**, a.g.e., s. 76-108.

³³⁴ Maldenović, Radivoje, a.g.e., s. 41.

³³⁵ Halimi, Bedri, **Opojanë dhe Goranë në simbiozë apo antibiozë**, gazeta "Bujku", 11 nëntor 1996. Ayrıca bkz. Nazif Dokle, **Glas Gore**, nr.7, Dragash, 1995, s. 4.

1912 yılında Sırlar tarafından gerçekleştirilen katliam sonrası Goralılar büyük göçü gerçekleştirmişler. Diğerlerine göre biraz daha varlıklı ve ileri gelenler Türkiye'ye göç etmiş, kalanlarsa yapabilecekleri bir şey olmadığından uygulanacak olan siyasetin ezilmiş bir parçası olarak kalmışlardır. Bu dönemde Goralılar siyasette olmadığı için temsil sorunu da yaşamışlar, onları bölge adına Sırların seçtiği insanlar temsil etmekteydi hatta bunlar milletvekilleri yapılmaktaydı. Dönemin siyasetini zaten bilmiyorlardı, bilmeleri de mümkün değildi, çünkü Goralılar Osmanlı eğitim sisteminin bir parçasıydılar, Batı'dan gelen yeni yazıyı da zorla kabul ettiler ve siyasetin içinde olmak istemediler.³³⁶

Siyasetin planladığı ve getirdiği asimilasyonların temelini atıldığı bu dönemde Goralılar siyasetle uğraşmadan I. Dünya savaşının bitişine, SHSK'nın kurulmasına kadar olan zamanı kapalı gözlerle, belirsiz bir hayatı yaşamaya mahkum ettirilmişlerdir. Krallığın kurulmasından sonra yürütülen liberal politikalar Goralıların konumunda değişikliklere yol açmıştır, denilebilir. Krallık döneminde bile Goralılar temsil edilme konusunda eksik kalmışlardır. Gora'dan hiç bir partinin olmadığı, kurulmuş olan partilerde Goralıların olmayışı da ayrı bir sıkıntıdır. Gora bölgesi içinde, devletin her tarafında, genelde her şehrinde, ustalıkla uğraşan Goralılar, Boşnakların ve Müslümanların organize ettiği ve örgütlendiği siyasi akımların etrafında toparlanırlardı ama hiç bir zaman siyasette aktif rol almamışlardır. Siyasetin içinde tanınmış siyasi kişiler kendi halkı üzerinde ve bölgesi için bir şeyler gerçekleştirebiliyorlardı, bunların hepsi ricayla ya da birilerinin hatırına yapılırdı.³³⁷ Bu dönem Gora ve Goralılar için siyasetin karanlığında, hiç bir ilerlemenin ve getirinin olmadığı, kendilerinin yerine başkalarının siyasetinin yürütüldüğü, ayrışmaların zemininin filizlendiği bir zaman dilimi olmuştur.

Gora'nın coğrafi konumu, bölgenin ekonomik ve dini yapısı, Goralıların yüksek düzeyde okur-yazarlığına müsaade etmezdi, ayrıca SHSK devleti Goralılara okumaları ve eğitim görmeleri için hiç bir teşvikte bulunmamaktaydı.³³⁸ Zamanın akmasıyla dünyada gelişen olayların etkisiyle patlak veren II. Dünya Savaşı'nın yarattığı tahribatlar ve siyasi değişikliklerle birlikte eski sistemlerin yok olması yeni durumlar

---

³³⁶ Hoxha, Mehmet,, a.g.e., s. 124.

³³⁷ Ćorović, Enver, a.g.y.

³³⁸ Ademović, Fadil, **Vrijeme uspravljanja Bošnjaka Atif Purivatra - život i djelo**, Sarajevo, 2002, s.75.

çıkarmıştır ortaya. Komünizm dönemindeki tek tip ve tek partili sistemin getireceği tahribatlar hiç bir dönemle ölçülmeyecek kadar yıkıcı olacaktır.

Tito yeni kurulan Yugoslavya'da Komünist sistemi güçlendirmeye çalışırken, önce diğer siyasi görüşlere sahip olan insan ve partileri tasfiye etmiştir. Bu tasfiye Goralılarda büyük etki yaratmamıştır çünkü Goralıların hiç bir siyasi görüş ve partisi yoktu. Bundan dolayı Tito, siyasi planını gerçekleştirmek ve kendi komünist sistemini Goralılara tanıtmak ve sıfırdan kurmak için, aradığı bölgeyi ve insanları bulmuştur.

Komünist Parti, planlanan programları ve projelerini uygulamak üzere partiye girerek hizmet edecek olan Goralı siyasetçileri titizlikle seçmiştir. Öncelik olarak partiye sadakatle bağlı olacak, güvenilebilen, parti için çalışacak, ihanet etmeyecek bu insanları istenilen düzeye getirmek için uzun uğraşlar vermişlerdir.³³⁹ Kısacası bu çabalardan sonra parti, istediği kıvama getirdiği bu insanları görevlendirerek bir taşla iki kuş vurmuş oldu. Gora'da olmayan siyaseti kurdu ve kendi siyasetçilerini oluşturdu. Ayrıca bu yolla Goralıları siyasete çekerek kendi halkı için kendi politikalarını yaratmıştır.

Komünist sistemi kabul etmeyen insanlar, farklı siyasi görüşlere sahip oldukları için komünizmi sevmemişler ve ona karşı çıkmışlar. Komünizmin İslamiyete ve Müslümanlara karşı sert duruşu, İslamı yasaklama ve yok etme girişimlerinden dolayı Goralılar bu sisteme karşıydılar.³⁴⁰ Komünizmin dışında, zaten farklı bir siyasi görüşün olmadığı bir ülkede, farklı akımların çıkması imkânsızdır. Goralıların pek ilerlemediği bu dönem, farklı siyasi akımların oluşturulması imkânının olmadığı bir dönemdir. Goralılar, genelde başkalarından etkilenmiş ya da başkalarının siyasi etkisi altında kalmışlardır. Komünizmin zulmünden kaçan Goralılar, diğer siyasi görüşlere sahip milletlerden ve halklardan insanlar gibi devletten kaçamıyorlardı.

Goralılar için yeni sistem aslında pek yeni değildi; zaten önceden de siyasetle ilgilenmedikleri için, durumun farkında değillerdi. Komünist Parti'ye ve sisteme hizmet etmek için eğitilen yeni Goralı siyasetçiler, 1950'li yıllarda kendi bölgelerinde kurulan belediyedeki görevlerine başladılar. Komünizmin siyasi anlayışının ve yapısının oluşturduğu kriterlere göre parti yöneticileri örgütleniyorlardı ve herkesin istediği yerde

---

³³⁹ Mitrovič, Momčilo, **Tokovi Istorije**, Časopis Instituta za Noviju istoriju Srbije, Beograd 1-2/2009, INIS, 2009, s. 31.

³⁴⁰ Rašljanin, Senko, a.g.m., s. 12.

istediği vazifeye gelmesi imkânısızdı. Partinin vereceği kararlar insanları ve yöneticilerini tayin etmeye başladılar.

Herkesin siyasetin içinde olması ve siyaset yapması mümkün değildi. Siyaseti yapabilmeniz için, öncelikle Komünist Parti'nin üyesi olmanız gerekiyordu. Goralılara siyaseti öğretirken Tito'yu, Komünist Parti liderini bir Tanrı gibi görmeleri³⁴¹ istenmekteydi. Savaş sonrası her iki komşu devletlerde de Arnavutluk ve Yugoslavya'da aynı siyasi yapı mevcuttu. Bu iki devlette bulunan Goralıların sistemin bir parçası olmaları için her iki devlet de çok çaba harcamıştır. Tito ile Enver Hoxha'nın yakın arkadaşlıkları siyasete de yansımıştı. Bu yapının böyle olmasının Goralılar için pek iyi bir durum olduğu söylenemez. Çünkü bu iki devlet adamı, Yugoslavya - Arnavutluk sınırını oluştururken Gora bölgesinin bir devlete, yeni Yugoslavya'ya bırakılması gerektiğini konuşmuşlar. Ancak söylenen ile istenilen uygulama farklı olduğu için, Gora 09.11.1921 yılında bölünmüş ve sınırlar 1913 Floransa Konferansı'nın sonucuna göre teyid edilmiştir³⁴². Gene Goralılar bunlar yapılırken siyasetin ya da o gün gündemde olan politikanın dışındaydılar. Ne Tito ne de Enver Hoxha Gora halkına danışmamış, görüşlerini sorma gereği duymamıştır. Goralıların kaderlerini çizmek, her zaman olduğu gibi, gene başkalarının eline kalmıştır.

Dönem itibarıyla savaş sonrası her iki devletin yakınlaşması İnformbiro'dan (Enformasyon Bürosu)* ve Stalin'den gelecek olan tehditle bitecektir. Bu sefer farklı uygulamalar başlamıştır, Goralılar, aynı halkın insanları oldukları halde farklı devletlerin toprakları arasında bölündüklerinde dolayı birbirlerini düşman³⁴³ olarak görmeleri için her iki taraf da baskı yapmaktaydı. Zaman içinde bunu da başardıklarını söyleyebiliriz. Tito ve Komünist Parti bu dönemde Goralıların Stalin'e karşı olanlarını

³⁴¹ Kardelj, Edvard, **Tito i Komunistička partija Jugoslavije**, In. Kardelj, Edvard. **Tito i Savez komunista Jugoslavije**. 2 izd. Beograd, 1975, s. 7., 82.

³⁴² Milošević, Miladin i Dimić, Ljubodrag, **Medudržavni ugovori između Jugoslavije i Albanije 1918-1939**. Зборник радова са међународног научног скупа одржаног на Цетињу 21, 22. и 23. јуна 1990. Године, Историјски институт СР Црне Горе, Титоград (Подгорица), 1991. Аунса bkz. **Kako je oblast Gore podeljena između Srbije i Albanije**, adlı maka, <http://mlicanin.weebly.com/podela-gore-1921.html> , 14.07.2012. saat 12:46

* Komünist Enformasyon Bürosu (Kominform) Komintern'in bir devamıydı, İkinci Dünya Savaşı sırasında savaşın en büyük çatışmaların yaşandığı 1943 yılında büyük güçlerin baskısı altında Stalin tarafından feshedilmiş. Savaşın muzafferleri olarak, Batı-demokratik dünyaya karşı, İnformbiro bir denge unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Öte yandan, sosyalist blok, savaşta kazanan bir güç olarak, Komintern'in çöküşünden sonra komünist dünyayı yeniden birleştirmenin yollarını aradı. Enformasyon Bürosu üç aşamadan geçti. İlk aşama olarak (1947-1948) emek hareketinin ülkeler olarak birleşmesine başlaması, ikinci aşaması (1947-1953) yıllarda, Enformasyon bürosu Komünist Parti'ye karşı dönüşmüş, çünkü KP emirlerine itaat etmeyi reddetmiştir. Enformasyon Bürosu üçüncü ve son aşaması (1953-1956) yıllarda yenilgi ve çöküş sürecine girmiş. Bu dönem "de-Stalinizasyon", dönemi olarak bilinmektedir.

³⁴³ Dokle, Elmaz, a.g.e., s. 28-29.

ve öne çıkanları politikaya sokmaya başlamıştır. Bu uygulamalar Goralıları Komünist Parti'nin hizmetkârı durumuna getirmiştir. Diğer tarafta kalan Goralılar da aynı kaderi paylaşmışlardır; devlet düzeyindeki Yugoslavaya'ya karşı olan düşmanlıklarını göstermeye başlamışlardır.³⁴⁴

Genelde Goralılar hiç bir zaman yeterli düzeyde eğitim almamış, dönem itibarıyla da herhangi bir eğitim kurumlaşmasına gitmemiştir. Hele politika ve siyaset eğitimini hiç görmemiştir. Tito'nun uygulamaları ve partinin siyasi sitemini bütünüyle kabul etmedikten sonra parti üyesi ya da yönetici olmak mümkün değildi. Yugoslavaya'da Sırbistan sınırları içindeki bu bölgenin politika ve devlet yöneticiliklerini Sırbistan'dan getirilen yönetici, politikacı, doktor, eğitimci, polis ve diğer meslek sahipleri yapmıştır.

Vazifenin başındaki bu kişiler hem sorumlu oldukları işi yapmaktaydı hem de misyonerlik faaliyetlerini yürütmekteydiler. Önce seçtikleri adamlara nasıl yönetmeleri gerektiği öğretilmiş, zaman içinde bunlar yerel kadroya geçirilmiştir, ayrıca bu kadroların devamını oluşturacak olan yeni nesil kadrolarını yetiştirmişler, bunun için de Gora bölgesinde, her yerleşim yerinde, fakir olan ailelerin çocuklarını almaktaydılar. 1950'li ve 1960'lı yıllarda kadroyu oluşturmak için seçilen çocuklar ile 1990'lı ve 2000'li yıllardaki çocuklar farklı siyasi sitemlerin olduğu dönemlerde böy göstereceklerdir, ama bu sefer OSCE (AGIT) yardımıyla.³⁴⁵

Komünist Partinin SSRN/SSRNJ başında bulunan bütün bu kurum yöneticileri, belediye başkanı, yönetici, SK, yerel meclis üyesi, meclis başkanı ve köy temsilcilerini seçerlerdi. Halk seçilen kişilerin nerede, ne zaman ve ne iş yaptığını asla bilmezdi. Savaş sonrası ile 1965 arası döneminde bile Goralılar siyaset konusunda başkaları tarafından yönetilirdi ve temsil edilirdi. Partiye hizmet edecek olan Goralı kadroların işbaşı yaptığı dönemde bile merkezi parlamentoya temsilcilerini gönderemiyorlardı. Öyle ki SSRN'nın önerdiği kişiler ile bölgesel düzeyde Prizren bölgesinin göndereceği vekiller bütün bölgeyi temsil etmekteydi. Bahsettiğimiz dönemde hiç bir Goralı merkezde bulunamamıştır.³⁴⁶ zaten bulunması da imkânsız bir şeydir.

³⁴⁴ Milošević, Miladin, i Dimić, Ljubodrag, a.g.m.

³⁴⁵ OSCE'nin (AGİT), Kosova Misyonu yerel kurumların geliştirilmesi ve insan haklarının geliştirilmesinden sorumludur.

* "SSRN/SSRNJ" Socijalistički Savez Radnog Naroda / Jugoslavije - Yugoslavija Sosyalist Emekçileri İttifaki

³⁴⁶ Baş, Numan, **Kosova Sorununun Ortaya Çıkışı ve Balkanlar Üzerine Etkileri**, yüksek lisans tezi, Isparta, 2009, s. 17.

Brionski Plenum³⁴⁷ olayından sonra, değişmelerin yaşanacağı ve sistemin yeni yöntemlerle halkın karşısına çıkacağı görülmüştür. Değişimlerin yansımaları Goralılar için siyaset konusunda küçük kıpırdamaların olacağını işaret ediyordu. Osmanlı Devleti'nin bölgeden çekilmesinin ardından, kalan halkların siyasi haklarının uzun zaman çığnenmesinden sonra yapılacak olan değişimlerin olumlu olması imkânsız gibi görünüyordu. Buna karşın bu sefer umut verici bir netice olarak, 1970'li yılların içinde Gora bölgesinden Goralı milletvekilinin merkezi meclise girmesine izin verilmiştir. Gidişi Goralılarda ayrı bir sevinç yaratmıştır, ama çoğu Goralı kendi temsilcilerinin ve milletvekillerinin kimler olduğunu bilmemekteydi. Orada bulunması da özgün ve yararlı bir sonuç yaratmıyordu. Bu siyasi manevralar için atılmış iyi bir adımdı. Çünkü orada bulunan Goralı vekiller sadece bir figür olarak orada görünüyordu. Sadece kontenjanı doldurmak ya da siyasi planların ve stratejilerin gereği olarak insanlara ayrımcılık yapılmadığı propagandasını yapmak amacı güdülüyordu.

Gora temsilcilerinin halkın temsilcileri olarak mekezde bulunmaları gurur verici bir durum olması gerekir. Ama önce bu Goralı vekil ya da vekiller gerçekten demokratik yöntemlerle halkın seçtiği vekiller değildi ve hiç bir zaman halkı temsil etmediler. Halktan uzak, uygulanan asimilasyonun ürünü olarak, zamanında kadrolaşmak için okutulan ve partiye hizmet etmek üzere alınan çocuklardan oluşmaktaydı. Kendi halkının çıkarı için çalışmadı bu vekiller/temsilciler, partinin ve komünizmin maşası olarak orda ve bölgede bulunmaktaydılar. Halktan olmayan temsilci doğal olarak halk için çalışmayacaktır.³⁴⁸ Bu yüzden bu sözde temsilciler halkın gelişimi ve refahının artırılması adına kendi bölgesi için hiç bir altyapı hizmeti getirmediler.

Sosyalist özyönetimin gelmesiyle olaylar fitili ateşlendi ve sistemin çıkmaza gireceğinin belirtileri başladı. Bu dönemde Gora bölgesine Tito'nun yetiştirmeye başladığı ikinci kuşak kadrolar da varmışlardı. Birinci kuşak, ikinci kuşağın babalarıydı. Sanki siyaset babadan oğula geçen bir zanaatmış gibi. Gora'da hep böyle olmuştur, kadrolar hep böyle babaların yerine oğulların geçmesiyle yenileniyordu. Devletin parçalanmaya

---

³⁴⁷ Brionski Plenum Yugoslavya Komünistler Birlięi ve Merkez Komitesinin (CK SKJ) dördüncü olağan oturumunun adıdır, 1 Temmuz 1966 yılında Brioni adasında otel "Istra" da yapılmıştır. Bu toplantıda Aleksandar Ranković Marko, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti başkan yardımcısı ve Yugoslavya Komünistler Birlięi Merkez Komitesi sekreteri, ülkenin en önemli üç kişiden biri – Tito tarafından tüm devlet ve parti yetkilerinden ve görevlerinden alınmıştır. **Brionski Plenum - zavera protiv Rankovića**, Večernje Novosti, gazetesindeki başlık yazısı ve yazıları, 01.02. 03. jul 2012

³⁴⁸ Nikolić, Pavle, **Savezna skupština u ustavnom i političkom sistemu Jugoslavije**: Prilog pitanju njenog karaktera i položaja. Yayın, Savez udruženja pravnika Jugoslavije, 1969, s. 37.

başlamadan önce, yeni sistemin devlette uygulanma zamanı gelince, bu sefer bazı konularda planların dışına çıkılacaktır. Çok partili sistemin başlamasıyla, tek partili sistemin ve sınırlı kişilerin o sistemin içinde olma devri bitmiştir.³⁴⁹ Yeni partilerin kurulmasıyla Gora halkı, bu yapılmakta olan siyasi sistemin içinde yer almak istedi ve siyasi sahnede boy göstermeye, partilere ve sistemlere göre parti üyeliklerine ve sisteme girmeye başladı. Genelde Goralılar dini partileri seçtiler; Bosna'dan Alija İzetbegović'in SDA partisine üye olmaya ve desteklemeye başladılar.³⁵⁰

Elli senede oluşturulan kadroların tamamı Milošević'in partisine üye olmuş ve desteklemeye başlamışlardı. Bu kadro yeniden paketlenip Komünist ideolojisinden Sosyalist ideolojiye dönüştürülmüştür. Sosyalizmin başı Milošević'i Tito'nun devamı olarak gördükleri için, tabii ki koltukları ve elindekilerini kaybetmemek için, kendilerini orada bulmuşlardır.³⁵¹ Aynı kadro daha sonra Kosova'nın Gora bölgesinin baş sorunu olacaktır. Aynı kadroyu OSCE alıp, eğitim konusunda kendi çıkarları için kullanmıştır ve halen kullanmaktadır.

Yugoslavya'nın dağılma sürecinde, Bosna Savaşı sırasında Milošević'in partisi doruk noktasına ulaşmıştır. SPS partisinin yöneticileriyle sempatanları Gora'da ayrı bir korku yaratmaktaydı. Siyasi olarak artık Goralıların da rahatlıkla kendi içinden aday gösterecekleri partilerin olması siyasi hayatın Gora'da normalleşmeye doğru gittiğini göstermektedir. Diğer taraftan kadrolarını kaptırmak istemeyen Milošević'in kadroları baskı ve korku saçmaya devam etmektedir. Yapılan ilk çok partili seçimlerde Goralı milletvekili o dönemdeki parlametoya seçilmiştir³⁵².

İç karışıklığın boy gösterdiği bir devlette, ilk defa demokrasiye yakın çok partili yapılan seçimlerin sonuçlarıyla Gora'da tarihi değişimler ortaya çıkmıştır. Yeni seçilenlerin ilk icraatları önce kardeş olan Opoya bölgesinden Arnavutlarla ayrılarak Dragaş yerine Gora Belediyesi'ni kurmak olmuştur.³⁵³ Tabii bütün bunlar Goralılarla Arnavutları birbirine düşürmek için merkezin yardımıyla yapılmıştır.

³⁴⁹ Politička misao, a.g.e., s. 89

³⁵⁰ Ахметовић, Бехедин, a.g.e., s. 56.

³⁵¹ Драгаш, Орхан / Dragaš, Orhan, о Горанцима, Горанци, Муслимани и Турци у Шарпланинским Жупана Србије: Проблеми Садашњих Услова Живота и Опстанка, Зборник радова Књига 50, S. Merlin Comranу, Ваљево, Београд, 2000, s. 73.

³⁵² Redžep Hodža, 1990 parlamento seçimlerin sonucu giren Goralı milletvekili, <http://www.politikolog.com/SrbijaPredsIzbori.pdf>, alınma tarihi, 09.06.2012 saat 10:10
Ауѓица бкз. Славиша Орловић а.г.е., s. 286.

³⁵³ Ахметовић, Бехедин, 26.07.1990 Сирбистан Хүкүмет Карарыла ики yeni belediye, Gora ve Opolje Belediyeleri

Temsilde en yüksek düzeyde olmalarına rağmen, gene Gora'nın geleceği için yaptıkları herhangi bir şey yoktur. Halktan uzak liderler Gora'yı uzun zaman kendine gelemeyeceği duruma sokmuşlardır. Bir şekilde Sırpların Balkan Savaşlarında yapmak istediklerini bu Goralı yöneticiler yapacaktır. Goralıların ve Goranın sonunun başlangıcını başlatmışlardır.³⁵⁴ Dönemin yönetimi inanılmaz fırsatları değerlendirmeden Gora'dan uzaklaşmak istemediler. Kosova savaşı esnasında Goralı milletvekillerini, belediye başkanlarını, polis komiserlerini sonuna kadar kullanarak Kosova'dan çekilmiş bulunuyorlardı.

Kosova savaşının ardından, BM barış gücü ve UNMIK'in Kosova'da yeniden, belki de sıfırdan demokratik siyasi yapının ve sistemin kurulması için verdiği çabalar, Goralılar için çok önemli bir adımdı. Gora tarihinde şimdiye kadar olmadığı gibi bir siyasi güvence verilmekteydi. Kosova'daki bütün azınlıklara merkez parlamentosunda yer ayrıldığı gibi, Goralılara da yer ayrılmış, hem de bu garantili kontenjan³⁵⁵ dan yapılmış. UNMIK ve BM'in kurumları bu konuyu değişmeyecek şekilde bütün azınlıkların güvende ve rahat biçimde, Kosova siyasetinin içinde siyaset yapabilmeleri için, güvence altına almıştır. Bu durum Goralıların işine yaramış, çünkü sistemin yapısına göre, fazla oyunuz olursa, fazladan bir milletvekilini çıkarmış olacaksınız.³⁵⁶ Buna göre Goralılar Goralı olarak birinci parlamento seçimlerinde kontejandan meclise girmişler, ayrıca Goralı olup Boşnak olarak kendini kabul eden bir milletvekili de seçilmiştir. Bu durum, devamlı üç dönem üst üste iki Goralının mecliste olmasını sağlamıştır. Dördüncü dönemde ise bu sayı üçe çıkmış bulunmaktadır.³⁵⁷ Goralı milletvekillerin UNMIK ve Kosova Cumhuriyeti'nde bu sefer halka daha yakın ve halk için çalışan bireyler olmaları dikkat çekicidir. Tito döneminde yapılmayan, öncelikli alt yapı hizmetleri küçük bir zaman dilimi içinde yapılmıştır, Kosova Cumhuriyeti halka böyle imkânlarını sonuna kadar kullandırmışlar, önceki devletler gibi ayrımcılık yapmamıştır. Her sene yıllık bütçelerinin Gora ve Opolje belediyelerine adaletli olarak pay edilmesi de gerçekleştirilmiştir. 2011 yılında yapılan 2012 yılı bütçesi görüşmelerinde, bütçeye

---

kurulmuştur., Ахметовић, Бехадин, a.g.e., s. 57.

³⁵⁴ **İstoriја Gore**, / **Gora Tarihi**, adlı internet makalesi, <http://mlicanin.weebly.com/istorija-gore.html>, (14.03.2012)

³⁵⁵ Uredba UNMIK-a, br.2001/33, O Izborima Za skupštinu Kosova 2001, član 4.3. c/a,

³⁵⁶ Uredba UNMIK-a, a.g.k.

³⁵⁷ Skupštinski izbori – **Rezultati, Konačni rezultati Izboru za Skupštinu Republike Kosovo 2010, / Kosova 2010 genel seçimlerinin sonuçları.** iz CPR-a, <http://www.kqz-ks.org/SKQZ-> , alınma tarihi, 13.04.2012 saat 11:17
WEB/al/zgjedhjetekosoves/materiale/rezultatet2010/5.%20Rezultatet%20e%20gjithe%20kandidateve.pdf,
(13.04.2012)

göre, Goralılara beş yüz bin euroluk ulusal yatırımların gerçekleştirilmesi, buna karşın Opolje bölgesine ise altı yüz bin euroluk yatırımın gerçekleştirilmesi kabul edilmiştir.³⁵⁸

Goralılar merkez düzeyde, savaştan sonra, siyasi anlamda en iyi konuma gelmişlerdir, bu durum bazı istisnalar hariç yerel düzeyde de görülebilir. Yerel yönetimde Goralıların da olması doğaldır, ama demokratik sistemin içinde temsil sayı ve istatistik sonuçların vereceği orana göre olabilmektedir.

Dragaş Belediyesi iki etnik bölgeden oluştuğu için, Arnavutların 58% Goralılarınsa 42% oy oranları siyaset ve politika konusunda sorun yaratmaktadır. Şimdiki verilere göre bir Goralının hiç bir zaman Belediye başkanı ve Belediye meclis başkanı seçilme imkânı yoktur. Bütün Goralı seçmenlerin oyunu kullanması durumunda bile, hiç bir zaman yerel mecliste çoğunluk olmazlar. Bunu çözümenin kolay bir yolu vardır: Marti Ahtisari tarafından hazırlanan Kosova planında belirtilen kriterler yerine getirildikten sonra gerçekleştirilebilir. Gora bölgesi istenilen bütün kriterlere sahiptir, ama daha kendi belediyesini kuramadı. Zaman içinde burasını da adem-i merkeziyetçiliğe dönüştüreceğine dair Kosova Başbakanı'ndan söz alınmıştı, ama Avrupa Birliği'nin öncelikleri arasında Sırpaların yaşadığı yerlerin desentralizasyonunun gerçekleştirilmesidir. Sırpaların Kosova kurumlarına entegre olmalarından sonra da Goralıların durumu dikkate alınacaktır.

En büyük siyasi sorunlar da zaten budur: Goralıların kendi belediyesinin olmaması. Kendi belediye başkanını seçememesi. Bu durum yapılması gereken yatırımların zamanında ve istenilen düzeyde yapılması engellemektedir. Etnik yapılı bir belediye olması, nüfusunun yapısına ve seçimlerde alınacak oy oranına göre belediyede iş dağılımı yapılmaktadır. Gora'nın kendi belediyesinin olmasıyla bu sorunun üstesinden gelineceğine inanılmaktadır.

3.2. Ekonomik Sorunlar

Hayatı devam ettirmek için insanların çalışması, kendisinin ve ailesinin yaşamı için bir şeylerle uğraşıp kazancını çıkarması gerekir. Bu halde hem ailesine bakmış olur hem de hayatı güzel ve rahat aşama imkânı sağlamış olur. Bütün bunlar yaşadığımız dünyada ekonominin göstereceği yollardan geçmekle gerçekleşir. Siyaset, politika, sosyal,

---

³⁵⁸ Dragaş Belediye Meclisi, Meclis kanununa göre, mad. 40.2 ve Draaş Belediyesinin kanunu, mad. 53. Göre 29.09.2011 oturumunda 2012 bütçesini kabul etmiştir.

kültürel, eğitim ve hayatı ilgilendiren diğer alanlar ekonominin durumuna göre gerçekleşmektedirler. Dünyada bir kaç ekonomik sistemin mevcut olduğu bilinmektedir: ya komünist ya kapitalist ya da global dünyada küresel sistemle ekonominin yürütüldüğü görünmektedir.

Gora Osmanlı İmparatorluğu sonrası bir kaç sistemle tanışmış bulunmaktadır: Tito'nun Yugoslavya'sında komünist ekonomik sistem mevcut idi. Devletin varlığını devam ettirmesi ve güçlü olabilmesi için, herkes önce, devlet için çalışacak, devlet de çalışanın ailesine bakmakla yükümlü olacaktır.³⁵⁹ Ekonomik olarak Goralılar hem Osmanlı İmparatorluğu döneminde hem de sırasıyla gelen sistemlerin içinde iki üç ekonomik sistemle çalıştı.

Daha önce Goralılar küçük zanaatlarla uğraştığı için, ekonomik olarak pek büyük bir getirileri yoktu. Genelde Anadolu'dan başlayıp Osmanlı İmparatorluğunun kapsadığı yerlerde pastacılık, börekçilik, köftçilik, lokantacılık, bozacılık ve kuruyemişçilik işleriyle uğraşmaktaydı.³⁶⁰ Saymış olduğumuz meslekler konusunda uzman ve marifetli ustalar konumundaydılar. Bu marifetlerini halen kimseye kaptırmamaktadır. Genelde hiç bir sorun olmadan, işlerini yapıp memnun bir şekilde hayatlarını yaşamaktaydılar. Bu yaşayışın bozulmasına yol açan Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı Goralıları ekonomik yönden de vurmuştur. İlk ekonomik sorunlarla karşılaştıkları an bu andır. Bazı bölgelerden kaçmaları ve dükkânlarını kapatmaları ekonomik sıkıntıya girmelerine neden olmuştur. Dükkânlarının bulunduğu yerlere gidememe ya da evlerine dönememe gibi sorunları da ekonomik sıkıntıya yol açmıştır, çünkü yeni sınırların ve devletlerin Balkanlarda oluştuğu ve çizildiği bir dönemden bahsetmekteyiz.³⁶¹ Türk geleneklerine ve göçebe yaşam tarzına sahip oldukları ve yaşadıkları bölgenin coğrafi yapısı yüzünden Goralılar hayvancılıkla uğraşır. Osmanlı döneminde bile ünlü olan Şar kuzuları, peynirleri Osmanlı sarayına götürülmekteydi. Ayrıca 100.000-200.000 koyun otlatmak için bölgeye getirilirdi.³⁶²

Küçük bir kısım Goralı Şar dağlarında az rastlanan tarım arazilerinde tarımla uğraşmaktaydı, öyle ki bu tarım faaliyeti karınlarını doyurabilecek kadardı. Savaşın

³⁵⁹ Darić, Branislav, **Društveno Ekonomski Razvoj (Prošlost – sadašnost – budućnost) Šarplaninske Župe Gora, Opolje i Sredska**, SANU, Geografski Institut "Jovan Cvijić" Knjiga 40/III, Beograd, 1997, s. 53.

³⁶⁰ Maldenović, Radivoje, a.g.e., s. 42.

Ayrıca bkz. Srečković, Pantelija, **Sinan-paša**, Beograd: Državna štamparija, 1856, s. 24.

³⁶¹ Antonijević, Dragoslav, Radovanović, Milovan, a.g.e., s. 25

³⁶² Rista Nikolić: "Glacijacija Šar Planine i Koraba", Beograd, 1912 godina.

Ayrıca bkz. Стефановски, Живко, **Напредок Тегово**, Шар Планина, s. 51

getirdiği değişiklikler şöyle görülebilir: Önce otlatmak için Andolu'ya giden ve Anadolu'dan gelen hayvanların gidişi ve gelişi bitti, sadece kalan hayvanları ile uğraşmaya başladılar, o da sınırlı imkânlarla ve manevra yapma alanları kalmayarak. Oluşturulan sınırlar ticaretin yapılmasına engel olunca bu durum ekonomik sorun olarak Goralılara yansımış bulunmaktaydı.³⁶³ SHSK döneminde bile durumun değişmediğini, sadece küçük bir kıpırdamanın olduğunu söyleyebiliriz. Balkan Savaşları öncesine dönmek gerekirse, dükkânlarını bırakmak zorunda kalan Goralıların, liberal görüşlü olan dönemin SHSK'na tekrar dönmelerine ve yaptıkları işleri rahat bir şekilde devam ettirmelerine³⁶⁴ izin verilmekteydi. Diğer tarafta tarım reformu olarak bilinen kanunun uygulamasında Goralıların hiç bir getirisi olmamıştır³⁶⁵. Goralılar geleneksel olarak, pazarın ve ticaretin olmadığı bir bölgede, hayvancılıkla uğraşmaya devam etmişlerdir. Öyle ki kendi uğraştıkları mesleklerini de ilerletemediler, geliştiremediler.

II. Dünya Savaşı sonrasında gelen Komünist sistem, diğer halkları ve insanları yaptığı gibi Goralıları da devletin esirleri yapmıştı. Devletin kalkınması için çıkarılan kanunlara uymak ve devlet için çalışmak; devletin kara ve demir yollarını yapmak üzere çalıştırıldılar. Ekonominin gelişmesi için, devletin yürüttüğü politikaya göre Zadrugalar kurulmuştur, Zadrugalara her ailenin üye olması gerekirdi, herkes hayvancılıkla, tarımla veya her hangi bir meslekle uğraşıyorsa sene sonu üründen elde ettiği gelirlerin, tarım ürünlerinin, hayvanlarının dükkân kazançlarının 2/3'ünü Zadrugaya vermek zorundaydı.³⁶⁶ Bu zaten fakir olan bölgenin kalkınmasına vurulmuş bir balta olarak görülmektedir.

Özyönetim sistemiyle devletin kalkındığı bir dönemi ele alacak olursak, devletin güçlendiği, ekonomisini ve sanayisini geliştirdiği dönem Tito dönemidir. Ancak her zamanki gibi Gora ekonomik olarak geliştirilemedi. Gora bölgesinde hiç bir ekonomik yatırım yapılmadığı gibi altyapı da kurulmamıştır. Bir tekstil fabrikasının Dragaş merkezinde kurulması, pek büyük bir değişim gösteremedi. Kurulan fabrikaya hammadenin Slovenya veya başka cumhuriyetlerden getirilmesi gerekiyordu. Oysa öncelikli olarak hayvancılığın geliştirmesi gerekiyordu. Gelişen hayvancılık zaten

³⁶³ Antonijević, Dragoslav i Radovanović, Milovan, a.g.e., s. 24.

³⁶⁴ Erić, Milivoje, **Agrarna reforma u Jugoslaviji 1918–1941**, Sarajevo, 1958, s. 387.

R. Gavrilović, Mil., **Privreda Južne Srbije**, Skoplje, 1933, s. 86.

³⁶⁵ Pribićević, Adam, *Od gospodina do seljaka*, prir. Č. Višnjić, Zagreb, 1996, s. 107.

³⁶⁶ Bazda, Vajdin, **Yugoslavya, II. dünya savaşı sonrası ve zadrugaların faaliyetleri**, adlı görüşmesi, evinde Restelica, eski Dragaş Belediye meclis üyesi, 05.05.2012 saat 12:30.

fabrikaya yan sanayi olarak hammadde çıkaracaktır. Bölgenin en büyük potansiyellerinden biri turizm olmasına karşın, turizmi geliştirecek bir kazma bile vurulmamıştır. Bölge ve Dragaş Belediyesi eski ve yeni Yugoslavya'nın hatta şu anda da Kosova'nın en fakir kırsal belediyesi konumundadır³⁶⁷. Hayvancılıkla uğraşmaya devam eden insanlara yardımcı olacak küçük bir devlet şirketi "Şarproizvodi" kurulmuştur, Bu kuruluşun görevi Şar dağlarında yetiştirilen süt ve süt ürünlerine, et ve et ürünlerine ve şifa bitkilerine pazar bulmak, çiftçilere kolaylık sunmak ve yardımcı olmak, Akdeniz devletlerinde ünlü olan Şar peyniri ve Şar koyunu ithal etmektir.

Devletin refahı ve halkın geliri yükselince, Goralıların azıcık da olsa yüzleri gülmüştür. Dükkânlarda sunmuş oldukları ürünlerin kalitesi karşılığı onların ekonomisine gelir olarak yansımıştır. Ayrıca Şar dağlarında üretilen ürünlerin fiyatı yükselince, Goralıların ekonomisi de arttı. Şifalı bitkilerinin kaliteli olması, her ne kadar kendi bölgesinde ekonomiyi yürütecek olan kurumları olmamasına rağmen Goralıların ekonomisinin güçlenmesine yaradı.³⁶⁸ 1970'li yıllarda ekonomiyi bölgede canlandıracak olan yatırımların yapılmaması, ekonomik olarak serbest piyasanın özyönetimle gelmemesi, Goralıların Avrupa'ya işçi olarak gurbete gitmelerine neden olmuştur.³⁶⁹

Gora bölgesinin ve Goralıların daha büyük ekonomik sorunlarının çıkması Yugoslavya'nın dağılmasıyla başlayacaktır. Yugoslavya'nın her cumhuriyeti, bölgesi ve şehrinde ekonomik olarak, dükkânlardan gelen gelirlerin azalması, bazı dükkânların yıkılması Goralıları hem ekonomik olarak, hem sosyo-ekonomik olarak bitirmiş ve zorluklarla yüzyüze bırakmıştır. Daha önce Gora bölgesinde ekonomiyi geliştirilecek olan yatırımların olmaması, yıkılan dükkânlarından ayrılan esnafların tekrar geriye gelenleri işsiz kalmış, işsizliği giderecek hiç bir ekonomik kurumun ya da endüstrinin olmaması, Goralıların farklı bir yöne gitmelerine yol açmıştır. Yugoslavya'ya konulan ambargo ve yaptırımların³⁷⁰ BM tarafından desteklenmesi, durumu daha da ağırlaştırdı. Bu yaptırımları hem Kosova genelinde hem de Gora'da da olması, ayrı bir dert ve çileyi getirmiştir.

Daha önce Şar dağlarından ithal edilen ürünlerin, BM kararıyla ambargo yüzünden ithal edilmesi yasaklanınca, hayvancılıkla uğraşan Goralıların ticareti ve pazarı bitmiştir.

³⁶⁷ Asocijacija Kosovskih Opština, **ANALIZA Municipalties in Kosovo, Brief Profil 2010**, Prishtine: GIZ, 2010, s.15.

³⁶⁸ Darić, Branislav, a.g.e., s. 54-56.

³⁶⁹ Antonijević, Dragoslav, Radovanović, Milovan, , a.g.e., s. 124.

³⁷⁰ **SRJ-Makedonija, Razgraničenje bez sporova**, adli makale, Vreme broj 529, 22. februar 2001, s.1.

Panik içinde olan Goralılar pazarsız kalınca, elinde bulundurdukları hayvanları satmaya, uzun seneler uğraştıkları mesleklerinden uzaklaşmaya ve yeni çareler aramaya başlamışlardır. Gora'nın sınırının doğu ve güneydoğuda oluşturulması, ayrıca ekonomik yönden hem çiftçileri hem de Gora'da diğer mesleklerle uğraşanları tamamen vurmuştur.³⁷¹

Ambargo ve sonrası Dragaş Belediyesi'ndeki devlet kurumlarında çalışan Goralıların sayısı Arnavutlardan fazlaydı, belki %90 seviyesindeydi. Bu kesim gelirlerini devletten aldıkları maaşla karşılamaktaydı. Çeşitli bölgelerden ve eski Yugoslavya'dan gelenler ise, şifalı bitkileri toparlayıp satarak geçimlerini sağlamaktaydılar. Hayvancılıkla uğraşanların küçük bir bölümü aynı işleri yapmaya devam etmiş bulunuyordu. Bütün bu kesimlerden olan işsiz insanlar ekonomik yatırımların yapılamayacağını anladıktan sonra Avrupa'ya göç etmeye, ekonomik sorunlar yaşamayacağı ve geçim sorunlarını ortadan kaldıracakları devletlere kaçmaya başlamışlardır.

Yeni Yugoslavya'da ekonomik krizlerin, ambargonun getirdiği zayıflama zaten kötü olan durumun daha da kötüleşmesine yol açacaktır. Savaş bitti derken Kosova'daki sıkıntıların ve çatışmaların başlaması Gora'da ekonomiyi bitme noktasına getirdi³⁷². Eskiden şifalı bitkiler, süt, et ve diğer ürünler Gora ekonomisini ayakta tutarken, artık bunları satacakları yerlerin ve pazarların olmayışı Gora halkını fakir konuma getirdi ve borçlanmasına neden oldu. Gora'ya bu sefer tek gelir olarak gurbetten gelen para söz konusuydu. Diğer devletlerde bulunan Goralıların da dükkânları krizden dolayı iş yapamaz duruma düşünce dükkânlarını satıp köylerine geri gelmişlerdir.

Kosova savaşı esnasında ve sonrası Goralıların ekonomik olarak bittiği ortadadır. Savaş sadece binalarda tahribat yapmadı, aynı zamanda ekonomi ve insan ilişkilerinde de büyük tahribat yarattı. Bu savaşlar şimdiye kadar beraber olan Arnavutlar, Goralılar ve Türkleri birbirlerine düşman yapmıştır³⁷³. Öyle ki Goralılar, savaş esnasında Sırplarla işbirliği içinde olmamışlar ve buna göre davranmaya başlamışlardır. Bu durum sonucunda önce Goralıların can damarı olan ekonomik araçlarını yanı dükkânları silah zoruyla ellerinden alındı.

³⁷¹ Mrdaković-Cvetković, Ružica, **Međunarodni Kontinuitet Srbije Posle Odvajanja Crne Gore**, bilimsel çalışması, Vol. LVIII, br. 3, pp. 326-346, Beograd: Institutu ekonomskih nauka, Jul 2006, s.332.

³⁷² Darić, Branislav, a.g.e., s. 50-53.

³⁷³ Meleqi, Hajriz, **Opoja Studim Kompleks Gjeografik Historik**, a.g.e., s. 83-85.

Arnavutların korku ve baskıları bir kaç sene devam etmiştir. Yeniden devlette hukukun kurulması, zorla alınan dükkânların tekrar Goralılara tahsis edilmesine rağmen Goralılar iş başı yapmadı; ya tehdit aldı ya da korkudan açmayı denemedi³⁷⁴. Netice itibarıyla Goralılar ekmek kapısı dükkânlarını Kosova’da satmak zorunda kaldıktan sonra, ekmek parası kazanmak için büyük bölümü Avrupa’ya, bir kısım ise eski Yugoslavya cumhuriyetlerine, bir bölümü de Sırbistan’a gitmiştir.³⁷⁵ Bu gidişi Sırp farklı yansıtmaya çalışmış, “Goralılar Sırp olduğundan Sırbistan’a, Kosova’dan göç eden Sırplarla birlikte Sırp oldukları³⁷⁶ için gelmişlerdir” diyerek propaganda yapmıştır.

Sırbistan’a giden Goralılar yeni dükkânlar açmaya, eskisi gibi gelirleri olmayan işler yapmaya başlamışlar, dükkân alacak durumda olmayanlarsa sadece karınlarını doyurabilecek şekilde çalışmak üzere inşaat firmalarında ya da başka türdeki firmalarda işe girmişler. Avrupa’ya açılanlar birkaç sene mülteci kaldıktan sonra, çalışma ve oturma izinlerini çıkartarak çalışmaya başlamışlardır. Elde edilen gelir Avrupa standartlarına göre olduğu için ve Goralılar için yüksek olduğundan gelirleri artmış durumdadır. Bu insanlar gelirin artmasıyla Gora’da kalan ailelerinin geçimlerini de üstlenmiş oldular. Ekonomik olarak durumlarını az da olsa iyileştiren Avrupa’da çalışan Goralı gurbetçiler, Gora’daki evlerini yaptırmaya başlamışlar, bu da Gora’daki inşaat ustalarının iş bulma imkânlarını arttırmıştır.

Kosova’daki siyasi ve ekonomik sistemin yavaş yavaş iyileşmeye başlaması, Goralıların da bundan faydalanmaya başlamasına neden olmuştur. Tekrar faaliyete açılan fabrikaya işçi³⁷⁷ olarak girmişler, küçük işletmeler açmaya başlamışlardır. Hükümetin teşvik primleriyle yeniden bölgeyi canlandırmak için uyguladığı programlarda hayvancılığın yeniden geliştirilmesi adına, tekrar Goralıların hayvancılıkla uğraşmasına yol açtı. Gora bölgesinin turizm özelliklerinin geliştirilmesi için yapılacak yatırımlar ileride Gora ekonomisine çok katkı sağlayacaktır.

³⁷⁴ **Profili zajednica na Kosovu 2010**, İzvestaj/rapor, OSCE, Mison in Kosovo: OSCE, 2010, s.3.

³⁷⁵ Хасани, Харун, **Миграција становништва шарпанинске жупе Гора, Горанци, Муслимани и Турци у Шарпанинским Жупама Србије: Проблеми Садашњих Уклова Живота И Опстанка**, Зборник радова Књига 50, S. MERLIN COMPANY, Ваљево, Београд, 2000, s. 39-40.
Аугиса бкз. Orhan Dragaş, demeç, **Goranci nemaју Drugu државу осим Србију**, RTS 1 tv. Haberler, nedelja, RTS 1 TV, 27. feb 2011, 16:44 -> 18:25

³⁷⁶ Хасани, Харун, **Горанске народне песме**, Приштина: Јединство, 1987, s. 8.
Аугиса бкз. М.М. **Krivi Što Još Vole Srbe**, adlı makalesi, 29. 03. 2008 PRESS gazetesi, http://www.pressonline.rs/sr/vesti/vesti_dana/story/33275/KRIVI+%C5%A0TO+JO%C5%A0+VOLE+SRBE.html, alınma tarihi, 21.05.2012 saat 08:05

³⁷⁷ 2007 yılında İplik San fabrikasının sahibi “Drateks” fabrikasını satın alır, fabrikayı 2008 yılında tekrar faaliyete geçirir. Şuan da 360 işçiyi çalıştırmaktadır.

3.3. Dini Sorunlar

Din, bir milleti geliştiren ve onun insanlık değerlerine sahip olmasını sağlayan ve diğer milletlerden ayıran faktördür. Din insanlarda kültürel, sosyal, bazen de ekonomik yapıyı belirlemektedir. Goralılar İslam dinine mensup olan halk olarak, Osmanlı İmparatorluğu döneminde dinini rahat bir şekilde yaşamıştır. Değişik siyasi sistemler içinde baskıların ve dini karıştıklıkların olmasına rağmen Goralılar dinine ve dini değerlerine iyi sahip çıkmışlar ve korumuşlardır³⁷⁸. Goralılar Osmanlı döneminde, rahat bir şekilde dinini yaşamışlardır. Osmanlı İmparatorluğunda Goralılar din işlerinde, müftülüklerinde ünlü olan din adamlarına sahipti.³⁷⁹ Din konusunda Gora'da ve Goralılarda hiç bir sorunla karşılaşılmazken, Balkanlarda ve uluslararası arenada oluşan siyasi sorunlar, Prizren Ligi'nin ve siyasetin getirdiği durumlar farklı bir durum yaratmaktaydı.

Uluslararası baskıların Osmanlı İmparatorluğuna Balkanlar'da yarattığı değişiklikler, Goralıların da bu durumdan nasibini almalarına neden olmuştur. İlk defa Goralılar Sırlarla Balkan Savaşlarında karşı karşıya gelmişler ve Sırların Gora'da yaptığı katliamla³⁸⁰ karşılaşmışlardır. Bu karşılaşma önce katliam, ardından korku, baskı ve göç getirmiştir. Goralılar Müslüman oldukları için Sırlar tarafından katliam yapılmıştır. Goralıların tespit ettiğine göre, Sırlar İslam dinini yok etme harekâtını gerçekleştirmek için din karşıtı grupları örgütlemiş ve bunun bir sonucu olarak harekete geçirilen kitleler tarafından katliam yapılmıştır.

Din Goralılarda önemli bir konumda bulunmaktaydı. Dini değerlerini korumak adına Goralılar politikaya da girmişlerdir. Sırların bölgeye gelmesi durumunda dinin elden gideceği, Goralıların Hristiyanlaştırılacağı korkusu, Goralıların Anadolu'ya göç etmeye başlamalarına neden olmuştur.³⁸¹ İşte o dönemden itibaren Gora ve Goralılar din konusunda sorunlar yaşamaya başlamış, bu sorunlar gittikçe artmış ve öyle bir duruma gelmiş ki, İslam toplumundan ateist topluma dönüştürülecek kadar kötüleşmiştir.

Önce Balkan Savaşları, daha sonra I. Dünya Savaşı'nın yaşanması ve yeni sınırların oluşturulması Balkanlarda bulunan Müslümanların, İslam alemiyle, en önemlisi de

³⁷⁸ Čufta, Muharem, , a.g.e., s. 63-80.

³⁷⁹ Hacı Ömer Lütfü, Goralı, (d. 13 Ocak 1870, Prizren / Osmanlı İmparatorluğu - ö. 25 Ekim 1928 Prizren / Yugoslavya Krallığı) Türk edebiyatçı. Bazı yayınlarda Hacı Ömer Lütfi olarak da geçer.

Ayrıca bkz. Hafız, Tacide, **Hacı Ömer Lütfi Eserlerinden Seçmeler**, Tan Yayınları, Priştine 1992, s. 9.

³⁸⁰ Kosova, Parim, a.g.e., s. 26.

³⁸¹ Imamović, Mustafa, **Historija Bošnjaka**, Sarajevo: Zajednica Kulture Preporod, 1996, s.10.

halifeyle bağlantılarının kesilmesine neden olmuştur.³⁸² Sırlar tarafından çoğu din adamları kılıçtan geçirildi ve yerlerine kendi ihtiyaçlarını görecektir şekilde bilgi sahibi olmayan insanlar getirildi. Bu durum da dinin yok olması yolunda atılmış adımlardan sayılmaktaydı. Osmanlıca eğitimin kesilmesi, Arap harflerden kiril harflerine geçilmesinden sonra dini eğitimi verecek kurumların kapatılması, din eğitimi verecek olan kişilerin olmaması, bir taraftan dinin yasak olması, diğer taraftan dinden uzaklaştırma ve dinsiz bir toplum yaratma çabalarının arttığı bir dönem başlamıştır³⁸³. Biz, bunu, din sorunu olarak, bütün sorunların başı olarak görmekteyiz. Bu dini sorunların ve baskıların gittikçe artacağı aşikârdır.

Sırbistan Krallığı döneminde, din konusunda Goralılar en baskıcı dönemini görmekteydi. Daha önce böyle sorunlarla karşılaşmamış olmaları, fazla çile çekmelerine neden olmuştur. Tabii ki, bu hem savaşın getirdiği tahribatın, hem de Çanakkale Savaşı'na³⁸⁴ din adına katılan Goralıların memleketlerinden umutla gittikleri, sınırların değişmediği aynen kaldığı inancına rağmen, Osmanlı'nın Balkanlara geri dönememesi büyük bir çileye dönüşmüştür. Yeni kurulan SHSK devletinde, din konusunu yakından ilgilendiren alfabe değişikliğini de beraberinde getirecektir. Öyle ki devlet düzeyinde kurulan şer'i mahkemelerin işleyişi, Müslüman ahalsinin dini yaşamının iyileşmesine katkı sunacaktır.³⁸⁵ Bosna, Kosova ve Makedonya'da bulunan medreselerin yeniden açılması, eğitime başlaması, dinin tekrar öğretilmesi ve yaşanmasına yol açacaktır.

Osmanlı döneminde Goralılar dini ve diğer bilimlerini İstanbul'da öğrenirken, bu sefer Bosna, Makedonya ve Kosova'daki medreselerde öğrenmeye başlamışlardır. Ancak daha önce aldıkları eğitimin tamamını buralarda göremiyorlardı. Bunun bir nedeni, buralardaki bilgilerin kısıtlı olması, bir nedeni de dinin yeniden canlanacak şekilde olmasının istenmemesiydi³⁸⁶. Devletin din konusunda yaptığı bazı çalışmalar II. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla dini bitirecek noktaya gelmiştir. Tamamen dini bitirme ve yok etme dönemi ise Tito'nun Yugoslavya'sında görülecektir. Goralılar ve Balkan Müslümanları belki de hayatlarında görmedikleri zulümleri ve baskıları yaşamaya başlayacaklardır. Sistemin planladığı ateist toplumu yaratma stratejisi cumhuriyette

³⁸² Halimi, Bedri, **Sharri, Reviste informativo-kulturore, artistike e shkencore opojan**, Nr.64-65. Dhjetor-Janar, 2011-2012, s. 59.

³⁸³ Halimi, Bedri, a.g.e., s. 58-62.

³⁸⁴ Güçlütürk, Taner **"Makalelerle, Amlarla, Şiirlerle, Törenlerle, ve Belgelerle" Kosova'dan Çanakkale'ye "1915 Çanakkale Savaşı"**, BAL-TAM, Prizren, 2008, s. 77-89.

³⁸⁵ Karčić, Fikret, a.g.e., s. 100.

³⁸⁶ Purivatra, Atif, **JMO u političkom životu Kraljevine SHS**, Sarajevo 1978, s. 53.

bulunan bütün dinleri etkileyecektir. Bu strateji önce eğitim kurumlarında ve sisteminde başlatılmıştır. İslam dininde ve diğer tek tanrılı dinlerde insanın yaratıcısı Allah'tır³⁸⁷. Komünizm ideolojisi, Marksist teoriye dayandığı için, insanın maymundan oluştuğu teorisini eğitimin baş unsuru haline getirmiş bulunmaktadır.

İnsan yaşayışında din ve dini değerleri her zaman önemli ölçüde etken olduğuna göre, Tito bu değerleri yok etmek için işe eğitimden başlamış ve ikinci hamle olarak din adamları ve imamlarına sorgulama merkezlerinde, psikolojik ve bedensel baskılar uygulayarak, yürüttükleri davalardan vazgeçmelerini istemiştir.³⁸⁸ Karşı çıkanların bazıları öldürülmüş, bazıları 1960'lı yıllarda Türkiye'ye göç ettirmek ve kaçmak zorunda bırakılmıştır. Diğer bir kısım ise, görevini zorunlu olarak bırakmıştır. Dinden uzaklaştırma ve dini yok etmeye yönelik adımlardan biri de, dini faaliyetlerde bulunmanın, camiye gitmenin, dini konuları konuşmanın ve dini propaganda halinde kullanmanın yasaklanması, camilerin kapatılmasıdır³⁸⁹. Baştan beri yürülükte olan bu katı uygulamalar, Tito'nun Bağlantısızlar Hareketi'nin oluşturulmasıyla hafifletilmiş, baskılar gevşetilmiş, camilerin yeniden açılmasına³⁹⁰ izin verilmiş, bazı İslamî usullerinin yerine getirilmesine de izin çıkmıştır. Çünkü Bağlantısızlar Hareketi içinde Arap devletleri de yer alıyordu. Gora bölgesinde çocukların sünnet ettirilmesine ve sünnet alaylarının köy merkezlerinde törenlerle yapılmasına, törenlerde Tito ve Komünist parti liderlerini övdükten sonra İslamî törenlerini³⁹¹ uygulamak mümkün olabilmektedir.

Halk Müslümanlığı kendi hayatının içinde yaşatmaya devam etmiştir; evlerde gizli gizli dini vecibelerini yerine getirirken, sistemin ispiyoncuları tarafından görünmemek için özen gösterdiler ve böylece İslami yaşayışın bu zamana kadar gelmesini sağladılar. Öğretmenler, okulda ramazan döneminde oruç tutanların oruçlarının zorla bozdurmuşlardır³⁹². Buna karşın Goralı Müslümanlar İslamı baş üzerinde tutmuşlardır.

---

³⁸⁷ Yüce Allah "Ant olsun biz insanı en güzel biçimde yarattık."(Tin suresi, 4.Ayet)

Ayrıca bkz. Kur'an (Alak suresi, 2. Ayet.)

³⁸⁸ Çayırılı, Necati, **Cumhuriyet Döneminde Türkiye - Balkan İlişkileri**, adlı makale, – TURAN-SAM, Stratejik Araştırmalar Merkezi, Tarih: 21.12.2008

³⁸⁹ Karčić, Fikret, a.g.e., s. 104.

³⁹⁰ Karčić, Fikret, a.g.e., s. 105.

³⁹¹ Cigar, N., **Uloga Srpskih Orijentalista U Opravdanju Genocida Nad Muslimanima Balkana**, Sarajevo 1998, s.43.

³⁹² Kuši, Dželil, a.g.g.

Yugoslavya'nın dağılma sürecinde, din konusunda baskılar yok denilecek kadar azdı. Zamanında istenilen ve yürütülen dini yok etme propagandaları ve planları meyvelerini vermiş ve bazı Goralılar dinden uzaklaşarak ateist olduklarına inanmaya başlamışlardır; “biz Sırbız, Osmanlılar tarafından Müslümanlaştırılmış bir halkız, bundan dolayıdır ki, biz şimdi ne Müslümanız ne de Hristiyanız, biz ateistiz”³⁹³ demeye başlamışlardır. Goralıların çoğu İslam dinine sahip çıkmıştır ama zaman içinde devlet tarafında yürütülen dini yok etme politikasının etkili olmasıyla dini değerlerini tamamen yok edemese de sadece “Ben Müslümanım” diye söylemeleri kalmıştır.

Tito döneminde katı kuralların olmasına rağmen, her Gora köyünde camiler ayakta kalmıştır, oysa Arnavutluk'taki Gora bölgesindeki köylerde camiler yıkılmış ve hiç bir cami kalmamıştır.³⁹⁴ 1990'lı yıllarda sistemin çözülmesi ve değişim sonrası din Gora'da yeniden tırmanma eğilimine girmiştir. Bu sefer, daha önce dinini rahat yaşayamayan Goralılar doya doya dinlerini yaşamaya başlamışlar, komünizm yüzünden camiye gidemeyenler, camiye gitmeye, çocuklarını da camide düzenlenen mektep ve Kur'an kurslarına göndermeye başlamışlardır. Çocukların dini öğrenmeleri için çeşitli Arap ülkelerine göndermeye başlanmış, yeni kadroların ateist sistemin dışında oluşturulmasının adımları atılmıştır.

Bosna Savaşı esnasında, Bosnalı Müslümanlara yardım amaçlı Arap ülkelerinden gelen savaşçılar, buradaki İslam değerlerinin karıştırılmasına neden olacaktır. Bu Arap savaşçılar daha sonra Bosna ve eski Yugoslavya'nın Müslümanların yaşadığı bölgelerinde zaman içinde Vahabiliğin etkili olduğu tarikatların yaygınlaştırılmasına neden olacaktırlar. Eski Yugoslavya'da yaşayan Müslümanların %95'i hanefi mezhebi mensubuydu, bazı küçük gruplarsa tarikatlarının olduğunu söylemekteydiler. Eski Yugoslavya'nın dini motoru Bosna ve Saraybosna şehri³⁹⁵ iken, medreselerde sadece hanefi mezhebi okutulmaktaydı. Gora bölgesinde de sadece hanefi mezhebi mevcuttur ve hiç bir tarikat ve mezhep ya da görüş bulunmamaktaydı.

---

³⁹³ Nedzmidin Destani, Gora Bölgesinin melike köyünde paralel lisenin müdürü, HRT 2 TV, Goransko proljeće, Belgesel Filmi, yapımcı, **Eli Lazarove Sladić ve Maria Sladića**. Yayın, 05.10.09. Ayrıca bkz.belgesel filmi, [http://www.hrt.hr/index.php?id=110&tx_ttnews\[tt_news\]=50055&cHash=3974df7778](http://www.hrt.hr/index.php?id=110&tx_ttnews[tt_news]=50055&cHash=3974df7778), alınma tarihi 28.09.2011 saat 19:55

³⁹⁴ Dokle, Elmaz, a.g.e., s. 262.

³⁹⁵ Karčić, Fikret, **Šerijatski sudovi u Jugoslaviji 1918-1941**, a.g.e., s. 11. Ayrıca bkz. Jevtić, Miroljub, **Uloga Religije u Identitetu Južnoslovenskih Nacija**, adlı makalesi, Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, GODIŠNJAK 2008. s.8. elektronik kitab. <http://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2010/05/9-Prof.-dr-Miroljub-Jevti%C4%87-Uloga-religije-identitetu-ju%C5%BEenoslovenskih-nacija.pdf>, alınma tarihi 04.01.2012 saat 13:20

Demokratik yapının getirdiği insan haklarının dinin içinde de kıpırdamaya başladığı fark ediliyordu. Dini kitapların Türkçe ve Arapça'dan çevirilmesinden sonra, Kur'an-ı Kerim'in bastırılıp çoğalması ve halka bedava dağıtılması gerçekleştirilmiş, bunun yanında kontrol edilmeyen her türlü din kitaplarının ve her türlü tarikat kitaplarının Goralıların eline geçmesi, Gora'da da bazı tarikatların kurulmasının yolunu açmıştır. Avrupa'ya geçen Goralılar İslami değerlerine az çok sahiptirler ancak, Avrupa'da bulunan ve değişik Arap devletleri vatandaşı olan Müslümanlarla iletişime geçmeleri neticesinde dinlerine yeniden dönmeleri gerçekleşmiştir. Bu durum Gora'daki din bilgisi için iyi bir durumu arz etmekte, diğer taraftan ise hanefi mezhebinin dışında mezheblere kaymalarına neden olmaktadır. Farklı mezheplerin ve tarikatların Gora ve Goralılarda görünmeye ve uygulamaya konulması, aynı dine mensub olanlar arasında çekişmelerin ve kavgaların olmasına yol açmıştır.³⁹⁶

Hiç istenmeyen ve olmaması gereken dini sorunlar ortaya çıkmıştır. Hanefi mezhebi dışında olan görüşleri uygulayan kesim, kendilerinin dışında dinen kimseyi kabul etmemektedir. İslam Birliği Başkanı'na, müftüleri, Hocaları ve dini liderleri kabul etmemekte, ayrı mescid ve camileri kurmakta, bazen ramazanı ve bayramları bile farklı günlerde kutlamaktadırlar³⁹⁷. Aynı millete, aynı dine sahip olanlar birbirlerini küçük düşürerek ayrımcılığa neden olmakta, başkaları tarafından kurulan ve yönetilen organizasyonlar Gora'da halkı farklı gruplara, tarikatlara ve mezheblere ayırmaktadırlar.

3.4. Eğitim Sorunları

Küçük olan grupları yönetmek ve amaçlanan her şeyi daha kolay uygulamak için bu insanları eğitimden geçirmek gerekmektedir. Bir grubu ya da küçük bir topluluğu kendine, ulusuna ve halkına çekmek ve benzetmek de kendi kültürünü, tarihini öğretmekle ve eğitimle olur. Osmanlı İmparatorluğunun bölgeden ayrılmasıyla, eğitimdeki boşluk Balkanlarda kurulan yeni devletler tarafından doldurulmuştur.

³⁹⁶ Sve više vebabija na Kosovu? / Giderek Vehabiler fazlaşıyor? DW Radyosu, Haberler, Boşnakça yayını. 25.05.2010: saat 17:00

Ayrıca bkz. Lov na vebabije kod Prizrena, Prizren'de Vehabileri Avlamak, RTS 1 TV, subota, 22. maj 2010, 17:33, 18:29.

³⁹⁷ Hromadžić, Hajrudin, Vehabizam u Bosni: između prijetnje, šutnje i interesa, Adli makalesi, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske Ured za kulturu Grada Zagreba, broj 193, 30. 11. 2006.

Eğitim herkesin her konuda değişmesine neden olur. Uygulanan eğitim, Goralılarda büyük tahribatlar yapmıştır, halen de yapmaktadır³⁹⁸. Kısaca biz buna ‘asimilasyon’ diyelim. Goralılar Osmanlıca okur-yazarlık bilirdi. Bir uygulamayla cahil bırakılmışlardır: Kiril alfabesine geçilmesiyle süreç resmen başlamıştır. İkinci darbe bilmedikleri sistemin ve içinde barındırdığı müfredatın Sırplar tarafından okutulmaya bařlatılmasıdır³⁹⁹. Baştan karşı çıkmalarına rağmen bir değişikliği ve getirisi olmadı. Kendileri için zor olan bu dili ve eğitimi yavaş yavaş ve zorunlu olarak okumaktan başka çareleri yoktu. I. Dünya Savaşı’nın ve Balkan Savaşlarının getirdiği boşluğu Goralılar Osmanlıca okur-yazarlığı ile devam ettirmişlerdir.⁴⁰⁰ SHSK devletinin kurulması tekrar sekteye uğrayan planın uygulatılmaya devam etmesine yol açmıştır. Arapça ve Osmanlıcadan uzaklaşılması sonrasında yeni yazı tipiyle yeni kitaplar yeni eğitim sistemiyle birlikte Gora’ya getirilmiştir.

Tito Yugoslavyası’na göre SHSK döneminde daha ılımlı bir eğitim politikası yürütülmüştür. Kitaplarda net olarak görülmeyecek şekilde ince bir asimilasyon uygulanmıştır. Kitaplar Sırlığı ve Kralı yüceltme anlayışıyla yazılmıştı.⁴⁰¹ Dine hassas bir konumdan bakmaya çalışan devlet, din kısıtlamalarını dikkat çekmeyecek biçimde yürütmüştür. Eğitim sistemi tamamen kiril alfabesiyle gerçekleştirilmekteydi. Bu da Osmanlıların gitmesinden sonra, bir kaç sene içinde, Osmanlıca ve Arapça okur-yazarlığın bitmesine neden olmuştur.

Tito’nun komünizm ideolojisi, devlet yapısındaki her kurumda görüldüğü gibi, eğitim sistemini de Marksist teoriye göre kurmaktaydı.⁴⁰² Bir nceki devlet yönetiminin eğitim konusunda gösterdiği titizlik bu devlette görülmeyecektir. Marx’ın ideolojisini devlet ideolojisi olarak, halkın içinde yaymaya çocuklar ve okullardan başlanacaktır. Öyleki her sınıfın içinde Tito resminin yanında Marx ve Engels’in resimlerinin bulunması zorunluydu. Bu resimlerin orada olması, ocuk psikolojisinin etkilenmesine neden olmaktadır. Duyusal ve görselin dışında kitaplardaki ideolojik içeriğin çocuklar üzerinde daha fazla etkileri olmuştur.

³⁹⁸ Bajram Hodža, Dragař Belediyesi, 2006-2010 Milli Eđitim Müdür yardımcısı ve bořnakaa dili eđitim sorumlusu, FHP’ye veredięi demeci, 5.Maj.2007.

Ayrıca bkz. Radomirov, B. **Nastavu ne pohadja 1,400 dece u Gori**, Paralel sistemin başlama emri, Radyo KİM, Kosovska Mitrovica, 11.10.2012. Ana haber. 19:00.

³⁹⁹ Kari, Fikret, **Druştveno Pravni Aspekt, Islamskog Reformizma**, a.g.e., s. 210-211.

⁴⁰⁰ Saban Hodži, **Iseļjavanje muslimanskog stanovništva iz Srbije i CG tokom XIX stoljeca**, s. 65-67.

⁴⁰¹ Sırp hırvat ve Sloven Krallığı, resmi gazete III.yıl.Mad.16. Ustav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Sluşbene novine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, godina III, broj 142 a, utarak, 28. juni 1921. lan. 16.

⁴⁰² Hadži Vasilev, Kiro, a.g.e., s. 5-6.

Farklı halkların, dinlerin ve ulusların varlığı özel politikaların geliştirilmesini gerektiriyordu. Bütün bunları tek bir çatı altında toplamak için, Tito eğitim sistemini yoğun olarak kullanmaktaydı. Arnavutça ve Türkçe dilleri Yugoslavya'da konuşulan diğer dillerden farklıydı. Diğer dillerin birbiriyle benzerliği söz konusu olduğundan, Tito resmi dil olarak Sırpça-Hırvatça dilini Yugoslav dili yapmıştır.⁴⁰³ Bu durum bu dili konuşmayan halkların dillerinin bozulmasına sebep olmuştur. Dönem itibarıyla başlanan kadrolaşma hareketi toplumdaki kurumlaşmayı derinleştirmiştir. Sistemi koruyan polislerden sonraki en büyük koruyucular öğretmenlerdi. Öğretmenler sistemin devamını sağlamak ve düzenin iyi işleyebilmesini mümkün kılmak için ellerinden gelen gayreti göstermekteydi.

Zaman içinde Arnavutların Arnavutça, Türklerin Türkçe dilleriyle eğitim görmeleri ilkokullarda başlamıştır. Goralılarda ise halen okullarda resmi dilin öğretilmesine devam edilmektedir. Yabancı dil olarak Rusça öğretilmektedir. Kosova özerk bölgesi kurulduktan sonra, kendi otonom parlamentosuna sahip oldu. Kosova'daki okullarda Arnavut olmayanlara haftada iki ders Arnavutça verilmekteydi.⁴⁰⁴ Üniversitelerde Sırpça-Hırvatça eğitim verilmekteydi. Kosova'da Priştine Üniversitesi'nin kurulması ile eğitim, Arnavutça ve Türkçe verilmeye başlanmıştır. Kosova'nın etnik yapısının farklı unsurlardan meydana geldiği şehirlerde, eğitim kurumlarında karışık dilli eğitim söz konusudur.⁴⁰⁵ Gora bölgesinde Dragaş'ta ilk ve lise okullarındaki eğitim Arnavutça ve Sırpça-Hırvatça yapılmaktaydı. Milošević'in iktidara gelişine kadar resmi dilin içinde hem latin hem de kiril alfabelerinin kullanılmasına izin varken, onun gelişiyile resmi yazıların sadece ve sadece kiril alfabesiyle⁴⁰⁶ gerçekleştirilmesine izin verilmeye başlandı. Arnavutlara yapılan baskılar Goralılara pek yapılmadı. Arnavutları okullardan uzaklaştırma yöntemleri kısmen Goralılara da uygulandı. Goralılar da farklı şekilde, kiril alfabesiyle Sırpça dili ve müfredatı altında eğitimlerine devam etmek zorundaydılar.⁴⁰⁷

---

⁴⁰³ Geršković, Leon; Đokić, Aleksandar; Ivanović, Branislav; Marković, Mileta; Misajlovski, Vasko; Šinkovec, Borut; Petković, Svetomir; Milinić, Obrad; Stanojević, Novak; Kršul, Ivan. **Ustavi i ustavni zakoni : tekstovi Ustava i ustavnih zakona** : osnovne karakteristike novog ustavnog sistema (Informatorovi priručnici), knj. 1. i 2., Informator, Zagreb, 1974, s. 70.

⁴⁰⁴ Vidovič-Muha, Ada. (ur.) **Slovenski knjižni jezik** – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje : ob 450-letnici izida prve slovenske knjige, Zbirka »Obdobja – metode in zvrsti«, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Ljubljana, 2003, s. 163-164.

⁴⁰⁵ Pavlica, Damjan, **Savremena Istorija Kosova**, Beograd, 2001, s. 17.

⁴⁰⁶ Pavlica, Damjan, a.g.e., s. 18.

⁴⁰⁷ Pavlica, Damjan, a.g.e., s. 19.

Kosova savaşının bitmesi durumun değişmesine neden olmuştur. Bu sefer eğitim konusunda Goralılar zor duruma düşmeye başladılar. Arnavutların %95 oldukları Kosova'da diğer azınlıklar, Türk, Goralı ve Boşnaklar aynı sorunlarla karşılaşmaya başlamışlardır. UNMIK her iki dili ve daha önce görülen dillerin devamını getirmek için garantiye almıştır. Kosova meclisinde 2006 yılında kabul edilen dil yasasına göre⁴⁰⁸ Arnavutların Arnavutça eğitimi için kitapları ve müfredatları hazır bulunuyordu. Oysa Goralıların eğitim için gerekli kitapların temin edileceği bir ana devletleri yoktu. Savaş sonrasında okullarda eski kitaplarla idare etmeye başlayan Goralıların, çoğu çocukları kitapsız kalmıştır. Artık Sırp kitapların Gora'da kullanılması imkânsız hale gelmiştir. Sırp lar Kosova'nın UNMIK yönetiminin altında olması fırsatını iyi değerlendirerek, önce Gora'daki okullarda ders veren öğretmenlere Sırp maaşlarını vermeye devam etmişlerdir. Olayın başta gizliliği iyi korundu, ancak bir müddet sonra halkın arasında öğretmenlerin Kosova maaşının yanısıra Sırp maaşı da aldıkları açığa çıkmıştır. Gitgide maaşın miktarı artmaktaydı, artan maaş miktarıyla talimatlar da gelmeye başlamıştır. Tekrar Sırp müfredatını işletmek için Bosna'dan Gora'ya getirilen kitaplar ortadan kaldırılmış⁴⁰⁹, hemen ardından kaçak olarak Sırbistan'dan ilk okul kitapları getirilmeye başlanmıştır.

Öğretmenler kendi çıkarları zedelenmesin diye öğrenci ailelerin izni olmadan tekrar Gora'da Sırp eğitimi ve müfredatı okutmuşlardır. Kosova yetkilileri bu durumdan haberdardı. Uluslararası arenada kendi ulusal çıkarları zedelenmesin diye bir şekilde izin vermiş gibi göründüler ya da görmezden gelmeye çalıştılar. Sırp politikasını öğretmenler üzerinden Kosova'da ve Gora bölgesinde devam ettirmek politikası paralel sistemin doğmasına, daha sonra paralel eğitimin yanısıra, paralel belediyenin açılmasına yol açacaktır.⁴¹⁰

Kosova'nın statüsünü uluslararası arenada çözmek üzere oluşturulan üçlü görüşmelerde, Kosova, Sırp ve BM temsilcilerinden oluşan troyka görüşmeleri 2006 yılında şubat ayında Avusturya'nın başkenti Viyana'da⁴¹¹ başlamıştır. Bu ilk görüşmelerde Sırp lar

⁴⁰⁸ Dil Yasası, Zakon Br. 02/L-37, O Uпотреbu Jezika, 1.1.iii., Zakon Br. 02/L-37, 27. Jul 2006

⁴⁰⁹ **Etničke zajednice na Kosovu u 2006 - Migracije**, FHP kuruluşun, 2006 Kosova azınlıklar raporu, FHP, Pristina, 2007. s. 62.

⁴¹⁰ Husmen Baldzi, **Paralelno obrazovanje u službi iseljavanja**, Kosova Milli Eğitim Bakan yardımcısı, Avrupa Hür Radyosu, Boşnak dili haberlerinde, 6 ekim 2011. Saat 17:00

Ayrıca bkz. <http://www.info-ks.net/2011100612024/obrazovanje/paralelno-obrazovanje-u-slubi-iseljavanja.html>
⁴¹¹ **Počeli pregovori o Kosovu**, Kosova'nın Statüsü, ilgili Viyana'da, Sırbistan heyeti ile Kosova heyetlerinin direkt olarak görüşmelerin başlaması, Politika | ponedeljak Izvor: B92 tv, Beta 20.02.2006 | 08:57 -> 23:10,

kendi kurallarını oluştururken Gora bölgesine ve Sırp'ların yaşadığı yerlere özen gösterilip ayrı tutulmasını istedi. Delil olarak Goralı öğretmenlere verdiği maaş listesini göstermiştir. Kosova tarafı da aynı öğretmenlere maaş verdiğini, onların da Sırp olmadığını⁴¹² göstermiştir. Kosova tarafındaki görüşme heyetinde Goralıları temsilen Goralı milletvekilinin olması, Sırp heyetinde Goralının olmaması en büyük delil olarak kabul edildi. Toplantıda alınan kararlardan öğretmenleri ilgilendiren bir sonuç olarak, Goralı öğretmenler artık her iki devletten maaş almayacaktır,⁴¹³ sadece bir devletten maaş almaları mümkün olacaktır.

Sırp hükümeti elini çabuk tutmuş, Sırp eğitim müfredatını uygulayan ve maaşlarını verdiği Goralı öğretmenlere talimat göndermiştir. Hemen Kosova ve UNMIK ile olan ilişkilerini kesmelerini, sadece Sırbistan'ın verdiği maaşları maaş olarak almalarını istedi. Sırbistan'dan gelen maaşlar UNMIK'in verdiği maaşlardan iki katı fazlaydı. Goralı öğretmenler Belgrad'tan gelen talimatı dilekçe yazarak Dragaş'taki milli eğitim müdürlüğüne göndermişlerdir. Bu dilekçeleri Kiril alfabesiyle şöyle yazdılar: "Ben Goralı öğretmen, Kosova hükümetinden aldığım dövizli maaşı istemiyorum".⁴¹⁴ Gerçekten de maaşlarını beş ay içinde bankalardan çekmemişlerdi. Okullarda genelde iki müdür bulunmaktaydı, biri Sırbistan döneminden kalan Sırp müdürü, diğeri Kosova tarafından tayin edilen müdür. Sırp müfredatını devam ettirmek isteyenlerin banka kartları Sırp müdürü tarafından Kosova hükümetinden aldıkları maaşlarını kaçak olarak çekmesinler diye toplandı.

Beş aylık öğretmen maaşlarını almayan Goralı öğretmenler, Kosova milli eğitimiyle olan ilişkilerinin kesilmesini istedi. Bunu isteyenlerin sayıca çok olması Dragaş'taki Gora bölgesini öğretmensiz bırakmıştır. Dragaş Belediyesi bunların yerine yeni öğretmenleri almak için öğretmen alım ilanı⁴¹⁵ açmıştır. Doğal olarak eski olan öğretmenler Sırbistan döneminde emekliliğine kadar olan iş kontratı imzaladıkları için

---

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2006&mm=02&dd=20&nav_category=11&nav_id=189123, alınma tarihi (30.10.2011)

⁴¹² İdrizi, Sadik, **Kosova statüsü ve Viyana görüşmeleri**, Kosova heyetinde bulunan dönemin Goralı Kosova Sağlık Bakanı, konulu görüşmesi, Vatan (vakat koalisyonu) resmi ofisinde, 10.10.2001, saat 12:30

⁴¹³ İdrizi, Sadik, a.g.g.

⁴¹⁴ Goralı öğretmenlerin Sırp müfredatı okullarda uygulamaları için Dragaş Belediyesinin Eğitim Müdürlüğüne verdikleri dilekçe, 30.08.2007. Öğretmenler adına Veis Şerifi ve okul aile birliği başkanı Seljman Osmani.

⁴¹⁵ 27.07.2006 yılında "Konkurs" (öğretmen alım ilanı), Dragaş Belediyesi, Eğitim Müdürlüğü tarafından açılmıştır, Ayrıca bkz. **Paralelne Strukture Na Kosovu, 2006-2007**, Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju Misija na Kosovu Odeljenje za ljudska prava, decentralizaciju i zajednice, (Avrupa Birliği Kosova Misyonu, İnsan hakları bölümü) Pristina, 2007, s. 40.

bu ilanı resmi olarak kabul etmemiş ve işlerin başında olduklarını söylemişlerdi.⁴¹⁶ Gora'daki bazı okullarda öğretmen alımı için açılan ilana yeni öğretmenler başvurmuş, bazı okullar için hiç kimse başvurmamıştır⁴¹⁷. 2006-2007 öğretim yılının başlaması çileli olmuştur. Kosova müfredatını uygulayacak yeni alınan öğretmenler işbaşı yapmış, eskileri de okullara gelmiştir. Problemin kapıda olduğu açıktır; bu durum okulların bir ay kapalı olmasına neden olmuştur. Kosova milli eğitimi sorunu çözmek adına Sırp müfredatı takip eden Goralı öğretmenlerin okullara girip ders verebilmelerini⁴¹⁸ sağlamıştır.

Ama bunu Kosova eğitim yasalarının verdiği kurallara göre gerçekleştirebilir: “azınlıklar ana devleti saydıkları devletlerden eğitim kitaplarını getirmek için Kosva milli eğitim bakanlığına ailelerin isteği üzere, topluluk temsilcileri tarafından başvurup kitaplar bakanlığa getirilip konuları ve müfredatı kontrol edildikten sonra kullanılmasına izin verilecektir”⁴¹⁹

Öğretmeler Sırp müfredatını uygulamak için OSCE'nin yardımını tamamen almışlardı, OSCE de Kosova yetkilerine “siz yasaları uygulamaktan çekinmeyin” demektedir. Sırp müfredatı uygulamak isteyen Goralı öğretmenlere de “siz doğru yoldasınız, biz OSCE olarak sizleri destekleriz, ayrıca avukatlığınızı yaparız”⁴²⁰ demektedir.

O tarihten itibaren Goralı öğretmenlerin Sırbistan tarafından ödenen maaşları iki katına yükseltilmiştir. Öğretmenler Dragaş'ta bulunan, iki dilde eğitim görülen liseden çıkmışlar, yanlarında Sırbistan'dan her hangi bir ödeneği bulunan Goralıların çocuklarını götürmüşlerdir.⁴²¹ Bir iki sene evlerde kaçak eğitim gördükten sonra Vraništa “25 Maj” ilkokulun, pilot okulu Melike köyünde iki sınıflı okulda paralel liseyi açmışlardır.

⁴¹⁶ Shemsidini, Halim, Dönemin Belediye başkanı, dönemin eğitim müdürüne, **2006 yılında, Gora köylerindeki okullarda, veli ve öğretmenlerle yaptıkları ikna görüşmelerinde**, öğretmenlerin emekliliğe kadar iş kontratlı olduklarını söylemeleri.

Ayrıca bkz. öğretmenlerin böyle davranmasına etkili olana Kuzey Mitrovica eğitim koordinatörlüğünden gelen, br. 611- 364, 06.10.2005, Predrag Stojčetovič imzaladığı talimat yazısıdır.

⁴¹⁷ Shemsidini, Halim, İljazi, Xhemal, a.g.g.

⁴¹⁸ Agim Veliu, bütün **Goralı öğretmenlerin 2006/2007 eğitim yılında iş kontratı imzalamaları için gönderdiği genelge kararı**, Dönemin Eğitim, bakanın, br. 816/01- B, 19.09.2006.

⁴¹⁹ İlk öğretim Kanunu, ZAKON Br. 04/L-32 O Preduniverzitetskom Obrazovanju U Republici Kosovo, br. DL-035-2011, Dana 31.08.2011. Službeni list Republike Kosova / br. 17 / Priština: 16 septembar 2011

⁴²⁰ **Etničke zajednice na Kosovu u 2006.**, Izveštaj Fonda za humanitarno pravo, s. 5. 11. 14.

Ayrıca bkz. http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2012/06/Etnicke-zajednice-na-Kosovu-u-2006_.pdf

⁴²¹ Milenović, Živorad, **Obrazovanje Goranske etničke zajednice na Kosovu i Metohiji od 1918. Godine do danas.** Baština Časopis, Priština – Leposavić, br. 28. 2010, s. 223-230.

Bu problemler, Goralıların gelecek için kadrolarının yitirilmesine neden olacaktır, çünkü Sırp müfredatını takib eden bir Goralının Gora'da illegal ve paralel okullardan aldıkları diplomaları, Kosova milli eğitimi ve diğer kurumlar tarafından kabul edilmemektedir. Kosova hükümetinin Prizren ve Priştine üniversitelerinin içinde Boşnakça bölümü açması Goralılar için büyük bir avantaj haline gelmiştir. Her sene değişik branşların açılması, Goralılara artı avantaj sağlamaktadır. Sırp müfredatı takib edenler için ise dezavantajdır, çünkü bunlar oraya gelip başvuruda bulunamazlardı. Sırp kitapları okumak Goralılar için tehlikeli bir oyundur, çünkü Sırp kitaplarında, Sırp ulusu ve Sırp lar övülmekte, Müslümanlar ve Türkler kötülenmektedir, Müslüman olan Goralıların bunları yapması düşündürücüdür.

Goralıların, Türkiye'nin dışında çevre ülkelerde eğitim görmeleri, imkânsız gibidir. Türkiye'de de okuma imkânı herkese verilmemektedir. Türkiye tarafından Goralılara üç kişilik kontejan ayrılmıştır. Makedonya'ya okumak amacıyla gitmek için önce Makedon Müslümanları olduklarını beyane eden kâğıdı imzalamaları gerekiyor. Bunun ardından okumaya kabul ediliyorlardı. Aynı sorunla Sırbistan'da da karşılaşılır. Önce Gora'daki paralel yapıyı destekler konumda ve paralel yapıdan olmanız, Sırbistan'ı destekleyen partilere üye olmanız ve oy vermeniz gerekiyor. Ancak bu şekilde okuma hakkı elde edebilirsiniz. Bosna'da okumak zaten imkânsızdır, çünkü Bosna, Kosova'yı devlet olarak tanımadığı için, Goralıların ve Kosovalıların devlete girmelerine müsaade etmemektedir.

Bir avuç insan çevredeki devletlerin çıkarları için kendi toplumlarını yok etmekte tehlikesiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Kosova kurumlarına sınımsız bağlanması gerekirken Goralılar her seferinde yanlış kartı kullanmaktadırlar. Tüm bunlar hep başkalarının isteğiyle gerçekleştirilmektedir. Doğru düzgün kendi kültürünü, tarihini ve sosyal yapısını devam ettirecek eğitim sistemi olmayan halkın zaman içinde yok olması doğaldır. Goralılar farklı devletlerin müfredatını uygularken, farklı ulusun tarihi, kültürü ve sosyal yapısını öğrenirken kendi ulusundan, tarihinden, kültüründen ve sosyal yapısından utanmaya ve uzaklaşmaya başlarlar. Tüm bu yaşananlar, Gora ve Goralılarda eğitim sorunlarının uzun süreceği izlenimini yaratmaktadır.

3.5. Etnik Sorunlar

Etnik anlaşmazlıklar, halkları ve devletleri birbirine düşüren, istenmeyen ve kötü durumları yaratan bir kaos halidir. Balkanlar etnik yapısıyla bir mozaik gibidir, Balkanları bu kadar güzel yapan farklı etnik grupların bir araya gelip yaşadıkları bir yer olmasıdır. Bu güzel yerlerde bazen istenmeyen sorunlar çıkmaktadır; bunların en başında din, dil ve etnik sorunlar gelmektedir. Bir halkın ve ulusun diğer halklardan ve uluslardan üstün olma çabaları, sayıca daha küçük olan halkların ezilmesine neden olur, aynı düzeyde olan halkların üstünlük çabaları etnik çatışmaları çıkarır⁴²².

Osmanlı dönemi Balkanlarda etnik ayrımının yapılmadığı ve görülmediği bir dönemi temsil etmektedir. Milliyetçiliğin hızla yayılması ve gelişmesi Balkanlardan huzurun gidişine ve bölgenin etnik ayrışmaların merkezi konumuna gelmesine yol açacaktır. Gora bölgesi etnik yapıları bir belediye statüsünde bulunmaktadır. Bu etnik yapı tarih boyu her hangi bir zorluğun yaşanmasına izin vermemekteydi. Bölgeyi oluşturan etnik grupların büyük farklılıkları bulunmamaktadır, aynı bölgede yaşayan Goralılar ile Arnavutlar arasında dil dışında önemli farklılıklar yoktur. Aynı dine, kültüre ve sosyal yapıya sahip olan iki farklı grup,⁴²³ nasıl farklı etnik grup denilebilir? Osmanlıların gidişi ve yerine Sırp'ların gelişi farklılıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bölge Müslümanlarla (Arnavutlar, Türkler, Goralılar ve Boşnaklar) Sırp'lar olarak iki gruba ayrılmaktaydı. Zamanın değişmesi, dış güçlerin etkisiyle Müslümanlar arasında grupların etnik yapılarının sorgulanmasına neden olacaktır, böylece Kosova'da iki gruptan beş altı etnik gruba ayrılma başlayacak⁴²⁴. SHSK döneminde hem Goralılar hem de SHSK hükümeti, Goralıları etnik grup olarak görmedi, diğer Müslümanlarla birlikte Müslüman olarak kabul etmekteydi.

Tito Yugoslavyası'nda etnik grupları sindirme politikası, tek bir etnik yapıyı Yugoslavya'yı inşa etme girişimleri, tek bir etnik Yugoslav ulusunu⁴²⁵ yaratmayı hedefliyordu. Bu etnik çeşitliliği tek bir etnik yapıya dönüştürürken bazı etnik

⁴²² Zdravković, Danijela, **Učiteljski fakultet Vranje, Problem i Mogućnosti Demistifikacije Etničkih stereotipa Na Balkanu**, Vranje, Zadužbina Andrejević, 2004, s. 506-516.

⁴²³ Meleqi, Hajriz, Opoja dhe Gora, a.g.e., s.48. Ayrıca bkz. Kosova, Parim, a.g.e., s.31.

⁴²⁴ Topluluklar Kanunu ve düzeltilmesi, **Zakon o zaštiti i promovisanje prava zajednica i njihovih pripadnika u Republici Kosova**, 03/L-047, **Zakon o zaštiti i promovisanje prava zajednica i njihovih pripadnika u Republici Kosova**, Dekret br. DL-013-2008, dana 15.06.2008, & **Zakon br. 04/L-020, ZAKON BR. 04/L-020 O Izmenama I Dopunama Zakona Br. 03/L-047**.

⁴²⁵ Milosavljević, Olivera, **Titov Jugosloven - nacionalni ili državni identitet?**, Zagreb, 2002, s. 176-191. Ayrıca bkz. J. Markovića, Predraga, **Dijalog povjesničara/istoričara**, , Zagreb, 2, 2000, s. 235-253.

kimliklerin yok olmasına neden olacaktı. Burada en fazla etkilenen topluluklar, Goralılar, Torbeşler, Arnavutlar ve Türkler olacaktır. En büyük asimilasyon Tito döneminde gerçekleştirilmiştir⁴²⁶. Temsiller konusunda halkın etnik yapısına göre gerçekleştirilmediği için Goralıların söz söyleme imkânları yoktu.

Yugoslavya'nın dağılma nedenlerinin başında, etnik sorunların geldiğini belirtebiliriz. Milliyetçiliğin körüklenmesi Goralılara da yansıtılmıştır. Şimdiye kadar birlik ve beraberlik içinde yaşayan Goralıları etnik olarak Arnavutlardan üstün konumuna getirmek ile Milošević⁴²⁷ hata yapmış, bu üstünlük Kosova savaşı sonrası zarar olarak Goralılara fatura edilmiştir. Savaş sonrasında etnik konumların Kosova'da açıklanması zordur; radikal Arnavut grupların, diğer etnik gruplara karşı sindirme politikaları ayrımcılığı getirmiştir. Ayrımcılığa tabi tutulmaya başlayan halklar, bu sefer sanki Milošević döneminde Arnavutlara karşı yapılanları hesabını suçsuz Goralılardan sormaya, Goralılara karşı öç alma hareketlerine girişmeye başlamışlardır. Sırbistan'da yaşayan Goralılar da Arnavut muamelesine tabi tutulmaktadır. Kosova'daki olayların karşılığı olarak dükkânların ve evlerin yakılması şeklinde Sırbistan'da Goralılara fatura kesilmektedir.⁴²⁸

UNMIK'in getirdiği yeni uygulamalar bazı iyileşmelerin olmasını sağlamıştır: Goralıların etnik grup olarak tanınması, parlamentoda temsil edilmeleri, yaşadıkları belediyelerde, okullarda resmi dil olarak ana dillerini kullanmaları gibi olumlu adımlar bu dönemde atılmıştır.⁴²⁹ Etnik sorunların en önemlisi Goralılar için Priştine tarafında kimlik konusunda çıkmıştır. Herkes tarafından sahiplenmeye çalışılan Goralıların tamamı sahiplenilmezse, az sayıdaki bölümünü yanlarına çekmiş olacaklardır. Bu da çevredeki Arnavut varlığının yayılcı politikasını göstermektedir. Goralıları Arnavutlaştırma ve Arnavut partilere oy vermelerini⁴³⁰ sağlama ve kalanlara da post modern baskı metotları uygulayarak Goralıların Gora'dan göç etmelerine yol açan bu politika çok tehlikeli sonuçlar yaratmıştır. Bu yayılcı Arnavut politikasına başka bir

⁴²⁶ Milosavljević, Olivera, a.g.e., s. 183.

⁴²⁷ Ваит, Ибро, **Горанци, Горанци у светлу разговора у Рамбујеу**, Муслимани и Турци у Шарпланинским Жупама Србије: Проблеми Садашњих Услова Живота и Опстанка, Зборник радова Књига 50, S. MERLIN COMPANY, Ваљево, Београд, 2000. s. 45.47.

⁴²⁸ **Zapaljene prostorije Grağanske inicijative Goranaca**, b92 tv, Ana haber, Izvor: Beta, Tanjug, nedelja, (28.08.2011) saat 16:22.

Аурица бкз. **Etničke zajednice na Kosovu u 2006**. Izveštaj Fonda za humanitarno pravo, a.g.e, s.11.

⁴²⁹ İlk öğretim Kanunu, Zakon Br. 04/L-32 **O Pred univerzitetskom Obrazovanju u Republici Kosovo**, Dekret br. DL-035-2011, Dana 31.08.2011. član. 1.2/4..

⁴³⁰ **Goranci žele distrikt kao Brčko**, adli makale, Tanjug haber ajansı, sreda 25.05.2011.17:33.

örnek de, Arnavutluk sınır boyu olan köyleri sınır kapılarını açarken, diğer taraftan ise zaten açık olan Makedonya ile olan sınır kapısını kapatmak ve bu sınır kapısının⁴³¹ açılmasına izin vermemek.

Arnavutlukla açılan sınır kapısı Gora bölgesi için korku ve hırsızlıkların olmasına neden olmuştur. Sınırın diğer tarafında Goralıların da bulunması ekstra bir şey getiremezdi, çünkü onlar da Arnavut kültüründen etkilenmişler. Oradaki köyler de bu hırsızlıklara katılmaktaydılar. Savaşın sonra sınır boyu köylerde hırsızlıklar en yüksek düzeye kadar çıkmıştır; en az 500 atın, 300 den fazla küçük ve büyük baş hayvanın, en az 800 evin Gora genelinde soyulması ve bütün bunların üstüne Kosova polisinin hiç bir olayı aydınlatamaması,⁴³² ayrı bir çileyi ve göçü tetiklemektedir.

Belediye arazisini, otlak arazisini “Šar Proizvodi” kurumuna işletmeye verilmesine yönelik 1963 yılındaki bu yapı, bu toprakların birileri tarafından “Šar Proizvodi” üzerinde yazılması, Kosova özelleştirme idaresi tarafından alınıp özelleştirilme listesine konulmasıyla girilen programa ‘dur’ diyecek birileri yok gibi görünmektedir. Gora toprakları özelleştirilebilir ve bir gün gelip bu toprakları birileri satın alabilir. Goralıların da son çareleri, şifa bitkilerini toplamayı ve hayvancılıkla uğraşmayı bırakıp, buradan gitmek olacaktır. Şu anda bu topraklar milli park ilan edilmeye hazırlanmaktadır. Muhtemelen milli parkın tamamı Gora bölgesindedir. Köylülerin tarlalarının bulunduğu yerleri bile kapsamaktadır. Daha milli parka nelerin dahil edilip edilmeyeceği belli değildir. Daha bu toprakların nereler olacağına karar verilmeden, Dragaş belediyesi meclis başkanlığından Gora bölgesinde ekonomik bölge ilan edilen dereler üzerinde hidroelektrik santrallerinin inşa edilmesi isteği durumun ne kadar vahim olduğunu göstermeye yeter de artar bile. Bu karar iki defa bakanlıktan döndü ama bu kararın üçüncü defa mecliste kabul edilmesi⁴³³ Goralıların etnik olarak bittiği anlamına gelir. Goralılar hiç bir zaman mecliste çoğunluk olmadı ve belediye başkanı seçebilecek durumda değildiler. Etnik olarak en fazla karşılaştıkları sorunların başında bu gelmektedir.

⁴³¹ Kosova ile Makedonya arasında sınır kapısının açılışı, Restelica-Strezimir, 22.08.2003.

⁴³² Zogaj, Gëzim, **Belediye başkanının halka açık toplantısı, yıllık çalışmanın değerlendirilmesi**, Dragaş polis komseri, Dragaş belediyesi meclis salonu, 26.12.2011, saat: 11:30

⁴³³ Dragaş Belediye Meclisi Kararı, **Gora bölgesinde bulunan dereler üzerinde hidrosantrallerin kurulması için, devlet arazisinin özel şirketlere kullanıma verilmesi**, 01.br. 06-368/1. 21.03.2012, yeniden görüşülmesi ve tekrar kabulü, 10.05.2012.

Goralıların Kosova toplumunda, zaman içinde demokratik düzenlemelerin getireceği kolaylıklardan yararlanacağı da ümit edilmektedir. Şimdiki durumu itibarıyla Goralılar etnik olarak bazı konularda temel haklara sahiptir, bazı konularda da hâlâ çok yol katedilmesi gerekir. Çünkü Goralıların şimdiki durumları, kendi bakış açısından bakacak olursak, kendilerini Boşnak, Goralı Türk olarak görenler büyük etnik sorunlarla karşılaşmamaktadır, kendilerini Goranac olarak görenleri ise Kosova kurumları kabul etmemektedir. Goralılar yeni düzenle entegre olmak için kendilerinin oluşturdukları zorluklarla boğuşuyorlar, etnik olarak kendilerine ayrımcılık yapıldığını savunmaktadırlar.

3.6. Dil Sorunları

Dil, toplumun ortaklaşa meydana getirdiği ve kullandığı canlı bir varlık, sosyal bir kurumdur. Dil, aynı toplulukta yaşayan veya aynı milletten olan insanların anlaşabilmelerini sağlayan en gelişmiş iletişim aracı olarak işlevini görmektedir. Bugün ses yapısı, şekil ve anlam bakımından birbirinden az ya da çok farklılaşmış bulunan dil veya lehçelerin, kök bakımından bilinmeyen bir tarihte birleştikleri ortak dil: Ana Türkçe, Ana Moğolca, Latince vb. dillerdir. Gora bölgesinde konuşulan dil klasik dil değildir, bölgesel konuşma dilidir.⁴³⁴ Konuşma olarak Goranca ya da Goralıların konuştuğu dil, hiç bir dil statüsüne tabi değildir, ayrıca resmiyeti olmayan bir dildir⁴³⁵.

Gora'da konuşulan dil, bölgesel dildir, dilbilgisinin olmadığı bir lehçe olarak iki dilin devamı olarak görülmektedir. Osmanlı döneminde Gora bölgesinde Türkçe konuşulurdu, kelimenin kökeni Türkçe, eki Goranca ya da Slav dillerinden⁴³⁶ olurdu. Eskiden konuşulduğu kadar konuşulmasa da böyle kelimelerin halen çok sayıda kullanımda olduğu görülmektedir. Okullarda Sırp dilinin okutulması, devlet kurumlarında da resmi dil olarak Sırpça-Hırvatça'nın olması, Osmanlı İmparatorluğunun gidişiyle, Goradaki dilin değişmesine ve değiştirilmesine yol açmıştır. Gora dili, şu anda, Makedonca'ya en yakın dil olarak kabul edilmektedir. Makedonlar başka siyasi çıkarlarından dolayı Gora dilinin Makedon dilinin asıl dili olduğunu,⁴³⁷ Goralıları da eski Makedon dilini bozmadan koruyan topluluklar

⁴³⁴ Kačka, Muljaim, *Artikulacisko fonološki poremečaji školske djece u goranskoj bilingvačnoj sredini*, Yüksek Lisans Tezi, Univerzitet u Tuzli, Tuzla, 2012, s. 22.

⁴³⁵ Kačka, Muljaim, a.g.e., s. 23-24.

⁴³⁶ Batisa, Batmak fiilin kökü, "bat" Türkçeden, "isa" Gorancadan geçmiş zaman ekidir, Batisa-battı, anlamına gelmektedir. Buna benzer Türk kökenli kelimelerle ve fillerle doludur Gora dili (Goranca).

⁴³⁷ Donski, Aleksandar, a.g.e., s. 19.

olduğunu ileri sürmektedir. Diğer taraftan ise ses farklarından dolayı, Sırp dilinin eski Sırp dili⁴³⁸, Car Dušan döneminde bölgede konuşulan eski Sırp dili olduğunu kabul ediyorlar.

Sırp, Türklerden, Arnavutlardan ve Makedonlardan bu durumu kendi tarafına ve çıkarına çevirmeyi başarmışlardır. Bu durum sistemin verdiği imkânları iyi kullanarak belki de planlanan bir stratejinin ürünü olarak başarılmıştır. Sırp dilinin sistematik çabaları sonucu Goralıların diline de en fazla Sırpça kelimeleri ve dilbilgisini sokmayı başarmışlardır⁴³⁹. Türkçe kelimeleri kaldırmak yerine, Sırp kelimelerin kullanımına ön ayak olmuşlardır. Hem SHSK hem de Yugoslavya'da Goralıların dili üzerinde başlayan sorunlar, zaman içinde dil asimilasyonuna, daha sonra ise, kimlik sorununun baş aktörleri olarak karşımıza çıkacaklardır. Eğitimin etkisi, zaman içinde dilin değişmesine, dildeki değişim, insanlardaki siyasi görüşün değişmesine, vatani ve milli duygulardan uzaklaşılmasına, farklı milletlerin değerlerine sahip çıkılmasına neden olacaktır.

Yugoslavya döneminde özellikle resmi evraklarda Kosova'da iki ya da üç dille, Sırpça-Hırvatça, Arnavutça ve Türkçe kullanılmakta ve yazılmaktaydı. Goralıların en fazla etkilendikleri konu eski Yugoslavya'da dildi. Resmi dilin Sırpça-Hırvatça olması Goralıların konuştuğu dilin resmi dile yakın olması, Gora dilindeki Türkçe kelimelerin yerini Sırp kelimelerin almasına⁴⁴⁰ neden olmuştur. Ulusal birliğini oluştururken, sadece siyaset ve ekonominin dışında, aynı zamanda ulusal bir dilin olduğu bir devlet yapısı kurmak hedeflenmekteydi. Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Milošević tarafından yürütülen politikanın yapısı dili etkileme⁴⁴¹ niyetindeydi. Kosova genelinde sadece Sırpça'nın resmi dil statüsündeydi. Arnavutça'nın kullanılması engelleniyordu. Sırp yönetimi Goralıları kendi konuştuğu dilden uzaklaştırmak için, Sırpçayı yücelterek Goralıların Sırpça kullanmalarını teşvik ederdi. Bu durum Goralıların kendi Gora dilinden uzaklaşmalarına neden oldu.

Kosova savaşının başlamasıyla atılan Sırp tohumlarının dil konusunda meyvelerini vermeye başlaması Sırp için önemli bir kazanım olurken, Goralılar için karşılaşılan en büyük problemlerden birine dönüştü. Daha önceleri Goralıların eğitimlerini Sırpça-

⁴³⁸ Antonijević, Dragoslav., a.g.e., s.16. Ayrıca bkz. Maldenović, Radivoje,a.g.e., s. 46.

⁴³⁹ Kačka, Muljaim, a.g.e., s. 24.

⁴⁴⁰ Kačka, Muljaim, a.g.e., s. 22.

⁴⁴¹ Maldenović, Radivoje,a.g.e., s. 109 -113.

Hırvatça görmeleri, bunun dışında Gora dilini konuşmaları Arnavutları kızdırmaktaydı. Sırp güçlerin buradan gitmesi ve akabinde BM barış güçlerinin gelişleriyle birlikte Arnavutların da gelmesi, artık sadece Arnavutça'nın konuşulacağı anlamına geliyordu. İki üç sene içinde, özellikle birinci senesinde Goralıların zorluk çektikleri alan Arnavutların Sırpça veya Gora dilini konuşmak istememesi, Goralıların Arnavutça'yı bilmemesi, resmi kurumların Arnavutlar tarafından doldurulması, daha önce resmi kurumlarda üç dilin kullanılmasına karşı, tek dil olarak Arnavutça'nın⁴⁴² kullanılmaya başlanmış. Doğal olarak bu durum, Goralıların haklarının çiğnenmesine neden olmuştur. UNMIK tarafından Boşnakça Boşnakların, Türkçe Türklerin yaşadığı yerlerde ayrıca Kosova genelinde Sırpça'nın da resmi dil⁴⁴³ olması kanunen sağlandıktan sonra, Goralılar için bir nebze rahatlama olmuştur. Sırpça ve Boşnakça Goralıların ana dili olmamasına karşın, resmi dillerin içine girmesi, daha önce bu dilde eğitim gördükleri için hiç yoktan iyiydi.

Dil Goralılarda farklı düşüncelerin, farklı siyasi görüşlerin oluşmasına yol açmıştır. Sırbistan tarafından Gora'daki paralel okullara kitap gönderilmesi, Goralıların bir kesiminin Sırbistan tarafını destekler yönde hareket etmesine neden oldu. Ayrıca bu uygulama Goralı kimliğini Sırplaştırmaya yardımcı olmaktadır. Diğer taraftansa Boşnakça dilini, Goralılar, daha fazla dini kitaplarda görmekteydi. Kosova'daki siyasi kargaşa eğitimde de boy göstermiştir. Boşnak kitapların getirilmesi, Boşnak akımını oluşturmaktadır. Bu durumdaki Goralılar, kimlik konusunda kendilerini Boşnak olarak ispatlamaya çalışmışlardır⁴⁴⁴. Okullarda Arnavutça eğitim almaya başlayan Goralılar için uzun vadede kendi hayatları adına kolaylaştırıcı bir durum yaratmaktadır. Yüzde doksan Arnavutça konuşulduğu bir bölgede Arnavutça bilmekle bilmemek arasında büyük farklar vardır. Bu durumda eğitim aldığı dilin ideolojik etkisi altında kalan Goralılar, kendi kimliğini buna göre oluşturmaya karar verirler: Goralı Türkten, Goranac (Sırp Müslümanı), Goranec (Makedon Müslümanı), Arnavutça'dan Arnavut ve Boşnakça'dan Boşnak olmaları gibi.

Kosova cumhuriyetinde dillerin serbestliği, bir şekilde Goralıların Kosova genelinde çıkıp kendi Gora dilini kullanmalarını sorun olmaktan çıkarmıştır. Okullarda Boşnakça ya da Sırpça eğitim görmeleri durumunda yüksek eğitimlerini sadece bir iki branş

⁴⁴² Uredba UNMIK-a, Br. 1999/1, 25. jul 1999. Član.5.2

⁴⁴³ Uredba UNMIK-a, a.g.e.

⁴⁴⁴ Dil Yasası, Zakon Br. 02/L-37, **O Upotrebi Jezika**, 1.2., Zakon Br. 02/L-37, 27. Jul 2006.

üzerinde yapmak zorunda kalmaktadırlar. Oysa bunun dışında birçok branşın kadrolarını gelecek için şimdiden yitirmeye başlamışlardır.

Goralılarda siyasi durumun yarattığı sorunlar, Gora dilini kullanılan resmi bir dil konumuna getirmemek Sırp SANU (Sırp Sanat ve Bilim Akademisi) kuruluşunun işidir. Savaş sonrası Gora dilinin yapısını, içeriğini belirlemek ve kullanılan resmi bir dil konumuna getirmek üzere bazı Goralı akademisyenler tarafından yüksek lisans düzeyinde tezler hazırlanmakta ve bu tezlerle dilin özellikleri ortaya çıkartılmaktadır.⁴⁴⁵ Umarız bu çalışmaların devamı gelir.

Gora dilinin devam ettirilmesi için galiba bize tanınan son fırsattır. Gerçekten tarih içinde Gora dilinin yok edilmesi, konusunda yürütülmüş olan siyasi çalışmaların ve asimilasyon politikalarının en çarpıcı sonucu şudur: şu anda bir genç Goralı ile yaşlı Goralı birarada oturup konuşmakta ancak birbirlerini anlayamamaktadır. Bu durumda yaşlı Goralının içinde Türkçe sözcüklerin bol olduğu konuşması ile genç Goralının Sırpça, Arnavutça, Hırvatça ya da Avrupa dillerinden her hangi birindeki sözcüklerin bolluğu ile konuşması içler acısıdır. Artık birbirleriyle anlaşamayan nesiller oluştu. Bu tablo dilimizin yok olmaya gittiğinin göstergesidir. Ne yazık, dilimizi yok etme noktasına gelip dayanmış durumdayız.

---

⁴⁴⁵ Kačka, Muljaim, a.g.e., s. 9

S O N U Ç

Gora ve Goralıların, yok olma tehlikesi, Balkan Savaşlarıyla resmen başlamış bulunmaktadır. 1912 senesinde Goralılara karşı gerçekleştirilen katliamın ve bunun üzerinden temelleri atılan yok etme politikalarının neticeleri seneden seneye artmaktadır. Prizren Ligi'nin kurulma nedenlerinden Hristiyan ve Sırp'ların bölgeye yaklaşması, hatta sahip olması tehlikesi, Goralıları etkilemiş bulunmaktaydı. Zaman içinde korkulanlar gerçekleşmeye başladı, Sırp'lar masum Goralılardan öç almak için katliamlar yaparak gerçek planlarını göstermişlerdir.

1912 ve 1913 senesinde yapılanlar, Goralıları kendi memleketlerinden Anadolu'ya göç etmek zorunda bırakmıştır. Gora bölgesinde kalanlarsa, zaman içinde dinden uzaklaştırılmış, farklı düşüncelerine izin verilmemiş hatta birbirlerini düşman gibi görmelerine neden olmuştur. Ait oldukları millet ve devletin gitmesiyle, sahipsiz kalan Balkan Müslümanları gibi Goralılar da eğitimlerinden mahrum kalmış ve okur-yazarlığı olmayan insanlar konumuna düşürülmüşlerdir.

Krallık Yugoslavya'sında Sırp'lar tarafından yapılan haksızlıklar Goralılar ve diğer Müslümanlara daha kolay ve daha rahat tatbik edilmiştir. Bu dönemde SHSK'dan Müslüman halklara karşı hafifletici ve yatıştırıcı politika izlenmesinin simgesi 1918'de kurulan şeri mahkemelerin varlığıdır. Bu durum biraz olsun Müslümanlara güven sağlayabilmiştir. Bunun aynısı Goralı ve diğer Müslüman halklara da yapılmaktaydı. Daha sonra çıkarılan tarım kanunuyla Gora köylüleri devletin vatandaşından devletin esiri konumuna getirilmiştir.

II. Dünya Savaşı sonucu uluslararası sistemde ve özel olarak Balkanlarda meydana gelen değişiklikler bütün bölge halklarını olduğu gibi Müslümanları da etkilemiştir. Din, kültür, sosyo ekonomik yapı ve düşüncelerdeki değişmelerin, zaman içinde önemli sonuçları ortaya çıkmıştır. Bu gelişmelerin Müslüman halklar üzerindeki en büyük tahribatı, dinden uzaklaştırma şeklinde gerçekleşmiştir. Yeni ideolojinin toplumlarda hâkim olmasında geliştirilen kimliksizleştirme politikaları Tito döneminde yapılmıştır. Planlı bir şekilde stratejilerini uygularken, Goralıların kendi din ve kültüründen uzaklaştırılmaları iki yönlü yürütülmüştür: Birincisi, Komünist eğitimle kurulan kadrolarla İkincisi baskı uygulayarak kalan Goralıları dinsizleştirmek, kabul etmeyenleri ikinci kez Türkiye'ye göç ettirmek.

Komünistlerin ideolojisi, Goralılarda özellikle 1950 sonrası büyük değişimler getirecektir. 1960'lı yıllarda çok sayıda Goralı Anadolu'ya göç etmeleri için zorlanmıştır. Öncelikle Goralıları ideolojik olarak istenilen duruma getirmek için büyük uğraşlar vermişlerdir. Goralı çocukların beyinleri yıkanıp Tito'nun Tanrı gibi olduğu Komünist ideolojiyi kurmak, yerleştirmek ve ateizme dayalı Yugoslav ulusunu (milletini) yaratmak için devlet ve Komünizm adına çalışmalar yapılmıştır. Zamanla eğitilmiş bu çocuklar aracılığıyla Müslüman halklara karşı inanılmaz baskılar gerçekleştirmişlerdir.

Tito'nun 1974 Anayasası'yla getirdiği Kosova'nın özerk konumundan faydalanmak isteyen Goralılar eski Yugoslavya'nın her tarafına dağılmış halde dükkân açıp iş kurabiliyordu. Ekonomik olarak gelen refah din, kültür ve sosyal yapıda da rahatlamalar yaratmıştır. Bu dönemde özellikle daha önce özenle hazırlanan kadrolar işbaşına getirilmiştir. Sistemin yetiştirdiği Goralılar kendi Gora halkına eziyet yapmaya başlamışlardır. Baskı altında kalan Goralılar, ne seslerini çıkartabildi ne de seçimlerde bir şeyler yapabildi, çünkü Yugoslavya'da tek partili seçim sistemi vardı.

1990'lı yıllarda Yugoslavya'da değişim rüzgârlarının esmeye başlamasıyla gerçekleşen değişimler ve bunun yarattığı çatışmalar Goralıları da etkilemiştir. Yugoslavya, dağılma sürecine girmeden ülkede ilk çok partili seçimler gerçekleştirmiştir. Bütün halklarda görülen heyecan Goralılarda da doruk noktasına ulaşmıştır. Tam da bir asırlık özlemini çektikleri Osmanlı düzenine sahip çıkan SDA'nın ortaya çıkması Goralıları heyecanlandırmıştır. İslamı temsilen, İslami değerlerin arkasında duran bir parti olması sebebiyle, Goralılar bu partiye üye olmuş ve desteklemişlerdir. Yugoslavya'nın genelinde Milošević'in yaptıkları Gora ve Goralılar için de gerçekleştirilmiştir. Milošević bir kaç göz boyayıcı uygulamayla Goralıları saflarına çekmeyi başarmış, ancak SDA partisini ve Alija İzetbegović'i destekleyen Goralılara karşı baskılar ve tutuklamalara girişmiştir.

Beklenen ilk demokratik seçimlere hile karıştırıldığından Goralıların beklediği demokrasi başka bahara kalmıştır. Yürütülen bu politikalar Goralıları uzun vadede, hatta NATO sonrası UNMIK yönetiminde ve Kosova Cumhuriyeti'nde bile etkileyecektir. Bu yapılanmalar yüzünden Goralılar için doksan sene öncesinde planlanan stratejilerin neticesi olarak bu dönemde en büyük darbeyi yemişler. Sırp devleti bütün yaptıklarının

Gora için yapıldığını iddia ederken, Goralıları kandırmıştır. Bütün bunlar Gora için planlan amaca ulaşmak adına yapılan son hamleler olarak yansıyacaktır.

Kosova savaşı ve NATO harekâtı sonrası, Milošević yönetiminde yer alan Arnavutlar, kendilerine ve Goralılara yapılanlardan korktukları için, çareyi Sırbistan'a kaçmakta buldular, bir kez daha Goralıları yalnız bıraktılar. 1990'lı yıllarda Dragaş ve Gora'da gerçekleşen olayların sonrasında Goralılar, Gora'dan kalkıp eski Yugoslavya cumhuriyetlerine ve Avrupa'ya göç etmişlerdir. Bu göç, göç edenler üzerinde beklemedik etkilere yol açmıştır; bazıları dinine daha bağlı hale gelmiştir. Kosova'da kalanlarsa Arnavut milliyetçi hareketlerinin baskılarına maruz kalmışlardır. Buradaki Goralılar eğitim, dil, siyasi ve etnik sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Bahsedilen sorunların zaman içinde giderek azalması, en temel haklarının Goralılara verilmesi beklenmektedir.

UNMIK döneminde ve Kosova Cumhuriyeti'nde Goralılar siyasi açıdan daha önce hiç yaşamadıkları bir durumdadırlar. Merkez yönetiminde şimdiye kadar hiç bulunmamalarına karşın, bu dönemlerde iki, üç veya daha fazla milletvekiliyle temsil edilmektedirler. Goralıların kimlik sorunu yaşadıklarını anlayan Balkan devletleri, Gorayla ilgilenmeye başlamışlardır. Goralıları Goralı olmak dışında her Balkan devleti kendi milliyetlerinin bir parçası haline getirmek istemişlerdir. Bütün bunları her Balkan devleti kendi milli çıkarları için yapmıştır. Goralılarsa yukarıda saydığımız sorunların üstesinden gelmek ekonomik ve sosyal açıdan refaha ermek için bu devletlerin vatandaşlık imkânlarından yararlanarak, bunları siyasi ve sosyo-ekonomik çıkarları için geçiş aracı olarak kullanmaktadırlar.

KAYNAKÇA

- ADEMOVIĆ, Fadil (2002), “*Vrijeme uspravljanja Bošnjaka Atif Purivatra - život i djelo*”, Sarajevo.
- ALİBAŠIĆ, Ahmet, (2004), “*Muslimani Jugoistočne Evrope*”, objavljen Atlas Islamskoga svijeta, Sarajevo.
- ANTONIĆ, Goran (2010), “*Kosovski komitet i Kraljevina SHS u svetlu jugoslovenskih izvora 1918–1920*”Skadar, Albanija.
- ANTONIJEVIĆ, DragoSlav – RDOVANOVIĆ, Milovan, (1995), “*Govor Šarplaninske Župe Gora, Opolje i Sredska SANU*”, Geografski Institut, Jovan Cvijicposebno izdanje Knjiga 40/II, Vetar, Pančevo, Beograd.
- ANTONIJEVIĆ, DragoSlav (1995), “*Etnički Identitet Goranaca, ŠŽGOS 2*”, Beograd.
- ARUČI, Muhamed, “Kosova” Mad., “*İslam Ansiklopedisi*”, Ankara.
- AVDIĆ, A. (1985), “*Opšti pogled na migraciona kretanja muslimanskog stanovništva na Balkanu od kraja XIX veka do zaključenja jugoslovensko-turske konvencije*”, Novopazarski zbornik, br. 9, Novi Pazar.
- BALIĆ, Numan (2009), “*Putovanje*”, cup, Sarajevo.
- BANDŽOVIĆ, Safet (1998), “*Iseljavanje muslimanskog stanovništva iz Srbije i CG tokom XIX stoljeća*”, Sarajevo.
- BANDŽOVIĆ, Safet (1991), “*Iseljavanje Muslimana iz Sandžaka*”, Muslimanska Biblioteka Ključanin, Sarajevo.
- BANDŽOVIĆ, Safet (1877-1879), “*Migracioni pokreti na Balkanu*”, Novopazarski Zbornik, Novi Pazar.
- BAŞ, Numan (2009), “*Kosova Sorununun Ortaya Çıkışı ve Balkanlar Üzerine Etkileri*”, (yüksek lisans tezi), Isparta.
- BATAKOVIĆ, Dušan (1991), “*Kosovo i Metohija u srpsko-arbanaskim odnosima*” (“Kosovo- Metohija in Serbo-Albanian Relations”) Jedinstvo, Pristina.

- BAYMAK, Osman (2008), *“Tarih Boyunca Avrupa Kavşağı Kosova”*, Bay, Prizren.
- BĪLANDŹIĆ, Dušan (2006), *“Povijest izbliza”*, Prometej, Zagreb.
- BOGDANOVIĆ, Dimitrije (1986), *“Knjiga o Kosovu”*, Izdanje SANU, Beograd.
- BOGDANOVIĆ, Dimitrije, (1986), *“Oslobođenje Kosova i balkanski rat 1912-1913”*, Srpska Akademija Nauka i Umetnosti, Posebna Izdanja knjiga DLXVI, Predsedništvo Knjiga 2, Beograd.
- BRANKO, Horvat (1983), *“Politička ekonomija socijalizma”*, Globus, Zagreb.
- ČANADANOVIĆ, Mirko (2003), *“Okupljane oko Titove linije, NĪN Dergisi”*, Beograd, Br.2716-16.
- CESUR, Hafize (2009), *“Hatıratlar ışığında Türk kamuoyunda Balkan Savaşları (1912-1913)”*, (Yüksek lisans Tezi), Bolu.
- ĆIGAR, N. (1998), *“Uloga Srpskih Orijentalista U Opravdanju Genocida Nad Muslimanima Balkana”*, Sarajevo.
- ĆOROVIĆ, Enver (2010), *“Položaj Īslamske zajednice u Jugoslaviji 1918-1936”*, Glas Īslama, Broj 202, Novembar. Novi Pazar.
- ĆUFTA, Muharem (2010), *“Avrupa Kùltürünün Boşnak (Goralı) Gençlerin Din ve Kimlik Algıları Üzerine Etkisi (Ītalya Örneđi)”*, (Yüksek lisans Tezi), Bursa.
- CVĪJIĆ, Jovan (1922) *“Balkansko Poluostrvo i Južnoslovenske Zemlje“* Beograd.
- DARIĆ, Branislav (1997), „Društveno Ekonomski Razvoj (Proslost – sadasnost – buducnost) Šarplaninske Źupe Gora, Opolje i Sredska“, SANU, Geografski Institut Jovan Cvijić Knjiga, Beograd.
- DEDĪJER, Vladimir i MĪLETIĆ, Antun (1990), *“Genocid nad muslimanima 1941-1945”*, Zbornik Dokumenta i Svedočenja, Svjetlost, Sarajevo.
- DERIĆ, BraniSlav- TODOROVIĆ, Marina i MĪLETIĆ, Radmil (1995), *“Źupe Gora, Opolje i Sredska SANU”*, Društveno Ekonomski Razvoj (Prošlost – sadašnjost – budućnost), Geografski Institut “Jovan Cvijic“ posebno izdanje Knjiga 40/III, Vetar Pančevo, Beograd.

- DOKLE, Nazif (2011), *“Bogomilizam, i etnogeneza Torbeša Kukske Gore”*, Pena, Prizren.
- DOKLE, Nazif (1999), *Homerički Oddek vo Kukës, Vreme*, Tirana.
- DORĐEVIĆ, Dejan (1956), *“Izlazak Srbije na Jadransko more i konferencija ambasadora u Londonu 1912”*, Ratna Biblioteka, Beograd.
- DRAGOVIĆ-SOSO, Jasna (2003), *“Zapadnjačka Politika prisile i Miloševićev Režim”*, Goldsmiths Research Online Article.
- DURAKOVIĆ, Nijaz (1993), *“Prokletstvo Muslimana”*, Oslobođenje, Sarajevo.
- DŽELETOVIĆ, Pavle (, 22. 11. 2003) Glas Javnosti, *“Saradnja kačaka i VMRO – a”*, Članak (köşe yazısı) Beograd.
- DŽOGOVIĆ, Alija, (2011), *“Bošnjaci Kosova i njihov govor”*, Autohtna Gora, Nacionalna Revija za Politiku i Kulturu, Br. 156, Sandžak.
- DŽOGOVIĆ, Alija (1996), *“Onomastika Gore”*, Priština.
- EKMEČIĆ, M. (1974), *“Internacionalni i interkontinentalni migracioni pokreti iz jugoslovenskih zemalja od kraja XVIII vijeka do 1941”*, Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine, XX, 1972-1973, Sarajevo
- ERIĆ, Milivoje (1958), *“Agrarna reforma u Jugoslaviji 1918–1941”*, Veselin Malseša, Sarajevo.
- FETNAT, Husnu (2007), *“XVIII.-XIX. Yüzyillarda Prizren”*, (Yüksek lisans tezi), İstanbul.
- GAĆE, Nadežda-MRĐENOVIĆ, Dušan (1990), *“Jugoslavija: suočavanje sa sudbinom”*, Glas, Beograd.
- GAJIĆ, J. Stevan (1979), *“Komunistička partija Jugoslavije u ratu i revoluciji: istina o navodno oslobodilačkoj borbi”*, Iskra.
- GAZEVIĆ, Nikola, Jakac – Lafet, (1972) *“Vojna Enciklopedija”*, Vojno Izdavački Zavod, četvrta knjiga, Beograd.
- GASHI, Musa (1997), *“Some Facts About Kosovo”*, Logosa, Skopje.

- GOATİ, Vladimir (2001), *“İzbori u SFRJ/SRJ, OD 1990-1998 Volja Gradjana ili izborna manipulacija”*, Tipografic, Beograd.
- GÜÇLÜTÜRK, Taner (2008), *“Makalelerle, Anılarla, Şiirlerle, Törenlerle, ve Belgelerle” Kosova’dan Çanakkale’ye “1915 Çanakkale Savaşı”*, BAL-TAM, Prizren.
- GÜÇLÜTÜRK, Taner (2007), *“Gora’da Çanakkale Türküsü”*, Çağdaş Çizgi Dergisi Çanakkale, sayı 350, Kosova.
- HADRİ, Ali *“Politika Narodnog fronta i Aprilski odbrambeni rat 1941. godine na Kosovu i Metohiji”*, Bilten Filozofskog fakulteta u Prištini.
- HADŽİJAHİĆ, Mahmud-TRALJIĆ, Muhamed-ŠKURIĆ, Nijaz (1977), *“İslam i Muslimani u Bosni i Hercegovini”*, Svijetlost, Sarajevo.
- HADŽİJAHİĆ, Muhamed - TRALJIĆ, Mahmud (1994), *“İslam i Muslimani u Bosni i Hercegovini”*, İzdavač İslamska zajednica u RBiH Ured Rijasetu Istanbul, İstanbul.
- HADŽIVASİLJEVIĆ, Jovan (1909), *“Arbanaska liga”*, Ratnik, Beograd.
- HAFIZ, Tacide (1992), *“Hacı Ömer Lütfi Eserlerinden Seçmeler”*, Tan Yayınları, Priştine.
- HAMZAOĞLU, Yusuf (2004) *“Osmanlı Dönemi Sırbistan Türklüğü”*, Logosa, Üsküp.
- HODŽA, Bajram (2012), *“Opština Dragaš, Teftiş, Tarım, Turizm, Orman ve Kırsal Gelişim Müdürü, 2012 yılın teşvik başvuruların sonuçları ve mevcüd olana hayvanların sayıları”*, Dragash.
- HORVAT, Branko (1988), *“Kosovsko Pitanje”*, Globus, Zagreb.
- HOTIĆ, Suvad (2010), *“Rat U Bosni: Zapisi & Sjecanja”*, AuthorHouse, Bloomington, Indiana.
- HOXHA, Mehmet (2005), *“Gora i Goranite Fizički istoriski i etno kulturen osfrt”*, Gevris, Tirana.

- HRABAK, Bogomilj (1988), *“Arbanaški Upadi i pobune na Kosovu i u Makedoniji od kraja 1912. do kraja 1915 god”*, Narodni Muzej, Vranje.
- IMAMOVIĆ, Mustafa (1998), *“Historija Bošnjaka”*, BZK Preporod, Sarajevo.
- IVANOV, Jordan (1925), *“Bogomilski knigi i legendi”*, Obolensky, Sofija.
- İDRİZİ, Sadik (2007), *“Gora-Jedan Pogled Unazad”*, (ikinci uluslararası Balkan türkolojisi sempozyumu), 03-06.IX.2002 Mostar, BAL-TAM, Prizren.
- IVANOV, Jordan (1915), *“Bulgarite v Makedonja, izdirvanija i dokumenti, za nihnoto poteklo ezik i narodnost”*, Državna Pečatnica, Sofija.
- JANKOVIĆ, Djordje Ph.D, *“Middle Ages In Noel Malcolm’s “Kosovo. a short History” and real fact”*, (Macmillan, London 1998, 492) 8th October 1999, Institute of History of the Serbian Academy of Sciences and Arts.
- JANKOVIĆ, Dragaoslav (1966), *“Istorija XX Veka”* - Zbornik radova VIII, "Veliki" i "Mali" ratni program, Inst.drus.nauka-Istorijske Bgd.
- KALEŠI, H. (1976), *“O strukturi stanovništva Kosovskog vilajeta u drugoj polovini XIX veka (u daljem tekstu: O strukturi stanovništva Kosovskog vilajeta)”*, Obeležja, god. VI, br. 3, Priština.
- KARČIĆ, Fikret (1986), *“Šeriatski sudovi u Jugoslaviji od 1918-1941”*, Islamski Teološki Fakultet, Sarajevo.
- KARČIĆ, Fikret (1990), *“Društveno Pravni Aspekt, Islamskog Reformizma”*, DES, Sarajevo.
- KARČIĆ, Fikret (2001), *“Muslimani Balkana Istočno Pitanje, u XX Vijeku”*, CIP, Tuzla.
- KARDELJ, Edvard (1975), *“Tito i Komunisticka partija Jugoslavije (In. Kardelj, Edvard. Tito i Savez komunista Jugoslavije”*, 2 izd, Beograd.
- KARPAT, H. Kemal (2001), *“Gradjanska Prava Muslimana, Fikret Karčić, Muslimani Balkana Istočno Pitanje, u XX Vijeku”*, CIP, Tuzla.
- KENAR, Nesrin (2005), *“Yugoslavya”*, Palme Yayıncılık, Ankara.

- KEŠETOVIĆ, Muhamed (1988), *“Drama na Kosovu”*, Naučna knjiga, Beograd.
- KISELINOVSKI, Stojan (2000), *“Etnički promeni vo Makedonija (1913– 1995)”*, Skopje.
- KOSOVA, Parim (2007) *“Gora dhe Veshja Tradicionale, e saj gjate shekkullit XX”*, Litografija Gjakove, Prishtina.
- KOVAČEVIĆ, Slobodanka- DAIĆ, Putnik (1995), *“Hronologija jugoslovenske krize: 1942-1993. Godina”*, Institut za evropske studije, Beograd.
- KRIZMAN, B. (1977), *“Elaborat Ivo Andriča o Albaniji (1939) (The Project of Ivo Andric on Albania)”*, Časopis za suvremenu povjest, no. 2, Zagreb.
- KRMPOTIĆ, Miroslav (1998), *“Kronologija rata: agresija na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu : (s naglaskom na stradanja Hrvata u BiH, 1989.-1998.)”*, Hrvatski informativni centar Slovo, Zagreb.
- KRSTIĆ, Đorđo (1928), *“Kolonizacija u Južnoj Srbiji”*, Sarajevo.
- LOPOSUNA, Marko (1997), *“Ubij Bijeg Svojeg Jugoslovenska tajna policija 1945/1997”*, Narodna Knjiga, Beograd.
- LUKIĆ, Vojin (1990), *“Obračun sa Aleksandrom Rankovićemsećanja i saznanja”*, Stručna knjiga, Beograd.
- LUTAVAC, Milisav (1955), *“Gora i Opolje Antropogeografska proučavanja, Naselja i Poreklo Stanovništva”* Knjiga 35, Balkansko Poluostrvo, IV Skup Odeljene društvenih Nauka SAN, Beograd.
- MALDENOVIĆ, Radivoje (2001), *“Govor Šarplaninske Župe Gora, SANU, Institut za Srpski Jezik, Srpski Dajalektološki Zbornik XIVII, Rasprava i Građa”*, Čigoja Štampa, Beograd.
- MAMULA, Branko (2000), *“Slučaj Jugoslavija”* (2), Nadmetanje dva nacionalizma, Feljton, Vreme. broj 489.
- MATIĆ, Jovanka (2002), *“Medija i Izbori”*, Tipografic, Beograd.
- MATKOVIĆ, (2003), *“Hrvoje Povijest Jugoslavije 1918.-1991”*, Naklada P.I.P. Pavičić, Zagreb.

- MATKOVIĆ, Hrvoje (1990), *“Povijest Jugoslavije”*, LASER plus s.p.o., Zagreb.
- MELEQI, Hajriz (1994), *“Opoja dhe Gora”*, (Komuna e Dragashit) Vesshtrim Gjeografik, Dragash.
- MELEQI, Hajriz (2009), *“Opoja Studim Kompleks Gjeografik Historik”*, Stypi raster, Prishtine.
- MILANOVIĆ, Živorad (2010), *“Baština, Obrazovanje Goranske etničke zajednice na Kosovu i Metohiji od 1918. Godine do danas”*, Institut za srpsku kulturu Priština, Leposavić.
- MILOSAVLJEVIĆ, Olivera (2002), *“Titov Jugosloven - nacionalni ili državni identitet?”*, Zagreb.
- MIRDITA, Zef (2003), *“Vlasi u historiografiji”*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb.
- MITREVSKA, Marina-GROZOLD, Anton-BUČKOVSKI, Vlado (2009), *“Prevenција i Menadžiranje na Konflikte - Slučaj Makedonija- (Nova Bezbednosna Pradigma)”*, Bomat Grafiks, Skopje.
- MITROVIĆ, Momčilo (2009), *“Tokovi Istorije Časopis Instituta za Noviju istoriju Srbije”*, INIS, Beograd.
- MYZYRI, Hysni (2002), *“Kriza lindore e viteve 70 dhe rreziku i copëtimt të tokave shqiptare,” Historia e popullit shqiptar: për shkollat e mesme”*, Libri Shkollor, Prishtinë.
- MYZYRI, Hysni (2002), *“Kreu VIII: Lidhja Shqiptare e Prizrenit (1878-1881), Historia e popullit shqiptar: për shkollat e mesme”*, Libri Shkollor, Prishtinë.
- NADOVEZA, Branko (1997), *“Balkanski socijalisti i Balkanska federacija”*, Beograd.
- NIKOLIĆ, Pavle (1969), *“Savezna skupština u ustavnom i političkom sistemu Jugoslavije: Prilog pitanju njenog karaktera i položaja”*, Savez udruženja pravnika Jugoslavije.
- NIKOLIĆ, Rista (1912), *“Glacijacija Šar Planine i Koraba”*, Beograd.
- NOVAČIĆ, Dejan (2009), *“SFRJ za Ponavljače, Jugoslovenski praznici (koje niko ne Slavi)”*, Dublin.

- NOVAKOVIĆ, Igor (2011), “*Srpsko-Albanski Odnosi: Pogled Iz Albanije, kolekcija intervju*”, Isac Fond, Beograd.
- NUSHI, Pajazit (2000), “*Referat i mbajtur në Akademin Solemne kushtuar 122 vjetorit të LSHP-së më 09.06.2000*”, Prizren.
- OBRADOVIĆ, M. (1981), “*Agrarna reforma i kolonizacija na Kosovu 1918-1941*”, Priština.
- OSMAN, Karatay –GÖKDAĞ, A. Bilgehan (2007), “*Balkanlar el kitabı*”, Vadi, Ankara.
- OSMANI, Jusuf (2006), “*Vendbanimet e Kosoves, Sharri (Dragashi)*”, Shkrola, Prishtine.
- ÖZKÜRKCÜ, Gazi (1998), “*Balkanlar’ın coğrafi Konumu, Bölgenin Jeopolitikö Jeostratejik özelliklerinin, Bölgedeki Güç ve Rekabet mücadelelerine olan etkileri: Balkanlar ve Türkiye’nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu*” Hak Yay.
- PAVLICA, Damjan (2001), “*Savremena Istorija Kosova*”, Beograd.
- PERICA, VjekoSlav (2002), “*Balkan Idols: Religion and Nationalism in Yugoslav States*”, Oxford University Press.
- PETRANOVIĆ, Branko (yayin yılı belirtilmemiştir), “*Istorija Jugoslavije 1918-1988- Kraljevina Jugoslavija 1914-1941*”, Nolit, Beograd.
- PETROVIĆ, Ruža (1990), “*The Migration of Serbs and Montenegrins from Kosovo and Metohija*”, Belgrade.
- POPOVIĆ, Miodrag (1987), “*Vuk Stef. Karadžić*”, NOLIT, Beograd.
- PRIBIĆEVIĆ, Adam (1996), “*Od gospodina do seljaka*”, Zagreb.
- PRIBIĆEVIĆ, Svetozar (1952), “*Diktatura kralja Aleksandra*”, Prosveta, Beograd.
- QAFLESHI, Muharem (2011), “*Opoja dhe Gora nder shekuj*”, CIP, Prishtiana.
- RAHMAN, Fazlur (1983), “*Duh Islama*”, Beograd.

- RANKOVIĆ, Aleksandar (2001), *“Dnevničke zabeleške - Jugoslovenska knjiga”* Beograd.
- RAŠLJANIN, Senko (1996), *“Šerijatski sudovi u kraljevini Jugoslaviji”*, Mak, broj 12, Novi Pazar.
- REDŽEPLARIĆ, Ramadan (2011), *“Čekmedže 3”*, GrafoBeni Priština, Prizren.
- REDŽIĆ, Enver (1982), *“Jugoslovenska misao i socijalizam”*, Svjetlost, Sarajevo.
- SADIĆ, İdrizi, (2006), *“Gora-Muhadžirluk Kao Sudbina”*, Alem Nezasvisni Magazin na bosanskome jeziku, br.161. Sprint-Prizren,
- SANDER, Oral (1989), *“Siyasi Tarih”*, İmge, Ankara.
- SİPAHIOĞLU, Bahtiyar (2009), *“Tarihi ve Siyasi Yönüyle Kosova”*, Grafix, Prizren.
- ŠKRİJEL, Redžep (2008), *“Makedonya ‘daki boşnak onimisi”*, Bal-Tam Türklük bilgisi 8, Balkan türkoloji araştırmalar merkezi, Prizren.
- SLAVUJEVIĆ, Đ. Zoran (2007), *“Izborn Ekampanje, Pohod na birače, Slučaj Srbije od 1990. do 2007. Godine”*, Libram, Beograd.
- SREČKOVIĆ, Pantelija (1856), *“Sinan-paša”*, Državna štamparija, Beograd.
- STANOJEVIĆ, Stanoje (1928), *“Srpsko-turski rat 1912 godine”*, Kona, Beograd.
- ŠUVAR, Stipe (1986), *“Pitanja kontinuiteta”*, Globus, Beograd.
- ŠUVAR, Stipe (1986), *“Svi naši nacionalizmi”*, “Milić Rakić”, Valjevo.
- TADIĆ, Božidar *“Etničke zajednice i međuetnički sukobi”*, CID, Podgorica.
- TIJANIĆ, Aleksandar (1990), *“Tajni život Srba, Hrvata i Slovenaca, Autorsko izdanje”*, Beograd.
- TOÇI, Fatmir (1999), *“Kosova ne Veshtrim Ensiklopedik, Akademia e Shkenca e Shqiperise Qendrar e enciklopedise”*, Botimet Toena, Tirana.
- TUCOVIĆ, Dimitrije, (1950), *“Srbija i Arbanija”*, (u Izabrani spisi, knjiga II), Prosveta, Beograd.

- UCA, Alaattin (2007) “*Türk Toplumunda Hıdırellez*” – I, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı 34 Erzurum.
- VASIĆEV, Hadži Kiro (1969), “*Bratstvo i jedinstvo, Jugoslavaija 1941-1969*”, Mladost, Čuprija.
- VIĐOVIĆ, Sandra (2008), “*Diplomski Rad, Utjecaj Ruske Federacije Na Stgurnost Jugoistočne Europe*”, Fakultet Političkih Znanosti, Zagreb.
- WASSELS, Todd (2011), “*Planine Dragaša, Kosovo: Vodič o planinarenju i prirodnom turizmu*”, Xhad Studio, Prishtine.
- YALÇINKAYA, Alaeddin (1999), “*Yetmiş Yıllık Kriz, Sovyetler Birliğin’de Moskova – Türkiye İlişkileri*”, Osmanlı Yayınevi, İstanbul.
- YILMAZ, Murat (2005), “*Kosova Bağımsızlık Yolunda*”, İHH Yayınları, İstanbul.
- ZEČEVIĆ, Dj Miodrag (1978), “*Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*”, Institut za političke studije Fakulteta političkih nauka.
- ZUNDHAUSEN, Holm (1942), “*Istorija Srbije od 19. do 21. Veka*”, Holm Sundhaussen, Berlin.
- АХМЕТОВИЋ, Бегадин (2000), “*Самостална општина Гора, потврда самосвојности и основа за очување ентитета и идентитета Горанаца , Горанци, Муслимани И Турци У Шарпланинским Жупама Србије: Проблеми Садашњих Услова Живота И Опстанка*”, Зборник радова Књига 50, S. Merlin Company, Ваљево, Београд.
- Г. Л. Арш, И. Г. Сенкевич, Н. Д. Смирнова (1967), “*Кратая история Албании*”, Рилиндя, Приштина.
- ДРАГАШ, Орхан (2000), “*О Горанцима, Горанци, Муслимани И Турци У Шарпланинским Жупама Србије: Проблеми Садашњих Услова Живота И Опстанка*”, Зборник радова Књига 50, S. Merlin Company, Ваљево, Београд.
- ХАСАНИ, Харун (2000), “*Миграција становништва шарпланинске жупе Гора, Горанци, Муслимани И Турци У Шарпланинским Жупама Србије: Проблеми*

Садашњих Услова Живота И Опстанка”, Зборник радова Књига 50, S. MERLIN COMPANY, Ваљево, Београд.

ХАСАНИ, Харун (1987), *“Горанске народне песме”*, Јединство, Приштина.

МАНГАЛАКОВА, Таня (2008), *“Нашенци в Косово и Албанија”*, ИФО дизаун ООД. Софија.

МИХАИЛО, Ђурић (1971), *“Смишљене смутње”*, Анали правног факултета у Београду.

РАДОВАНОВИЋ, Милован (2000), *“Шар Планина и њене жупе у косовско–метохијској области Јужне Србије, Горанци, Муслимани И Турци У Шарпланинским Жупама Србије: Проблеми Садашњих Услова Живота И Опстанка”*, Зборник радова Књига 50, S. MERLIN COMPANY, Ваљево, Београд.

СТЕПАНОВИЧ, Иван Јастребов (1879) *“Податци за историју српске цркве”*, Држабна штампарија, Beograd.

ТУЦОВИЋ, Димитрије (1914), *“Србија и Албанија”*, Radnička, Београд.

www.albanianhistory.net/texts20_1/АН1913_6.html

www.albanianhistory.net/texts20_1/АН1913_6.html

www.blic.rs/forum/index.php?topic=7265.0

www.danas.rs/dodaci/vikend/otpor_okupaciji_i_modernizaciji.26.html?news_id=10502

9

www.diwanmag.com.ba/arhiva/diwan17_18/sadrzaj/sadrzaj26.html

www.hic.hr/books/jugoistocna-europa/mirdita.htm

www.kosovahaber.net/?page=2,12,11469

www.mfa-ks.net/?page=1,33

www.mondo.rs/izbori2008/parlamentarizam.php

www.musicrailways.com/Pesme_o_Titu_-_Oliver_Dragojevic_-_Tito_I_Prva_Proleterska_mp3.html

www.nasa-restelica.page.tl/Sta-se-desavalo-u-Gori-1991-.-.godine.htm

www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.69.html:211004-Komunisti-menjali---granicu-Kosova

www.politikolog.com/SrbijaPredsIzbori.pdf , 17.01.2011

www.rastko.rs/kosovo/istorija/kosovo_migrations/index.html

www.rastko.rs/kosovo/istorija/malkolm/djankovic-facts.html

www.youtube.com/watch?v=Bw_gtFGsLDk

<http://crveni.tripod.com/kampanje/drz-obr.htm>

http://esk.rks-gov.net/index.php/publikimet/doc_details/575-ndryshimet-demografike-te-popullsise-se-kosoves-ne-periudhen-1948-2006.

<http://leksikon-yu-mitologije.net/archives/92>

<http://mlicanin.weebly.com/istorija-gore.html>

<http://mlicanin.weebly.com/podela-gore-1921.html> , 14.07.2012. saat 12:46

<http://www.24chasa.bg/Article.asp?ArticleId=1290999>

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2006&mm=02&dd=20&nav_category=11&nav_id=189123

<http://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2010/05/9-Prof.-dr-Miroljub-Jevti%C4%87-Uloga-religije-u-identitetu-ju%C5%BEenoslovenskih-nacija.pdf>

http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2012/06/Etnicke-zajednice-na-Kosovu-u-2006_.pdf

[http://www.hrt.hr/index.php?id=110&tx_ttnews\[tt_news\]=50055&cHash=3974df7778](http://www.hrt.hr/index.php?id=110&tx_ttnews[tt_news]=50055&cHash=3974df7778)

<http://www.info-ks.net>

<http://www.info-ks.net/2012042317238/vijesti/Goranci-s-kosova-postaju-makedonci.html>

<http://www.kqz-ks.org/SKQZ->

<http://www.politikolog.com/files/Podela%20Kosova.pdf>

<http://www.politikolog.com/SrbijaPredsIzbori.pdf>

<http://www.politikolog.com/SrbijaPredsIzbori.pdf> , alınma tarihi, 09.06.2012 saat 10:10

http://www.pressonline.rs/sr/vesti/vesti_dana/story/33275/KRIVI+%C5%A0TO+JO%C5%A0+VOLE+SRBE.html

<http://www.youtube.com/watch?v=WHbrk3RXDS4>

<http://www.youtube.com/watch?v=zk6cvNsJ5MM>

ÖZGEÇMİŞ

05 Eylül 1978 yılında Kosova Cumhuriyeti, Dragaş Belediyesi (Gora Bölgesi), Restelica köyünde doğdu. 1995-1999 yıllarında liseyi okudu; 2000-2005 yıllarında İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümünde Lisans eğitimini tamamladı. 2009'dan itibaren Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Bölümü Yüksek Lisans öğrenimine devam etmektedir.